Yılbaşı hediyesi: Geçmişten 4 özel kartpostal

popüler
tarih

BASINDA İLK KEZ
Aşkale mektupları

populertarih@ntv.com.tr Aralık 2000 Sayı 7 1.500.000TL

PARİS'TE 1 HAFTA TATİL

Popüler Tarih ile birlikte sizlere ulaştırdığımız 6 sayfalık **OKUR ANKETİ**'ni doldurup bize gönderen okurlarımızdan biri, davetlimiz olarak, **Paris'te** bir hafta iki kişilik tatil kazanacak. Ayrıca anketi doldurup bize yollayan **100** okurumuza **3 ay süreyle** ücretsiz abonelik hakkı veriyoruz.

Hatay davası

SİNEMADA 105 YIL

ISSN 1302-6577

Popüler Tarih ◆ ARALIK 2000 ◆ SAYI 7
HATAY DAVASI ◆ AŞKALE MEKTUPLARI ◆ SİNEMADA 105 YIL

merakediyorum@googlegroups.com

popüler tarih

popüler tarih

popüler tarih

popüler tarih

merakediyorum@googlegroups.com

popüler tarih

NTV Haber Ajansı, Reklam ve Ticaret AŞ adına İmtiyaz Sahibi ve Sorumlu Müdür
E. Naci Başerdem
Yazı İşleri Müdürü
Lütfü Tınç
Editör
Kansu Şarman
Danışma Kurulu
Erhan Afyoncu, Gökhan Akçura, Fahri Aral, Ümit Bayazoğlu, Yücel Demirel, Edhem Eldem, Alpay Kabacalı, Haydar Kazgan, Ömer Koç, Orhan Koloğlu, Cüneyt Koryürek, İlber Ortaylı, Sami Önal, Necdet Sakaoğlu, Metin Sözen, Eser Tutel, Gültekin Yıldız
Görsel Yönetmen
Ayhan Koç
Fotoğraflar
Vural Yazıcıoğlu
Operasyonel Koordinasyon
Nedim Özkan

DOĞUŞ İLETİŞİM
Reklam Direktörü
Zeynep Metin Dalman
Reklam Müdürü
Aslı Gülkan Demirkol
Müşteri İlişkileri Yönetmenleri
Didem Sarısu Destici, Ebru Dağlı, Gina Eşit, Hilal Sayılan
Rezarvasyon
Buket Tıkman
Tel: (0 212) 347 03 03
(Dahili: 303-304)
Tel: (0 212) 347 03 23 (Direkt)
Faks: (0 212) 347 03 13
Satış Müdürü
Cemal Araz
Abone Tel: (0 212) 630 17 00

Yönetim Merkezi
Eski Büyükdere Caddesi, USO Center, No 59, Maslak 80660 / İstanbul
Tel: (0 212) 335 48 70 – 71
Faks: (0 212) 335 00 30
Baskı ve renk ayrımı
Stampa
Dağıtım
BBD

İçindekiler

Aralık 2000

KAPAK

48 Sinemada 105 yıl
Tam 105 yıldır sinema salonlarındayız. 28 Aralık 1895 günü Paris'te, bir bodrum katında başlayan serüven sürüyor. Bu tarihten beri, dünyada sinema gösteriminin olmadığı tek bir gün bile yok!
İsmet Akça-Bahar Yiğitbaş Akça

Kapak: Taksim Sineması (Agâh Özgüç Arşivi)

6 Editörden
8 Okurlardan
10 Ayın tarihi
14 Basında bu ay
16 Karakutu
Kansu Şarman
18 Tartışma
10 Soruda 93 Harbi
Erhan Afyoncu
24 Yolsuzluk
Rifat Dedeoğlu
28 Osmanlı'da Ramazan ve Bayram
Necdet Sakaoğlu
34 Piyango
Orhan Koloğlu
40 Hatay Davası
Murat Sökmenoğlu
56 Mesudiye'yi hatırla!
Oğuz Otay
60 Aşkale'den mektup var
Nurten Yalçın
66 Yazarlar ve yemekler
Gökhan Akçura
80 Kunuri kahramanları
İskender Özsoy
84 Çakal Carlos
Soner Kızılkaya
88 İznik Çinileri
Seza Sinanlar
90 Ajanda
Nazlı Irmak
94 Çadır
Devrim Çakır
98 Sahne
Metin And
100 Beyazcam
Aydın Erol
102 Halit Kıvanç'la Radyo Günleri
104 Gezi
İsmet Akça
108 İnternet
Serhat Ayan
110 Kitap
Mürşit Balabanlılar
112 Albümlerden
Okşan Özferendeci
114 Müze
Nuray Mestci
118 Burç
Metin And
120 Bulmaca
Sedat Yaşayan
122 Ayın fotoğrafı

İSTANBUL

72 Buradan bir fil mi geçti?
Ellili yıllarda İstanbul, gerçekten imara muhtaçtı. Başbakan Menderes de farklı nedenlerle, bunu yapmak istiyordu. Ama her şeyi ulaşıma endeksleyen bir politikasızlık ve devasa bir nüfus artışı, 60'larda bile, Menderes'in 'istimlak yılları'nda yapılanları anlamsız hale getirmişti.
M.Tanju Akad

1950 ile 1980 arası yılların olayları

Derginizi çıktığı ilk sayıdan itibaren takip etmekte olan bir okur olarak, öncelikle şunu belirtmeliyim ki; Popüler Tarih, alanındaki önemli bir boşluğu fazlasıyla doldurdu. Bu başarının sürekli olmasını dilerim. Derginin ele aldığı konular itibariyle geniş bir yelpazeyi kapsıyor olması memnun edici. Fakat, bu yelpaze içinde, 1950-1980 yılları arası Türk iç ve dış politikası ile ilgili araştırmaların daha sık ve ayrıntılı olarak yerini bulmasını temenni ediyorum. Ayrıca, önümüzdeki sayılarınızda, 'Dönmelik' olarak bilinen 'Sabetayizm'e ve kurucusu olan Sabetay Sevi'ye yer ayırmanız kanımca, konuyla ilgilenenleri memnun edecektir. Sabetayizm ile ilgili yeterli sayıda kaynak bulunmamakla birlikte, bu konu ile ilgili olarak yapacağınızı düşündüğüm çalışmada, yabancı araştırmacılarca hazırlanmış eserlerden ağırlıklı olarak faydalanacağınızı umuyorum. Saygılarımla...

Orçun Imga / Isparta

Etkileyici bir içerik

NTV'de yayımlanan reklamlar sayesinde derginizle tanıştım. Aslında beni çeken 'Leonardo da Vinci' belgeseli oldu. Fakat dergiyi okuduktan sonra, içeriğinin çok daha etkileyici olduğunu anladım.
Popüler Tarih, yakın geçmişimizin can alıcı noktalarına değiniyor. Fakat ben, Helenistik dönemdeki uygarlıklarla da ilgili makaleler okumayı istiyorum. Özellikle Ege ve Akdeniz'e gidemeyenler için çok daha doyurucu olacağını düşünüyorum.
Hepinize çalışmalarınızda başarılar dilerim.

Altu Özdemir / İstanbul

Türkiye ile Yunanistan paralellikleri

Bazen yaşamın rutin gidişinden sıkılır ya insan, uzun zamandır onu yaşıyordum; 'Ah bir boş vakit bulsam, şunları yapacağım' diye sıralamayı kafamda saklıyordum. Sonunda buldum o boş vakti, tam bir ay sadece benimdi. Okumak istediğim bir sürü kitap vardı, koca yaz sadece Adelet Ağaoğlu'nun bir romanını okumuştum. Sonra gazetelerin birinde, Cumhurbaşkanımızın 'Kızıla Boyalı Saçlar' diye bir kitap okuduğunu öğrendim. Uzun yıllar sonra, belki de yaşamımda ilk kez, bir siyasetçinin, (hem de bu ülkede, siz de çok iyi hatırlarsınız ki, daha seksenli yılların başında, kitap okumak yasak iken ve kitaplar yakılmak için basılıyorken) kitap okuma eylemini gerçekleştirmesi beni heycanlandırmıştı.
Ben de aynı kitabı okudum. Tarih, lise yıllarımdan beri beni kendine çekerdi ve o kitaptaki yakın dönem Yunan tarihine ilişkin notlar da ilgimi çekti. Hemen ardından 'Aşil'in Nişanlısı' diye bir romana başladım, bu seferki kısa notlarla kalmıyor, İkinci Dünya Savaşı ve sonrasındaki dönemleri anlatıyordu. Sırada Theodorakis'in 'Direnme Günlüğü' adını taşıyan kitabı var. İlginç nokta ise bizim ve onların tarihsel gelişimindeki benzerlikler.
Sizden ricam, yakın bir sayınızda 1900'lü yıllardan başlayarak Yunan tarihiyle ilgili genişçe bir yazı hazırlamanız. (...) Baldırı çıplak ve bol magazinli dergiciliği, 'halk istiyor' palavrasıyla bizlere yutturmaya çalışanların, derginizin gördüğü ilgiden sonra söyleyecekleri yeni palavraları bekliyorum.

Kutay Bozkurt / İstanbul

Kitap sayfasının özelliği

Kasım ayı sayısında, 'Kitap' sayfalarınızı yenilediğinizi gördüm. Mürşit Balabanlılar gibi bir imzanın kitap yazılarınızı kaleme almasına sevindim. Sizi kutlarım. Ayrıca Mürşit Bey'i de kutlamak gerekir; hem ilginç kitaplar seçmiş hem de önemli bir bölümü, tarih meraklılarının heyecanla yaklaşacakları yapıtlar. Kitap sayfalarının ne kadar önemli olduğunu vurgulamakta yarar var: Yayınların sayısı her gün artıyor ama kalite, pek yüksek değil. Bu durumda, hele eli yüzü düzgün bir kitabın fiyatı 3-4 milyon iken, yapıt seçmek, okumada en önemli etken. İşte bu açıdan benim dileğim, her ay olmasa bile, mevsim dönümlerinde, okurlara çok daha geniş listeler ulaştırmanız. Saygılar, sevgiler.

Ali Dizdar / İstanbul

Belgesel CD'lere devam...

Popüler Tarih'in bu alanda önemli bir boşluğu gerçek anlamda doldurduğunu düşünmekteyim. Giderek artan bir okuyucu kitleniz olmalı ki, dergiyi bulmak da aydan aya zorlaşmakta... Popüler Tarih'i ilk sayısından beri takip etmekteyim. İçerik olarak doyurucu ve bilgilendirici, ancak bazı konulara verilen önem ve öncelik arttırılırsa, zannederim daha da iyi olacak. Örnek verecek olursam; yakın tarihin gizli kalmış olaylarını, antik şehirlerin tarihini, yaşam şekillerini ve bugünkü durumlarını, diğer devletlerin tarihini önerebilirim. Görselliğin hafızayı olumlu yönde etkileyecek olduğunu düşünürsek ekim sayısına kadar verdiğiniz belgesel CD'lerine devam etmeniz, tarihsel süreçleri daha iyi algılamayı ve anlamayı sağlayacaktır...

Hakan Mehmet Kiriş / Isparta

merakediyorum@googlegroups.com

LÜTFÜ TINÇ
lutfu.tinc@ntv.com.tr

Sökmenoğlu'nun kaleminden Hatay

Okur yelpazemizin çeşitliliği, derginin yazı kadrosuna da yansıyor. Otuzlarında, kırklarında ya da altmışlarında; hem üst kademe şirket yöneticisi hem de öğretmen emeklisi okuyucularımız bulunduğunu biliyoruz. Ama bunların yanı sıra, yirmili yaşlarını süren öğrenci okurlarımız da var. Bu çeşitliliğin yazı kadrolarına da yansıması, çok doğal... Nitekim bu ay, Meclis Başkan Vekili Sayın Murat Sökmenoğlu, babası Tayfur Sökmen'in anılarının izinde, bizim için, 'Hatay davası'nın kilometre taşlarını kaleme alırken genç bir gazeteci arkadaşımız, Nurten Yalçın da, 'Aşkale mektupları' yazısıyla Türk basınında bir 'ilk'e imzasını attı.

Sayın Sökmenoğlu, 20 yıllık bir mücadelenin, Hatay Türkleri'nin anavatana katılma sürecinin çarpıcı detaylarını günışığına çıkarırken, genç meslektaşımız Yalçın da, Varlık Vergisi uygulamasından tam 57 yıl sonra, Aşkale'deki bir vergi mükellefinin, Leon Bahar'ın kaleme aldığı 'bir sandık dolusu' mektubu ortaya çıkardı.

Tek tek ele alındıklarında, işlediğimiz bütün konuların, kendilerine has özgünlükleri var: Kimisinde hiç yayımlanmamış fotoğraflar yer alırken kimisinde de pek az bilinen anekdotlar sıralanabiliyor... Her sayı gibi, bu sayı için de titizlendik. Ama bu ayın, bizim için bir özelliği var: Hem yılın son sayısı hem de yedi sayılık bir beraberliğin ürünü. Bu yedi sayı boyunca, siz okurlarımızla aramızda sağlam bir ilişki kurulduğuna inanıyoruz. Yani birbirimizi tanıdık ve birbirimize alıştık. Ama yeni yılın yeni sayılarında, kimi yeniliklerle de zenginleşmek gerekir...

İşte bu yüzden, bir OKUR ANKETİ'nin de tam zamanı diye düşündük. Anketimiz, hem sizleri daha yakından tanımamıza hem de dergiye ilişkin yargılarınızı öğrenmemize hizmet edecek. Bu açıdan bakıldığında, anket bizim için, çok büyük bir öneme sahip. Katılımın mümkün olduğunca geniş olması, bizleri çok sevindirecektir. Ankete katılacak okurlarımıza, şimdiden teşekkür ederiz.

İzlemiş olanlar bilirler; daha önce NTV ekranlarında bir kez yer almış olan 'Leonardo Da Vinci' belgeseli, yedi bölümdür. Biz de bu yedi bölümü, üç VCD içinde, eksiksiz olarak, okurlarımıza 3'üncü (Ağustos), 4'üncü (Eylül) ve 5'inci (Ekim) sayılarımızla iletmiştik. Verdiğimiz VCD'leri izlemeyen ancak NTV'deki yayından, 'dizinin yedi bölüm olduğunu' anımsayan kimi okurlarımız, bizim 'Leonardo'yu yarıda kestiğimizi' zannettiler. Oysa Leonardo Da Vinci belgeseli yarıda kesilmedi. Yedi bölümlük belgesel, üç VCD'de verildi. Başından sonuna izleyen okurlarımız, bunu anlayacaklardır... Bu ay, bir VCD'miz yok; geçen ay da yoktu. Ama Yılbaşı için, sizlere küçük bir sürpriz hazırladık: 'Popüler Tarih kartpostalları'... Hem hoşunuza gideceğini hem de işinize yarayacağını düşündüğümüz bir hediye...

Nice sayılarda her ay buluşmak dileğiyle.

Bu arada, hem Ramazan Bayramı'nızı kutlar hem de nice mutlu yıllar dileriz.

Popüler Tarih-Fotografevi Kültür Gezileri

'İstanbul Kazan Biz Kepçe'

Yaşadığımız kenti hangimiz gerçek anlamda tanıdığını söyleyebilir? Günlük koşuşturma içinde hangimiz, çevremizdeki mekânların tarihi ve kültürel izlerini sürmeye zaman ayırıyoruz?
İstedik ki, zamanı bir an olsun yavaşlatarak, yüzyıllar boyunca herkesi kendine âşık etmiş bu kenti keşfe çıkalım. Bu gezilerle, hem İstanbul'u renklerini yeniden keşfetmeye hem de değişime tanıklık etmeye çalışacağız.
İstedik ki, bu geziler yaşadığımız kentle tanışmaya bir başlangıç olsun... Geçmiş ve gelecek kültürlerin izlerini sürmek üzere, gelin yola koyulalım.

BEYOĞLU I. / PERA

(10 milyon TL.
Feza Kürkçüoğlu)
Maksem, Aya Triada Kilisesi, Afrika Han, Ağa Camii, Rumeli Han, Galatasaray Lisesi, Galatasaray Postanesi, St. Antoine Kilisesi, Gül Baba Türbesi, Fransız Elçiliği, İtalyan Elçiliği, Santa Marie Draperis Kilisesi, Suriye Pasajı, Narmanlı Han, Kırım Protestan Kilisesi, Galata Kulesi.

BEYOĞLU II. / GALATA

(10 milyon TL.
Feza Kürkçüoğlu)
Galatasaray Lisesi, Tophane, Kılıçali Paşa Camii, Surp Krikor Lusavoriç Kilisesi, Türk Ortodoks Patrikhane Kilisesi, Fransız Geçidi, Aya Andrea Şapeli, Yeraltı Camii, Bankerler Sokağı, Eski Türk Evleri, St. Pierre Hanı, Ceneviz Podestatı, Arap Camii, Yanıkkapı, Saliha Sultan Çeşmesi, Sokullu Camii, Beyoğlu Hastanesi, Galata Kulesi.

VEFA / ZEYREK

(12.5 milyon TL.
Ahmet Özemre)
Valens / Bozdoğan Kemeri, Şehzade Camii, Vefa Lisesi, Vefa Bozacısı, Şeyh Vefa Türbesi, Atıf Efendi Kütüphanesi, Vefa Kilise Camii, Süleymaniye Camii, Mimar Sinan'ın Türbesi, Gazanfer Ağa Medresesi, Zeyrek Camii / Pantokrator Kilisesi.

BALAT

(12.5 milyon TL.
Ahmet Özemre)
Cibali Tütün Fabrikası, Gülbaba Camii, Rum Lisesi, Ferruh Kethuda Camii, Hıristegabed Ermeni Kilisesi, Bleherna Ayazma,Bulgar (Demir) Kilise, Leon Surları, Anemas Zindanları, Sehabe Kbirleri, Fener Rum Patrikhanesi.

SULTANAHMET

(12.5 milyon TL.
Besim Dellaloğlu)
Fotoğrafevi, Aya Euphemia Kilisesi, Firuzağa Camii, Million Sütunu, Halı Müzesi (Haseki Hamamı), Four Seasons Oteli (Eski Sultanahmet Cezaevi), Magnaure Sarayı, Arasta Bazar, Sultanahmet Camii, Hipodrom, Küçük Ayasofya, Sokullu Mehmet Paşa Camii, Özbek Tekkesi (Buhara Tekkesi), Kadırga Meydanı, Aya Kriyaki Kilisesi, Panaya Elpida Kilisesi, Ermeni Patrikhanesi, Kumkapı.

POLONEZKÖY

(Yemekli 17,5 milyon TL.
Jan Dohado)
Polonezköy Köy Meydanı, Mezarlık, Kilise (açıksa), Madam Zofia Ryzy Anı Evi, Adampol evleri...

Geziler saat 10.00'da, Fotografevi'nden başlar. Gezi ücretlerine transfer, rehberlik ve kumanya dahildir.

GEZİ TARİHLERİ:
03 Aralık, Pazar, Pera
09 Aralık, Cumartesi, Polonezköy
10 Aralık, Pazar, Sultanahmet
10 Aralık, Pazar, Beyoğlu / Pera
16 Aralık, Cumartesi, Balat
17 Aralık, Pazar, Beyoğlu / Galata

Ayrıntılı bilgi için; Fotografevi, Galatasaray Meydanı, Tütüncü Çıkmazı, No: 4 (Yapı Kredi karşısı) Beyoğlu, 80050 / İstanbul

Tel: 0 212 251 05 66
Faks: 0 212 292 31 30

E-mail: adnangenc@fotografevi.com
Web: www.fotografevi.com.tr

merakediyorum@googlegroups.com

1 ARALIK
Timur, İzmir'i kuşattı (1402).
II. İktisat Şurası toplandı (1/14 Aralık 1928).
Aktör ve yönetmen Woody Allen doğdu (1935).
Türkiye Ortak Pazar üyesi oldu (1964).
Ereğli'de grizu patlaması; 9 işçi hayatını kaybetti (1965).
Başbakan Müsteşarlığı'na Turgut Özal atandı (1980).

2 ARALIK
Napolyon, Fransa İmparatoru oldu (1804).
Fransuva Jozef, Avusturya İmparatoru oldu (1848).
Namık Kemal öldü (1888).
Karadeniz Teknik Üniversitesi Trabzon'da açıldı (1963).
Eğitimci Fikret Madaralı öldü (1993).

3 ARALIK
TBMM hükümeti ve Ermenistan arasında 'Gümrü Barış Anlaşması' imzalandı (1920).
Teşkilat-ı Esasiye Encümeni (Anayasa Komisyonu) tarafından yeni anayasanın görüşülmesine başlandı (1923).
Birleşmiş Milletler Kuvvetleri, Kore'den çekilmeye başladı (1950).

4 ARALIK
Cemel Vak'ası gerçekleşti (656).
Osmanlı devleti ile Yunanistan arasında barış antlaşması imzalandı (1897).

5 ARALIK
Bestekar Mozart öldü (1791).
Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu kuruldu (1923).
Eskişehir Şeker Fabrikası açıldı (1933).
Türk kadınının milletvekili olması konusundaki kanun teklifi, TBMM'de kabul edildi (1934).
Cibali Tütün Fabrikası yandı (1987).

6 ARALIK
Yunanistan, Arnavutluk'ta, Premete kentini işgal etti (1940).
İngiltere, Romanya, Macaristan ve Finlandiya'ya savaş ilan etti (1941).
ABD Başkanı Eisenhower, resmi bir ziyaret için Türkiye'ye geldi (1959).
Rock'n Roll şarkıcısı Roy Orbison öldü (1988).

7 ARALIK
Sadrazam Sait Halim Paşa, bir Ermeni komiteci tarafından öldürüldü (1921).
İstiklal Mahkemesi Erzurum'da çalışmalarına başladı (1925).
II. Dünya Savaşı'nda Japonlar'ın Pearl Harbour Baskını (1941).
Ressam, yazar Abidin Dino, Paris'te öldü (1993).

Milli Şef artık yok (1973)

Türkiye'nin ikinci cumhurbaşkanı, cumhuriyetin ilk onbeş yılının neredeyse 'değişmez' başbakanı ve eski CHP Genel Başkanı İsmet İnönü; 25 Aralık'ta geçirdiği ikinci kalp krizini atlatamadı ve 89 yaşında yaşama veda etti. 24 Eylül 1884'te İzmir'de doğan Mustafa İsmet İnönü, siyasi yaşamına 1907'de girdiği İttihat ve Terakki Cemiyeti'nde (İTC) başlamış, bu uzun koşu 19 Kasım 1923'te, yeni cumhuriyetin partisi olan CHF Genel Başkanvekilliği'ne atanmasıyla sürmüştü. 26 Aralık 1938'de toplanan Cumhuriyet Halk Partisi I. Olağanüstü Kurultayı'nda 'Milli Şef' adıyla, partinin değişmez genel başkanı olan İnönü; 12 Mart muhtırasından sonra toplanan CHP V.Olağanüstü Kurultayı'nda genel başkanlıktan ayrılarak politik koşusuna son vermişti. İsmet İnönü, devlet adamı olarak, cumhuriyetin ilk elli yılına damgasını vurmuş bir politikacıydı.

Marconi'nin büyük buluşu (1901)

İtalyan fizikçi ve mucit Guglielmo Marconi, 1896'da ilk başarılı telsiz telgraf sistemini geliştirdi. H. Hertz adlı bilim adamının elektromanyetik dalgalar üzerine yaptığı deneyleri yineleyen Marconi; dalgaları ilkin 9 metre, sonradan 275 metre ve 3 km'lik uzaklıklara iletmeyi başardı. 12 Aralık 1901'de geliştirdiği radyo transistörüyle Atlas Okyanusu'nun ötesine ilk telsiz mesajını ileten ve 5 yıl sonra da Nobel Fizik Ödülü almaya hak kazanan Guglielmo Marconi; daha sonraki yıllarda kısa dalga radyo iletişimi üzerinde çalışmış, bu alandaki faaliyetleri, modern uzun erimli radyo yayımcılığının gelişmesini olanaklı kılmıştı.

Norveçli Kaşif Amundsen Güney Kutbu'na gitti (1911)

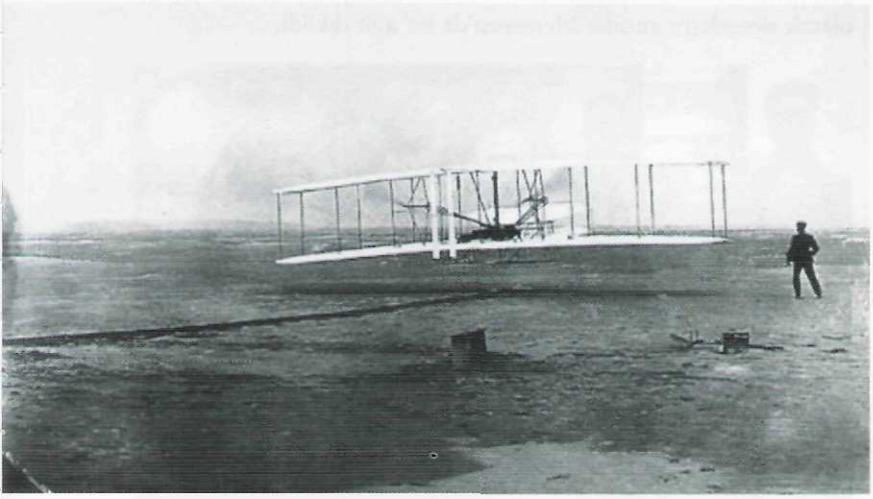

1872'de Norveç'te doğan Roald Amundsen, tıp öğrenimi görmüştü. 1897 yılında, Güney Kutbu'na kışın yapılan ilk keşif seferine, ikinci kaptan olarak katıldı. 1909'da Kuzey Kutbu'na bir sefer planladığı sırada, Robert E. Peary'nin aynı yılın nisan ayında oraya ulaştığını öğrenen Amundsen, hazırlıklarını sürdürdü. Haziran 1910'da, bu kez Güney Kutbu'na ulaşmak üzere Norveç'ten denize açıldı. Kutbun 95 kilometre yakınında bir üs kuran kaşif, kendisine eşlik eden dört kişi ve 52 köpekle birlikte, 19 Ekim 1911'de yola koyuldu. Nihayet 14 Aralık günü hedefine varan Roald Amundsen, Güney Kutbu'na ulaşan ilk insan oldu.

İnsanoğlu uçuyor (1903)

17 Aralık 1903 günü, Orville ve Wilbur Wright kardeşler, Kittiy Hawk sahillerinde havadan ağır uçuş araçlarıyla ilk uçuş denemesini gerçekleştirdi. Bu olaya 5 kişi tanıklık etti. Uçuşlarında 25 beygirlik hafif ağırlıklı bir motor kullandılar. Wright kardeşler, 7 yıl süren araştırmaların sonunda kendi patentlerini aldıkları uçaklarıyla dünya tarihinde yeni bir sayfa açtılar. Bu ilk uçuşun ardından hızla gelişen havacılık teknolojisi, sadece sivil amaçlarla kullanılmadı. Uçaklar o güne kadar bilinen tüm savaş stratejilerini değiştirerek askeri alanda da ülkelerin kaderlerini etkiledi. 20'li yılların sonunda ise, maceracı kişiler birer birer uçaklarıyla dünyanın çeşitli bölgelerini havadan keşfettiler.

8 ARALIK

Napolyon, Madrid'e girdi (1808).
İngiltere ve ABD, Japonya'ya savaş ilan ettiler (1941).
Şarkıcı John Lennon öldürüldü (1980).

9 ARALIK

İngiliz orduları, Kudüs'ü işgal etti (1917).
İstanbul'da gazeteciler tutuklandı (1923).
Çin, Japonya, Almanya ve İtalya'ya savaş ilan etti (1941).
Japonya, Filipin adalarına asker çıkardı (1941).

10 ARALIK

Alfred Nobel öldü (1896).
İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi yayımlandı (1946).
Türkiye, UNESCO üyesi oldu. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Türkiye tarafından da imzalandı (1948).

11 ARALIK

Verem ve kolera hastalıklarını keşfeden Alman doktor Robert Koch doğdu (1843).
Sedat Simavi İstanbul'da öldü (1954).
Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği kuruldu (1962).
Türk asıllı Bulgar halterci Naim Süleymanov, Türkiye'den siyasi sığınma hakkı istedi (1986).

12 ARALIK

Marconi ilk radyo transistörünü geliştirdi (1901).
Yugoslavya ile Macaristan arasında, 'ebedi dostluk paktı' imzaladı (1940).
Cem Karaca'nın Türkiye'ye girmesine izin verildi (1985).
Adile Naşit öldü (1987).

13 ARALIK

Kanuni, Rodos'un teslimini istedi (1522).
Mesudiye zırhlısı, Çanakkale'de, bir İngiliz denizaltısı tarafından batırıldı (1914).
İsrail, Kudüs'ü başkent ilan etti (1949).
Şair ve yazar Behçet Necatigil öldü (1980).

14 ARALIK

Osmanlı devleti ve İtalya arasında barış antlaşması imzalandı (1502).
ABD Başkanı G. Washington öldü. (1799).
Norveçli kaşif Amundsen, Güney Kutbu'na gitti (1911).
Yazar Yakup Kadri Karaosmanoğlu öldü (1975).
Hikayeci ve romancı Oğuz Atay, 43 yaşında öldü (1977).

merakediyorum@googlegroups.com

15 ARALIK
Kızılderili Sioux şefi Oturan Boğa öldürüldü (1890).
Ankara stadyumu hizmete girdi (1936).
'Rüzgar Gibi Geçti' ilk kez gösterildi (1939).
Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı kuruldu (1954).

16 ARALIK
Beethoven doğdu (1770).
Vatan Gazetesi bir ay süre ile kapatıldı (1959).
Boğaz Köprüsü, 303 milyon liraya ihale edildi (1969).

17 ARALIK
Mevlana Celaleddin-i Rumi öldü (1273).
Güney Amerikalı direnişçi Simon Bolivar öldü (1830).
Wright kardeşler ilk uçuşu gerçekleştirdiler (1903).
Serbest Cumhuriyet Fırkası, kendi kendini feshetti (1930).

18 ARALIK
Gedik Ahmet Paşa idam edildi (1482).
Türkiye-Macaristan dostluk antlaşması imzalandı (1923).
Yönetmen Steven Spielberg doğdu (1946).
Erdal İnönü, SODEP Genel Başkanı oldu (1983).
Türkiye'nin seçilmiş ilk kadın muhtarı Gülkız Üppül öldü (1990).

19 ARALIK
Napolyon Varşova'ya girdi (1805).
Mustafa Kemal ve Heyeti Temsiliye'nin Sivas'tan Ankara'ya hareketi (1919).
Japonlar, Hong Kong'a girdi (1941).
İstanbul'da ekmek vesikaya bağlandı (1941).
Fransa Cumhurbaşkanlığı'na, De Gaulle yeniden seçildi (1965).
Gazeteci, yazar Ahmet Emin Yalman öldü (1972).
Sosyal bilimci Niyazi Berkes öldü (1988).

20 ARALIK
'Kırkkilise' adının, 'Kırklareli' olarak değiştirilmesi kabul edildi (1924).
Yazar John Steinbeck öldü (1968).
İstanbul'da kapıcılar yürüyüş yaptı (1970).

21 ARALIK
Pierre ve Marie Curie çifti, radyum elementini keşfettiler (1898).
Meclis'i Mebusan feshedildi (1918).
Aktris Jane Fonda doğdu (1937).
Sovyetler, Afganistan'ı işgal etti (1979).
Lockerbie faciasında 270 kişi öldü (1988).

Hürriyet kahramanı Namık Kemal (1888)

Asıl adı Mehmed Kemal olan ve 1840'da Tekirdağ'da doğan Namık Kemal, Sofya'da bulunduğu sırada yabancı dil öğrenmiş ve ilk şiir denemelerine başlamıştı. 1862'de Şinasi ile tanışan ve Tasvir-i Efkâr gazetesinde toplumsal içerikli yazılar yazmaya başlayan Namık Kemal, daha sonra Yeni Osmanlılar Cemiyeti'ne girdi. İstanbul'da giderek daralan siyasal çember nedeniyle, 1867'de Paris'e, bir grup özgürlükçü Osmanlı aydınının yanına kaçtı. 4 yıl sonra İstanbul'a dönen ve beraberindekilerle 'İbret' gazetesini çıkaran Namık Kemal, burada yayınlanan 'Garaz Marazdır' adlı makalesi yüzünden Gelibolu'ya sürüldü. Burada yazdığı 'Vatan Yahut Silistre' adlı oyun, 1873'te, Gedikpaşa tiyatrosunda sergilendiğinde, halk atarfından büyük ilgiyle karşılandı. Bu durum, Namık Kemal'e ve başka Yeni Osmanlıcılara yeni bir sürgünün yolunu gösterdi. 4 Nisan'da Magosa'ya sürülen Namık Kemal, bu tarihten sonra birkaç kez affedilip İstanbul'a geldiyse de, yaşamı bir sürgün yerinde, Sakız Adası'nda, 2 Aralık günü noktalandı.

Menemen'de ayaklanma var (1930)

Genç Cumhuriyet, 23 Aralık'ta, Menemen'de patlak veren rejim karşıtı olayla sarsılmıştı. 'Mehdi' olduğunu iddia eden ve Nikşibendi tarikatına bağlı biri olan Giritli Mehmet (Derviş Mehmet) ile altı müridi; 23 Aralık sabahı gün doğarken Menemen'e girmişti. Belediye meydanında, çevresine topladığı yaklaşık yüz kişiyle zikrederek şeriat ilan etmeye çalışan ve silahlı olan asiler, bir müfrezenin başında olaya müdahale eden yedek subay öğretmen Kubilay'ı, hemen ardından da Hasan ve Şevki adında iki mahalle bekçisini öldürdüler. Sıkıyönetim Mahkemesi'nin haklarında idam cezası verdiği sanıklardan 29'u için bu hüküm uygulanırken, 2'si ikişer yıl hapis cezasına çarptırıldı. Asıl adı Mustafa Fehmi olan Kubilay ise, 'devrim şehidi' olarak simgeleşti; anısına Menemen'de bir anıt dikildi.

Jane Fonda doğdu (1937)

ABD'li sinema oyuncusu Henri Fonda'nın yine sinema oyuncusu olan kızı Jane Fonda, 21 Aralık'ta, New York'ta doğdu. İlk kez 1954'te, Omaha'da 'Country Girl' (Taşralı Kız) adlı oyunda, babasıyla birlikte sahneye çıkan ve daha sonra Paris'te sanat eğitimi gören Fonda; 1958'de 'Actors Studio'da oyunculuk eğitimine başladı ve 'Tall Story' (Uzun Öykü) adlı filmle sinemaya geçti. Önceleri 'Barbarella' (1968) gibi cinselliğini ön plana çıkaran filmlerde oynadıysa da, 1969'da çevirdiği 'Atları da Vururlar' filmiyle oyunculuğunu kanıtlamış oldu. Bir dönem, Vietnam Savaşı'na karşı çıkışı ve İsrail yanlısı tutumuyla değişik çevrelerin tepkisini üzerine çeken Fonda, 80'ler boyunca çok az filmde rol aldı. 1991'de, CNN'in ve Turner şirketinin sahibi Ted Tturner ile evlenen Jane Fonda, henüz ellili yaşlarındayken, oyunculuğu bıraktığını açıklamıştı.

'Curie'lerden Radyum elementi (1898)

Marie ve Pierre Curie evlendiklerinde, her ikisi de fizik ve kimya dallarında kariyerlerinin önemli isimleri arasındaydılar. Ard arda gelen iki çocukları da yoğun bilimsel çalışmalarını engellemedi. 1898 yazında, polonyum elementini bulmalarının hemen ardından, 21 Aralık 1898'de Radyum elementini bularak bilim tarihinde yeni bir çığır açtılar. Marie Curie 'Radyoaktif maddeler üzerine araştırmalar' teziyle, 1903'te doktora derecesini aldı. Aynı yıl, Curieler, Nobel Fizik ödülünü Henri Becquerel ile paylaştılar. 1906'da eşi Pierre Curie'nin bir trafik kazasında ölümünden sonra Marie Curie kendisini bilime daha fazla verdi ve 1911'de Nobel Kimya ödülünü kazandı.

Yazar Oğuz Atay öldü (1977)

Romancı, öykü ve oyun yazarı Oğuz Atay, 43 yaşında İstanbul'da öldü. Son olarak, 'Eylembilim' adlı yeni bir roman üzerinde çalıştığı bilinen Atay, ilk romanı olan 'Tutunamayanlar'ın 1970 TRT Sanat Ödülleri Yarışması'nda başarı ödülü kazanmasıyla adını duyurdu. İkinci romanı 'Tehlikeli Oyunlar'ın (1973) ardından, 'Korkuyu Beklerken' (1975) adlı öykü kitabını, onun ardından da son romanı olan 'Bir Bilim Adamının Romanı'nı yayınladı. Atay'ın, bunlardan başka 'Oyunlarla Yaşayanlar' adlı bir oyunu ve 'Günlük' adlı bir eseri vardı.

22 ARALIK

I. Ahmet tahta çıktı (1603).
Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu kuruldu (1962).

23 ARALIK

I. Meşrutiyet ilan edildi (1876).
Menemen olayı patlak verdi (1930).
Romancı Mehmet Rauf öldü (1931).
Kahramanmaraş olayları başladı (1978).
DİSK'in kapatılmasına kadar verildi (1986).

24 ARALIK

Portekizli kaşif Vasco da Gama öldü (1524).
Tevfik Fikret doğdu (1867).
TRT Kanunu kabul edildi (1963).

25 ARALIK

İlk Noel kutlaması Roma'da yapıldı (MS 336).
Gaziantep düşman işgalinden kurtuldu (1921).
Hirohito, Japon İmparatoru oldu (1926).
İsmet İnönü öldü (1973).
Komedyen Charles Chaplin öldü (1977).

26 ARALIK

Çinli lider Mao doğdu (1893).
Yeni takvim ve saat sistemi kabul edildi (1925).
Ankara-Haydarpaşa arasında çalışalacak olan elektrikli tren hizmete sokuldu (1992).

27 ARALIK

Bilim adamı Louis Pasteur doğdu (1822).
Mehmet Akif Ersoy öldü (1936).
Erzincan'da şiddetli bir deprem meydana geldi, 40.000 insan öldü (1939).

28 ARALIK

Ahmet Mithat Efendi öldü (1913).
Besteci Ravel öldü (1937).
İzmir'de büyük bir sel felaketi oldu (1963).

30 ARALIK

Yazar Rudyard Kipling doğdu (1865).
Gülhane Askeri Tıp Okulu açıldı (1898).
Kilis, düşman işgalinden kurtuldu (1921).
Tarım Bakanlığı kuruldu (1931).

31 ARALIK

Edison, ilk elektrik lambasının kullanımını gündelik hayata soktu (1879).
Demirköprü Barajı ve hidroelektrik santralı hizmete açıldı (1958).
İkinci MC iktidarı 'gensoru' ile devrildi (1977).

merakediyorum@googlegroups.com

100 YIL ÖNCE

GALATA'DA ŞÜPHELİ ÖLÜM

Galata'da ikamet eden sepetçi Mehmet Usta, Habip isminde birinden aldığı ilaç üzerine vefat etmiştir. Bu kişinin ölüm sebebinin ilaçla ilgili olup olmadığının tespiti için, cesedine otopsi yapılmıştır. Cesetten alınan iç organları, tahlil için Tıbbiye Mektebi'ne gönderilmiştir.
(Sabah, 2 Aralık 1900)

VİYANA'DAKİ GARSON MEKTEBİ

İstanbul'da bulunan gazino ve birahaneler ile lokantalara gidenlerin, garsonların terbiye ve nezakete aykırı hal ve hareketlerinden ne kadar şikayetçi oldukları bilinmektedir. Halbuki Avrupa'dan gelen gazetelerden okuduğumuza göre, Viyana'da kahve ve gazinolarda istihdam edilen garsonlara mahsus bir mektep varmış. Bu mektep pek şöhretli imiş ve halen 1.900 öğrencisi varmış.
(Sabah, 6 Aralık 1900)

BÜYÜKADA'DA İNTİHAR

Büyükada Rum Kilisesi hizmetkârlarından bir genç, uzun süredir bir kızı sevmekte ve ne yazık ki gencin annesi evlenmelerine izin vermemekteydi. Bunun üzerine genç adam, kız ile gizlice nişanlanmış, durumu haber alan annesi ise kiliseye müracaat ederek, şayet oğlu kararından vazgeçmezse, görevine son verilmesini istemiştir. Zavallı âşık, annesinin bu davranışını haber alınca denize atlayarak hayatına son vermiştir.
(Sabah, 29 Aralık 1900)

BEYOĞLU'NDA YANGIN

Dün gece saat dokuz buçuk sıralarında Beyoğlu Cerrahpaşa sokağında, tüccar Baranana'nın sahibi olduğu sigortalı kargir apartmanın üst katında yangın çıkmıştır. İtfaiyenin yetişmesiyle yangın söndürülmüş, binada sadece çamaşırhane zarar görmüştür.
(Sabah, 25 Aralık 1900)

75 YIL ÖNCE

KÖPRÜ ÜCRETİ KALKIYOR

Galata Köprüsü geçiş ücretinden nihayet kurtuluyoruz. Bu ücretin kalktığı günü İstanbul halkı, mutlaka bir bayram günü gibi kabul edecektir.
(Cumhuriyet, 15 Aralık 1925)

ÖĞRETMEN MAAŞLARI

Urfa milletvekili Rafet Bey, Millet Meclisi'ne verdiği önergede, öğretmenlerin aylığının asgari 16 lira olmasını, iki senede bir, 2 lira zam yapılmasını, ayrıca müdür ve müdür muavinlerinin maaşlarının da *arttırılmasını teklif etmiştir.*
(Cumhuriyet, 5 Aralık 1925)

TEPEBAŞI'NDA CİNAYET

Evvelki akşam Tepebaşı Tiyatrosu önünde meydana gelen facianın geçici bir cinnet eseri olduğu anlaşılıyor. Alınan bilgiye göre, aşk yüzünden kıskançlık geçiren Kemal isminde biri, tiyatro önünde önce sevgilisini, sonra da kendisini vurmuştur.
(Cumhuriyet, 19 Aralık 1925)

MUSUL MESELESİ

Cemiyet-i Akvam kararını vermiş ve İngiltere'nin Irak mandasının 25 sene uzamasını benimsemiştir. Türkiye Cumhuriyeti, Cemiyet-i Akvam'ın bu kararını tanımayacaktır. Türk milleti, İngiliz oyuncağı cemiyetin kararına rağmen Musul'u kurtarmanın yolunu bulacaktır.
(Cumhuriyet, 16 Aralık 1925)

YERLİ KUMAŞ

Asker, jandarma ve polis memurları için, yerli kumaş mecburiyeti kabul edildi. Büyük Millet Meclisi yaptığı toplantıda, yerli kumaş giyilmesi yönünde karar verdi.
(Cumhuriyet,10 Aralık 1925)

50 YIL ÖNCE

BARIŞSEVERLER DURUŞMASI

Barışseverler Cemiyeti kurucularının askeri mahkemedeki duruşmaları sona erdi: Behice Boran ve arkadaşları, 3 yıl 9'ar ay hapse mahkum edildiler. Hükümetin Kore'ye asker gönderme kararına karşı bir bildiri yayımlayarak, halkın güvenini sarsmakla suçlanan cemiyet kurucuları, kararı temyiz edecekler.
(30 Aralık 1950)

MAYA GALERİSİ AÇILDI

Türkiye'deki ilk özel sanat galerilerinden Maya Sanat Galerisi, İstanbul'un Beyoğlu semtindeki Kallavi Sokak'ta açıldı. Adalet Cimcoz'un açtığı galeri resim sanatına katkıları yanında, oluşturduğu kültür ortamıyla da şimdiden önem kazandı. (Soldan sağa; Tarık Temel, Ahmet Hamdi Tanpınar, Nuri İyem ve İlhan Şevket, Maya Sanat Galerisi'nde.)
(25 Aralık 1950)

İSTANBUL'UN İMARI

İstanbul'un imar planını hazırlamakla görevli Paris Mimari Okulu Müdürü Prof. Prost'un görev süresi, Belediye Şehir Meclisi'nce uzatıldı. Bazı çevrelerce eleştirilen Prof. Prost, "Atatürk Bulvarı'yla tramvay hattının birleştiği noktaya meydan açtık. Şimdi bunun bir köşesine ev yapılıyor" dedi.
(18 Aralık 1950)

İDAMLAR GİZLİ YAPILACAK

Adalet Bakanlığı, ölüm cezasına çarptırılan mahkumların infazlarının bundan sonra halka açık olarak yapılmayacağını açıkladı. Buna göre, idamlar gizli yapılacak ve cesetler halka teşhir edilmeyecek.
(28 Aralık 1950)

HÜSEYİN CAHİT İSTİFA ETTİ

CHP'nin yayın organı Ulus gazetesinin başyazarı Hüseyin Cahit Yalçın, "Kore dağlarında yan yana çarpışıp şehit olan Mehmetçikler, ölüm çırpıntıları içinde birbirlerine sarılırken, DP'li ya da CHP'li olduklarını düşünmüyorlar. Onlar vatanları için ölüyor" diyerek, bir süre için parti mücadelesini bıraktığını açıkladı.
(6 Aralık 1950)

25 YIL ÖNCE

HANLAR YANDI

Sultanhamam'daki Gürün, Katırcıoğlu, Sokullu ve Bahtiyar hanları, 24 saat içinde tamamen yandı. Bu hanlardaki 4.000'den fazla dükkan ve atelye kül olurken, milyarlarca liralık maddi hasar meydana geldi; ancak can kaybı olmadı.
(26 Aralık 1975)

OPEC TOPLANTISI BASILDI

6 gerilla, Viyana'daki OPEC toplantısını basarak, 70 kişiyi rehin aldı. 'Arap Devriminin Kolu' adlı örgütün üyesi olduklarını söyleyen gerillalar, 2 güvenlik görevlisiyle bir delegeyi öldürdüler. Baskının, siyonizmi ve Arap dünyasını bölmeyi amaçlayan komploları kınamak amacıyla düzenlendiği açıklandı.
(23 Aralık 1975)

İSKENDERUN'A DEMİR-ÇELİK

İskenderun Demir-Çelik Fabrikası, Türkiye'ye gelen Sovyetler Birliği Başbakanı Kosigin'in de katılımıyla açıldı. Başbakan Demirel törende, "Sovyet hududunu bir dostluk hududu yapacağız" dedi. Türk-Sovyet işbirliğiyle yapılan fabrikanın açılışı için gelen Kosigin, CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit ile de görüştü.
(28 Aralık 1975)

FAHRİ KORUTÜRK'TEN VETO

Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, imam-hatip okulları mezunlarının üniversitelere girmelerini öngören yasaları, yeniden görüşülmek üzere TBMM'ye iade etti.
(27 Aralık 1975)

ECEVİT'E RESEPSİYON ENGELİ

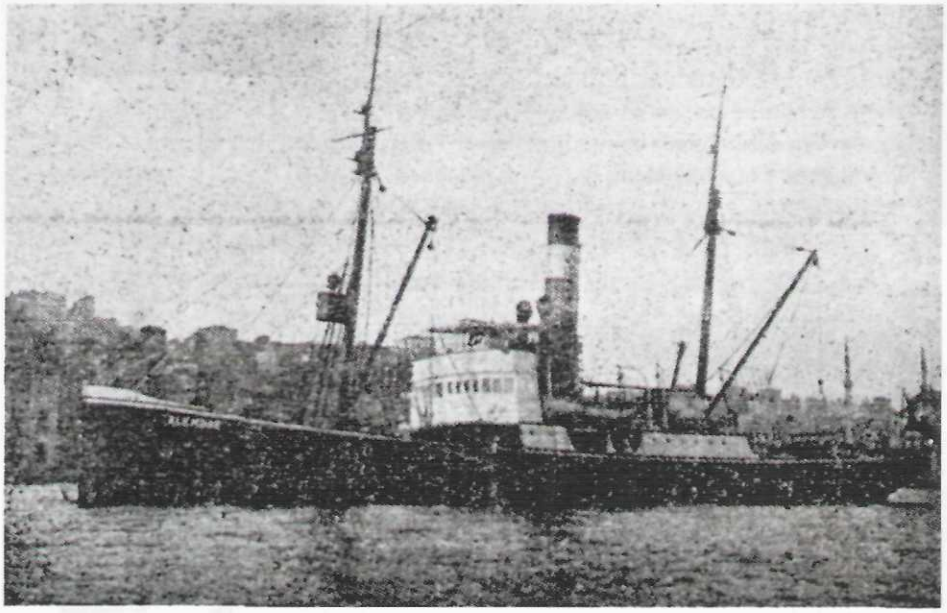
İskandinav ülkelerini kapsayan gezisinde, Ecevit'e Oslo'daki Türkiye Büyükelçiliği, yeterli tabak ve çatalı bulunmadığı gerekçesiyle, resepsiyon düzenlemedi. Danimarka ve İsveç'teki elçiliklerin, Ecevit onuruna resepsiyon vermelerinin Ankara'da hoş karşılanmadığı anlaşıldı.
(16 Aralık 1975)

merakediyorum@googlegroups.com

Alemdar römorkörünün kaçırılışı

Yüzbaşı Adil Bey'in planı

Milli Mücadele'nin isimsiz bir kahramanı da Alemdar gemisidir. Kuvayı Milliyecilerin bir tek askeri gemisi dahi yokken, Karadeniz'de asker ve silah sevkiyatı yapan Alemdar, onlarca düşman gemisinin arasında, Rus limanlarından Türk ordusuna silah taşımıştır.

KANSU ŞARMAN

1921 yılının ilk günleri. Anadolu'da büyük fedakarlıklarla yapılan mücadelede, cephane eksiği kendini iyiden iyiye hissettiriyordu. Rusya'dan alınabilecek silahları taşımak için kullanılan küçük takalar hem yetersiz kalıyor hem de gidiş gelişleri uzun zaman alıyordu.

Ankara, Karadeniz'den yapılacak nakliyatı sağlayacak bir geminin İstanbul'dan kaçırılmasını kararlaştırdı. Seçilen gemi Alemdar römorkörüydü. Alemdar silahlanmaya uygun büyük bir tekneydi. İstanbul'daki teşkilat sayesinde, Deniz Yüzbaşısı Adil Bey geminin çarkçıbaşılığını (birinci makine mühendisi) üstlendi, personel de güvenilir kimselerden seçildi ve Alemdar'ı İstanbul'dan kaçırılma planları hazırlandı.

Tüm planlar, Boğaz çıkışındaki düşman kontrolünden sıyrılıp Karadeniz'e geçmek üzerine yapıldı. Boğaz'daki kontrol görevini yapan hücumbotlar, işgal kuvvetlerinin kotrolündeydi; ama bu botların personeli Türk'tü. Birçoğu Kuvayı Milliye'nin İstanbul'daki gizli teşkilatına üyeydi. İstanbul'dan daha önce de silah kaçırılması sırasında, bulundukları hücumbotta geçici bir arıza yaratan Türk denizciler, işgal güçleri subaylarının dikkatini dağıtıp kaçacak gemiye, kontrol sahasında gedik açıyorlardı. Bu kez de öyle oldu. Yüzbaşı Adil Bey ve geminin kaptanı İsmail Bey, 25 Ocak 1921 gecesi, Boğaz'daki kontrolden sıyrılarak Karadeniz'e açıldı.

FRANSIZLAR FARKEDİYOR

Sahilden birkaç mil açıkta seyreden Alemdar, sabah Ereğli'ye vardı. Buradan kömür ve erzak aldıktan sonra Sinop'a hareket etti. Ancak İstanbul'daki müttefik karargahında, Alemdar'ın kaçırılışı büyük yankı bulmuştu. Geminin yakalanması sadece bir römorkörün bulunmasından daha fazlasını ifade ediyordu. Türkler moral bulacaktı.

Karadeniz'deki deniz filosuna haber verilerek Alemdar'ın yakalanması istendi. Aynı günlerde Alemdar, Zonguldak açıklarına varıyordu. Ocak ayının son gününde, C-27 Fransız hücumbotu Alemdar'ı gördü. Gemiye yaklaşarak silahlarını çevirdi ve durmasını ihtar etti.

'ŞİMDİLİK TESLİM OLALIM'

Yüzbaşı Adil Bey ve İsmail Kaptan, Alemdar'ın hücumbottan kaçmasının mümkün olmadığını görerek, şimdilik teslim olmaya karar verdiler. Fransız botundan Alemdar'a Yüzbaşı Tille adında bir Fransız subayı ile dört Senegalli asker bindi. Gemiyi dikkatle arayıp silahsız olduğunu anladıktan sonra İsmail kaptanı bir kamaraya hapsettiler. Adil Bey'i ise çarkçı olduğunu sandıkları için görevinde bıraktılar.

Alemdar, Fransız botunun arkasında geriye, İstanbul'a doğru yol almaya başladı. Yüzbaşı Adil Bey, makine dairesinde yaptığı planı gizlice mürettebata duyurdu. Serdümen Recep aldığı talimatla, öndeki Fransız botuyla aradaki mesafeyi yavaş yavaş açmaya başladı. Mesafe olabildiğince arttığında, Yüzbaşı ve mürettebat aniden Fransız subay ve Senegalli askerlerin üzerine atıldı. Birkaç dakika içinde geminin konrolü yeniden Türklerdeydi. Fransız Yüzbaşı Tille, düştüğü oyun karşısında sürekli söyleniyordu. Şimdi gemide düşmandan alınan silahlar da vardı. Alemdar, öndeki Fransız gemisine durumu hissettirmeden sahile doğru kaymaya başladı.

Tüm kazanları çalışan Alemdar'da Adil Bey ve İsmail kaptan, mesafeyi yeterli görerek birden gemiyi çevirdiler ve Ereğli'ye doğru yol almaya başladılar. Birkaç dakika içinde durumu farkeden Fransız hücumbotu da hemen Alemdar'ın peşine düştü.

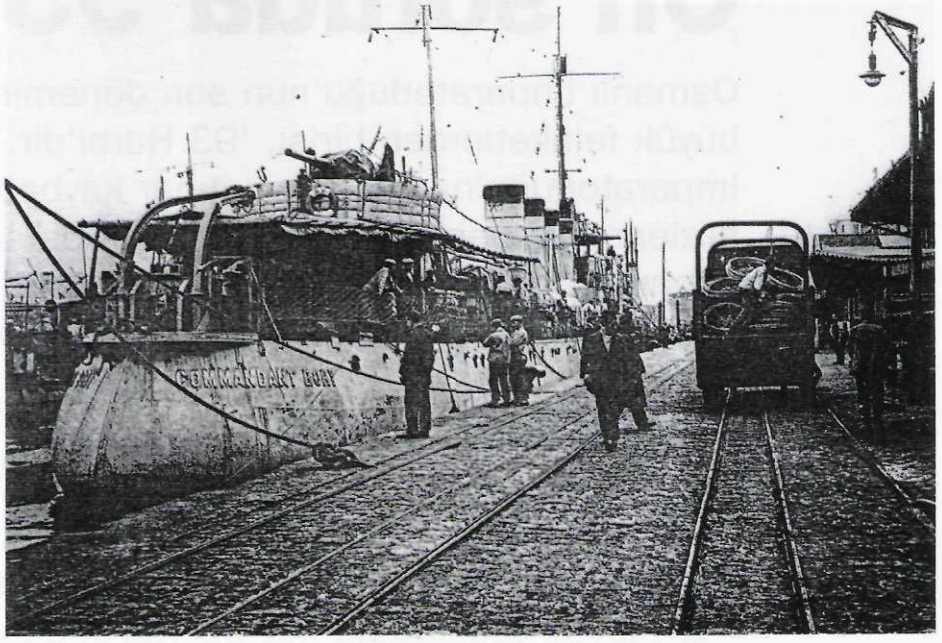
Şimdi heyecanlı bir takip başlamıştı. Fransız botunun hızı Alemdar'dan fazla olduğu için, mesafe gittikçe azalıyordu. Bir süre sonra Fransızlar Alemdar'a iyice sokuldular. Ve Fransız gemisinin boş bölgesindeki top ateş açmaya başladı. Buna karşılık Alemdar mürettebatı da ele geçirdikleri tüfeklerle şiddetli ateşe başladılar. Fransız topunun başındaki asker vuruldu. Mermilerden biri topun nişangahına geldi; hücumbotun en önemli silahı devre dışı kaldı.

YEREL ÇETELER YETİŞTİ

Alemdar Ereğli'ye yaklaşmaya başlamış; sahilde insanlar bu büyük kavgayı görmek için toplanmıştı. Fransız botu Alemdar'ı açığa sürmek için sahille römorkör arasına girdi. Ancak tam bu sırada, Türk sahillerinden yoğun bir makineli tüfek ateşi başladı: Ereğli'deki yerel çeteler zamanında yetişmişti!

Fransız botu kaçmak zorunda kaldı. Alemdar bu çatışma sırasında Sedümen Recep'i şehit verdi. Yüzbaşı Adil Bey'in planıyla Alemdar, Milli Mücadele'ye katılarak Karadeniz'de büyük hizmetler verdi. Anadolu'ya cephane sevkiyatının Karadeniz'deki öncüsü oldu. ■

FOTOĞRAFLAR: ASKERİ MÜZE KÜTÜPHANESİ ARŞİVİ

Alemdar römorkörünü izleyen Fransız torpido avcı gemilerinden biri İstanbul rıhtımında (Haziran 1920, üstte). Alemdar römorkörü Kurtuluş Savaşı'ndan sonra İstanbul Boğazı'nda (sol sayfada).

Alemdar, Şahin ve Rüsumat

Milli Mücadele'de Karadeniz'de görev yapan üç gemi, silah taşıma işinde büyük isim yapmıştı. Bunlar Alemdar römorkörü, Rüsumat motoru ve Şahin vapurlarıydı. Bu üç gemi Ruslardan alınan silahları Karadeniz'deki Tuapsi ve Novorosisk limanından alır ve müttefik devriye botlarına görünmeden Anadolu kıyılarına getirirlerdi. Bu seferler sırasında Yüzbaşı Mustafa Nail Bey komutasındaki Alemdar, Pontusçu Sarıyanni çetesini yakalamış, Yüzbaşı Cevat Bey kumandasındaki Şahin vapuru, Büyük Taarruz'dan önce 29 adet Alman tayyaresini Rusya'nın Novorosisk limanından almak için Yunan botlarıyla çarpışmış ve Rüsumat motoru ise taşıdığı silahları devriye botlarına kaptırmamak için Ordu'da kendini batırmış, daha sonra tekrar yüzdürülmüştü.

merakediyorum@googlegroups.com

On soruda 93 Harbi

Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde gerçekleşen en büyük felaketlerden birisi, '93 Harbi'dir. Bu savaş, Osmanlı İmparatorluğu'na toprak ve itibar kaybettirdiği gibi, yeni filizlenmeye başlayan Meşrutiyet'in de sonunu getirmiş ve İmparatorluğu, büyük bir göç dalgası ile karşı karşıya bırakmıştır. Bu yazımızda, 93 Harbi'ni tartışmaya çalıştık.

ERHAN AFYONCU

1. Bu savaşa neden '93 Harbi' denildi?
2. 93 Harbi'nin nedenleri nelerdi?
3. 93 Harbi'nde hangi cephelerde savaşıldı?
4. Plevne Müdaafası'nın 93 Harbi'ndeki yeri nedir?
5. 93 Harbi'nde büyük devletlerin tutumu nedir?
6. Osmanlı, savaşı niçin kaybetti?
7. 93 Harbi'nin sonundaki göç, nasıl oldu?
8. Meclis-i Mebusan niçin kapatıldı?
9. 93 Harbi sonunda hangi antlaşmalar imzalandı?
10. 93 Harbi'nin etkileri neydi?

1 Bu savaşa neden '93 Harbi' denildi?

Osmanlı-Rus Savaşı, (1877-1878), miladî takvimle 24 Nisan 1877'de başlamıştır. Hicri takvimle ise savaşın başlangıcı, 1294 yılıdır. Ancak bu dönemde mali işler için kullanılan Rumî takvime göre, savaşın başlangıcı 1293 yılına rastladığı için, 'Doksan üç Harbi' diye adlandırılmıştır.

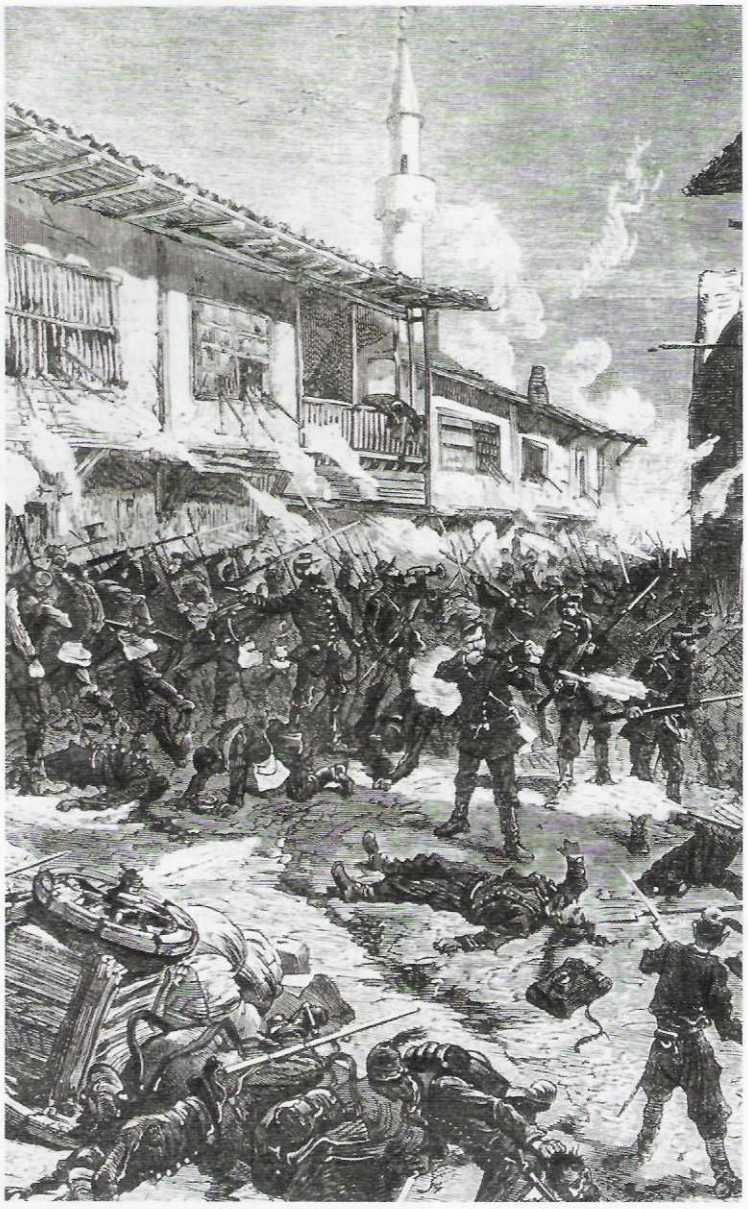
2 93 Harbi'nin nedenleri nelerdi?

Rusya, 1856'da imzalanan Paris Antlaşması'nın aleyhinde olan hükümlerinden, Almanya'nın Fransa'yı mağlup etmesi üzerine değişen Avrupa dengelerinden faydalanarak kurtulmuştu. Osmanlılara karşı Balkanlar'daki milletleri silahlandırıyor ve isyana teşvik ediyordu. Kırım Savaşı'ndan sonra, karşı barış politikası takip eden Osmanlı İmparatorluğu'nu savaşa sokup Kırım yenilgisinin intikamını almak isteyen Rusya, bu amacını gerçekleştirmek için, Slavları kışkırtma yolunu seçmişti. Hersek ve Bulgar isyanlarında Osmanlı İmparatorluğu'nu yalnız bırakmak için uğraştı. 1876 Bulgar isyanında, binlerce Bulgar'ı Türklerin katlettiği propogandasını yayarak, dış borçlarını ödemediği için, Avrupa kamuoyunda aleyhinde olumsuz bir hava esen Osmanlı İmparatorluğu'nun, Avrupa siyasetinde iyice yalnız kalmasını sağladı.

Rusya, Sırbistan ve Karadağ'ı Osmanlılara karşı savaşa teşvik etti. Osmanlıların savaşı kazanması üzerine, hadiselere bir çözüm bulmak üzere, İstanbul'da İngiltere, Fransa, Rusya, Almanya, Avusturya, İtalya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun katılımıyla bir konferans düzenlendi. Ancak İmparatorluğun bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne aykırı istekler nedeniyle, bir anlaşma sağlanamadı.

İstanbul Konferansı'nın (Tersane Konferansı) toplandığı sırada, I. Meşrutiyet ilan edilerek, bu toplantıdan Osmanlı lehine bir sonuç çıkarılmak istendi ise de Avrupa devletleri bu duruma itibar etmemişlerdir. Konferansa katılan devletler İstanbul'da bir çözüm yolu bulunamaması üzerine, Londra'da toplanarak, 31 Mart 1877'de Londra Protokolü'nü imzalamışlardır.

İstanbul Konferansı'ndaki tekliflerin hemen hemen aynısı olan bu kararları, Osmanlı İmparatorluğu reddetti. Belki Karadağ'a bir kısım toprak vererek ve ıslahat çalışmaları yapılarak barış sağlanabilirdi. Ancak Osmanlı hükümeti ve Meclis-i Mebusan, arazi vermeyi kabul etmemiştir. Bunun üzerine harekete geçen Rusya, Avrupa hukukunu ve İmparatorluk'daki Hıristiyanları savunma iddiasıyla, 24 Nisan 1877'de Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilan etti.

Türk topçusu, 24 Ekim Teliş Meydan Muharebesi'nde Rus tümenlerini püskürtüyor (sol sayfada). Osmanlı-Rus savaşında Rus Albay Arkhangel'in alayı, Plevne'de Türklerin tüfek ateşi altında yok oldu (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Batum'a sevkedilen *Aydınlı bir Türk* taburu, tabur imamının duasını dinliyor (sağda). Plevne'de Gazi Osman Paşa esir düştükten sonra, Rus Başkumandan Grandük Nikola tarafından kutlanıyor (altta).

3 93 Harbi'nde hangi cephelerde savaşıldı?

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı, Tuna ve Doğu Anadolu'da olmak üzere, iki cephede cereyan etmiştir. Savaşın başlamasıyla birlikte, hızla Romanya'ya giren Ruslar, bu prensliği de kendi yanlarına çekerek, Dobruca ve Bükreş yönlerinden Osmanlı topraklarına saldırmaya başlamışlardır. Kısa sürede Ziştovi, Tırnova ve Niğbolu'yu ele geçiren Ruslar, 19 Temmuz'da Şıpka geçidini aşmışlardı.

Rusların başarıları, İstanbul'da paniğe yol açtı. Başkentin Bursa'ya taşınacağı söylentileri çıktı. Savaşın İstanbul'da kurulacak bir 'Askeri Meclis' tarafından yönetilmesine karar verilip, görevlerinden alınan Serasker ve Serdar-ı Ekrem, Divan-ı Harp'e verildiler. Bu arada Süleyman Paşa, Ruslardan bir kısım toprakları geriye almaya muvaffak olmuş ve Plevne'de de Gazi Osman Paşa, Rusları durdurmuştu. Ancak Plevne düştükten sonra, Rus ilerleyişi tekrar başlamış ve Sırbistan da Osmanlılara karşı savaşa girmişti.

Plevne'den sonra Edirne'ye yürüyen Rus kuvvetleri, iyi bir savunma olanağına sahip bu kenti, Vali Eyüp Paşa'nın mühimmatları havaya uçurup çekilmesi üzerine, 20 Ocak 1878'de teslim almışlardı. Bunun üzerine, II. Abdülhamid bizzat Rus Çarı'ndan ateşkes talebinde bulunmuştu.

Doğu Anadolu cephesinde ise, Ruslar üç koldan harekete geçmiş ve Erzurum'a ulaşmışlardı. Aziziye tabyalarında Nene Hatun'un halkı teşvikiyle Ruslar durdurulmuşlardır.

Bu cephede Ruslara karşı koyan, Ahmet Muhtar Paşa'dır. Paşa'nın daha önemli bir cephe sayılan Rumeli'ye gönderilmek üzere İstanbul'a çağrılmasından sonra, hiçbir ümidi kalmamasına rağmen, Erzurum sonuna kadar dayanmış, ancak ateşkesten sonra boşaltılarak Ruslara teslim edilmiştir.

Rusların Batum'a taarruzları da ateşkes yapılıncaya kadar, başarıyla durdurulmuştur.

4 Plevne Müdaafası'nın 93 Harbi'ndeki yeri nedir?

Kısa bir sürede Osmanlı topraklarının önemli bir bölümünü ele geçiren Rus kuvvetleri karşısında önemli bir direniş olmamıştı. Ancak Vidin'de bulunan Osman Paşa'nın Plevne'yi geri alması üzerine, Osmanlı kuvvetleri burada önemli bir direniş noktası oluşturmuştu.

Müstahkem bir mevki olan Plevne, Gazi Osman Paşa'nın da askeri zekasıyla birleşince, Tuna cephesindeki Rus askeri hareketini kilitlemiştir. Plevne'yi geri almak için iki defa saldıran Ruslar, mağlup olmaları üzerine, Romenlerden yardım istemek zorunda kalmışlardır. Onlarla birlikte yaptıkları saldırılarda da bir başarı sağlayamamışlardır. Plevne Müdafaası'nın başarılı olması, İstanbul'da sevinçle karşılanmış ve savaşın başlangıcındaki Rus başarıları üzerine oluşan panik havasını dağıtmıştır. II. Abdülhamid, Osman Paşa'ya

bu başarısı nedeniyle 'Gazi' ünvanı vermiştir.

Romenlerin yardımıyla girişilen birçok saldırı da sonuçsuz kalmış, ancak Plevne'de baş gösteren yiyecek sıkıntısı yüzünden Gazi Osman Paşa, 10 Aralık 1877'de düşman kuşatmasını yarma hareketine girişmiş ise de yaralanması üzerine başarılı olamayıp esir düşmüştür.

93 Harbi yaklaşık 9 ay sürmüş, Rus kuvvetleri bu sürede İstanbul önlerine gelmişlerdir. Gazi Osman Paşa ise Plevne önlerinde Rus kuvvetlerini 5 ay tutmaya muvaffak olmuştur.

5 93 Harbi'nde büyük devletlerin tutumu nedir?

1853'teki Kırım Savaşı'nda, Osmanlı İmparatorluğu'yla beraber hareket eden Avrupa devletleri, 93 Harbi'nin başlangıcında olsun, ilerleyen safhalarında olsun, harekete geçmemişlerdir. Almanya savaşın başından itibaren Rusya'yı desteklemiş, Avusturya, Macar tebasının Osmanlı lehine yaptıkları gösterilere rağmen, savaşın sonunda Bosna-Hersek'i almak üzere tarafsız kalmayı kabul etmiştir. İngiltere savaşa karşı olmasına rağmen, Rusya'ya karşı aktif bir tavıra girmemiştir.

II. Abdülhamid, Rusya'nın savaş ilan ettiği gün, Avrupa devletlerine telgraflar çektirerek, Paris Antlaşması'nın sekizinci maddesine göre, arabuluculuk yapmalarını istemişse de bir karşılık bulamamıştır.

Başta Fransa olmak üzere İngiltere, Almanya ve Avusturya hemen tarafsızlıklarını ilan etmişlerdir. Yalnız İngiltere, Osmanlı menfaatlerine karışmayacağını, ancak Rusya, İngiltere'nin menfaatlerini tehdit edecek olursa, tarafsız kalamayacağını Petersburg'a bildirmiştir. Bunun üzerine Rusya, İngiltere'ye gerekli teminatı vermiştir.

Savaş sırasında II. Abdülhamid, Hobart Paşa vasıtasıyla Avrupa kamuoyunu Osmanlı tarafına çekebilmek için mektuplar yayımlatmış, yabancı gazetecileri bizzat kabul ederek Rus zulmü hakkında bilgi vermiş ve onlara çeşitli nişanlar vererek etkilemeye çalışmıştır. Ancak Avrupa devletleri ve kamuoyu, Osmanlı İmparatorluğu lehine önemli bir faaliyete girişmemiştir.

Savaşın sonlarında da Edirne'nin düşmesi üzerine, Osmanlı hükümeti savaşın başından itibaren tarafsızlıklarını sürdüren Avrupa devletlerinden ateşkes için 'arabuluculuk' yapmalarını istedi ise de yine olumlu bir cevap alamadı. İngiltere ile Fransa, Ayastefanos'ta Rusların Balkanlar'da büyük nüfuz kazanması üzerine harekete geçmişler ve Berlin Antlaşması ile önceki antlaşmanın şartlarını biraz hafifletmişlerdir. Böylece Osmanlılar, Balkanlar üzerindeki varlıklarını 1913'e kadar yani 35 yıl uzatmış oldular.

6 Osmanlı, savaşı niçin kaybetti?

Osmanlı İmparatorluğu gerek askeri teçhizat açısından, gerekse eğitimli askerleri açısından, savaşa hazır değildi. Askeri malzeme bakımından önemli ölçüde dışa bağımlıydı.

Savaş için gerekli malzeme ve mühimmatın eksikliğiyle Osmanlı Donanması'nın hiçbir varlık gösteremeyişi bu büyük yenilginin nedenlerindendir.

Plevne savunmasıyla ünlenen Gazi Osman Paşa (solda). Rusçuk'u işgal eden Rus Komutanı Çareviç Aleksandr Aleksdroviç (daha sonra Çar III. Aleksandr, altta solda). Türk askerleri cephede kazdıkları tek kişilik siperlerde (altta).

Osmanlı Donanması iyi durumda ise de, asker naklinin dışında, Ruslar'a karşı fazlaca kullanılamamıştır. Her ne kadar Osmanlı Donanması'nın gemilerinin iyi durumda olmasına karşılık, yeterli eğitime sahip üst düzey subayların bulunmaması nedeniyle Donanma, özellikle Tuna'da, Ruslara karşı kullanılamamıştır.

Bu savaşta, imparatorluğun çok geniş bir alanda mücadele etmek zorunda kalmasıyla kuvvetler arasındaki irtibatsızlık ve savaşın İstanbul'daki merkezden idare edilmesi de yenilgiyi kolaylaştırmıştır.

merakediyorum@googlegroups.com

Balkanlarda Rus istilasından kaçan Türk göçmenleri, trenleri tıka basa doldurarak İstanbu'a göç ettiler (üstte). Osmanlı Mebusan Meclisi, 93 Harbi'ne neden olan olaylar sırasında açıldı ve savaşla birlikte süresiz tatil edildi (sağda). Cepheye top taşıyan Türk askerleri (sağ sayfada üstte). Berlin Antlaşması'ndan bir celse: Ortada, ayaktaki kişi, Almanya Başbakanı Prens Von Bismarck (sağ sayfada altta).

7 93 Harbi'nin sonundaki göç nasıl oldu?

93 Harbi'nin en önemli sonuçlarından birisi, Bulgaristan'daki Türk ahalinin, gerek katledilmek ve gerekse göçe zorlanmak suretiyle, yaklaşık 500 yıldır yaşadıkları topraklardan Anadolu'ya sığınmak zorunda kalmalarıdır.

Savaşın sonunda, Edirne ve Tuna vilayetlerinin iki bölgesi (Şumnu, Varna ve Silistre havalisi ile Rodoplar ve civarı) dışında kalan yerlerdeki Türk unsur, hemen hemen tamamen yok olmuştur. Beş yüz bin kişi savaşta katledilmiş veya açlık ve hastalık sonucu ölmüştür. Bir milyonu aşkın insan ise göç ederek, daha güvenli buldukları Şumnu, Batı Trakya, Makendonya, İstanbul ve Rodoplar bölgesine sığınmıştır.

Osmanlı hükümeti, Bulgaristan Emareti ve Şarkî Rumeli Vilayeti'nde Türk nüfusunun azalmaması için çalıştı ise de, mahalli idarelerin baskısı sonucu, kalan ahali de yurtlarını terk etmişlerdir.

Osmanlı İmparatorluğu, muhacirlerin bir kısmını Balkanlar'daki jeostratejik bölgelerle imparatorluğun diğer taraflarındaki boş arazilere yerleştirmeye çalışmıştır. Ancak Diyarbekir, Van, Musul, Halep, Bağdat ve Basra'daki boş arazilerin İstanbul ve Rumeli'ye uzak olması, iklimin göçmenler için elverişli olmaması, yeterli ulaşım ağının bulunmaması ve Müslüman olmayan ahalinin tepkileri gibi nedenlerden, muhacirler büyük kitleler halinde yerleştirilememiştir.

Göçmenler, Edirne, Aydın, Ankara, Kastamonu ve Hüdavendigar (Bursa ve civarı) vilayetlerine gönderilmişler, bu durum da başta Bursa, İzmit ve Aydın olmak üzere Batı Anadolu bölgesinde izdihama neden olmuştur.

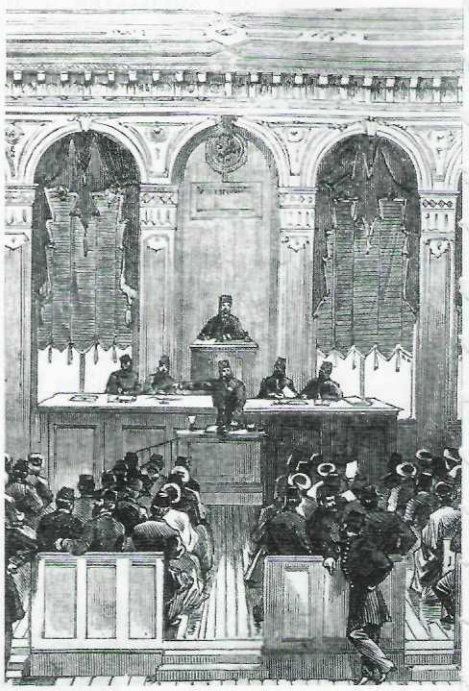
8 Meclis-i Mebusan niçin kapatıldı?

Savaşın sonunda Rus ordusunun ilerleyişi karşısında ne yapılacağını tartışmak üzere Yıldız'da, padişahın da katıldığı bir fevkalede meclis toplanmıştır. Bu toplantıda, devletin içinde bulunduğu buhrana çare olabilecek herhangi bir karar alınamadığı gibi, bazı üyelerin yenilginin sorumluluğunu II. Abdülhamid'e yıkmaları üzerine, padişah önce toplantıyı terk etmiş, ardından da Meclis-i Mebusan'ı süresiz tatil etmiştir.

Meclis tatil edilmiş, ancak Kanun-i Esasi resmen yürürlükten kaldırılmamıştır. Ama tatbik de edilmemiş, sadece her yıl çıkan devlet salnâmesinin başında, adının geçirilesiyle yetinilmiştir. Çıkarılan kanunlar da Meclis-i Mebusan tekrar toplandığı zaman onaylanmak üzere, geçici olarak çıkarılmıştır.

Meclis-i Mebusan resmen kapatılmasa da aynı manaya gelecek şekilde süresiz tatil edilmesi, yeni filizlenmeye başlayan parlamento ve meşruti rejim açısından, önemli bir yaradır.

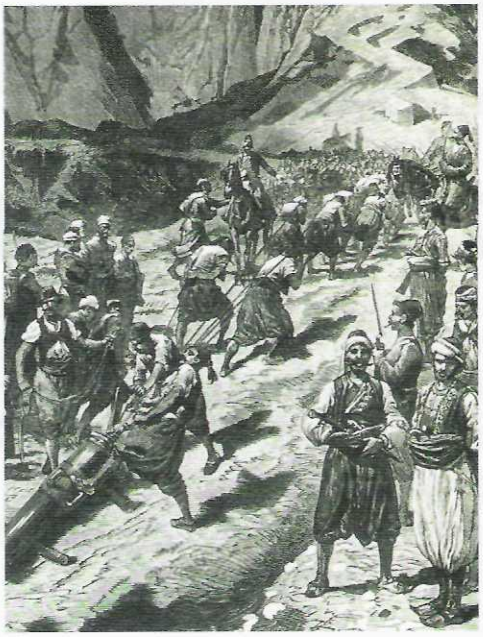
Bu kapatma hadisesini bir kısım yazarlar, II. Abdülhamid'in despot yönetimini oluşturmak için gerçekleştirdiğini

belirtmektedirler. Bir kısım tarihçiler ise Meclis'in buhrana neden olduğunu ve Müslüman olmayan mebusların, kendi milletlerinin menfaatleri için imparatorluk aleyhine çalıştıklarını, tek bir milletden oluşmayan devletlerde, meclisin faydadan çok zarar getireceğini, bu yüzden kapatıldığını öne sürmektedirler.

Meşrutiyet'in ilanını II. Ab-

dülhamid taraftar olduğundan değil, emr-i vaki karşısında kaldığından kabul etmişti. Osmanlı devlet adamları ve padişah zihniyet itibariyle, bu durumu hazmedebilecek durumda değildi. Engin Akarlı, Meclis'in kapatılmasının gerçek nedeninin, "Osmanlı devlet adamlarının, halkın siyasete karışmalarından duydukları rahatsızlık" olduğunu söylemektedir.

9 93 Harbi sonunda hangi antlaşmalar imzalandı?

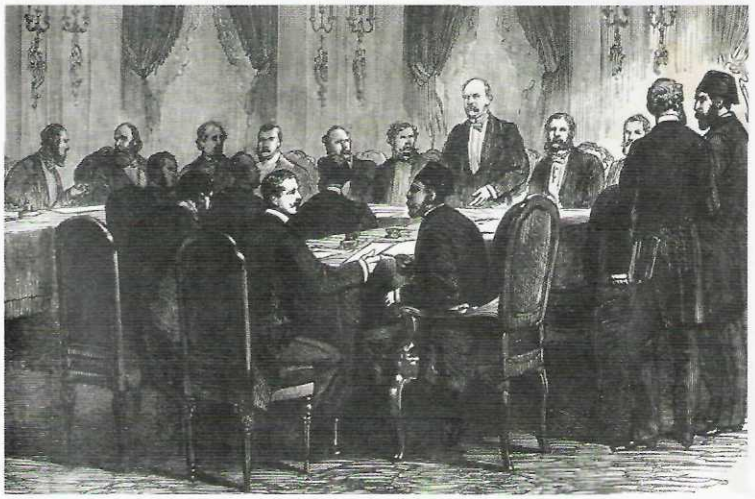
Savaşı sona erdirmek için Kızanlık'ta başlayan ateşkes görüşmelerine, Edirne'nin Ruslar tarafından alınması üzerine, burada devam edilmişti. 31 Ocak 1878 tarihinde imzalanan Edirne Mütarekesi'yle savaş sona ermişti. Barış görüşmeleri Rusların karargahlarını naklettikleri Yeşilköy'de (Ayastefanos) devam etti ve 3 Mart 1878'de Ayastefanos Antlaşması imzalandı.

Yirmi dokuz maddelik bu antlaşmaya göre, Osmanlı İmparatorluğu Sırbistan, Romanya ve Karadağ'ın bağımsızlıklarını kabul edecek ve Karadağ'ın sınırları Adriyatik'e kadar uzanacak, Sırbistan Niş'i alacaktı. Bulgaristan özerk bir prenslik haline getirilecek, sınırları Tuna'dan Ege'ye, Arnavutluk'tan Karadeniz'e kadar uzanacaktı. Bulgaristan prensini halk seçecek, Avrupa devletlerinin ve Osmanlı İmparatorluğu'nun onayıyla atanacaktı. Osmanlılar, savaş tazminatı olarak 1.410 milyon ruble vereceklerdi. Ancak bu tazminatın büyük bir kısmına karşılık, Rumeli'deki bir kısım topraklarla Batum, Kars, Ardahan ve Doğu Bayezid, Ruslara bırakılacaktı. 300 milyon ruble ise para olarak ödenecekti.

Ayastefanos Antlaşması, panslavizmin bir zaferiydi. Rusya'nın bu kadar avantajlı bir konuma gelmesi, mevcut siyasi dengeyi bozmaktaydı. Bu yüzden başta İngiltere olmak üzere, bu durum, Avrupa devletlerinin yoğun muhalefetiyle karşılaştı. 13 Haziran 1878 tarihinde toplanan Berlin Kongresi'nde Ayastefanos Antlaşması'nın maddeleri yeniden ele alındı ve değiştirildi. Altmış dört maddelik bu yeni antlaşmayla Ayastefanos Antlaşması'yla kurulmak istenen büyük Bulgaristan üçe bölünmüş, önemli bir kısmı Osmanlı İmparatorluğu'nun denetimi altında bırakılmıştı. Bosna-Hersek ise Avusturya'ya terk edilmişti. Savaş tazminatı 802.500.000 Frank olarak tespit edilmiş ve yedi yıl içerisinde, 21 eşit taksitte ödenmesi kararlaştırılmıştı. Balkan ülkeleriyle Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkiler, öyle belirsiz esaslara bağlanmıştı ki, çözümsüz kalan sorunlar yüzünden, Osmanlı ordusu kısmi seferberlikten bir süre daha çıkamamıştı.

10 93 Harbi'nin etkileri neydi?

İmparatorluk önemli ölçüde toprak kaybının yanı sıra, Rusya'ya ödemek zorunda kaldığı savaş tazminatı nedeniyle, büyük bir maddi yük altına girdi. Ayastefanos Antlaşması'nın ağır hükümlerinden kurtulmak için, Kıbrıs'ı İngiltere'ye bıraktı. Bir süre sonra da, durumdan yararlanan Fransa, Tunus'u işgal etmiştir (1881). Meclis-i Mebusan kapatıldı. Böylece her ne kadar resmi olarak kaldırılmamış olsa dahi, Meşrutiyet, filizlenmeden sona erdi. Ali Suavi, V. Murad'ı yeniden tahta geçirmek için, Çırağan Sarayı'na bir baskın düzenledi ama başarıya ulaşamadı. Bu baskın, II. Abdülhamid'in ömür boyu tahttan indirilme korkusuna kapılmasına ve her şeyi kontrol etmek istemesine yol açtı. ■

BİBLİYOGRAFYA

- Yuluğ Tekin Kurat, "1877-1878 Osmanlı-Rus Harbinin Sebepleri", Belleten, Sayı: 103 (Ankara 1962), s. 567-592.
- Bekir Sıtkı Baykal, "93 Harbi Esnasında Muhtelif Tavassut ve Sulh Şayia Teşebbüsleri", Belleten, Sayı: 19 (Ankara 1962), s. 351-392.
- Nedim İpek, Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1890), Ankara 1994.
- Mahir Aydın, "Doksanüç Harbi", TDV İslâm Ansiklopedisi, IX, s. 498-499.
- Ali İhsan Gencer, "Ayastefanos Antlaşması", "Berlin Antlaşması", TDV İslâm Ansiklopedisi, V, s. 516-517; IV, s. 225.
- Engin Akarlı, "II. Abdülhamid: Hayatı ve İktidarı", Osmanlı, II (Ankara 2000), s. 253-265.
- Ali Akyıldız, "II. Abdülhamid'in Çalışma Sistemi", Osmanlı, II (Ankara 2000), s. 286-297.

merakediyorum@googlegroups.com

Onlar da insan değil mi?

Sadrazamın yan cebi

Padişah rüşvet yiyemez, zimmetine para geçiremez. Çünkü ülkesinin ve tebasının malvarlığının tümü, zaten ona aittir. Dilediği zaman, dilediğinin malvarlığına el koyar ya da istediği kadarını, canının istediğine ihsan edebilir. Ya sadrazamlar ne yapmışlar acaba?..

RİFAT DEDEOĞLU

Onlar ki zatı şahanelerinin yeryüzündeki mutlak vekilleridir, onlara nasip olur mu develeri hanutlarıyla götürmek ya da günümüzün revaç bulan tabiriyle, hortumlamak? Onlar da elbet 'mutlak vekil' olma hasebiyle her tür mal ve mülke el koyma hakkına, hem de zatı şahaneleri adına el koyma hakkına sahiptirler. Amma ve lakin, zatı şahanelerinin bilgisi dışında gerçekleştirdikleri bu tür eylemlerin açığa çıkması sonucunda, 'kafalarının koparılması' olasılığı da bir hayli yüksektir!

Kafaların koparılması derken, sanılmasın ki kastımız, sadrazam kafalarının bedenlerinden kılıç darbesiyle ayrılmasıdır. Hayır, rüşvet ve irtikap suçlarından hiçbir sadrazamın kafası, bu anlamda koparılmamıştır. Koparılan, günümüzdeki anlamından mülhem, sadrazamın can yongası olan mal varlığıdır.

Padişah, kendisinden izin almadan tebasından çalan sadrazamına, sadakatinden dolayı bir noktaya kadar tahammül eder, zurnanın zırt dediği yere varıldığında ise gazaba gelip elinde ne var ne yok alır, sudan çıkmış balık misali, onu bir kenara koyuverir. Ama padişahına ihanet etmediği müddetçe, ölüm beklemez sadrazamın sonunu. Hele rüşvet ve irtikaptan asla...

FATİH'İN GAZABI

Ama sadakatsizliğini ortaya atamayacağını bildiği, ancak kendisine diş bilediği bir sadrazam söz konusu ise o zaman rüşvetin en ağır dozdaki şayiasına istinaden 'zatı şahaneleri', gerçek anlamda kafayı koparıverir.

İşte Osmanlı tarihindeki ilk 'sözde' rüşvet olayı da böyle bir gelişmenin sonucudur. Padişah, Fatih Sultan Mehmet, sadrazam ise Çandarlı vezir sülalesinin sondan bir evvelki temsilcisi Halil Paşa'dır. Halil Paşa'nın elim sonunu anlatmadan önce kısa bir not düşelim: Osmanlı devleti kuruluşundan İstanbul'un Fethi'ne kadar geçen sürede, hiçbir sadrazamını rüşvet ya da irtikapla suçlamamış, belgelere göre de şayiası dahi duyulmamıştır. Bu dönemin büyük bir kısmı Çandarlı ailesine mensup sadrazamların yönetimi altında geçmiş, tarih de bu sadrazamların tümünü hayırlı ve necib insanlar olarak kaydetmiştir.

Şimdi dönelim Çandarlı Halil Paşa'nın (1424-1453) talihsiz

rüşvet olayına. Halil Paşa, 30 yıla yakın devlete hizmet vermiş, dirayetli bir sadrazamdır. II. Murat'ı döneminde üç kez, Fatih Sultan Mehmet'i ise iki kez padişah olarak görmesiyle de ünlüdür. 30 yıla yakın sadrazamlık yapan Halil Paşa, münzevi bir padişah olan II. Murat'ı, iki kez 'istifa'sına rağmen ısrarla yine tahta oturtmuş, ancak bu ısrarı neticesinde de ileride İstanbul fatihi olacak II. Mehmet'i iki kez hal'etmek talihsizliğine uğramıştır. Koca Fatih ise sadrazamın herkesçe takdir gördüğünü bildiği için kendisinin hal'edilmesinden duyduğu nefreti dile getirmemiş, İstanbul'un fethine kadar takiyyesini sürdürmüştür.

Halil Paşa İstanbul'un kuşatılmasının geciktirilmesini, hazırlıkların tamamlanmamış olmasını öne sürerek padişahtan istemiş, bu da onun ölüm fermanının vesilesi olmuştur. Fetih sonrası ise menşei belli olmayan bir şayia tüm devlet ricalini sarmış, Halil Paşa kuşatmayı geciktirmek için Bizans İmparatoru'ndan külliyetli miktarda rüşvet almaktan zan altında kalmıştır. Fatih Sultan Mehmet ise yeni edindiği Fatih unvanının verdiği güvenle bu zannı vicahiye çevirmiş ve el altından sadrazamın katli emredilmiştir.

DEVŞİRMELER DÖNEMİ

İstanbul'un fethi yeni bir çağ başlatmıştır Osmanlı devletinde: Devşirme sadrazamlar. 1453'-ten itibaren ta XVI. yüzyılın sonuna kadar tayin edilen 34 sadrazamın 30'u devşirmedir. Bunlardan irtikabı görülen ilk kişi, Yavuz Sultan Selim'in sadrazamlarından Yunus Paşa'dır. Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, onun için, "Milliyeti meçhuldür" der. Yunus Paşa'nın ilk sedareti (1517) sadece 38 gün sürmüştür. Sedareti sonunda en süyük arpalıklardan biri sayılan Mısır Valiliği'ne tayin edilmiş, irtikap ve irtişası burada ayyuka çıkmıştır. Yunus Paşa işi iyice azıtıp Mısır'a egemen Çerkes Beyleri'nin karılarını, kızlarını da tehdit etmek suretiyle servetini arttırmak yolunu tutunca, palas pandıras geriye çekilip, yaptıkları marifetmiş gibi, sadrazamlığı iade edilmiştir.

Bunca vartayı atlatan Yunus Paşa'nın ölümü, aynı sene, dili belasına olmuştur. Mısır dönüşü, çölde ilerlerken Yavuz Sultan Selim, Yunus Paşa'ya dönüp, "Mısır arkamızda kaldı" deyince, Mısır Valiliği'nden alınmasına çok içerleyen Yunus Paşa padişaha, ordunun yarısının kumlar içinde mahvolduğunu anlatmış ve "padişahın Mısır'ı yine Çerkeslerin eline bırakacağı bilinseydi, zahmet çekilip buralara kadar gelinmezdi" demiştir. Bu sözler üzerine padişah atını durdurmuş ve oracıkta Yunus Paşa'nın başını kestirmişti.

YOLSUZLUK HAD SAFHADA!

Hiç şüphesiz, Osmanlı tarihinde en büyük 'deveyi hanutuyla götürme' operasyonunun sahibi, Kanuni Sultan Süleyman'ın damadı ve sadrazamı Rüstem Paşa'nın bizzat kendisidir.

Tarihler onun, Slav ırkından

Yavuz Sultan Selim'in sadrazamlarından Yunus Paşa (solda). Ressam Münif Fehim'in Padişah Deli İbrahim ile Cinci Hoca'yı birlikte gösteren bir illüstrasyonu (altta).

Cinci Hoca'nın güğüm dolusu akçeleri

Padişah Deli İbrahim'i üfürüğüyle güya iyileştiren Safranbolulu 'Cinci Hoca' Hüseyin Efendi, asla sadrazam olamamakla beraber, devleti hortumlamakta, kendisinden daha ziyade 'obur' bir zata, rastlanamaz! Cinci Hoca, Deli İbrahim şehzade iken, okuyup üfleyerek güya onu iyileştirdiğinde, henüz bir medrese öğrencisi idi. Aşıladığı telkinlerle, Deli İbrahim tahta geçer geçmez Anadolu Kazaskerliği'ne atandığında (1644) müderrisliğin ilk kademesine bile ayak basmamıştı. Ancak gücü, kazaskerliğin de ötesine varmış, devlette istediğine istediğini yaptırır hale gelmişti. Her yaptığı ya da yaptırdığı 'iş'te, rüşvet yemediği görülmemiştir! Kendisi gibi cahil birçok insanı önemli yerlere tayin ettirmiş, bunların bir çoğunu ise ödedikleri rüşveti çıkaramadan azlettirmişti. Kadılıkların tayini gizli bir 'ihale' mekanizmasına dönüşmüş, en fazla parayı verende kalır olmuştu. Sonunda Cinci Hoca'nın pervasız tutumu ayyuka çıkmış, Deli İbrahim ise şikayetlerin kesilmemesine dayanamayıp Hoca'yı görevden almış, bunca rüşvet şikayetine rağmen yine de tahsis ettiği konaktan gayri, onun varlığına el sürmemişti. Deli İbrahim'in katliyle beraber, Hoca'nın nüfuzu da sona erdiyse de serveti elinde duruyordu. Deli İbrahim'in yerine tahta geçen IV. Mehmed'in cülus bahşişi çok para tutuyor, buna karşın hazine tamtakır bulunuyordu. Cinci Hoca'dan 200 bin akçe istendiyse de vermedi. Bunun üzerine harekete geçen yetkililer, evini basarak 200 bin akçeyi, iki sandık dolusu altını ve 500 samur kürkü müsadere ettiler. Defterlerini inceleyen memurlar, masrafı çıktıktan sonra üç bin kese malı olduğunu anladılar. Bunun üzerine kellesinin gideceğini anlayan Hoca, merdiven altına gömdüğü 12 güğüm dolusu çil akçeyi ve 70 bin kuruşu da çıkararak kellesini kurtardı. Geri kalan yaşamını sürgünde geçiren Hoca, ölümünden önce İstanbul'a dönebildiyse de Sultanahmet Camii Vakası'nda, sipahiler tarafından katledildi.

merakediyorum@googlegroups.com

Rüşvet sistemini geliştiren sadrazam: Sultanzade Mehmet Paşa

Ama hiçbir sadrazam, Sultanzade Mehmet Paşa (1644-1645) kadar rüşvet ve irtikapın suyunu çıkarmamıştı. Hele bir de dönemine damgasını vuran ünlü Safranbolulu Cinci Hüseyin Efendi'yle işbirliği yapınca, dilediği şekilde davranmakta asla abes görmemiştir. Dönem, Deli İbrahim (1640-1648) dönemidir. Devletin yönetiminin ipe sapa gelir tarafı yoktur. Kendisinden önce sadrazamlık yapan Kemankeş Kara Mustafa Paşa'nın tüm başarılarına rağmen katledildiğini görmüş, aynı akıbete uğramamak için, Deli İbrahim'e dalkavukluktan başka bir şey yapmamıştır. Ama yine de bir hattı hümayunda kendine atfen yapılan "Bre mütevelli yapılı godoş. Bre karpuz kıyafetli püzevenk" yakıştırmalarından kurtulamamıştı. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı kendisinden, "zevk ve sefaya meclub, riyakar, karaktersiz bir vezirdi" diye bahseder. Sultanzade Mehmet Paşa'nın esas mahareti ise seleflerinden Hadım Hasan Paşa'nın başlattığı, memuriyete tayin suretiyle rüşvet alma metodunu geliştirmesiydi. Tarihlere göre Sultanzade, önce rüşvet karşılığı istenilen yere tayini yapar, kısa bir müddet sonra da bir bahane uydurarak görevden alır, yine rüşvet karşılığı bir başkasını tayin ederdi. Ama esas servetini diğer rüşvetçi sadrazamların bir kısmının da yaptığı gibi Mısır Valiliği esnasında edinmişti.

Sultan III. Murad'ın sadrazamı Sinan Paşa (sağda).

olduğunu kaydederken Hırvat ya da Boşnak olduğunda tereddüte düşer. 1561 senesinde halen sadrazamlığı sürerken öldüğünde, ardında bıraktığı serveti şöyle sıralanır: 7.100 köle, 2.900 harp atı, 1.106 deve, 7.100 hasene altını, 5.000 kaftan ve elbise, 500 altın, 600 gümüş eğer, 133 çift altın üzengi, 1.500 gümüş at başlığı ve hesabı bilinmeyen nakit altın ve gümüş para. Bu sayıma mülk varlığı katılmamıştır. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı bu oluşumun nedeni şöyle ihsas eder: "Hasis derecede muktasid olup bu cihetten devlet hazinesinin varidatını çoğaltmış, aynı zamanda irtikapiyle de kesesini doldurmuştur."

Fatih Sultan Mehmet ve sadrazamı Çandarlı halil Paşa'yı resmeden bir minyatür (üstte).

Bu Rüstem Paşa, İznik çinileriyle ünlü, Eminönü'nde bulunan Rüstem Paşa Camii'ni yaptıran Rüstem Paşa'dan başkası değildir!..

Otuzu devşirme, 34 sadrazam döneminden sonraki bir asırlık dönemde, sedaret makamı tam 71 kez el değiştirir. Kimi iki kez, kimi üç kez, kimi de beş kez gelir sadrazamlığa. Makamları icabı ve zatı şahanelerini 'mutlak vekil' şekliyle temsil ettikleri için, mal varlıklarının kabarık olmasına özen gösterilir. İşte, 'Padişahın vekili züğürt olmaz' düsturunu tam olarak benimseyen ve III. Murat döneminde tam beş kez sadrazamlığa gelen Sinan Paşa (Sedareti, 1580-1595 arası, 5 kez) bunun en güzel örneğini teşkil eder.

'ARPALIKLAR' SATIŞTA

Ne var ki kendisinden iki yıl sonra sadrazam olan Hadım Hasan Paşa'nın marifetleri yanında, Sinan Paşa sütten çıkmış ak kaşık sayılmalıydı. Hadım Hasan Paşa'nın irtikap ve rüşvet dolaplarının kokuları sedaretinden önce ta Mısır'dan yayılmıştı etrafa. 1580 senesinde başladığı ve bir yıl süren Mısır Valiliği'nde zenginliğine zenginlik katma çabalarının İstanbul'dan kokusunun alınması üzerine geri çağrılıp, hapsedilmişti. Hapisteyken de boş durmayarak Valide Sultan'a gönderdiği para ve hediyelerle affa mazhar olmuş, hapis sonrası yine devlet görevine dönmüştür.

Osmanlı'ya, sırf kendi cebi dolsun diye savaş açtıran bir sadrazam varsa, o da Güzelce Ali Paşa'dır (Sedareti 1619-1622). Dönemin padişahı Sultan II. Osman'ı Lehistan'a sefer etmeye ikna ettikten sonra, harp için gerekli fonların toplanmasına delalet ederek kasalarını tıka basa doldurmuştur. Ancak sefere çıkamadan da ölüp gitmiştir!

TANZİMAT SONRASI...

Deli İbrahim'in sadrazamı Sultanzade Mehmet Paşa'dan, son Sadrazam Tevfik Paşa'ya kadar, 'kayda değer' bir 'rüşvetçi sadrazam' kayıtlarda bulunmuyor. Yanlış anlaşılmasın, 'Sultanzade'yle beraber rüşvet Sedaret'ten ari kaldı' demiyoruz. Arpalık ya da diğer memuriyet tayinlerinde birçok sadrazamın daha nasibini aldığı biliniyor.

Arpalık ya da diğer memuriyet tayinlerinde birçok sadrazamın daha nasibini aldığı biliniyor.

Ancak biz bu yazıda, yedikleri rüşvetler 'halt etme' mertebesine varanlardan bahsettik. Ayrıca 1830'lardan itibaren özellikle de Tanzimat sonrası, sadrazamların 'mutlak vekil' sıfatını kaybettikleri düşünülürse, durum daha iyi anlaşılır! ■

merakediyorum@googlegroups.com

Buçalışma;
merakediyorum@googlegroups.com

üyeleriiçinhazırlanmıştır.
Benzerçalışmalardanhaberdarolmak,
öneri, istek ve karşılaştığınız sorunlan bize bildirin.

Çalışmalarımızı takip etmek için
merakediyorum@googlegroups.com
e-postaadresine
"Üyelik" başlıklı veya boş bir mesaj gönderin.

Grupsayfasını
http://groups.google.com/group/merakediyorum
inceleyerek daha önce üyelerimizle paylaştığımız
çalışmavemesajlaninceleyebilir,
üyeliğinizidüzenleyebilirsiniz.

BİLGİLENME K HERKESİN HAKKIDIR
merakediyorum@
googlegroups.com
http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

Bayramda gelenek farkı

Anadolu ve Rumeli insanlarının ramazan âdetleri, Osmanlı seçkinlerinin geleneklerinden çok farklıydı. Saltanat geleneklerinin epey uzağındaki halk yığınları için bayram kutlamaları da, İstanbul'daki havanın çok dışında, kendine has bir sâfiyet içerirdi.

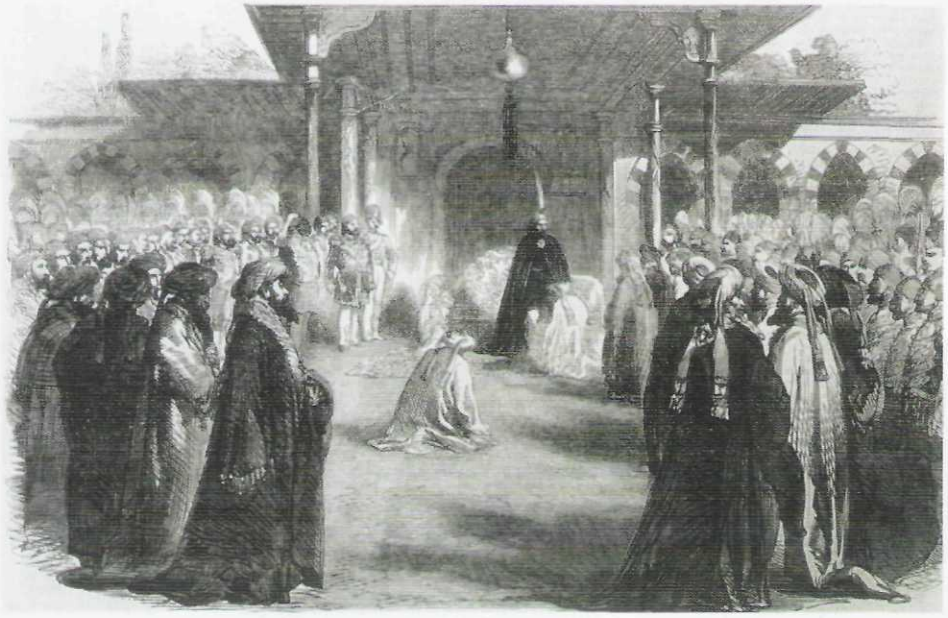
NECDET SAKAOĞLU

Ramazan başladı, ardından bayram geliyor. 'Ev'den, 'ofis'ten, 'faks'tan, 'cep'ten, 'e-mail' veya 'internet' kanallarından, "Bayramınız mübarek olsun! Cenab-ı Hak tekrarını nasip etsin!" veya daha yenilikçi bir üslupla, "Bayramınız kutlu olsun! Ailece esenlikli bayramlar diliyoruz, efendim!" girişinden sonra, "Trafik, park sorunları malum; gelemiyoruz. Kusura bakmayın. İnşallah bir dahaki bayrama... Sizleri bekleriz!" gibi beylik laflarla yine bayram geçiştirilecek.

Dört gün hafta tatili, üç gün bayram, bir gün yılbaşı, iki gün de Kabine kıyağı sayesinde, tatilcilere gün doğacak; trafik kazaları artacak; izleyen bir hafta on gün boyunca ise, "Geçmiş bayramınız kutlu olsun!" saçmalığı yaşanacaktır.

Geleneklerini yitirmiş, kent şaşkını olmuş bir toplum için bunlar doğaldır.

"Geçmiş bayramınız kutlu olsun!" demeler de yadırganmamalı. Çünkü temelli bir şaşkınlık, kaymış gitmiş bir bayram için dilekte bulunmanın bir patavatsızlık olacağını düşündürmez! Bayram üzerine sözde söyleşilerde de, arkası getirilemeyen "Nerede o eski bayramlar?" nostaljisine takılıp kalınacaktır.

Sultan Abdülmecit bayram kutlamasında (altta). Bir bayram gününde Çemberlitaş Tavukpazarı (sağ sayfada).

YETMİŞ YIL ÖNCE

Bir kez şunu sormalı: "O eski bayramlar" ne zamana kadar yaşanmıştır? Eskilik ölçüsü kimlere göredir? Çünkü bu özleyişi sekseni yakalayanlar da kırkındakiler de yineliyor. O eski bayramlar acaba nasıldı?.. Bir örnek olmak üzere, yetmiş yıl öncesinin sahici sahnelerini yalın kat önümüze seren İstanbullu Aydın Boysan beyefendiyi dinleyelim:

"Bayram bizim çocukluğumuzda, paraca refaha kavuştuğumuz günlerdi. Cebimiz para görürdü. Amcalar, teyzeler, an-

merakediyorum@googlegroups.com

cak bayramlarda eli açık olurdu. Sesimiz kısılıncaya kadar dondurma yiyebilirdik. Maceranın sonu mu vardı? Hatta tramvaya binip Sultanahmet'e kadar gider, beş kuruş verip meydan çevresinde motosikletle bir tur atardık.

Hangi bayram olursa olsun bol şekerleme ve çikolata yeme fırsatına kavuşurduk. Gözümüz de doymazdı. Yumruk kadar lokumları ağzımıza atmaya çekinmez, çiğneme payı kalmadığından ağzımızı açıp kapayamaz, lokum kendisi bir derece eriyinceye kadar konuşamazdık.

Bayram yeri kuruldu. Bu şenlikli yeri şimdi düşünüyorum da, o araçların pek fukara olduğunu anımsıyorum. Canı çıkmış zavallı yük arabası atları bayramlarda eyerlenir, biz onlara binince kendimizi kahraman süvari sanırdık. Çamaşır ipinden yapılma salıncakta sallanmak, ipe asılmış bir makaraya tutunarak beş on metre kaymak bile keyif kaynağımız olurdu.

Bayram yeri keyifleri arasında, ufak tefek kumar da bulunurdu. Macuncu fırıldağında oynamak, uzaktan tabağa metal para atmak, bul karayı al parayı gibi oyunlar, cepteki paranın miktarına bağlı olarak oynanırdı. Bunlar ufak oyunlardı ama, biz de ufaktık. Oynadığımız da düpedüz kumardı.

Bayramlarda ip cambazı Abdullah, ip üstünde semaverle çay pişirir içer ya da ip üstünde kurban keserdi. (...) Tepeden tırnağa yepyeni, gıcır gıcır giysiler içinde girerdik bayramın ilk günü sabahına. Peder merhum yeni ayakkabıların altını, ahşap merdivenlerde kaymasın diye, çakı ucuyla çizerdi. Böyle giyinmek keyifli falandı ama, haşarılığın pervasızlığı içinde olan biz, bu yeni giysiler içinde kalıplanmış gibi tedirgin olurduk. Bayram ziyaretlerinde çocuklara verilmesi adet olan mendilleri ceplerimize tıka tıka, yine de fiyakamız bozulurdu." (Aydın Boysan, İstanbul Esintileri, İstanbul, 1995, s.42-45)

RAMAZAN TEBRİKNAMESİ

"Nerede o eski bayramlar" arayışlarının gerisinde, acaba bundan daha renkli sahneler mi vardır? Biraz daha gerilere, el etek öpme, tabasbus devirlerinin yaşlılar dünyasına uzanalım. 18 Kasım 1906'da kutlanacak ramazan bayramı için, 15 gün öncesinden, eser-i cedit kâğıdına kamışla, kalemle ve rik'a ile döşenilmiş bir "tebriknâme" yi okuyalım:

"ma'uz-ı çaker-i şâkirü'l- ihsanîleridir

Şeref-hulûl eden 'iyd-i sa'id-i fıtrdan dolayı hasseten 'ûbudiyyet ve memlûkiyete düşen resm-i tebrik ve tehniyetin ifâsına müsâra'at ve ehass-ı enzâr-ı füyûzat- desâr bende-i perverdilerini istibkaya mücâseret eyledim. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i

Lala Mustafa Paşa'nın yeniçeri ağalarına verdiği ziyafet (Nusretname'den, sol sayfada). Kırklı yılların karikatüristi Salih'in çizgileriyle, eski Ramazan eğlencelerinden biri: 'Komik-i Şehir' Kel Hasan'ın temsili (solda). Kaptanpaşa Sebili önünde bir bayram günü (altta).

menlehü'l-emrindir. 31 Teşrin-i evvel 1322

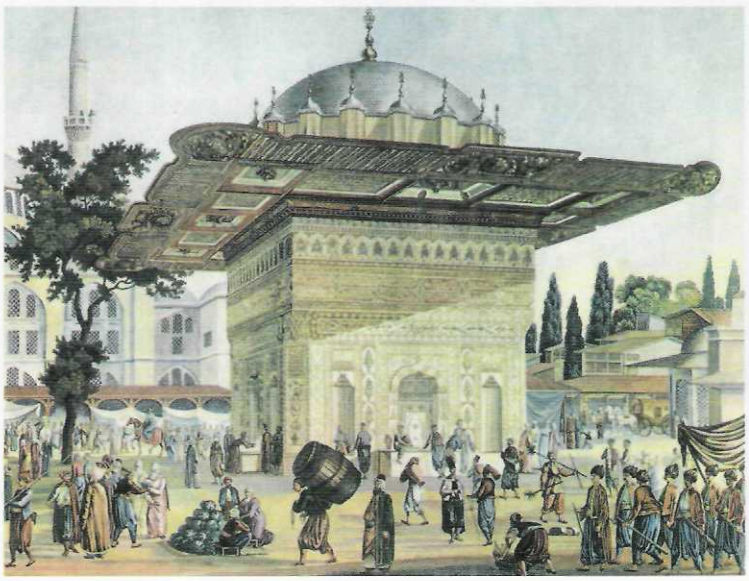
Cezair-i Bahr-i Sefîd Vilâyeti Meclis-i İdare Başkâtibi bende Fevzi"

İstanbul'da ileri gelen bir zâta yazıldığı anlaşılan, Türkçe dört sözcük (eden, dolayı, düşen, eyledim) dışında, yalan yanlış Arapça tamlamalara boğulmuş, içtenlikten uzak bu basmakalıp tebriknâme, o devrin bir yasak savma örneğidir. Böyle yapmacık dillerle birbirlerine hulûs çakan o kuşakların tavrıyla, onların çocukları ve torunları olan bizlerin "Geçmiş bayramınız kutlu olsun!" manasızlığı arasında kalıtımsal bir bağlantı olmadığı söylenemez.

DİNİ BAYRAMLARIN SAFİYETİ

Gerçek şu ki dini bayramların sâfiyeti, içtenliği, gelenekselliği Anadolu'dadır. Bolu'nun, Bartın'ın, Kastamonu'nun, Eğin'in, Çüngüş'ün ... Köylerine bayramda yolu düşenler, kendilerini cömertçe fakat külfetsiz bayram atmosferlerinde bulabilirler. Anadolu ve Rumeli insanlarının ramazan âdetleri, kınalar yakınıp allı pullu urbalar giyinip, köy meydanlarına sımatlar döşeyip, davullu zurnalı bayram eğlenceleri düzenlemeleri üzerine yapılmış kapsamlı bir çalışmanın olmaması, toplum tarihimizin önemli bir açığıdır.

Buna karşılık İstanbul'un yakın tarihindeki "Ramazanda, Direklerarası" yazılarının, program dizilerinin, canlandırma garabetlerinin sonu gelmez.

merakediyorum@googlegroups.com

SARAY ORTAMI VE 'BAYRAM' SÖZCÜĞÜ

Biraz daha eskilere bakalım: Payitaht İstanbul'unda, ulema, ekâbir katlarında, hele saray ortamında, 'bayram' sözcüğü köysümen bir deyim sayıldığından hiç mi hiç kullanılmazdı. "'iyd-i sa'id-i fıtr" , kutlu ramazan bayramı; "'iyd-i sa'id-i ahdâ" kutlu kurban bayramı demekti. İki bayrama ise "iydeyn" deniyordu. Osmanlı seçkinleri, dil ukalâlarının, Arapça sözcükleri Farsça takım kalıplarına yerleştirerek icat ettikleri, ne Arapların ne Acemlerin ne de Türklerin anlayamayacağı deyimlerle yazışmayı, konuşmayı severlerdi.

"Muayede-i 'iyd-i fıtr" ise, Ramazan bayramına özgü resmi-dini bayramlaşma demekti. Halk, köylerde, kasabalarda, yöresel bayram geleneklerini yineleyedursun; Osmanlı sarayında vezir konaklarında, bayramın üç gün öncesinden üç gün sonrasına kadar, bir haftalık programlar uygulanırdı. Bu bir hafta boyunca İstanbullular, divan bisatlu atlara binmiş, sırtlarında mevsim kürkleri, sof feraceler; başlarında, mücevveze, selimî kavuklar, örfler; önlerinde arkalarında uzun kortejler olduğu halde vüzera ve ulemanın, ardı arkası gelmeyen birbirlerine ziyaretlerinin seyircisi olurlardı.

EL ETEK ÖPMEK...

Saraydan, Paşakapısı'ndan, vezir kapılarından mehter sadaları yankılanır; konaklardan konaklara, konaklardan saraya, saraydan konaklara hediye bohçaları, şekerleme sepetleri, hediyeler behiyeler teati edilir; hele bayram sabahı, önce sarayda 'muayede resm-i hümayunu' yapılarak padişahın eli, eteği, ayağı öpülür; bunu muhteşem "alay-ı 'iyd-i şerif" (bayram ala-

Taşra ramazanları nasıl yaşanırdı?

Kırklı yılların temmuz ve ağustos aylarına rastlayan ramazanları hatırlıyorum. Sahurla iftar arasındaki 16-17 saatlik oruç evresi, susama, acıkma, halsizlik sızlanmaları, uyuklamalar, su ve sofra özleyişleriyle geçer; herkes ölgün yapraklara döner; kasaba ölü şehir manzarasına bürünür, çarşıda işler durur.

Canlanış ikindiye doğru başlar; Anadolu'nun bütün eski kentlerinde âdet olduğu üzere, ikindi ezanından sonra, bir davul zurna ekibi, kale yamacından hüseynî havalar çalmaya başlardı. Annelerimiz, bizi duygulandıran bu konserlerin kendilerine dönük bir uyarı olduğunu ve iftar hazırlıkları vaktinin geldiğini söylerlerdi. İftar ve sahur topları, arife günü ikindi vaktinde peşpeşe üç top, bayram sabahı namazdan çıkışta yine üç top atılması, davul zurna çalınması da yüzlerce yıllık geleneklerdi. Arifeden bir önceki güne "şerife" denirdi ki, o gün çarşı tellâlları, önlerinde davul zurna ekibi, köşe başlarında, arasta girişlerinde durur; hep bir ağızdan ve sözcükleri uzatarak, "Yarın arife, öbür gün bayram! Allah mübârek etsin!" diye bağırırlar; işlerini bırakıp dükkân önlerinde toplanan esnaf grupları da topluca "âmin" derler; bir ay boyunca ikindi ve sahur konserleri veren davulcu zurnacıların tepsilerine madeni paralar atarlardı. Kuşkusuz bu, çok eski bir âhi geleneği olmalıydı.

İftar dâvetleri, ramazanın 15'inden sonra başlar, varlıklı aileler, hoca takımını, akrabalarını, komşuları sırayla iftara çağırırlardı. Bu davetlerde iki ayrı odada erkekler ve kadınlar için yer sofraları hazırlanır; büyük çorba tasları ve lengerlerle getirilen çorba, sebze yemeği, et kızartması, pilav, hoşaf ve sütlaç gibi muayyen yemekler, konuklarla birlikte "ortadan" yenirdi. Ancak bu ortadan yemenin öyle bir âdabı vardı ki, günümüzün alafranga servislerinden daha nezih ve temizdi.

Anadolu'nun geleneksel iftarlarında yemekten önce "iftariye" âdeti yoktu. Buna karşılık, yemekten sonra küçük bir sahanla peynir getirilir, herkes bir parça peynir alırdı. Sofra hizmetine koşulanlar, biri sabunlu diğeri sıcak suyla ıslatılmış el bezleri gezdirdikleri gibi, abdest almak isteyenler için de leğen, ibrik ve havlu hazır olurdu. Sofra bir çabuk toplanır; cemaat oluşturup akşam

yı) izler; bayram namazından dönüşte, Has Mahbah'ta hazırlanan saray yemekleriyle devlet ricaline ziyafet verilirdi. Bütün bu tantananın tek bir adı vardı : "'iyd-i sa'id", yani kutlu bayram.

Bu saltanat geleneklerinin uzağındaki halk yığınları ise, üstüne et döşenmiş pilavı ve yanında üzüm hoşafını, etli yaprak sarmasını, sütlacı ve kadayıfı yılda ancak iki kez ve bayram yemeği olarak sofrasında görebilir; konuklarına da ikram eder; çoluk çocuk, üç dört gün boyunca yemeğe, tatlıya ve şekere doyardı. Bu halk geleneğinin adı ise "iyd-i sa'id" değil , "bayram"dı! ■

Sultan III. Mustafa'nın bayram alayı (üstte). Luyken'in bir bayram resmi (sol sayfada).

namazını kılan erkekler, yaşlarına ve saygınlıklarına göre sedirlere bağdaş kurup kahve ve sigara içerler, teravihe kadar çoğunca dini konulu söyleşilerle vakit geçirirlerdi.

Gregoryen Ermeni komşularımızın hanımları da, bir gün önceden haber verilmek koşuluyla mutlaka iftara çağırılırdı. Bir gün önceden haber verilmesi ise Ermeni komşularımızın bir isteğiydi. "Nasıl olsa çağıracaksınız, önceden haber verin ki biz de oruca niyet edelim, günah olmasın!" dedikleri için, bir iki gün önceden biz çocuklarla haber gönderilir, onlar da o gün, oruçlu gelirlerdi.

Camilerde yatsı ve teravih namazları kılındıktan sonra, yaz gecelerinin kısalığı nedeniyle sahura ancak iki üç saat bir zaman kaldığından, babalarımız lüks lambalarıyla aydınlatılmış önü asma çardaklı esnaf kahvelerinde üçer beşer gruplar oluşturup demli çay içerler; geçmiş zamanların anılarını, büyüklerinden dinlediklerini anlatırlardı.

Sahurda, çoğunca hamurlu yiyecekler, hoşaf ve komposto eşliğinde börek, erişte, yağlı kete, içli köfte, pilav yenilirdi.

Biz çocukları oruca alıştırmanın geleneksel yöntemi ise 'tekne orucu' idi. (Bu 'tekne' sözcüğünün, azaltma, fazlalıktan ve zararlı olandan arındırma anlamındaki Arapça 'tenkîh'ten Türkçeleşmiş olması muhtemeldir.) İki üç günde bir, sahurda tıka basa yer, ertesi gün kaba kuşlukta, en geç öğlende iftar ederek tekne orucu tutmuş olurduk.

Arife gününün de çocuklar için bir özelliği vardı. Bayramlık giysilerimizi, köşgerlerin diktiği sarı sahtiyandan sandallarımızı, biraz daha büyüyünce kavaftan alınan iskarpinlerimizi, ilkin arife günü giyerek büyüklerimizle Ulucami'ye ikindi namazına gider; çıkışta kabristanları ziyaret eder; mantar tabancalarımızı patlatırdık.

Bayram sabahlarının yaşattığı duygular daha farklı olur; ortalık karanlıkken girdiğimiz camilerden çıkışta , top seslerinin uyandırdığı heyecanla güneşli bir bayram dünyasına daha kavuşurduk.

Sol sayfadaki fotoğraf, 1930'larda bir bayram günü Şehzadebaşı'ndaki Letafet apartmanında orta oyununu gösteriyor. Üstte yine 1930'larda bir kanto gecesi. Soldaki fotoğrafta ise, elinde şeker ve hediyelerle bayram ziyaretine giden İstanbullu bir aile...

merakediyorum@googlegroups.com

Piyango ticareti nasıl başladı?

Osmanlı topraklarına piyango, nasıl girdi? Yüz yıl öncenin çekilişleri; bilet fiyatları ve ödüller... Piyango bayiliği nasıl 'meslek' haline geldi? Elli yıl öncenin ünlü piyangocuları...

ORHAN KOLOĞLU

Piyango'nun, 'kur'a ile ödül dağıtımının' eski Roma'da başladığı ileri sürülür. Neron, Ogüst gibi imparatorlar, ev, esir ya da gemi dağıtımı için çekiliş düzenlermiş. Tabii burada organizasyonun kâr etmesi bahis konusu değildi.

Şanslılara ödüller dağıtırken organizasyona para kazandırmaya dayalı günümüz anlayışının, Ortaçağ'da İtalya'da başladığı biliniyor. Bunun serbest piyasa düzenine geçişin bir işareti olduğu düşünülebilir. Zamanla Fransa, Almanya ve Avusturya'ya da yayılmıştır. Hükümdarlar, bazı yatırımları ya da sefer masraflarını karşılamak için de piyango düzenliyorlardı. Örneğin Fransa'da devlet ilk kez 1520'de, böyle bir girişimde bulunmuştur.

İçinde böyle para dönen bir girişimin özel teşebbüsü harekete geçirmemesi, mümkün değildi. Piyangonun Osmanlı topraklarına yansıması da bu kesimin girişimleriyle oldu. Napolyon Savaşları'nın 1815'te sona ermesinin ardından Akdeniz'de ticaret rahatlamış ve Avrupalı tüccarlar 1820'den itibaren öncelikle İzmir'e yerleşmeye başlamışlardı. Yunan Ayaklanması'nın getirdiği on yıl kadar süren durgunluk döneminin arkasından, 1830'larda engellerin tamamen ortadan kalktığı bir döneme girildi.

ÖDÜL: ALTIN SAAT

1836'da, İzmir'deki Avrupalı ve Levanten topluluğa yönelik bir piyango düzenlendiğini, 'Journal de Smyrne'de okuyoruz: "Tanesi on kuruştan 80 biletlik bir piyango tertiplendi. 57'si satılmış durumda. Alberti'nin kahvehanesinde yapılacak çekilişte, ödül, muhteşem bir altın saat."

Böylece ilk adımı atılan piyango ticareti ağır bir tempoyla ve sınırlı bir kesime hitap ederek devam etti. 1847'de, Avrupa'da düzenlenen piyangonun biletlerinin Osmanlı ülkesinde satılışına

tanık oluyoruz. Avusturyalı Friedrich Kohl firması, kendi ülkesinde düzenlediği çekilişin biletlerini piyasaya sunarken güvence olarak Avusturya demiryolları hisse senetlerini gösteriyor. Birinci ikramiyenin 60 bin lira olduğu, 3.700 kişiye de ödül dağıtılacağı açıklanıyor.

1849 yılında Ceride-i Havadis'te çıkan bir ilan, piyango mekanizmasının nasıl işlediğine dair bilgiler de veriyor: "Zeytinburnu'nda Makriköy civarında vaki üç adet ev, bundan önce piyangoya konulup gelecek mayısın 27. günü Galata'da bulunan Borsahane'de çekileceği, dolayısıyla bilyete (bilet) alanlardan şimdiye kadar parasını yatırmamış olanların, çekilişten sekiz gün önce isimlerini deftere kayıt ettirmezlerse katılamayacaklarını; katılmak isteyenlerin Galata'da Sandıkçılar'da Senyör Matiyö Zeyter'in eczanesine, yahut Senyör Kastor'un evine, veyahut Beyoğlu'nda tiyatrohane içindeki kahveye başvurmaları ilan olunur."

Ünlü piyango bayii 'Nimet Abla' yani Nimet Özden hanım, gişesinin önünde ve altta solda, 1900 yılında 'İzmir Hamidiye Sanayi Mektebi'nin menfaatine düzenlenen piyangonun bileti.

PİYANGODAN ÇIKAN EVLER

XIX. yüzyılın ortasında bir evi piyangoya koyup bilet satma uygulamasının yaygın olduğu anlaşılıyor. Nitekim yine 1849 yılında İstanbul'un 'Journal de Constantinople' adlı Fransızca gazetesinde şöyle bir ilan görüyoruz:

"Pera'da on odalı, mutfaklı, çamaşırhaneli, su depolu, kuyulu, yılda yirmi bin kuruş kira getiren kargir ev için, her biri bin kuruşluk 550 bilet çıkarılmıştır. Biletler, bütün gazete idarehanelerinde ve Borsa müdürlüklerinde satılmaktadır. Paralar, piyangonun müfettişi François Corpi tarafından toplanacak ve Galata borsasında yapılacak ve ertesi günü şehrin gazetelerinde ilan edilecek olan çekilişe kadar bu meblağ Mösyö Jak Alleon'un nezdine yatırılacaktır."

YÜZ YIL ÖNCENİN ÇEKİLİŞLERİ

Görüldüğü gibi, sınırılı bir sistem bahis konusudur. Liberal ekonomi anlayışının daha da geliştiği II. Abdülhamit döneminde bu tür özel girişimlere fazla hoş bakılmıyordu. Buna karşılık eğitim amaçlı bir piyangoda sultanın desteğini de esirgemediğini görüyoruz. 1900 yılında 'İzmir Hamidiye Sanayi Mektebi'nin menfaatine düzenlenen piyango vesilesiyle yapılan açıklamada, Avrupa kökenli piyangolarda hile görüldüğünden yasaklandıkları, net bir şekilde belirtilmektedir:

"Memleketimizde satışı yasak olan bir takım ecnebi piyango biletleri satanların, müşterilerine zarardan başka hiçbir çıkar sağlamayan o tür yabancı biletleri satmaktan bundan böyle vazgeçeceklerini umut ediyoruz."

'BİZİMKİLER' DAHA EMİN...

Bundan da anlıyoruz ki, yasak olmasına rağmen, herhalde kapitülasyonların koruması altında, gizlice bilet satanlar eksik olmuyor; ama bunlara bir ceza uygulanmasına da gidilmiyordu... Bu girişten sonra yazıda, Sanayi Mektebi Piyangosu hakkında şu bilgiler verilmektedir:

merakediyorum@googlegroups.com

Yıl 1937: Eminönü'nde 'Tek Kollu Cemal'in ve biraz ileride de 'Nimet Abla'nın gişeleri: O dönemin en ünlü 'Tayyare Piyangosu' bayileri. Sağda ise yine 1937 yılının (13 Nisan) Son Posta gazetesinden 'tam sayfa' bir 'Nimet Abla' ilanı!

"Bu piyango vatanımızda kurulmuş yetimevlerinin menfaatine mahsus olup özellikle Avrupa'nın muhtazam addolunan piyangolarından daha emin ve muntazam olduğu gibi bilyet sahiplerine verilen ikramiyelerin genel düzeyi de dünyada mevcut piyangoların hepsinden üstün ve daha yüksektir. Dolayısıyla müşteriler için daha çok çıkar sağladığından iyilikseverlerin ilgi gösterecekleri umulur."

BİLET FİYATLARI VE SATIŞ NOKTALARI

O yılın yani 1900 Mayıs'ının 31'inden Ekim'in 22'sine kadar, beş ay içinde planlanan yeni çekilişte, toplam 22.321.450 kuruş dağıtılması hesaplanıyordu. Büyük ikramiyeler 25 bin ile 50 bin kuruş arasında değişiyordu. Biletler tam, yarım, dörtte bir ve sekizde bir olmak üzere dört çeşitti. Fiyatları sırasıyla dört, iki, bir ve yarım 'Mecidiye' idi. Biletlerin satış acentesi olarak Sarraf Avram Papadopulo saptanmıştı. Ayrıca satıldıkları yerler için ilan edilen listeyi, nasıl bir aşamadan geçilmiş olduğunu ispatladığı için, aynen aktarıyoruz:

- Sirkeci tramvay yolunda Osmaniye Oteli'nin karşısında, Küçük İsmail Paşa Hanı'nda, 8 numaralı odada merkez acenteleri Devidas ve Ventura.
- Babıali civarında, Aziziye Caddesi'nde Devidas'ın yazıhanesi ile Balıkpazarı'nda Maksudiye Hanı karşısında, Ventura'nın 132 numaralı mağazası.
- Veznecilerde İsmail Paşa konağının karşısında, 31 numarada sarraf Haralambo.
- Bayezit'te tramvay makasında 13 numaralı sarraf İstepan.
- Babıali Caddesi'nde, Nafia ve Ticaret dairesi karşısında sarraf Aleko.
- Babıali Caddesi'nde 22 numaralı kitapçı Yorgaki.
- Sirkeci'de Türkiye Eczanesi karşısında, 26 numaralı fesçi ve sarraf Yoşua.
- Tarakçılar Emniyet Sandığı karşısında 58 numaralı tütüncü Ali Ekber Ağa.
- Çarşıkapısı'nda Aynacılar civarında 13 numaralı aynacı Yako.
- Zindankapısı'nda Zindan Han karşısında, 208 numaralı sarraf Mişo.
- Bahçekapısı'nda Sadıkiye Hanı kapısında sarraf Yani Milonidis.
- Hasköy'de, Halıcıoğlu'nda İskele Caddesi'nde Bahur Polidi'nin kıraathanesi.
- Beykoz'da vapur iskelesi karşısındaki tütüncü Nikolaki.
- Samsun, Buğdaypazarı'nda İzmirli Moiz.
- Tekfurdağı'nda (Tekirdağ) Arabapazarı'nda, eski Camii Şerif karşısında Yasef Yeruşelmi.

Türk Hava Kurumu Büyük Piyangosu
11 Nisan 1937 - Altıncı Keşide
REKOR KRALİÇESİ
BAYAN NİMET GİŞESİ
5 BÜYÜK İKRAMİYE
Birden vermek suretile
Tali Rekorunu Kırdı
1 - 200.000 Lirayı
22046 Numaralı bilet sahibi - Karşılıklarda Bay Mustafa Yıldırım telgrafla müdelendi
2 - 20.000 LİRAYI
3 - 15.000 LİRAYI
27430 numaralı biletle Maltepe Askeri Lisesi
4 - 10.000 LİRAYI
5 - 10.000 LİRAYI
10992 numaralı bilet sahibi Gelibolulu Bay Haim
KAZANDILAR
Yılbaşı keşidesinde
200.000 Liralık
KAZANMIŞTI
Sayın müşterilerin yeni tertip biletleri gelmiştir
1 LİRADAN SATILMAKTADIR

YENİDEN YAPILANMA

Abdülhamit zamanında, bu alanda tam bir yapılanmaya yönelindiği, hatta bir piyango nizamnamesinin düzenlendiği anlaşılıyor.

İttihatçılar iktidara gelince bunun üzerinden daha sistemli bir yapıya yöneldiler. 1909'da kurulan Osmanlı Donanma Cemiyeti'ne, askeri gemiler alması için, piyango düzenleme yetkisi

Yıllara göre ikramiye tutarları

1927 Şubat	300.000 TL.
1928 Eylül	45.000 TL.
1930 Eylül	35.000 TL.
1933 Aralık	25.000 TL.
1935 Yılbaşı	500.000 TL.
1937 Nisan	200.000 TL.
1938 Ekim	50.000 TL.
1940 Ağustos	80.000 TL.

Tayyare piyangosu
16. ıncı Tertip 2. inci keşide
11 Kânunuevvel 1933 dedir
Büyük ikramiye
25,000 Liradır
Bu keşidede ayrıca 10,000; 4,000; 3,000 liralık ikramiye ve 20,000 liralık bir mükâfat vardır.

tanındı. Başarılı da olundu. Böylece, gündeme gelen 'Osmanlı Piyangosu' için 'Umumi Acenta' olarak, Abdülhamit döneminde bu işle meşgul olan 'Devidas ve Ventura Bankası'nın seçildiğini görüyoruz.

Biletlerin artık İstanbul ve Galata'daki bütün sarraf dükkanlarında satıldığı da ilan ediliyor. Yani sarraflardan oluşan bir bayi sistemi kuruluyor. Bilet alanlara kolaylık olmak üzere, çekilişten dört gün öncesine kadar, adlarına bilet ayırtılabiliyordu. 'Abone' diyebileceğimiz kişiler eski biletleri getirip yenisini alabiliyorlardı. Son dört güne kadar alınmayan bilet, başkalarına satılabiliyordu.

Bu dönemde ikramiyelerin de bir hayli artmış olduğunu görüyoruz. Ekim 1911 çekilişinde, toplam olarak 7.996.000 kuruş dağıtılacaktı. 'Büyük ikramiye' 1,5 milyon kuruştu ve onu bir milyonluk ikramiye izliyordu. 300, 240, 100, 75, 60, 50 binlik ikramiyeler de vardı.

CUMHURİYET'LE GELEN İVME

Balkan Savaşı, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı dönemlerinde, piyango dünyası doğal bir duraksama yaşadıktan sonra, Cumhuriyet'le yeni bir ivme kazanmıştır.

Önce 'Tayyare Piyangosu', 1939'dan itibaren de 'Milli Piyango' adı verilen çekiliş ve kurum olarak 'Milli Piyango İdaresi', devletin çıkarı için piyango düzenleme tekeline sahip oldu.

Yazımızda bu döneme ayrıntılarıyla girecek değiliz. Sadece Osmanlı döneminden farklı olan iki özelliği vurgulamakla yetineceğiz.

Birincisi, ikramiye rakamlarındaki yükseliştir. 1900 yılında en büyük ikramiye 50 bin kuruş ya da 500 lira iken; 1911'de 1,5 milyon kuruş ya da 15 bin liraya çıkılmıştır. Yani otuz kere artış vardır.

7 Nisan 1926 tarihli Milliyet'ten (sağ üstte) ve 13 Ekim 1911 tarihli Tanin'den (sağda) piyango çekilişi ilanları. En sağda ise 'İzmir Hamidiye Sanayi Mektebi menfaatine mahsus' piyangonun acentesi sarraf Avram Papadopulo'nun ilanı. Yıl 1900.

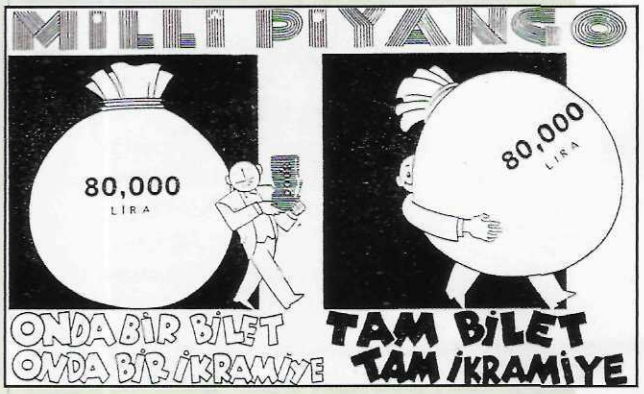
Solda, Papağan dergisinden 2 Ocak 1927 tarihli bir 'Tayyare Piyangosu' ilanı: "Binlerce kişiyi zengin edecek" ilk çekilişin 11 Şubat'ta olduğu belirtiliyor. Büyük ikramiye 300 bin lira!

1928'den 1940 yılına kadar basında, çeşitli gazetelerde yer alan farklı piyango çekilişi ilanları: Örneğin, soldaki ilan, 22 Eylül 1928 tarihli Akşam gazetesinden ve ilanın Türkçesinden de görüleceği gibi, Latin harflerinin yeni yeni yerleştiği bir dönemden...

merakediyorum@googlegroups.com

Sağda, Tayyare Piyangosu'nun satıldığı ilk bayilerden biri... Altta, Akşam gazetesinde 8 Eylül 1928 tarihinde yayımlanmış ve yanda tam metnini verdiğimiz Tayyare Piyangosu ilanının kupürü. En altta sağda ise, 1940 ve 1952 yıllarının 'Milli Piyango' biletleri.

'Hanım ve beyefendiler, lütfen okuyunuz'

Akşam gazetesinde 8 Eylül 1928 tarihinde yayımlanmış bir 'Tayyare Piyangosu' ilanını hep birlikte okuyalım:

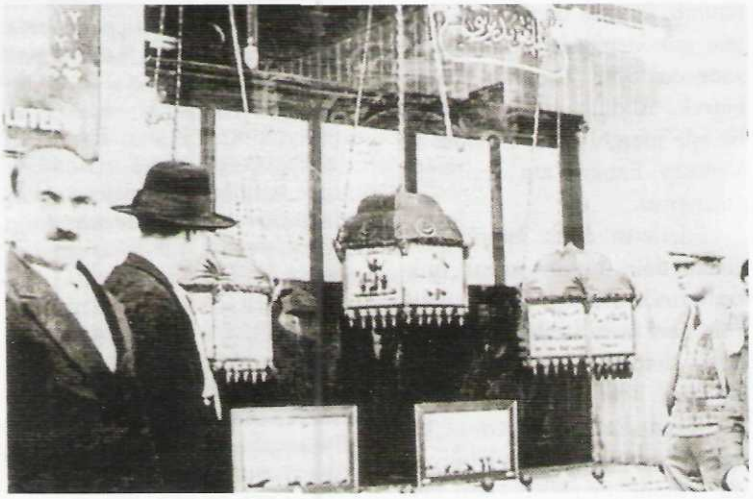
"İtimat Tayyare piyango şubelerimizin gişeleri bu gece saat yirmi dörde kadar açıktır. Daimi ve bir keşidelik 1/10, 1/5, 1/2 şanslı ayrıca satılık biletlerimiz vardır. Vakit müsait iken devamlı biletlerinizle hisse senedatını nizamname mucibince temdit eylemeniz mercudur (uzatmanız rica olunur). Bilahare mesuliyet kabul edilmez. Bugüne kadar en büyük ikramiyeleri kazananın, yegane İtimat piyango şubeleri olduğu herkesçe müsellemdir (onaylanmaktadır). Bu planın birinci keşidesinde (çekilişinde satılamayan) 1/2 sınıf biletimize kırk bin lira isabet etmiştir. İkinci keşidede bizim gibi birçok aileleri zengin ve mesud edeceğimizden emin olduğumuzu arz ederiz.

ŞUBELERİMİZ: Fatih'te tramvay caddesinde numara 14, Bayezit'te Okçularbaşı'nda 28 ve Harbiye Nezareti ittisalinde 83 numara. Telefon, İstanbul 4007-3030."

خانم وبك افندیلر، لطفاً اوقویکز!

Bürhânettin - Naci

Görüldüğü gibi adeta bir bayi zinciri oluşturulmuş hatta 'telefonla sipariş alma yöntemi' gündeme getirilmiştir. Bu da piyangonun toplamda nasıl bir ilgi gördüğünü kanıtlar. Bu ilanın içinde yan yana duran iki erkeğin resmi vardır ve altında şunlar okunmaktadır: "Talihli serbayiler: Burhaneddin – Naci, tamam yirmibin lira almışlardır."

Cumhuriyet'le birlikte, toplumdan gelen isteğin artışına koşut olarak, devamlı bir artış görülür. Tabii yıl içindeki her çekilişte başka miktarlarda bir ikramiye verildiği unutulmamalıdır.

MİLYONLUK İKRAMİYELERE GEÇİŞ

Milyonluk ikramiyelere geçişimiz 1950'den sonradır. 1980'den sonra milyarlara ulaştık, şimdi de trilyon sınırını zorluyoruz. Tabii sadece halkın ilgisinin artmasından dolayı değil, enflasyonumuzun dizginlenemez duruma gelmesinin bu yükselişteki payını da unutmamak gerek!

İkinci önemli değişiklik, bilet satıcıları ya da bayilerin yapısı ve kendilerini tanıtmalarında görülmüştür. Osmanlı döneminde daha çok sarraf dükkanlarıyla bazı banka şubelerinde yapılan satışların yerine, sadece piyango bileti satan ve bunu gazetelere ilan vererek topluma duyuran kimseler ortaya çıkmıştır.

'BAYİLİK' BİR MESLEK OLUYOR

Demek ki, bu ticaretten yani piyango satıcılığından, yeterli kazanç sağlayanlar belirmişti. Yani piyango bayiliği, artık bir 'meslek' haline gelmişti!

1930'lu yıllarda piyango bayiliğinin büyük önem kazandığını, gazetelere 'tam sayfa' ilanlar vermelerinden anlıyoruz. O dönemde özellikle iki bayi adeta ilan yarışına girmişlerdi.

Bunlardan birincisi, halk arasında 'Nimet Abla' diye tanınan ve bugün de Yeni Cami'nin bitişiğinde hâlâ dükkanı bulunan bayidir. Nimet Abla, 1937'de en çok kazandıran kişi olarak, 'Rekor Kraliçesi' ilan edilmiştir...

O dönemin ikinci önemli bayii de 'Malul Cemal' ya da halk arasındaki adıyla, 'Tek kollu Cemal' diye bilinen piyango satıcısıdır. Onun yeri ise Balıkpazarı'nın başındaydı. 1950'li yıllara kadar, hep onların ismi gündemde kalmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, küçük bayi dükkanları her tarafta 'mantar gibi' yayılmış seyyar piyango bileti satıcıları da hızla artmıştır. 'Uzun Ömer', 'Cüce Simon' gibi İstanbul'un tanınmış piyango satıcıları, yıllar yılı, insanlara 'umut' dağıtmışlardır. ■

merakediyorum@googlegroups.com

Buçalışma;
merakediyorum@googlegroups.com

üyeleriiçinhazırlanmıştır.
Benzerçalışmalardanhaberdarolmak,
öneri, istek ve karşılaştığınız sorunlan bize bildirin.

Çalışmalarımızı takip etmek için
merakediyorum@googlegroups.com
e-postaadresine
"Üyelik" başlıklı veya boş bir mesaj gönderin.

Grupsayfasını
http://groups.google.com/group/merakediyorum
inceleyerek daha önce üyelerimizle paylaştığımız
çalışmavemesajlaninceleyebilir,
üyeliğinizidüzenleyebilirsiniz.

BİLGİLENME K HERKESİN HAKKIDIR
merakediyorum@
googlegroups.com
http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

Tayfur Sökmen'in anılarının izinde...

ATA'NIN SON ARMAĞANI Hatay

Hatay'da Fransızlara karşı yürütülen silahlı mücadelenin lideri olan Kürt Dağı ve Havalisi Kuvayı Milliye Reisi Mursaloğlu Tayfur Bey'in ya da daha sonraki yıllardaki kimliğiyle, Hatay Devleti Cumhurbaşkanı Tayfur Sökmen'in anılarının izinde, Hatay Türkleri'nin 20 yıl süren anavatana katılma mücadelesi...

Albay Şükrü Kanatlı komutasındaki Türk Birliği'nin Hatay'da, Fransız sömürge askerleri tarafından karşılanışı (5 Temmuz 1938).

M. Murat Sökmenoğlu

Mezopotamya, Kuzey Suriye ile Asya içlerine kadar uzanan yolların çıkış noktası ve Doğu Akdeniz'in en stratejik limanı olan Hatay (Iskenderun Sancağı), XIX. yüzyıl başlarından itibaren, sömürgeci devletlerin hedefleri arasında yer almıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkmasından sonra, bölgede bir Arap hükümeti kurdurulmuş ve 9 Kasım 1918'de de Hatay, Fransız işgaline uğramıştır. Bu tarihte 'Yıldırım Orduları Grup Komutanı' olan Mustafa Kemal Paşa, Fransızların işgalinden önce, 31 Ekim'de, Reyhaniye'nin ve 3 Kasım'da da Antakya'nın Türk Ordusu tarafından işgal edilmesi emrini vermişti.

Mustafa Kemal, bölgedeki askeri ve sivil yöneticilere gönderdiği, Suriye'nin boşaltılmasını öngören ateşkes antlaşmasının maddelerini yorumlayan genelgede, işgal emrinin gerekçesini şöyle açıklıyordu:

"İskenderun, Antakya, Cebel Sem'an, Katma ve Kilis yörelerinde Türklerin yaşadığı, Halep nüfusunun dörtte üçünün Arapça konuşan Türkler olduğu hatırlanmalı ve bu gerçeklerin bundan böyle ileri sürülecek bütün toprak taleplerinin temelini oluşturacağı göz önünde bulundurulmalıdır."

Ancak, işgal emri karşısında harekete geçen Fransızlar, İskenderun limanına bir torpido göndermiş ve limandaki mayınların temizlenmesi işlemine Türk yetkililerin de katılmasını istemiştir.

Mustafa Kemal Paşa bu talebi kabul etmekle birlikte, şehrin Fransızlar tarafından işgal edilmesine şiddetle karşı çıkmış ve karaya çıkacak Fransız askerlerine silahla karşı koyulacağını bildirmiştir.

ORDU GERİ ÇEKİLİYOR

Bu gelişme üzerine, İstanbul'daki Türk Genelkurmayı, Mustafa Kemal'den 'emirlere uyulmasını' istemiş ve ertesi gün de Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı lağvedilerek, Mustafa Kemal İstanbul'a çağrılmıştır. Fransızlar 12 Kasım 1918'de İskenderun ve çevresini işgal etmişler, Türk askerleri de Payas-Kilis hattına çekilmiştir.

Türk Ordusu'nun geri çekilmesi üzerine, işgal ettikleri topraklarda idari düzenleme yapan Fransızlar, 27 Kasım 1919'da İskenderun, Antakya, Harim (eski Reyhaniye) ve Belen'i, 'İskenderun Sancağı' adı altında birleştirmişlerdir.

Direniş hareketinin liderlerinden Türkmen beyi Tayfur

merakediyorum@googlegroups.com

Tayfur Sökmen, Kürt Dağı ve Havalisi Kuvayı Milliye Reisi olduğu günlerde.

Mursal (Sökmen), Maraş'taki Türk güçleriyle temasa geçmiş; Fransızlar ve onların desteklediği Ermeni milislere karşı silahlı çatışmayı aralıksız sürdürmüştür.

İki yıl süren kanlı savaşlar sonunda, 21 Ekim 1921'de imzalanan Ankara Antlaşması ile Hatay'da, 'İskenderun Sancak İdaresi' kurulması kabul edilmiştir. Ancak, Fransızlar anlaşma hükümlerini uygulamamışlar ve özellikle Türklere karşı ağır bir baskı kurarak, bölgeyi Türklerden arındırmaya çalışmışlardır. Türkiye'nin müdahelesiyle, 1924'de Fransızlar İskenderun Sancağı'nda sözde 'bağımsız' bir yönetim kurmak zorunda kalmışlarsa da, uygulamada değişen bir şey olmamıştır.

YİRMİ YILLIK MÜCADELE

Hatay Türkleri'nin 20 yıl süren anavatana katılma mücadelesi sırasında, asıl kurtuluş savaşı, 15 Mart 1923'de Atatürk'ün Adana'yı ilk ziyaretinde, siyahlar giymiş bir kız çocuğuna hitaben, "40 asırlık Türk yurdu ecnebi elinde kalamaz" sözleri ile başlamıştır.

Hatay'ın ilerideki kurtarıcısını, 1918'de ilk kez fark eden de Tayfur Sökmen olmuştur. Hatay Cumhurbaşkanı Tayfur Sökmen anılarında şöyle diyor: "1918 Eylül sonuna doğru, harp aleyhimize neticelendiğinde, ordumuz önce Filistin'den, sonra Şam'dan çekilince, Ekim başlarında İskenderun Sancağı ve havalisini içine alan şimdiki Hatay'a döndüm. Halep'ten ayrılmadan önce Vali Abdülhalik Renda Bey'i ziyaret için, Baron Oteli'nden çıkarken, terasta genç bir yaverle (Yaver Bedri Bey) konuşan, ilk defa gördüğüm genç bir kumandan ilgimi çekti. Merak ederek, konuşmasının bitmesini bekledim. Otelden içeri girdiğinde yavere kim olduğunu sordum; 'Yıldırım Orduları Grup Kumandanı Mustafa Kemal Paşa' dedi. İşte kurtarıcımız Atatürk'ü ilk defa o zaman gördüm."

DİRENİŞ HAREKETLERİ

Hatay'da Fransızlara karşı yürütülen silahlı mücadelenin lideri olan Kürt Dağı ve Havalisi Kuvayı Milliye Reisi Mursaloğlu Tayfur Bey (Tayfur Sökmen), silahlı mücadeleden sonra da kurtuluş hareketini Hatay Erginlik Cemiyeti Başkanı olarak Dörtyol'daki merkezinden yönetmiştir.

Tayfur Sökmen 21 Kasım 1921'de ilk kez gittiği Ankara'da, Atatürk'e Hatay'daki gelişmeler hakkında ayrıntılı bilgiler vermiş ve Atatürk'ten çok yakın ilgi görerek, güvenini kazanmıştır. Bu tarihten sonra Tayfur Sökmen, mücadelenin her safhasında Ankara'ya giderek Atatürk'e ve Meclis hükümetine gelişmeler hakkında aydınlatıcı bilgiler vermeyi sürdürmüştür. Bu ziyaretlerden birinde, Atatürk, Tayfur Sökmen'e şu tarihi

Hatay'ın kurtuluşu dolayısıyla...
- Tıpkı Türk Bayrağı... Yalnız neden yıldızın gözü kıpkırmızı?
- Yirmi yıl kan ağlamaktan!
(Akbaba, 22 Eylül 1938)

talimatı vermiştir:

"Sökmen, bugünden itibaren davaya resmen el kondu. Antakya-İskenderun ve havalisinin ismi bundan böyle Hatay'dır, cemiyetinizin adını 'Hatay Egemenlik Cemiyeti' olarak değiştirin ve faaliyetinizi bu isim altında yürütün. Cemiyet merkezi yine İstanbul'da kalmak üzere, Mersin, Dörtyol, Hassa, Kilis'te şube açın. Fakat, denizden, karadan hatta dağdan Hatay'a gidip gelinmesi daha kolay olacağı için, faaliyet merkeziniz Dörtyol şubeniz olsun."

Tayfur Sökmen, Temmuz 1923'deki Lozan Antlaşması görüşmelerinde de 'Hatay Fevkalâde Murahhas Azası' olarak Türk heyetinde yer almıştır.

ATATÜRK'ÜN KARARLILIĞI

Türkiye, Fransa ve Suriye arasında yıllarca süren çetin müzakereler devam ederken, 22 Aralık 1936'da Fransa-Suriye antlaşması imzalanmıştır. Bu durum üzerine, Atatürk 1923'deki sözünü yerine getirmek için, hasta olduğu halde yanına Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak, Fahrettin Altay ve Başbakan İsmet İnönü'yü alarak, özel trenle Hatay'a gitmek üzere geldiği Eskişehir'de, kararlılığını şu tarihi sözlerle ortaya koymuştur:

Hatay Devleti Cumhurbaşkanı Tayfur Sökmen Antakya'nın Suri-Cünte köyünde, yörenin Ortodoks din adamları ile birlikte (solda üstte). Hatay Meclisi'nin açıldığı gün (2 Eylül 1938) yapılan törene gelenler: Önde Albay Collet ve Cevat Açıkalın, arkalarında Albay Şükrü Kanatlı ve Abdurrahman Melek (solda altta). Atatürk ve Celal Bayar, Hatay heyetiyle birlikte (altta).

"Ben, Devlet Başkanlığı'nı bırakarak Hatay'a gideceğim ve Hatay meselesinin nasıl çözümleneceğini bütün dünyaya göste-

Suriye sınırı krizi ve sonuçları

Hatay Meclisi'nin çalışmaları sırasında Fransızlar, 20 Ekim 1938'de Hatay-Suriye sınırını kapatmışlar ve Türkiye sınırının da kapalı olduğunu düşünerek, Hatay Devleti'nin ulaştırma, ticaret, alışveriş yapma imkânını engellemek istemişlerdir. Bunun üzerine Hatay Devlet Reisi Tayfur Sökmen'in emriyle, Suriye hududunda kısa sürede karakollar kurulmuş ve Fransızların bu hareketine karşı tedbir olarak, sınırın Hatay Devleti'nce de kapatıldığı duyurulmuştur. Sınırın kapatılması kararı Atatürk'e sunulmuş ve Ankara'dan gelen cevapta da kararın *yerinde ve isabetli olduğu bildirilerek, Devlet Reisi Tayfur Sökmen tebrik edilmiştir.*

Tayfur Sökmen sınırın kapatılması kararından sonra, telaşa düşen esnaf ve nakliyecilere hitaben yaptığı konuşmada, "Fransızların bizi bu kararı vermeye mecbur bırakmalarını milyonlar sarfetsek elde edemezdik. Bununla istiklâlimizi ve devletimizi garanti altına aldık. Telaş ve merak etmeyiniz. Dört beş gün sabrediniz ve müsterih olunuz. Türkiye, bu vaziyet karşısında hududunu Hatay'a açacaktır," diyerek halkı ikna etmiştir.

Ankara'ya gönderilen Hatay milletvekilleri heyeti, durumu Başbakan Celal Bayar'a anlattıktan iki gün sonra da, Türk Hükümeti'nce alınan kararla, Türkiye hududu Hatay Devleti'ne açılmıştır. Bu karar üzerine Fransızlar yanıldıklarını anlamışlar, özür dileyerek Suriye sınırının açılacağını bildirmeleri karşısında, Tayfur Sökmen, "Siz açsanız da biz bir daha açmayacağız. Bundan böyle uçaklarınızın Hatay semalarında uçmasına da izin vermeyeceğiz" cevabını iletmiştir. Türkiye-Hatay sınırının açılması, Türkiye'yi ve Hatay Devleti'ni diplomatik alanda güçlendirmiş ve ticari alışverişin başlaması da Hataylılar tarafından büyük sevinç ve memnuniyetle karşılanmıştır.

merakediyorum@googlegroups.com

Hatay Meclisi'nin açıldığı gün (2 Eylül 1938) sokaklara dökülen Hataylılar (sağda). İstanbul'da, Beyazıt Meydanı'nda, Hatay'ın bağımsızlığı için düzenlenen mitingde (2 Aralık 1937) İffet Halim (Orus) kürsüde (altta).

receğim. Siz de, 'Mustafa Kemal başkaldırdı' der ve beni serbest bırakırsınız."

Atatürk, buna karşı koyan İsmet İnönü'ye de, "Sen bu işe inanmıyorsan çekilirsin" cevabını vermiştir.

Atatürk Hatay meselesinin kesin çözümü için ortaya koyduğu kararlı tutumunu kesintisiz sürdürmüş ve bütün benliğiyle Hatay'a sahip çıkmıştır. O sıradaki ruh halini belirtmesi bakımından, 1937 yılı başında Genel Sekreter Hasan Rıza Soyak'a söylediği şu sözler önemlidir:

"Hatay benim şahsi meselemdir. Keyfiyeti Fransız Büyükelçisi'ne tâ bidayette açıkça ifade ettim. Dünyanın bu durumunda böyle bir meselenin Türkiye ile Fransa arasında müsellâh (silahlı) bir ihtilafa münver olması katiyen varid değildir. Fakat ben, bunu da hesaba kattım ve kararımı vermiş bulunuyorum. Şayet ufukta bu yolda, binde bir ihtimal belirse, Türkiye Cumhuriyeti Reisliği'nden ve hatta Büyük Millet Meclisi azalığından da çekileceğim. Ve bir fert olarak bana iltihak edecek birkaç arkadaşla beraber Hatay'a gireceğim. Oradakilerle el ele verip mücadeleye devam edeceğim."

SİYASAL YUMUŞAMA DÖNEMİ

Bu kararlılık karşısında telaşa kapılan Fransa Başbakanı Leon Blum, 18 Ocak 1937'de Türk Büyükelçisi'ne yazdığı mektupta şu teklifte bulunmuştur :

"Sırf hukuk alanında anlaşmamız güçtür. Milletler Cemiyeti ise bizde olmayan tam özgürlüğe sahiptir. Fransız hükümeti şunu açıklayabilir ki, cemiyetin bu mesele için seçeceği raportörün görevini en geniş biçimde anlamasına hiçbir engel görmemektedir ve cemiyetin kararına önceden razıdır."

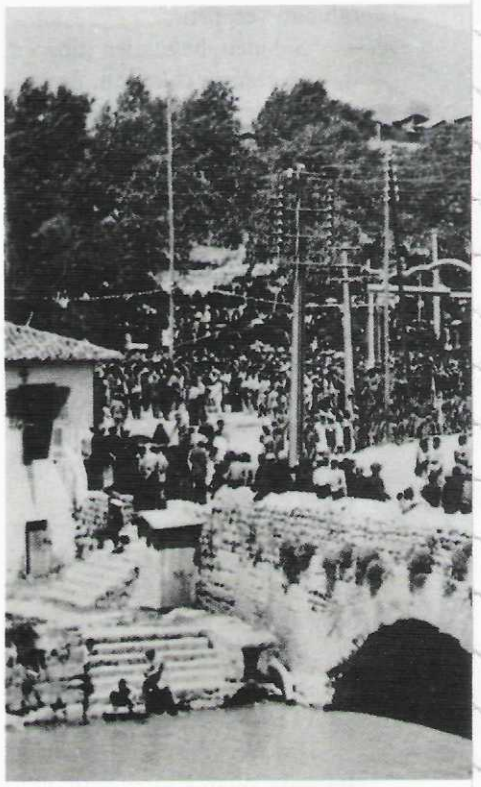
Böylece Hatay meselesinde, Atatürk'ün tutumu sonucunda karşılıklı bir müzakere evresine girilmiş ve siyasal bir yumuşama sağlanmıştır. Nitekim 27 Ocak 1937'de müzakereler başlamış, Türk ve Fransız hükümetleri arasında ilkeler bakımından üzerinde anlaşma sağlanan metin, raportör İsveçli Sandler tarafından Milletler Cemiyeti Konseyi'nin onayına sunulmuştur.

Metnin en önemli iki hükmü, İskenderun Sancağı'nın (Hatay), ayrı bir varlık sayılacağı ve içişlerinde tam bir özgürlüğe sahip olacağı, ayrıca Türkiye'ye İskenderun limanında transit kolaylığı için, bir takım hak ve üstünlük tanınacağıdır.

Daha sonraları, Sancak'ta, hem Türkçe hem de Arapçanın resmi dil olacağı da kararlaştırılmıştır. Anlaşma metni 29 Mayıs 1937'de Türkiye ile Fransa arasında imzalanmış ve Milletler Cemiyeti Konseyi, anlaşmanın 27 Kasım'da uygulanmasına karar vermiştir.

KURTULUŞA DOĞRU...

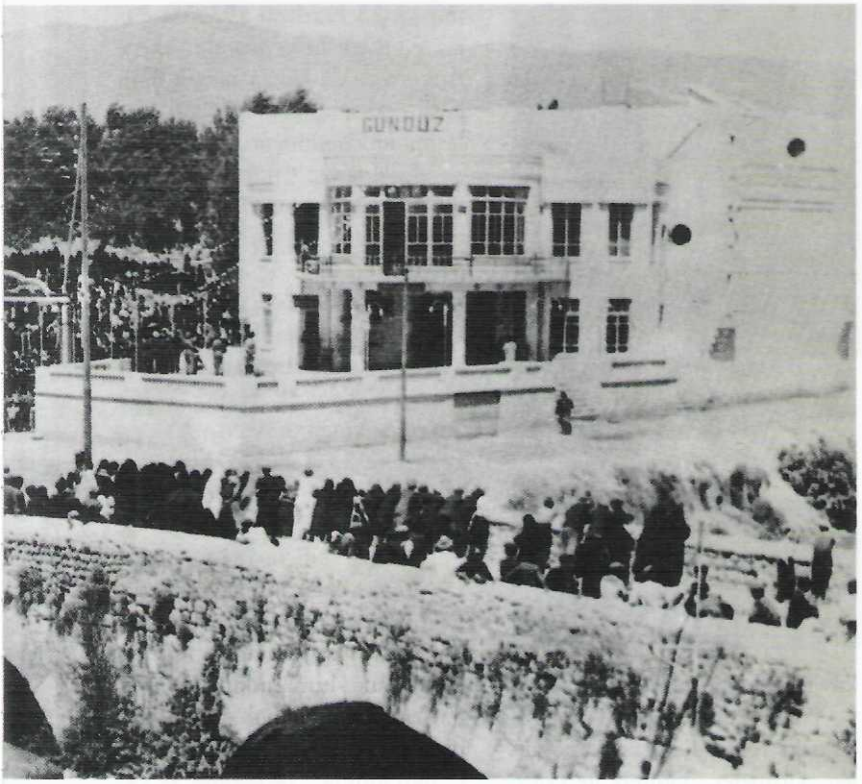
Bu gelişme üzerine Atatürk, 1 Kasım 1937'de TBMM'nin 5. Dönem 3. Yasama Yılı'nı açarken, Hatay konusundaki Milletler Cemiyeti kararı hakkında şunları söylemiştir:

"Büyük bir milli davamız olan Hatay işinin geçirdiği safhalar malûmunuzdur... Milletler Cemiyeti yüksek idaresi altında cereyan etmiş olan müzakereler, Hatay halkını lâyık olduğu mesut ve müstakil idareye kavuşması yolunda amaçladığımız gayeyi temin edecek vesikaların kabul ve imzasıyla neticelenmiştir... Yeni Hatay rejiminin mer'iyete girmesine kısa bir zaman kaldı. Bu rejimi kendileriyle en dostane bir zihniyetle emek birliği yapmış olduğumuz Fransızların, iyi niyetle ve amaçla gayeyi temin edebilecek şekilde tatbike başlayacaklarına şüphe edilmemelidir. Yarınki Türk-Fransız münasebetlerinin dilediğimiz yolda inkişâfına, Hatay işinin iyi bir yönde yürümesi esaslı bir ölçü ve âmil olacaktır kanaatindeyim."

'HATAY'I ALACAĞIM'

Bu nutuktan önce, Atatürk'ün 29 Ekim 1937'de Fransız Büyükelçisi Ponso'ya söyledi-

ği şu sözler, Hatay konusundaki hassasiyetini ve yenilmez irade gücünü bir kere daha ortaya koymaktadır:

"Ben toprak büyütme isteğinde değilim. Barış bozma alışkanlığım yoktur. Ancak muahedeye dayanan hakkımızın isteyicisiyim; onu almazsam edemem. Büyük Meclis'in kürsüsünden milletime söz verdim. Hatay'ı alacağım. Milletim benim dediğime inanır. Sözümü yerine getirmezsem onun huzuruna çıkamam; yerimde kalamam. Ben şimdiye kadar yenilmedim; yenilmem, yenilirsem bir dakika yaşayamam. Bunu bilerek ve sözümü mutlaka yerine getireceğimi düşünerek benim dostluğumu lütfen bildiriniz ve doğrulayınız."

DEVLET KURULUYOR

Atatürk'ün ve Türk hükümetinin yoğun çalışmaları ve Milletler Cemiyeti'nin kararı doğrultusunda, bağımsız Hatay Devleti'nin kurulması yolunda önemli adımlar atılmıştır. 3 Temmuz 1938'de Antakya'da imzalanan antlaşma ile, Türk askerinin Hatay'a girmesi sağlanmıştır.

5 Temmuz'da Albay Şükrü Kanatlı'nın komutasındaki Türk askeri birliklerinin İskenderun ve Hassa üzerinden Hatay'a girmesi, bütün Hataylılarca büyük heyecan ve sevinçle karşılanmış, yıllardır çekilen hasret sona ermiştir.

Türk askerinin girişiyle sağlanan güvenlik ortamında, önce yarım kalan plebisit yapılmış; Hatay'ın Türklüğü resmen ve hukuken tescil edilmiştir. Plebisitin neticelenmesinden sonra Milletler Cemiyeti'nde, Hatay'da Millet Meclisi seçimleri yapılmasına karar verilmiştir.

24 Ağustos 1938 günü yapılan seçimler sonucunda, Hatay Millet Meclisi, 34'ü Türk, 2'si Arap, 2'si Ermeni, 2'si de Rum olmak üzere 40 üyeden oluşmuştur. 2 Eylül 1938'de ilk toplantısını yapan Hatay Meclisi, Devlet Başkanlığı'na Atatürk'ün adayı olan Tayfur Sökmen'i, Meclis Başkanlığı'na da Abdülgani Türkmen'i seçmiştir. Dr. Abdurrahman Melek'in başkanlığında da Meclis dışından 5 kişilik bir Kabine kurulmuştur. Yapılan Anayasa ile 'İskenderun Sancağı' adı 'Hatay'a çevrilmiş ve Hatay Devleti bayrağı belirlenmiştir.

TAYFUR SÖKMEN'DEN ATATÜRK'E

Devlet Başkanı Tayfur Sökmen, Cumhuriyet Meclisi'nde yaptığı konuşmada, "Milli coğrafyamızda, şimdi Hatay diye anılan bu bölge, büyük Türk milletinin ve onun şerefli tarihinin, ayrılık bilmeyen ve dünya bir araya gelse ayrılmayacak olan, kutsal bir yurdudur" demiştir. Aynı gün Atatürk'e çektiği telgrafta da duygularını şöyle ifade etmiştir:

"Hatay Millet Meclisi tarafından bugün Hatay Reisliği'ne seçildiğimi ve bu vazifeyi ifaya başladığımı yüksek huzurunuza arz etmekle şereflenirim. Türkiye'nin ulu önderi tarafından gösterilen yüksek alâka ve yardım sayesinde istiklâline kavuşmuş olan Hatay'ın, ulu şef Atatürk'e ve Büyük Millet Meclisi'ne karşı beslediği minnet, şükran ve bağlılık hislerini bu vesileyle de arz etmekle son derece bahtiyarım. Vazifemin ifası sırasında yüksek alâka ve irşatlarınızın esirgenmemesi dileğiyle candan bağlılığımı ve sonsuz saygılarımı arz ederim."

Yıl 1957; Tayfur Sökmen, kader arkadaşları Rauf Orbay, Refet Bele, Kazım Özalp ve Ali Fuat Cebesoy ile birlikte (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Hatay Meclisi'nin, 23 Haziran 1939'da *oybirliğiyle* aldığı Türkiye'ye katılma kararından çok kısa bir süre önce, Tayfur Sökmen ve arkadaşlarının Keser gezisinde çekilmiş bir fotoğrafı.

ATATÜRK'ÜN CEVABI

Atatürk, cevabi telgrafında Tayfur Sökmen'e duyduğu güveni şöyle belirtmiştir: "Hatay Millet Meclisi tarafından Hatay Reisliği'ne seçildiğinizi bildiren telgrafınızı memnuniyetle aldım. Bu kıymetli diyarın en yüksek makam ve vazifesini ihraz ve deruhte etmiş olmanızdan dolayı sizi tebrik ederken, inkişafını daima alâka ve muhabbetle takip edeceğim. Hatay'daki faaliyetinizde muvaffakiyetinizi temenni eyler ve Hatay'ın yeni idare altında pek çok saadet ve refahlar görmesini yürekten temenni ederim."

Ne yazık ki, Hatay mücadelesinin önderi eşsiz kahraman Atatürk, 10 Kasım 1938'de Hakkın rahmetine kavuşmuş, bütün ruhu ve varlığı ile mücadele ettiği Hatay'ın anavatana kavuşmasını görememiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın eşiğindeki Avrupa'da meydana gelen gelişmeler, İngiltere ile Fransa'yı, Türkiye'nin savaş sırasındaki etkisini hesaplamaya itmiştir. Bu iki devletin anlaşma isteği, Akdeniz bölgesinde savaşla neticelenecek bir saldırı olması halinde, fiili işbirliğinde bulunmayı ve karşılıklı yardımlaşmayı kapsayan bir beyanname imzalanması biçimine dönmüştür.

Bu belge, Türkiye ile İngiltere arasında 12 Mayıs 1939'da imzalanmıştır.

ANAVATANA KATILMA SÜRECİ

Türk hükümeti, aynı kapsamdaki beyannameyi Fransa ile de imzalamak için Hatay meselesinin kesin çözümünü şart koşmuştur. Bu direnme netice vermiş ve 23 Haziran 1939'da Paris'te anılan belge imzalanırken, Ankara'da da Hatay meselesinin kesin çözümünü sağlayan antlaşma imzalanmıştır.

Başlangıçta 10 yıllık bir süreç için planlanan Hatay Devleti'nin yaşamı, 11 ay 21 gün sürmüştür.

Hatay Meclisi, 23 Haziran 1939'da oybirliği ile Türkiye'ye katılma kararı almıştır. 18 Temmuz 1939'da ilk Hatay Valisi Şükrü Sökmen Süer, Antalya'ya gelmiş ve 23 Temmuz'da, Fransız askerleri bir daha dönmemek üzere Hatay'ı terketmişlerdir.

Kuvayı Milliye Reisi ve Hatay Devlet Başkanı Tayfur Sökmen, iltihak kararı hakkındaki duygularını şöyle ifade etmiştir:

"Eşsiz kumandan, büyük devlet adamı Kemal Atatürk'ün bir eseri olan Hatay Devleti'nde, O'nun himmeti ile memur ve vatandaş kaynaşarak, gece gündüz Hatay'ın refah ve saadeti için çalışmaktaydık. Şanlı ve kahraman Türk Ordusu'nun varlığı, şevkimizi artırıyor ve bize her hususta kuvvet veriyordu. Bu minval üzere çalışırken, senelerce hasret kaldığımız anavatana kavuşmanın heyecanı içinde, Hatay Millet Meclisi oybirliği ile 23 Haziran 1939'da anavatana katılma kararı vererek, Hatay Devleti Atatürk'ün yüce himmeti ile tarihe 17'nci Türk Devleti olarak geçmiştir. Bu suretle Devlet Reisliği vazifem son bulduğu için 1939 Haziran sonunda güzel Hatay'dan ayrılarak, Ankara'ya döndüm ve aziz Atatürk'ün armağanı olan Hatay Devleti Bayrağı'nı İsmet İnönü'ye teslim ederek, esas vazifem Antalya bağımsız milletvekilliğine devam ettim. Başta büyük kumandan ve eşsiz devlet adamı Atatürk olmak üzere şanlı Türk Ordusu ve mensuplarına, milli davada hizmet gören, o devirde hizmeti geçen bilumum zevattan ölenlere rahmet, kalanlara minnet ve şükranlarımı arz ederim." ■

Mursaloğlu Kemal Bey'in andı

Hatay'ın milli mücadele tarihinde yaşanan bir olay, Türk Ordusu'nun Hatay'a girişinden duyulan büyük heyecanı ifade etmesi bakımından çok ilginçtir: 8 Temmuz 1938'de, Türk askerleri Reyhanlı'ya gelişleri sırasında, Amik atlılarınca Ayrancı köyünde karşılanmıştır. Çatalhöyük köyünde köprüden geçerken Mursaloğlu Kemal Bey, süvari birliğinin önünü kesip, "Daha önce, Türk Ordusu Hatay'a girerse, tek kızım Necla'yı kurban edeceğime ant içmiştim" diyerek Albay Şükrü Kanatlı'nın atının ayakları altına kızını kurban etmek için yatırınca, Albay Kanatlı atından atlayarak, küçük kızı kucağına almış ve onun yerine getirilen koç kesilerek Kemal Bey'in andı yerine getirilmiştir.

ERKEK ADAM

kendisini de düşünür, sevdiklerini de. Cinsel yolla bulaşan hastalıklar konusunda bilgilenir; çünkü bu hastalıklardan birine yakalanıp hem kendi hayatını, hem de sevdiklerinin hayatını riske atmak istemez. Kendisini, yüzyılın en ölümcül hastalığı olan AIDS'ten korumak için önlemlerini alır, böylece çevresindekileri de korumuş olur. Bu ciddi hastalığın kendisine bulaştığından şüpheleniyorsa, "Erkek adama bir şey olmaz!" diyerek, sağlığını tehlikeye atmaz, en yakın uzman sağlık kuruluşuna giderek, bu hastalığa yakalanıp yakalanmadığından emin olur. Eğer yakalanmışsa, gerekli önlemleri alır, hastalığı sorumsuzca başkalarına da bulaştırmaz. Erkek adam, çocuklarının sorumluluğunu da alır; onları AIDS konusunda bilgilendirir ve onlara bu tehlikeli hastalıktan korunmanın yollarını anlatır. Çünkü kendisine bir şey olabileceği olasılığından da çok, canından çok sevdiği çocuklarına bir şey olmasından

KORKAR.

unicef

AIDS hakkında bilgi almak, ya da AIDS hastalarına yardımcı olmak isteyenler için;
AIDS Savaşım Derneği Merkezi, Rumeli Cad. No: 84 D.1 Birlik Apt. 80110 Osmanbey-İstanbul
Tel: (0212) 231 76 81-219 59 54 Faks: (0212) 231 07 60 **tasd@turk.net** **www.aidsdernegi.org.tr**

AIDS SAVAŞIM DERNEĞİ

merakediyorum@googlegroups.com

İlk gösterim, 28 Aralık 1895'te yapılmıştı

Tam 105 yıldır sinemadayız!

Evet, tam 105 yıldır sinema salonlarındayız. 28 Aralık 1895 günü Paris'te, bir bodrum katında başlayan serüven sürüyor. Bu tarihten beri, dünyada sinema gösteriminin olmadığı tek bir gün bile yok!

İSMET AKÇA

Sinema tarihine ilişkin kimi tartışmalar, hiç bitmeyecek. Ancak kesin olan bir şey var ki, halka açık ilk gösterim, 22 Mart 1895'te, Paris'te Rennes Sokağı'nda yapıldı. Aynı yıl 28 Aralık'tan itibaren de Capucines Bulvarı'ndaki Grand Café'nin bodrum katında düzenli gösterimler başladı. İşte bu tarihten beri, dünyada sinema gösteriminin olmadığı tek bir gün bile yoktur!

Sinemaya ismini verenler, görüntü kaydında ve gösteriminde kullanılan makineyi 1894 yılında icat edip ilk filmleri çeken Lyon'lu Lumière kardeşler olmuştur. Bu iki kardeş, ilk sinema filmini atölyelerinin giriş kapısının önünde çekerler. Filmin adı Lyon-Montplaisir'deki Lumière Fabrikasından Çıkış'tır. Bu film, 'Bir Trenin Ciotat Garına Girişi', 'Denizden Çıkış', 'Mamasını Yiyen Bebek'; hem ilk senaryolu film hem de ilk komedi filmi olan 'Islak Bahçıvan' ve ilk defa film hilesinin kullanıldığı 'Duvar' isimli filmlerle birlikte, aynı anda Grand Café'de gösterime girer.

2 Ocak 1896'ya gelindiğinde, Lumière'ler hesabına tam 200 film makinesi üretilmiştir bile. Mayıs 1896'da, Lyon'dan gelen teknisyenler Çar II. Nikola'nın taç giyme törenini çektiklerinde, 'aktüalite sineması' da doğmuş olur.

SALONLAR ÇOĞALIYOR

Kısa süre zarfında Paris bulvarlarında bir sürü salon açılır. Aynı anda Lumière'lerin makinelerinin taklitleri de piyasada belirmeye başlar. Bu işletmeci ve üreticiler arasında, en etkin ve en önemlisi bir tiyatro işleten Georges Méliès'tir. Kendisine makine ve film satılmaması üzerine kendisi bir kamera ve ona uygun film yapar. 1897'de villasının bahçesinde ilk film stüdyosunu kurar. Güneş ışığını alabilmesi için her tarafı camla kaplanan bu stüdyoda 1500'e yakın çekim denemesi yapar.

Bu ilk zanaatkârların hiçbirinin aklında sinemanın özerk bir sanat olabileceği fikri yoktur. Lumière'lerin de ifade ettikleri gibi, "Sinema hayatı yeniden üretmekten ibarettir".

Ancak kendisine sunulan filmlerin monotonluğu yüzünden, Paris halkının merakı kısa bir süre içinde sönmeye başlar. Üstüne üstlük bir basın kampanyası, 4 Mayıs 1897'de bir hastanenin çarşısında çıkan yangından sinemayı sorumlu tutar. Bulvarlarda açılan sinema salonları ticari olarak pek başarılı olamazken, panayırlar sinemayı gitgide daha fazla benimsemeye başlarlar.

STÜDYOLAR HIZLANIYOR

Panayır barakalarındakilerle karşılaştırıldığında, çok daha talepkâr olan yeni sinema salonlarının müşterilerini memnun etmek daha zordur. Artık filmler satılmayıp,

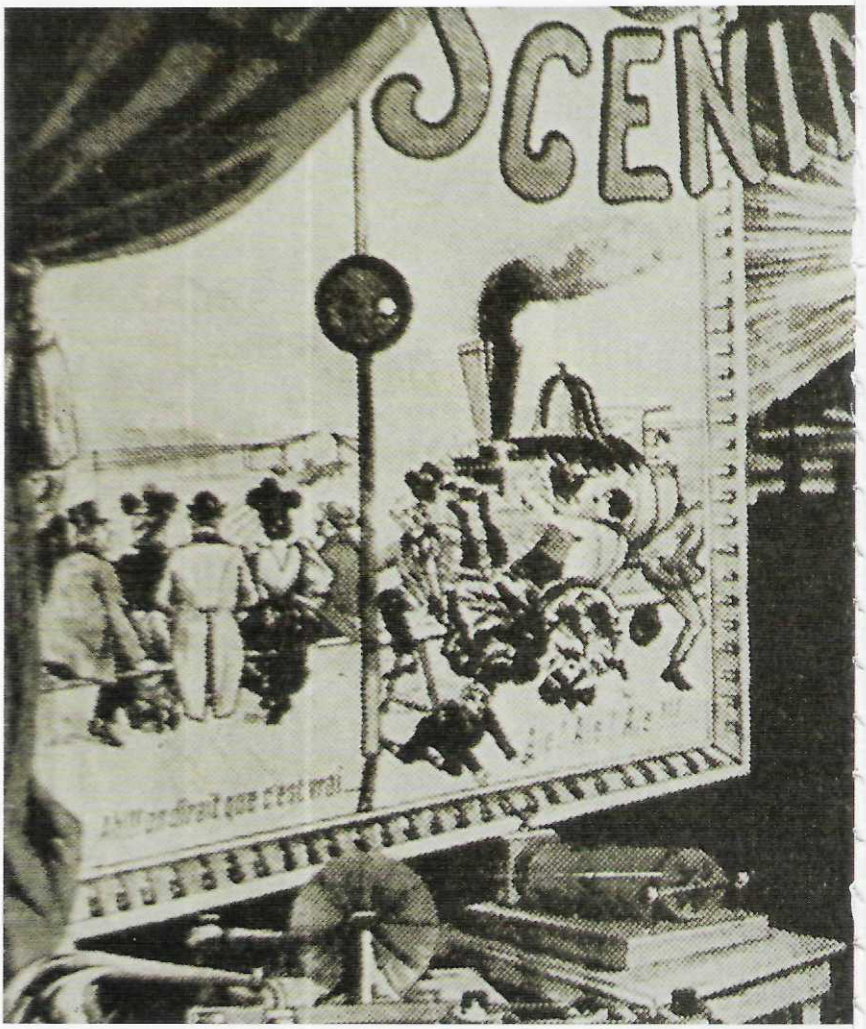
Londra'daki Leicester Square sineması. Perdede, Yönetmen Abel Gance'nin 1927 yılı yapımı 'Napoleon' filmi oynuyor (solda). Lumière kardeşlerin ilk film makinesi (altta).

merakediyorum@googlegroups.com

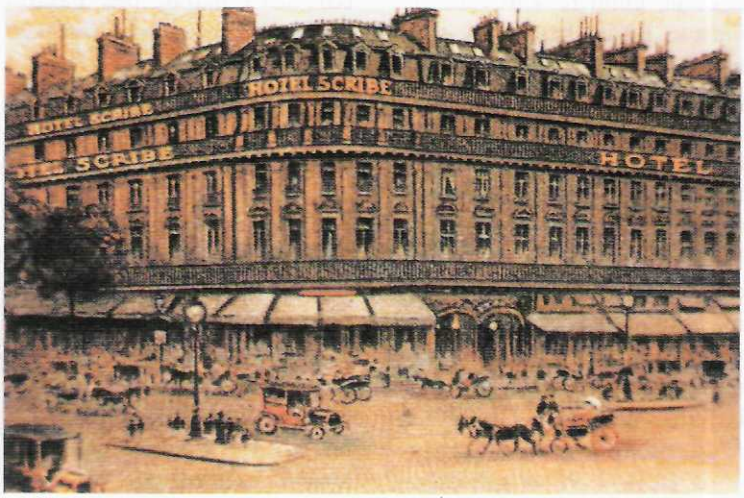
kiralanmaktadır... Aynı film kopyası, her hafta başka bir sinemada kullanılabilmektedir. Böylece daha uzun ve özenli filmler çekme gerekliliği de belirmeye başlar. Zaten teknolojik gelişme de buna müsaittir. Stüdyoların çalışmaları hızlanır ve Gaumont'un şirketinde gazete tefrikalarından etkilenerek ilk defa dizi film yapılır: Fantoma. İlk yıllarda büyük şöhretlerden ziyade anonim figüranlara rastlanırken, 1910'lara gelindiğinde bu durum değişmeye başlar. Gabrielle Robine ve Alexandre gibi, 'ideal çift' oluşturduğu düşünülen şöhretler kitleleri sayısı gittikçe artan salonlara çekmeyi başarırlar.

AMERİKA'NIN ŞANSI

Henüz 1903 yılındayken yeni bir film türünün geliştiği görülür: Takip-kovalamaca filmleri. Böylece dış mekanlarda çekimler başlar: Bir hırsızın ya da kaçırılan bir kızın peşinden çılgınca takipler. Tarz çok hızlı bir şekilde yayılır. Gaumont'un 1904 kataloğunda, Londra sokaklarındaki bir hırsız takibi bulunmaktadır. Bu yeni tarz, ileride western olarak adlandıracağımız tarzın da habercisidir.

Dış mekânlara yönelimle birlikte, filmler güneşe ve canlı manzaralara da ihtiyaç duymaya başlar ve tüm bunları da Kaliforniya'da bulur. Böylece sinema, Los Angeles'ın Hollywood isimli uzak bir banliyösünü işgal etmeye başlar. Sunset Bulvarı'nda ilk stüdyonun açıldığı 1911 yılından 1914'e yılına kadar geçen kısa süre zarfında, bugünün dev şirketleri Pasifik kıyılarını parsellemiştir bile. 1914'te Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Fransa, İtalya, İngiltere başta olmak üzere, tüm Avrupa'daki çalışmalar sekteye uğrar. Teknisyenlerinden, komedyenlerinden mahrum kalan stüdyolar, birer birer kapılarını kaparlar. Avrupa'nın bu sessizliği Amerika'nın şansı olur. Avrupa filmlerinin rekabet baskısından kurtulan şirketler, artık büyüyebilirler...

Lumière kardeşlerin ilk filmindeki 'trenin istasyona girişi' sahnesinden esinlenerek hazırlanan bir tanıtım afişi (üstte). 28 Aralık 1895 günü ilk sinema filminin gösterildiği Grand Café binası (sağda).

'ALTIN ÇAĞ' BAŞLIYOR

1925, sinemanın büyük yılıdır. Amerika'da Chaplin'in 'Altına Doğru', Ernst Lubitsch'in 'Lady Windermer'in Yelpazesi' filmleri; Fransa'da René Clair'in 'Moulin-Rouge Hayaleti' ve René Fescourt'un 'Sefiller' filmleri; Almanya'da Pabst'ın 'Neşesiz

Sokak' ve Fritz Lang'ın 'Metropolis' filmleri; İtalya'da 'Quo Vadis?', İngiltere'de Hitchcock'un ilk filmi; Rusya'da Eisenstein'ın 'Potemkin Zırhlısı'.

Sinemanın dünya çapındaki bu büyüleyici atılımının nedenlerini anlamak için, on yıl geriye dönmek gerekmektedir.

1914'te 'Yeni Dünya', 'Eski Dünya'dan kopar. Dünya Savaşı ile Avrupa'nın rekabet baskısından kurtulan Amerikan film üretim şirketleri, Kaliforniya'da inanılmaz büyüklükte stüdyolar inşa eder, film üretimi ve dağıtımını aynı çatı altında birleştirirler.

Bu sırada Amerika'da sinema salonları da artmaya başlamıştır. 1915'te bugünkü MGM'i oluşturacak olan Culver-City kurulur. Aynı dönemlerde 'star sistemi' ve prodüktörün, sahne yönetmeni, senarist, aktör ve teknisyenler karşısında hakim unsur olma özelliği de yerleşmeye başlar. Doğal olarak büyük reklam kampanyalarıyla gündeme getirilen bu şöhretler, katı sözleşmelerle prodüksiyon şirketlerine bağlanırlar. Bunlar arasında Rudolph Valentino, John Barrymore, Norma Talmadge, Mary Pickford, Douglas Fairbanks ve Charles Chaplin gibi isimler de bulunmaktadır.

Öte yandan bu büyük endüstri prodüktöre inanılmaz bir iktidar da vermektedir. Yönetmenler Avrupa'daki rollerinden çok uzaktadırlar. Onlardan istenen, mümkün olduğu kadar çok oyuncuyu her ne pahasına olursa olsun kazanmalarıdır. Çoğu kez senaryo, dağıtım veya iş ar-

İlk 10 yıl: Panayırlardan salonlara

Fransa'nın her tarafına giden panayırlar, daha sonra sinema ile özdeşleşecek olan 1900'deki 'Evrensel Gösterime'e ve büyük kentlerde sinema salonlarının açılışına kadar, sinemanın ayakta kalmasını sağlamışlardır.

Paris'te 15 Haziran 1906'da 'Cinéma-Théâtre', 1 Aralık'ta da 'Omnia' salonları açılır. 1907'ye gelindiğinde bir köşe yazarı, "Her gün yeni bir sinema salonunun açıldığına şahit oluyoruz. Bugün Paris'te sinema salonu olmayan tiyatro, müzikhol, kafe ve konser salonu yok gibi" diye yazar. Bu listeye büyük mağazalardaki salonları ve insanları kafelerin teraslarına çeken açıkhava sinemalarını da eklemek gerekmektedir.

Bu arada çeşitli kişiler tarafından film şirketleri de kurulmaya başlanırken, rekabet de yavaş yavaş kızışır. Bu şirketlerden birinin sahibi olan Léon Gaumont, 1897'de yan bir faaliyet olarak, Alouettes sokağındaki şirket binasının terasında film çekimlerini başlatır. Dekor atölyesiyle birlikte teras kısa sürede gerçek bir stüdyoya dönüşür. Artık Méliès'in camekânlı serası geride kalmıştır.

Lumière'ler ile rekabete girişenlerden biri de Edison'dur. Edison ilk film gösterimini, Lumière'lerin ilk gösteriminden tam iki ay sonra, 23 Nisan 1896'da New York'da gerçekleştirir.

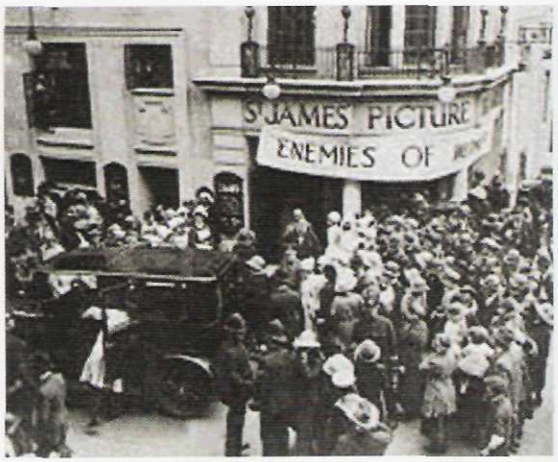
Sinemanın icadını izleyen ilk 10 yıl, aslında sinemanın 'tarih öncesi' gibidir. Film üreticileri, talepleri pek de fazla olmayan panayırlara yönelik ucuz mallar üretmektedir. Fakat 1906'dan itibaren, her türlü teçhizatla donanmış stüdyolar ve yeni salonlar açılmaya başlar.

Yönetmen Eisenstein (1898-1948)

merakediyorum@googlegroups.com

'7. Sanat', endüstrileşiyor

Amerikan sineması, 1915-1917 arasında, en az 370 film üreterek yeni bir 'sanayi' yaratır. Bu devasa üretim Avrupa'yı da istila etmekte gecikmez. Sinema artık 'bir panayır eğlencesi' olmaktan çıkıp geleneksel sanatlarla rekabete giren bir ifade biçimine dönüşmüştür. Amerikan sinemasının bu parlak çıkışının arkasında, sadece ileriyi gören finans kaynakları, gösterişli bir şekilde takdim edilen şöhretler değil, aynı zamanda stüdyoların kapanmasıyla birlikte işsiz kalıp Hollywood'a göç eden Avrupalı yönetmenler de bulunmaktadır. Her ne kadar birinci dünya savaşının bitiminde Avrupa sineması yeniden canlanmışsa da, sınai altyapısı ve ticari gücüyle Amerikan film endüstrisi dünya sinemasını kontrolü altına almıştır.

Londra'da 1929'da bir filmin galasında, oyuncuları görmek için toplanan halk (üstte). Clément Maurice ve Henri Lioret, 'Phono-Cinéma-Théatre' ile geniş kitleleri etkilediler (sağda üstte). 1914 öncesinde Fransa'da bir film stüdyosu (sağda altta).

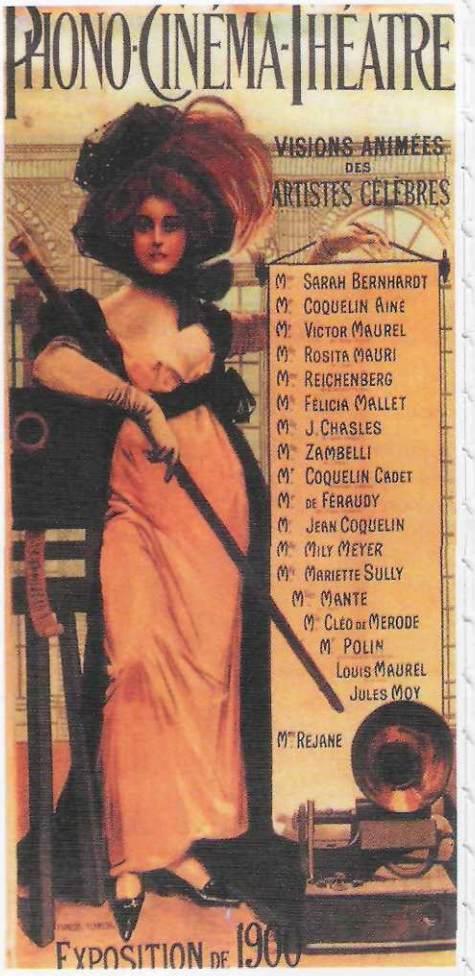
kadaşlarının seçimi konularda pek fazla söz hakları da yoktur. Amerika ticari alanda çok iyi sonuçlar veren bir iş bölümü gerçekleştirir. MGM, Fox, Paramount, Warner Bros gibi büyük 'fabrikalardan' çıkan filmlerin çoğunun teknik kalitesi yüksektir.

Sinemanın 1925 yılında ulaştığı zirve, bir krizin de habercisidir aslında. Tek düze filmlerin aşırı üretimiyle belirli bir doygunluğa erişilmişti... Amerika'daki üretim tekeline sahip büyük şirketlerin hatası, filmi, 'üretilen bir mal' gibi görmeleri oldu. Filmin aynı zamanda 'bir sanat ürünü' olduğu gerçeğini yok saymışlardı.

Bu dönemde, rakiplerine göre, temeli daha zayıf ve dolayısıyla arayışlara daha açık olan Warner Bros, sesli sinema yönünde girişimlerde bulunur. İlk denemeyi, John Barrymore'un 'Don Juan' yorumuyla gerçekleştirdikten sonra, ilk kez 23 Ekim 1927'de gösterilen 'Jazz Şarkıcısı' filmiyle yeni bir dönem başlar...

SONUNDA SİNEMA KONUŞTU

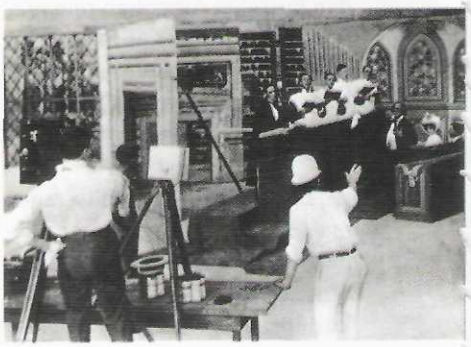
Aslında sesli sinema çok önceden beri vardır. Edison, Lumière'lerin icadından önce ses ile görüntünün senkronizasyonu sorunuyla ilgilenmiştir. Ancak bazı küçük teknik meselelerin çözülememesi, daha da önemlisi, kamuoyunun bunları yarını olmayan girişimler olarak görmesi, süreci yavaşlatmıştır. Halk görüntüye alışmıştır ve ilk zamanlarda, rol yapmasına alıştığı oyuncuların konuşmasını istememektedir. 1923'te, New York tiyatrosunda ilk sesli filmler gösterildiğinde kamuoyu ilgisiz kalır. Birkaç denemeden sonra Warner kardeşler bu ilgisizliği kıracak darbeyi indirirler. 1927'de Jazz Şarkıcısı filminin ardından, 1928'de gösterilen

New York Işıkları yüzde yüz sesli ilk film olur.

SALONLARIN TEÇHİZATI

Ancak o zamana kadar sessiz olan sinemanın içine sesin ve konuşmanın sokulması ortaya iki temel sorun çıkarır. İlki teknik ve ekonomiktir; stüdyoların ve binlerce salonun teknik teçhizatının değiştirilmesi için gerekli yatırımlarla ilgilidir. İkincisi estetik bir meseledir: Sözün girişi, sinemanın kurmuş olduğu kendine has dilini ortadan yok mu edecektir? Üstüne üstlük sözün girmesiyle sinemanın bu kendine has dilinin evrenselliği de ortadan kalkmak-

tadır. Ne dublajın ne de alt-yazının bilindiği bu dönemde, filmlerin sınırları aşabilmesi için bir çare bulmak gerekmektedir.

DUBLAJ SİSTEMİ

En başta hiçbir ülke, Hollywood'un kitlesel üretiminden İngiltere kadar etkilenmez. Bunda iki ülkenin dilinin aynı olması en belirleyici etkendir. Amerikan film endüstrisi, İngiltere'yi yuttuğu kolaylıkta diğer Avrupa ülkelerine nüfuz edemez. Çünkü ister Hollywood'da, ister Avrupa'da çekilmiş olsun, Amerikan filmlerinin yabancı dildeki versiyonları hem oldukça pahalıdır hem de kalitesi, orijinallerinden daha düşüktür. Ancak Edwin Hopkins isimli bir Amerikalı ile Jakob Karol isimli bir Alman, film endüstrisinin imdadına yetişirler: Dublajı mümkün kılan sistemi geliştirmişlerdir. Bu olay Amerikan film endüstrisinin, pazarı yeniden ele geçirmesini sağlar.

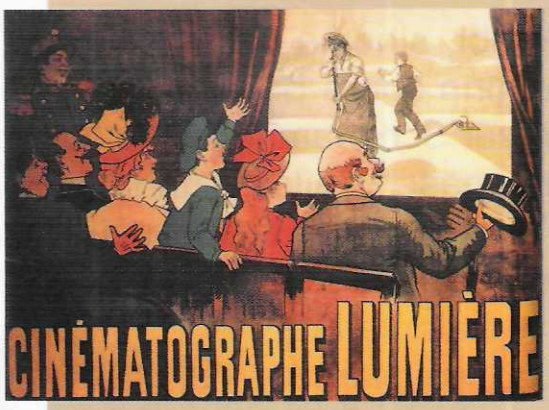
Sesli sinemanın sunduğu imkânlar sayesinde sinema 1925'lerde ulaştığı zirve noktasına yeniden ulaşma imkânına sahip olur. Yeni yıldızlar doğar: Ginger Rogers ve Carole Lombard, Clark Gable ve Robert Taylor, Stan Laurel ve Oliver Hardy, Marx kardeşler. Yeniliğin kendini en çok hissettirdiği alan, komedi olur. Buster Keaton ve Harold Lloyd'ların kariyeri sona ererken, Charles Chaplin ayakta kalmayı başarır.

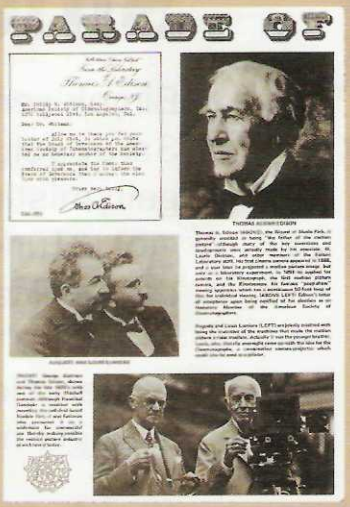
Ancak artık ok yaydan fırlamıştır. Amerikan sinemasında hakim olan komedi, western, gerilim, klasik film türleri haline gelir. İmkanları, zanaatkârlarının kalitesi, prodüktörlerin girişimciliği ve ticari örgütlenmesinin başarısı sayesinde Amerikan sineması, 1940'lara gelindiğinde, dünyaya hakimdir. Daha önce I. Dünya Savaşı'nda da olduğu gibi, Hitler'in Avrupa'yı işgali de, oyunun kurallarını bir süre için yeniden değiştirecektir. Ama bu başka bir hikâyedir... ■

1906'da, sinema salonları artık profesyonel amaçlarla açılmaya başlandı ve Pathé'nin Omnia sineması ilk sinema müşterilerine evsahipliği yaptı.

Paris'te Lumière kardeşlerin buluşu olan sinema, birkaç yıl içinde tüm dünyaya yayıldı ve insanlığın tutkusu oldu. Sinema salonu sahipleri, afişlerinde bu tutkuyu olabildiğince işlediler.

Sinema salonlarının tarihi deyince, akla gelen en önemli filmlerden biridir 'Cinema Paradiso'. Guiseppe Tornatore'nin yönettiği İtalyan-Fransız ortak yapımı filmde, film makinisti Alfredo ve küçük yardımcısı Salvatore'nin sinemayla dolu yaşantıları aktarılır.

merakediyorum@googlegroups.com

İstanbul'un orta yeri sinema

Birçok yenilik gibi, sinema da Osmanlı'ya Saray yolu ile girip sonra Beyoğlu'nda gelişmiştir. Yazar Scognamillo'nun dediği gibi, "Türk sineması, Yeşilçam'dan önce de Yeşilçam'dan sonra da bir Beyoğlu ürünüdür". Hal böyle olunca, ilk sinema gösterimleri ve salonları da Beyoğlu'nda ortaya çıkar.

BAHAR YİĞİTBAŞ AKÇA

Lüks Sineması'nda bir Türk filmi: "Dağ Çiçeği."

Sinemanın İstanbul'a girişi, dünya ile hemen hemen aynı zamana denk gelir. 1896'da İstanbul'un ünlü fotoğrafçılarından Vafiadis, Lumière kardeşlerden sinematografi hakkında bilgi ister. Ancak bir sinema makinesi için yaptığı başvurusu sonuçsuz kalır. Aynı yıl Fransız hokkabazı Bertrand, Yıldız Sarayı'nda özel sinema gösterileri yapar...

1897'de Ağacami'deki Lüksemburg apartmanının bir odasında, Yahudi Matalon, film gösterileri düzenler. Aynı yıl İstanbul'da halka açık ilk film gösterimi, Galatasaray meydanındaki Sponeck birahanesinde (Aynalı Pasaj karşısı) düzenlenir. Tepebaşı Tiyatrosu'nda da film gösterileri başlar.

II. Abdülhamid'in elektriğin İstanbul'a girmesine izin vermemesi yüzünden, 1908'de Meşrutiyet'in ilanına kadar, sinema daha çok 'gezginci' olarak kalır. İstanbulluların çoğu, 'hareketli görüntüler alemine' sokak sokak, panayır panayır gezdirilen 'stroskoplar' ile girer. Bu gelenek, sinema salonları, şirketleri, yönetmenleri tam olarak geliştikten sonra bile devam etmiştir. Bu dönemde kibar bayanlar ise sinemayı, konaklarda gerçekleştirilen özel seanslarda izleyebilmişlerdir.

Lüks sinemasında bir Türk filmi: 'Dağ Çiçeği' (üstte). 30'lu yılların başında, localarıyla ünlü Süreyya Sineması, Kadıköy yakasının göz bebeğiydi (altta).

İLK YERLEŞİK SİNEMA

1900'lere gelindiğinde, yerleşik ve sürekli seanslar yapan sinema salonları önem kazanmaya başlar. Büyük kentlerde yabancı işletmeciler veya gayrimüslimler tarafından yönetilen ilk sinema salonları açılır. 1908'de Weinberg, Tepebaşı'nda (bugünkü Haşet Kitabevi'nin yanı) ilk yerleşik sinema olan Pathé'yi açar. Bu 1880'de açılan Anfi, Yazlık Anfi Tiyatrosu veya Tepebaşı Tiyatrosu olarak bilinen yerdir. Bilet fiyatları ortalama 15 Kuruş'tur. İzleyen yıllar boyunca, 'Cadde-i Kebir'de (bugünkü adıyla İstiklal Caddesi) bir dizi sinema salonu açılır: Eclair (1909; sonra1933'de Şark ve 1950'de kapanışına kadar da

Lüks adını alır); Ciné Centrale (1911, Suriye Pasajı'nda); Varyete ve Cinémas Orientaux (1912); Siné Lion ve Gaumont (1913); Ciné Palace ve Doğu'nun en büyük ve en lüks salonu olarak takdim edilen Ciné Magique (1914; bu salon parterde 600 koltuk ve 200 yer, balkonda 400 koltuk ve 200 yer artı 35 locadan oluşmaktadır. Daha sonra sırasıyla, Türk, Taksim, Yeni Taksim, Venüs ve Venüs Tiyatrosu isimlerini alacaktır).

Yıl 1914... 19 Mart tarihinde 'Milli Sinema' adı verilen ilk sinema salonu, İstanbul'un Şehzadebaşı semtinde Cevat Boyer ve Murat Bey tarafından açılır.

1917'de, yönetmenliği ve senaryosu Sedat Simavi'ye ait olan ve seyirci önüne çıkan ilk Türk filmi 'Pençe', 'açık' sahneleri nedeniyle büyük tepki alır. Ahmet Fehim ve Fazlı Necip'in 1919 yılında yönetmenliğini yaptığı 'Binnaz' da 55 Lira ile dönemin en fazla hasılat toplayan filmi olur.

ALKAZAR'IN YERİNDE 'ELEKTRA'

1920'lere geldiğimizde, yeni salonların açılışı devam eder. İpekçi kardeşler Beyoğlu'nda, bugünkü Alkazar'ın yerinde 'Elektra' sinemasını açarlar. Burası sayısız sinemasever yetiştiren, sinema tutkusu yaratan bir merkez haline gelir. 1922'de 21 locası, 100 deri koltuğu, 200 balkon koltuğu, 300 birinci ve 100 ikinci sınıf koltuğu ve orkestrasıyla 'Elhamra', sinema dünyasına girer.

1924'te ise yeni sinema salonları açılır: İpekçi kardeşlerin işlettiği 'Melek' ve 'Opera'. Opera salonunun duvarlarını, meşhur Rus ressamları süslemişlerdir. Zamanı için bilet fiyatları çok pahalı olan salonun çalışanları, hep smokinli ve beyaz eldivenlidirler. Amerika'nın en revaçtaki filmlerine orkestralar eşlik eder. İzleyiciler en şık kıyafetlerini giyerek gelirler. 'Melek' (bugünkü Emek) sineması adını perdenin iki tarafında yer alan sarı-turuncu renkteki melek tablolarından almıştır. Bugün bunlardan geriye, yalnızca çerçeveleri kalmıştır.

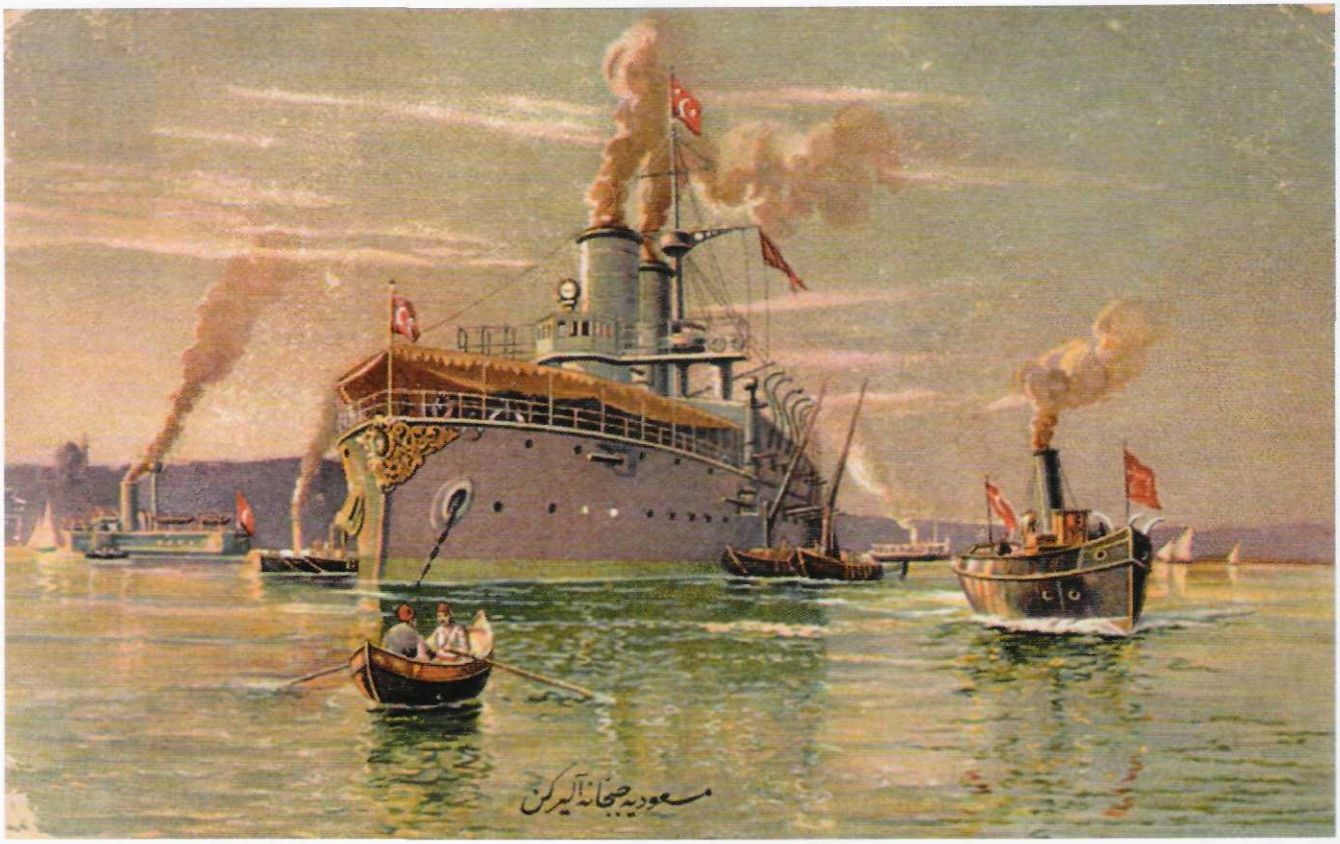
SALONLARDA KİMLER VAR?

Sinemanın erken döneminde açılan salonlar hep Fransızca isimler taşırlar. Bunların müdavimleri de tipik 'Peralı'dırlar. Salonlar onların zevkine göre düzenlenmiş, filmler onların beğenisi doğrultusunda seçilmiştir. 1910 ve 1920'ler boyunca Beyoğlu sinema salonları ile dolar. Cadde-i Kebir'deki lüks salonların dışında, Taksim'de kahvehaneler arasında ucuz ve salaş sinemalar da vardır: Ciné Alkazar, Ciné Splendide gibi. Beyoğlu'nun biraz ötesinde Pangaltı'da ise yine lüks bir sinema bulunmaktadır: Assaduryanlar'ın daha sonra 'Pangaltı' adını alacak olan 'Cinéma Pathé'si. İstanbullu bayanlar ilk defa, haftada iki gün 'kadınlara özel seans' düzenleyen bu sinemada film seyrederler. ■

Taksim Sineması'nda yani 'Eski Majik'te, Arap filmi 'Leyla' (Agâh Özgüç Arşivi, altta).

merakediyorum@googlegroups.com

13 Aralık 1914 günü torpillenmişti...

Mesudiye'yi hatırla!

Mesudiye gibi, o zamanlar eşine az rastlanır bir savaş gemisini, Sultan Abdülaziz, daha şehzade iken düşlemişti. Ama Mesudiye gibi bir zırhlının, yıllar sonra Çanakkale'de, Alman subaylarının denizcilik teamüllerine ters düşen emirleriyle sulara gömülebileceğini kimse düşünmemişti.

OĞUZ OTAY

Bir kartpostaldan: Mesudiye zırhlısı İstanbul limanından ayrılırken (üstte).

Küçük Şehzade, sarayın önünden gelip geçen gemileri büyük bir heyecanla seyretmekte ve hatta onların resimlerini çizmekteydi. Bir taraftan kendini tahta hazırlarken, diğer taraftan da emrine tahsis edilen yatla, Marmara'da gezintiler yapıyor ve bu gezilerde, bahriyelilerle temas ediyordu. Bu temaslar esnasında dünya devletlerinin deniz kuvvetleri hakkında bilgiler alıyor ve saltanat sırası kendisine geldiğinde de gerek kara kuvvetlerinin, gerekse deniz kuvvetlerinin dünyanın önde gelen kuvvetlerinden olması için çeşitli planlar yapıyordu.

Bu Şehzade, 25 Haziran 1861 yılında tahta çıkan ve 1876 yılına kadar yaklaşık 15 yıl tahtta kalan Sultan Abdülaziz'den başkası değildi.

Sultanın çocukluk düşlerinin yanında, buhar makinesinin icat edilmesi ile devir, hızlı ve esaslı bir biçimde değişmekte ve yeniliklerden, gemicilik dünyası da nasibini almaktaydı. Yelken devrinden buharlı devre geçilmiş; ahşap gemiler yerine saç gemiler

yapılmaya başlanmıştı. Osmanlı İmparatorluğu, bu değişikliklerle ilk defa Kırım Savaşı sırasında yüz yüze gelmişti. İngiliz ve Fransız gemileri İstanbul'a gelerek adeta, bugünkü tabirle, bir teknoloji fuarını ayağımıza getirmişti.

EŞİ BENZERİ YOK GİBİ...

Sultan Abdülaziz için, çocukluk hayallerini gerçekleştirme zamanı gelmişti. Ancak, bu hedeflerin gerçekleşmesinin karşısında önemli bir engel durmaktaydı: İşin mali boyutu. Sultan Aziz yaşanan bu sıkıntılara karşı, kararlılığını sürdürmüş ve donanmanın zırhlı gemilerle takviyesi planından geri dönmemişti. Bu çerçevede, İngiltere, Fransa ve Avusturya'ya zırhlılar, korvetler, firkateynler sipariş edilmişti. Bunlardan biri de 'Mesudiye Zırhlı Fırkateyn-i Hümayunu' idi.

Mesudiye, 1871 yılında İngiltere'nin Thames Iron Works tersanesine sipariş edilmişti. 1872 yılında, kızağa konmuş ve 1874 yılında denize indirilmişti. 1875 yılı boyunca deneme seferleri yapılmış ve aynı yılın Aralık ayında sefere hazır hale getirilmişti.

Deniz tarihimiz konusunda çok kıymetli çalışmaları ve eserleri bulunan Abidin Daver, "Mesudiye, zamanın en büyük ve kuvvetli zırhlılarından biri olmuştu ve ondan büyük bir gemi ancak İngiliz Donanması'nda mevcuttu" diyerek, Mesudiye'nin kıymetinin altını çizmiştir.

'EFENDİ'YE İHANET

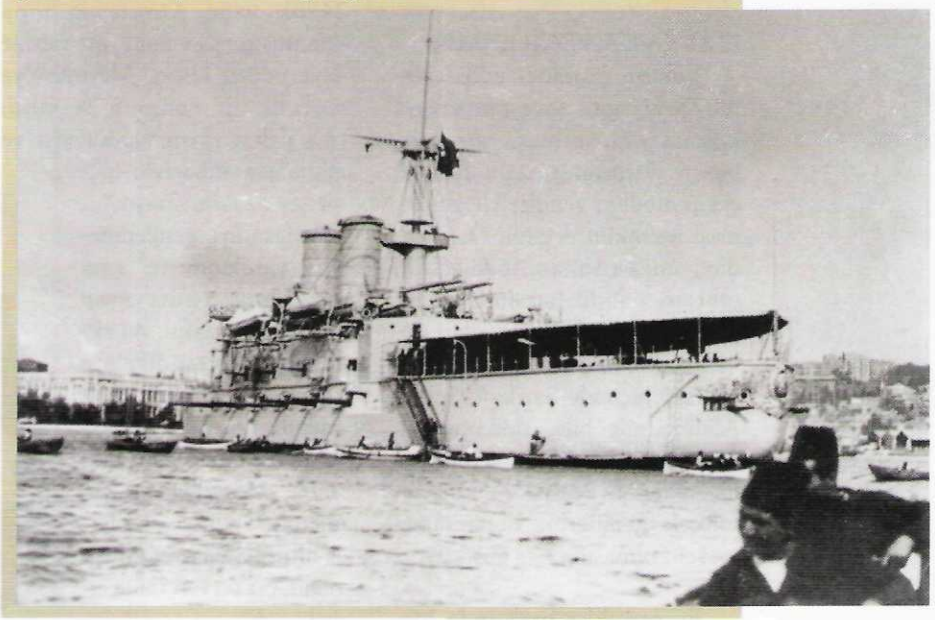
Rüyaları gerçekleşen Sultan Aziz, hayallerinin keyfini sürme noktasında iken bir sabah, içinde Mesudiye'nin de olduğu donanma, Şeyhülislam'dan alınan fetva sonrasında denizden; Harp Okulu Komutanı Süleyman Paşa komutasındaki Harbiye öğrencileri de karadan, Dolmabahçe sarayını sarmışlardı. Bu esnada donanma toplarını ateşlemişti. Cülus toplarıydı atılanlar. Yeni padişahı selamlıyorlardı. Abdülaziz anladı. Hiç güçlük çıkarmadı, gönül rızası ile saraydan çıktı. Abdülaziz'i bir kayığa bindirdiler, kendi yaptırdığı, gözbebeği donanmasının yanından geçirilerek Sarayburnu'na götürüldü. Daha sonra selefine yazdığı mektupta, "Elimle silahlandırdığım asker beni bu hale getirdi" diyecekti.

Mesudiye, kendisini yaptıran efendisine vefasızlık etmiş ve devrilmesinde önemli bir rol oynamıştı...

Mesudiye, Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesiyle ülke içindeki görevini tamamlamıştı! Artık asli görevi olan ülke sa-

'İkinci Kaptan' anlatıyor...

Mesudiye zırhlısının İkinci Kaptan'ı Yüzbaşı Rıfat Efendi, kurtarma çalışmalarını şöyle anlatır: "Kurtarma çalışmalarına bütün kuvvet ve kudretimizle devam ediyoruz. İçerde kalanlar bilhassa Çarkçı Yüzbaşı Çanakkaleli Ziya Ömer Efendi mütemadiyen bağrıyor, imdat istiyor, havasızlıktan şikayet ediyordu. 'Allah aşkına çabuk olun. Artık tahammülüm kalmadı. Ölüyorum' diye feryat ediyordu. Bu talihsiz subayın feryadı, bizim yüreklerimizi delip geçiyor, ruhumuzun en derin noktasına kadar işliyordu. Fakat neye yarar ki. Kapalı kalmış olanların bu acı, yalvaran ve yürek parçalayan feryadı Mesudiye'nin hain demirlerine zerre kadar tesir etmiyor, edemiyordu. Borda ve karinanın demirlerine yegane söz geçiren, keskiler idi. Keskiler ise zorlukla işliyordu. Düşman torpiline hiç mi hiç tahammül edemeyerek birkaç metrekare genişliğinde bir yara ile parçalanan bu tekne, şimdi keskilere karşı olağanüstü bir direniş gösteriyordu..."
İbrahim Şevki Efendi de kurtarma çalışmaları sırasında yaşananları, şöyle aktarır: "Mesudiye'nin teknesini parçalamak için istenilen asetilen cihazı, İstinye doklarından alınmış ve Samsun ile gönderiliyor diye telgraf verilmiş; herkes bu Samsun'u muhrip zannetmiş, halbuki çıka çıka sonradan batan Samsun römorkörü gelmiş ve cihazı getirmişti. Muhrip bu mesafeyi en çok 8-9 saatte alırdı. Halbuki römork 12-13 saatte gelmişti. Aradaki 4-5 saatlik farkın İstanbul'daki beyefendiler için hiç önemi yoktu. (...) Ömrüm oldukça o lakayitliği gösteren arkadaşları affetmeyeceğim."

Mesudiye zırhlısı Dolmabahçe Sarayı'nın önünde.

merakediyorum@googlegroups.com

İngiliz B-11 denizaltısı ve komutanı N. Holbrook, Mesudiye'yi batırdıktan iki gün sonra, Daily Graphic gazetesinde (sağda). B-11 denizaltısının mürettebatı (altta).

vunmasına dönebilirdi. Bu çerçevede sırasıyla, Osmanlı-Rus, Osmanlı-Yunan, İmroz-Mondoros ve Balkan Savaşları'na katılmış ve önemli başarılar elde etmişti.

İTALYA'DA YENİLENME

Yılların yıpratıcı etkisi yetmiyormuş gibi savaştan savaşa koşması onu yormuş, yıpratmış, bitkin düşürmüştü. Bu haliyle, çağın modern gemileriyle baş etmesi mümkün değildi. Öte yandan, amcası Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesinde çok önemli bir vazife almış olan donanmadan hiç haz etmeyen ve tarifsiz biçimde korkan Sultan Abdülhamit bile, donanmanın çürüyüp gittiğini kabulleniyor ve hiç olmazsa Boğazlar'ı koruyabilecek gemilerin, donanmada mevcut olmasına rıza gösteriyordu.

Bu gerçekler karşısında Mesudiye Zırhlısı, 1903 yılında İtalya'nın Cenova kentinde bulunan Ansaldo tershanelerine yollanmıştı. İtalya'da adeta gençlik kürüne tabi tutulan Mesudiye'nin yola çıktığı sıradaki durumuyla döndüğü zamanki hali arasında, dağlar kadar fark vardı.

Abidin Daver bu değişiklikleri şöyle anlatmaktadır:

"Üç uzun ve armalı direği çıkarılmış yerine bir çanaklıklı direk konmuştu. Merkez bataryasına eski 35'lik topların yerine, uzun ve seri ateşli 15'likler, baş ve kıça iki taret ve bu taretlerde 24'lük uzun Armstrong topu konmuştu. Geminin merkezine ilave edilen kısım, Mesudiye'ye heybetli bir manzara vermişti. (...) Fakat savunma kuvveti ve muhafaza itibariyle hiçbir şey kazanmamıştı."

Mesudiye yenilenmesine yenilenmişti; ama çağın ihtiyaçlarına cevap vermekten uzaktı. Bu eksiklik, Mesudiye'nin kaybedilmesinde çok önemli bir rol oynayacaktı. O günün koşullarında, Mesudiye'nin yenilenmesi için yüz binlerce altın lira sarf edilmişti ve bu, bir serveti ifade etmekteydi.

ACI SONA DOĞRU...

Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı günlerde, Mesudiye'ye verilen son vazife adeta bir ölüm fermanıydı. Zira, savaş gemilerine deniz savaşlarında üstünlük sağlayan en önemli özellikleri, seyir halindeyken ateş edebilmeleri ve yerlerini sürekli değiştirerek, isabet alma olasılığını en düşük seviyeye indirmeleridir. Oysa Mesudiye'ye, mevcut mayın hatlarını koruması maksadıyla, sabit bir batarya olarak Sarısığlar koyuna demirlemesi emredilmişti. Bu emir, o güne değin uygulanan denizcilik teamülleriyle tamamen ters düşmekteydi.

Gerek gemi komutanının, gerekse bazı deniz subaylarının ısrarlı tavırlarına ve mektuplarına rağmen, o günlerde Osmanlı ordusunda ağırlığı olan Alman subaylarının etkisini kırmak mümkün olmamış ve gemi son vazifesini ifa etmek üzere bölgeye demirlemişti.

O günlerde İngiliz ve Fransızlar, denizaltılarının Boğaz'da oluşturulmuş mayın hatlarını geçerek Marmara Denizi'nde ve İstanbul önlerinde bayrak göstermeleriyle Osmanlı Hükümeti'nin savaş dışı kalacağına inanıyor ve bu hususta çeşitli teşebbüsler yapıyorlardı. Bu tür denizaltı harekatının amaçlarından biri de, Karadeniz'deki mevcut dengeyi Rus Çarlığı aleyhine ve

Osmanlı devletinin lehine değiştirmiş olan Yavuz Ağır Muharebe Kruvazörü'nü torpillemekti.

Bu görev, Fransız ve İngiliz denizaltı kumandanları arasında rekabet hissi uyandırmıştı. Bataryalarının yeni olması nedeniyle bu tehlikeli görev, N. Holbrook komutasındaki B-11 İngiliz denizaltısına verildi.

800 METRE MESAFEDEN

13 Aralık 1914 günü, B-11 avını arayan bir avcı heyecanıyla boğaza girdi. Mayın hatlarından geçerek saat 12.00'de yenilecek yemek için mürettebatı toplu olarak geminin alt kısmında bulunan Mesudiye'yi, saat 11:58'de, yaklaşık 800 metre mesafeden torpilledi.

Denizaltının attığı torpido ve sonrasında gözcüler tarafından görülen periskop nedeniyle topbaşı borusu çalınmış ve Mesudiye'nin topları, olanca şiddetleriyle, düşman denizaltısının göründüğü noktaya doğru ateş etmeye başlamıştı.

Alınan yaralar nedeniyle top atışları gittikçe zorlaşıyor, fakat son dakikaya kadar kahramanca devam ediyordu.

Geminin makina dairesinde ise tam bir can pazarı yaşanıyordu. Burada sağ kalan subaylarla birkaç erin yukarıya çıkma çabaları, geminin yan yatmasıyla oluşan meyilden dolayı işlevini kaybediyor ve sıkışmış kapılar nedeniyle, sonuçsuz kalıyordu.

VE İKİNCİ TORPİL...

Bu arada düşman denizaltısı ikinci torpilini de atarak gemiyi bir kez daha vuruyordu. Bu isabetten sonra gemi sulara gömüldü.

Kurtulan personel filikalarla kıyıya çıktı. Düşman, attığı torpidonun hangi gemiye karşı olduğunu bilmiyordu. Ancak büyük bir harp gemisi olduğunu görmüştü.

Düşman denizaltısının Boğaz'ı terk etmesi de epey zor olmuştu. Denizaltının pusulasında oluşan arıza nedeniyle gemi, periskop vasıtasıyla seyire devam etmiş ve birkaç kere dibi bulmasına rağmen öğleden sonra Boğaz'ı terk etmişti.

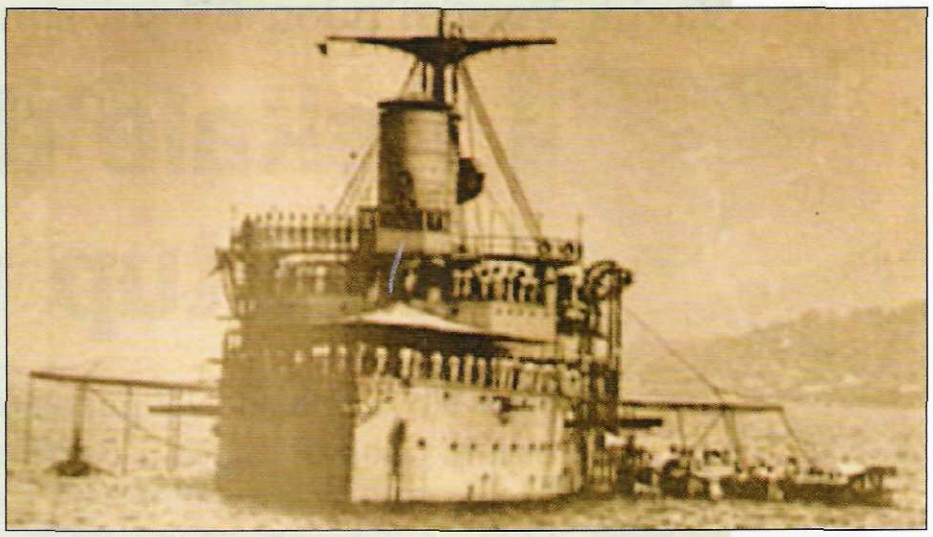
CAN PAZARI

Mesudiye'nin batması sonrasında yapılan incelemede, makina subaylarının bulunduğu salonun su üstünde kaldığı görülmüş ve içeride canlı mürettebat kaldıysa, gemi saçlarının delinerek kurtulabileceği ümidi uyanmıştır.

Bir demir parçasına vurularak verilen işaret, içeriden de aynı şekilde yanıtlanmıştır. Bu, kurtarma çalışmalarına katılan personel arasında büyük bir heyecan yaratmış ve hemen telgrafla İstanbul'dan kurtarma aletleri istenmiştir. Bu sırada meydanda kalan bir top lumbarından bir makina subayı içeri girmiş ve makina yüzbaşısı Ziya Bey'in, 'Kurtarın' diye seslendiğini duymuştur. Bu yardım çağrısı, kurtarma çalışmalarının hızlandırılmasına neden olmuştur... Gayretli çalışmalar sonrasında delik büyütülerek içerideki üç subay da kurtarılmıştır.

Tüm çalışmaların bitmesi sonrasında tespit edilen şehit sayısı 25 er ve 10 subay olmak üzere, toplam 35 kişiyi bulmuştu.

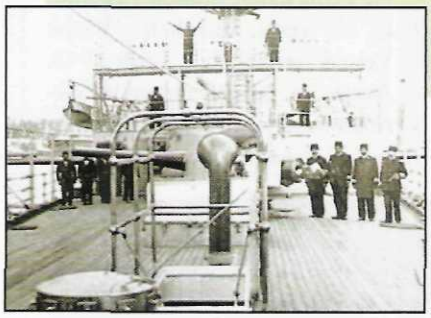
Mesudiye'nin hazin hikayesi sona ermiş, fakat kahramanlıkları sona ermemişti. Zira, Mesudiye battıktan sonra sökülen topları, geminin adının verildiği bataryaya monte edilmiş ve 18 Mart 1915 tarihinde yapılan Çanakkale Deniz Savaşı esnasında, adeta Mesudiye güvertesinde iken yapamadıklarını yapmış, 'sahibinin intikamını' Fransızların Bouvet muharebe gemisine büyük hasar vererek almıştır. ■

Mesudiye zırhlısı İstanbul'da bir tören sırasında (üstte). Soldaki fotoğrafta Mesudiye zırhlısında görev yapan subay ve erler (Savaş Karakaş Arşivi).

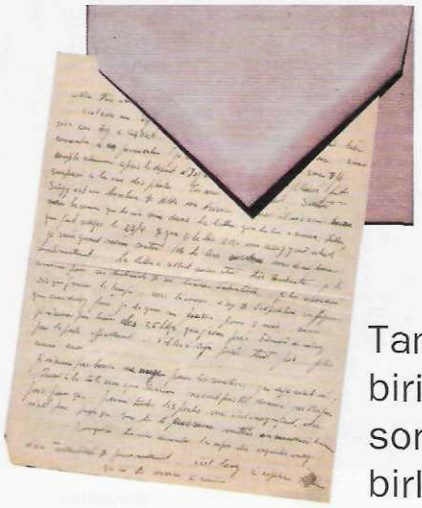
Araştırma sürüyor

1998 yılının Ağustos ayında, Çanakkale Boğazı'nda yapılan bir dalış seyahati esnasında, Mesudiye zırhlısının adı duyulmuş fakat hikayesinin bilinmediği görülmüştür. Bunun üzerine yapılan araştırmalar ile Mesudiye zırhlısının hikayesi, yabancı kaynaklara dayanılarak sınırlı biçimde ortaya çıkarılmıştır. Ancak, Mesudiye gemisinde görev yapmış subay ve erler tarafından kaleme alınmış mektup, anı ve diğer kişisel belgelere ulaşamamış olmak ise bizi hayrete düşürmüştür. Belki de, Mesudiye'ye ilişkin gizli kalmış birçok nokta bu tür kişisel belgelerin gün ışığına çıkarılması ile mümkün olacaktır. Bu amaçla, ***http://mesudiye.canakkale.org*** adı altında bir web sayfası oluşturulmuştur.

merakediyorum@googlegroups.com

Varlık Vergisi'nden 57 yıl sonra

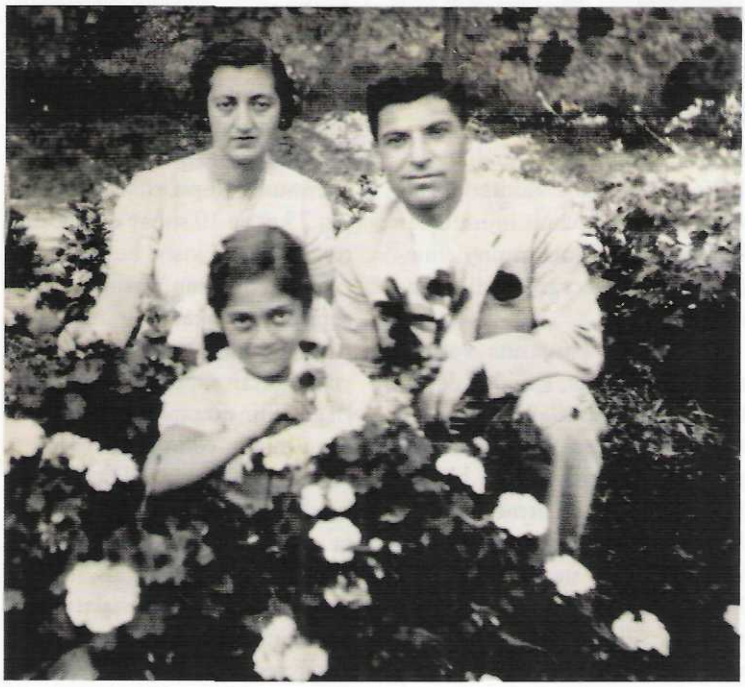
Aşkale'den mektup var!

Tam bin iki yüz kişiydi Aşkale sürgünleri. İçlerinden biri, hiç boş durmadı... Sanki adının yarım asır sonra Aşkale gerçeğine ışık tutacak belgelerle birlikte anılacağını bilircesine, yazdı yazdı...

NURTEN YALÇIN

Bir sandık dolusu sararmış mektup... 'Sevgili Jenny' diye başlıyor her biri. Karısına bağlı, hasret çeken bir adamın yazdığı sıradan aşk mektupları değil bunlar. Aynı zamanda, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde, 'Varlık Vergisi Olayı' diye anılan uygulamanın da canlı tanıkları.

'Varlık Vergisi' uygulamasından tam 57 yıl sonra günışığına çıkan 'Aşkale mektupları'ndan bahsediyoruz. Büyük çoğunluğu Fransızca, bir kısmı da Türkçe olarak kaleme alınmış bu mektuplardaki imzanın sahibi, Leon Bahar adında İstanbullu bir vergi mükellefi; 'Varlık Vergisi' mükellefi... Tarih 1943. Aşkale'de, Kop Dağı'nın eteklerinde başlayıp, Eskişehir Sivrihisar'da devam eden 10 aylık bir hasretin, acının, haksızlığın ve belki de en önemlisi, çaresizliğin tanığı bu mektuplar.

Bahar ailesinin mutlu yıllarında, bir Bursa gezisi hatırası. Tarih 1938: Jenny Bahar, büyük kızları Tamar Bahar ve Leon Bahar, geleceğe henüz umutla bakıyorlar (sağda). Karşı sayfadaki küçük fotoğraf ise Jenny'nin nişanlılık döneminden kalma...

Bundan 58 yıl önce, 11 Kasım 1942'de, Başbakan Şükrü Saracoğlu hükümetinin aldığı kararla uygulamaya konulan Varlık Vergisi'nin yüzlerce kahramanından biri Leon Bahar. Jenny (Öjeni) ise Haydarpaşa Garı'ndan Aşkale'ye sürgüne gönderilen kocasını belirsiz bir yolculuğa uğurlayan onlarca gözü yaşlı gayrimüslim kadından sadece biri...

Bu ikiliyi o günün şartlarında, diğerlerinden farklı kılan hiçbir şey yoktu: Ödemesi imkansız bir borç ve karşılığında, birbirinden ayrı bırakılan eşler, parçalanan bir aile hayatı...

Şüphesiz Leon Bahar kendisiyle aynı kaderi paylaşan diğer mükelleflerle yola çıktığında, ardında yarım yüzyıl sonra tarihe ışık tutacak izler bırakacağını kestiremiyordu. Aşkale ve daha sonraki sevk merkezi Sivrihisar'dan yani çalışma kamplarından kalan bu mektuplar sayesinde, kafaları meşgul eden pek çok soru da yanıt bulacak.

Mükellefler nasıl bir yerde kalıyorlardı? Hangi şartlarda

yaşıyorlardı? Ne hissediyorlardı? Geride bıraktıkları insanların ve kendilerinin devlete ve uygulamaya bakışı nasıldı? Ne yiyor, ne içiyorlardı?

Şimdi yukarıdaki sorulara, Leon Bahar'ın kaleminden dökülen satırlar aracılığıyla yanıt arayalım.

BİR AŞKALE SÜRGÜNÜ: LEON BAHAR

Leon Bahar'dan bugüne kalan yazılı belgelerin önemli bir kısmını, Aşkale'ye sevkin gerçekleştiği 1943'ün şubat ayından aynı yılın aralık ayına kadar İstanbul'da bıraktığı eşi Jenny'ye yazdığı mektuplar oluşturuyor. Ancak verginin salınmasının hemen ardından ve uygulamanın başladığı tarihten itibaren, Leon Bahar'ın devlet büyüklerine yazdığı dilekçe ve mektupların bir nüshası da bugüne ulaşan tarihi belgeler arasında yer alıyor. Verginin haksızlığını, tahakkuk ettirilen bedellerin abartılı, tahsilat şeklinin ise tamamiyle hukuk dışı olduğunu yetkililere duyurma amacı taşıyan dilekçeler adeta bir yakarışın da ifadesi.

Nido oğlu Leon Bahar, Ankaralı; iki çocuk babası bir tüccar. Saka Çeşme Sokak'ta 7 No'lu tuhafiye dükkanının sahibi. Yeni Camii Maliye Şubesi'nde 1502 sayılı vergi mükellefi. Ödemesi gereken vergi tutarı, 119 bin 988 lira yani yaklaşık 120 bin lira olarak belirlenmiş.

Leon Bahar'ın henüz Aşkale serüveninin başlamadığı günler... İstanbul'dan yazdığı ilk dilekçe İstanbul Vilayeti Yüksek Makamı'na hitaben, 26.12.1942 tarihli: "(...) 20 senelik mütemadi gayreti müteakip mal ve alacakta olmak üzere 30 bin lira bir sermaye sahibi olabildim. Hiçbir

"Saçlarım halen kahverengi..."

"Pırnakaban'ın köhnemiş ortamında daha iyisini çektirmek mümkün olmadı. Sakın her tarafın bu kadar yeşil olduğunu sanma... Meşhur köyümüzün medeni tek köşesinde çekildi bu fotoğraf" diye yazmış Leon Bahar, Aşkale'den gönderdiği yukarıdaki fotoğrafın arka yüzüne. Mükelleflerin en mütevazı eğlencelerinden biri de, kampın kurulu olduğu bölgede akan ırmaktan balık avlamaktı. Fotoğrafın arka planında, bu ırmağı görmek mümkün. İstanbul'da eşinin yolunu bekleyen Jenny'nin üzüntü ve hasretten olsa gerek, kısa sürede saçları beyazlayınca, Leon'un mektuplarında verdiği teselliyle avundu aylar boyunca. Bakın Leon, biraz da eşini kızdırarak eğlendirmek amacıyla, kendi saçlarının durumuyla ilgili neler anlatıyor fotoğrafın arka yüzünde: "Açık havada çektirdiğim bu fotoğraf da gösteriyor ki, bir kaç tüy dışında saçımda beyaz yok. Saçlarım halen kahverengi...Yani havamdan hiçbir şey kaybetmedim... Uçup giden gençliğimden bana kalan tek iz de bu zaten..."

merakediyorum@googlegroups.com

24. 3. 1940 tarihini taşıyan yandaki fotoğrafta, Leon (solda) ve Jenny'nin (ortada) kaderinde etkili olan en önemli isimlerden biri de yer alıyor: Bay Bilman'ın (sağda) Bahar ailesiyle ilişkisi, Varlık Vergisi'ne kadar sade bir dostluktan ibaretti. Oysa Aşkale'ye gitmekten kurtulan Bilman, desteğini zor günlerde gösterdi. Bebek'teki evin kontratını kendi üzerine yaptırınca, Jenny ve kızları yeni yuvalarına kavuştular.

gayrimenkulum yoktur. Para ve servetten evvel vatanın selametini düşünen ve Türklüğün yapıcılığına inanmış bir ferdim. (...) Bu durumda piyasadaki kargaşalığa muhakkak olarak set çekeceğini bildiğim Varlık Vergisi'ni müsterihane beklerken ne şekilde tahmin edildiğini anlayamadığım 120 bin lira gibi dehşetli bir rakamla karşılaştım. (...) *Bütün hüsnü niyetime rağmen* bu rakam istikbaldeki varlığımın karşılığı olarak bir efsane halinde olsun henüz hayalimde bile tecessüm etmemiştir. Vücudumdaki kan, verginin kıymetine tekabül ederse feda olsun. Yeter ki bugüne kadar lekesiz yaşamışken arkama vatan vergisinden kaçmış hain damgası vurulmasın. Bu durumun düzeltilerek hakiki varlığıma göre bir verginin tarhını büyüklerimden derin tanzim ve saygılarımla rica ederim."

AYRILIĞIN ADI, 'HAYDARPAŞA'

Leon Bahar'ın ödemesi gereken tutarla ilgili düzeltme isteği cevapsız kaldı. Gerçek varlığının çok üzerinde belirlenen vergi borcunu ödeyemedi. Bahar'ın Nişantaşı'nda ailesiyle birlikte oturduğu dokuz odalı eve haciz geldi. Paraya çevrilebilecek ne varsa –soba dahil- birkaç hafta içinde satıldı... Devlet büyüklerine yazdığı dilekçelerden de sonuç alamayınca, yüzlerce mükellef gibi o da çaresiz bir bekleyiş içine girdi. Soğuk bir şubat günü devlet erki kapıya dayanıp, Aşkale istikametini gösterdiğinde arkasında Tamar ve Suzan adlarında iki kız çocuğu ve gözü yaşlı bir eş bıraktı.

Aşkale'ye gittikten yaklaşık dört ay sonra, 8.7.1943 tarihinde, eşi Jenny'ye yazdığı mektupta ayrıldıkları günü şöyle hatırlıyordu Leon Bahar: "(...) İçindeki yıkıntının ne boyutta olduğunu, buna bağlı olarak yaşadığın sarsıntının büyüklüğünü tahmin edebiliyorum. Evden vahşice alınırken ve Haydarpaşa'da gardan ayrılırken yüzündeki o yıkıntıyı hatırladıkça halen gözlerim doluyor. Beni öpememen, sadece ellerimden tutarak, o sıcacık tatlı göz yaşlarınla ellerimi ıslatman..."

Geride kalan tüm sevenleri gibi, Jenny'nin aklı da Leon'daydı. Onları birbirine bağlayan en önemli şey, haftada iki kez karşılıklı yazılan mektuplardı. Jenny ayrıca, düzenli olarak Leon'a günlük gazeteleri gönderiyor, aralıklarla da olsa, içerisinde incir reçelinden çoraba kadar, Leon'un ihtiyaçlarının bulunduğu paketleri de ona ulaştırıyordu. Mükelleflerin nasıl bir ortamda bulundukları, gündelik hayatlarından kesitlere dair ipuçları ise yine Leon'un satır aralarında gizli...

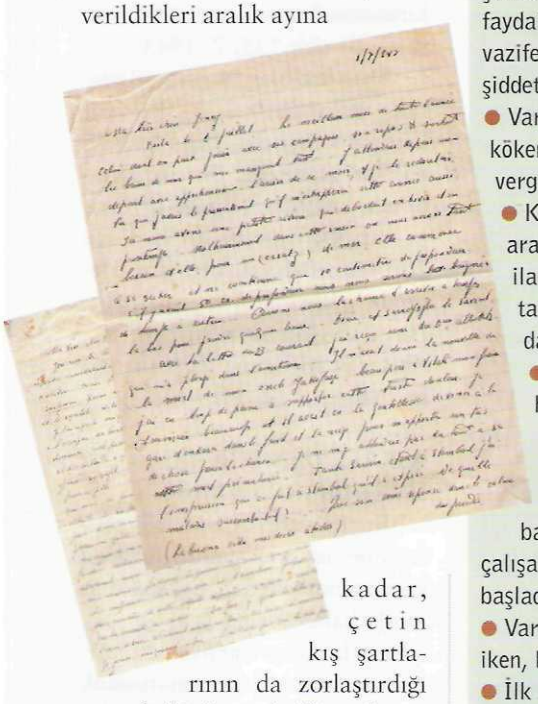
ASKER HAYATI: NE BİR EKSİK, NE BİR FAZLA...

Leon'un gönderdiği mektuplara bakılırsa, sürgündeki mükelleflerin kamp hayatıyla ilgili iki ayrı saptama yapmak mümkün:

Ağustos ayının ortalarına

kadar süren Aşkale kampından yazılan ilk mektuplarda, mükelleflerin yol yapımında ve ağırlıklı olarak da kar kümelerinin temizlenmesinde çalıştırıldıkları belirtiliyor. Kampın üçüncü ayından itibaren rutine binen, sıkıcı bir günlük yaşamın izleri göze çarpıyor.

İkinci sevk emriyle Sivrihisar'a sürülen mükellefleri, salıverildikleri aralık ayına

kadar, çetin kış şartlarının da zorlaştırdığı sorunlu bir hayat bekliyordu.

İşte Bahar'ın kaleminden 'oralardaki' hayattan notlar:

"(...) Burada asker hayatı yaşıyoruz. Ne bir eksik, ne bir fazla..." (19. 3. 1943)

"(...) Bizim canımızı sıkan, ruhumuzu zorlayan şey artık çalışma koşulları değil. Tamamiyle önemsiz olmasa da, karlar eridiğinden bu yana çalışmanın yükü epeyce hafifledi. Günlerimiz o korkunç monotonluk içinde akıp gidiyor. Bizi oyalayan tek şey postanın gelmesi, en büyük heyecanımız bu. 'Değişik ne yiyebiliriz?' sorusuna yanıt aramak bir de... Aslında mönümüz oldukça kısıtlı, hatta seçim yapmak için yorulmamıza gerek yok bile diyebilirim. Yumurta, konserve, fasulye, patates ve pilav... Bazen de bir parça et. Mektup

Kısaca 'Varlık Vergisi'

- Varlık Vergisi Kanunu, 11 Kasım 1942 tarihinde TBMM tarafından kabul edildi. Kanunun resmi gerekçesi hükümet çevrelerinde, "Olağanüstü savaş koşullarının yarattığı yüksek kârları vergilendirmek" olarak dile getirildi.
- Kanun görünüşte tüm servet sahiplerinin ayrım yapılmaksızın varlıkları üzerinden vergilendirilmelerini öngörüyordu. Ancak uygulama aşamasında, hedefin gayrimüslim kitle olduğu ortaya çıktı. Bu tespiti doğrulayan en önemli kanıtlardan biri, Başbakan Şükrü Saracoğlu'nun şu sözleriydi: "Bu memleket tarafından gösterilen misafirperverlikten faydalanarak zengin oldukları halde, ona karşı bu nazik anda vazifelerini yapmaktan kaçacak kimseler hakkında bu kanun, bütün şiddetiyle uygulanacaktır." (21.1.1943)
- Varlık Vergisi mükelleflerinin yüzde 87'sini oluşturan gayrimüslim kökenli vatandaşların ödemesi gereken tutar, tahakkuk ettirilen verginin yüzde 83'üne denk düşüyordu.
- Kurulan komisyonlar çalışmalarını 12 Kasım ile 17 Aralık tarihleri arasında tamamladı. 18 Aralık 1942 tarihinde, vergi dairelerinin ilan tahtalarına kimin ne kadar vergi ödeyeceği asıldı. Komisyonlar tarafından belirlenen tutarların hiçbir objektif kritere dayandırılmadığı çok açık bir şekilde ortaya çıktı.
- Kanun, verginin 15 gün içinde ödenmesini hükme bağlamıştı. İki haftayla sınırlı gecikme durumunda ise sırasıyla, yüzde 1 ve yüzde 2 oranlarında faiz uygulandı. Bu süre dolduktan sonra vergisini ödemeyen mükellefin ev ve işyerine gidilerek, önce malları haczedildi, sonra bu malların satışıyla verginin tahsilatına başlandı. Vergisini bir ay içinde ödeyemeyen mükelleflerin bedenen çalışarak vergilerini ödemeleri amacıyla çalışma yerlerine sevk işlemi başladı.
- Varlık Vergisi'nde tahsilatın tahakkuka oranı, İstanbul'da yüzde 69.7 iken, bu oran Türkiye genelinde yüzde 74.3 olarak gerçekleşti.
- İlk sevk yeri olan Aşkale'ye gönderilen ilk kafile 27 Ocak 1943 tarihinde yola çıktı. Ortalama 11 ay süren sürgüne yaklaşık bin iki yüz mükellef gönderildi.
- 1943'ün Eylül ayına doğru, uygulamanın şartları tartışılmaya başlandı. Çalışma kamplarına sevk işlemleri iyice gevşetildi. Mükelleflerin büyük kesimi, Sivrihisar'a gönderildi; üç ay içinde de uygulama sona erdi.

Yıl 1943: Varlık Vergisi'ni ödeyemedikleri için çalışma kampına gönderilen yükümlüler.

merakediyorum@googlegroups.com

Mektuplar: Belgelerde yeni bir boyut

Bugüne kadar Türkiye'de, Varlık Vergisi'yle ilgili ciddi araştırmalar yapıldı. Ayrıca Varlık Vergisi döneminin İstanbul Defterdarı M. Faik Ökte'nin tanıklıkları ('Varlık Vergisi Faciası') ve az sayıda kişisel anlatı da konuya ışık tuttu. Son olarak da 1999 yılında gösterime giren 'Salkım Hanımın Taneleri' ve tabii ki, aynı adla bu filme (alttaki fotoğraf) kaynaklık eden Yılmaz Karakoyunlu'nun romanı (1990) bu konuyu işlediler. Ancak o günleri yaşamış olanların kaleme aldıkları ve bugün kamuoyuna malolmuş belgelerin sayısı, oldukça sınırlıdır.

İşte bizim bugün, Popüler Tarih'te yayımladığımız ve Türk basınında bir 'ilk' olduğunu düşündüğümüz 'Aşkale mektupları' bu tür çok özel bir belgeler bütünü oluşturuyor. Çünkü o günden bugüne kalan belgeler, birkaç şiir, iki-üç makbuz , birkaç fotoğraftan ibaretti. Çalışma kampındaki yaşamı ayrıntılarıyla anlatan kapsamlı belgelere ulaşmak mümkün olmamıştı.

Önümüzdeki aylarda Nurten Yalçın tarafından kitaplaştırılacak bu mektuplar sayesinde, Varlık Vergisi'nin bugüne kadar altı çizilen siyasi ve teknik boyutunun ötesinde, gerçek bir yaşamöyküsünden yola çıkılarak, 'insan' boyutu da incelenmiş olacak.

ve gazete okumak, ufak tefek yarası, rahatsızlığı olanları oyalamak, hasta olanlarla ilgilenmek, günlük işler listemizin tamamını oluşturuyor. Bulunduğumuz köy (Pırnakapan) çevrenin en fakir, en ücra köşelerinden biri. Çok yüksekte olduğu için sert iklimi hepimizin soluğunu kesiyor. Tüm bu olumsuzlukları unutturan tek şey, duru ve yumuşak su. Midemizde sertlik bırakmıyor, yediklerimizi kolay sindirmemizi sağlıyor. Çalışma şartlarımız ve başımızdaki şefle yaşadığımız formaliteler hakkında yazacaklarım bu mektuba sığmayacak kadar uzun..." (8. 5. 1943)

"(...) Altıncı koli elime geçti. Pirinç, şekerleme, bisküvi göndermişsin. Kışın iklim sertti, üstüne bir de çalıştırılınca, üç saatte bir acıkıyorduk. Ama yaz geldi geleli öyle avareyiz ki, yemek aramıyoruz. Zaten benim en çok ihtiyaç duyduğum şey, ruhsal ve entelektüel gıda. Onları da gazete, bulabilirsem kitap okuyarak karşılamaya çalışıyorum." (7. 6. 1943)

"(...) Odada sadece iki kişiyiz, oldukça temiz, en azından sokaktaki sağlıksız insanların uzağındayız, kimseyle ilişkimiz yok." (10. 6. 1943)

"(...) Nerdeyse hiç kontrol edilmiyoruz. Aşkale-Sivas tren hattında soru soran tek bir polis var. Açıkgöz olmaya gör, kaçman zor değil! Üç aydır yoklama bile yapılmıyor. Ama yine de kimsenin kaçmaya niyeti de cesareti de yok." (5. 7. 1943)

"(...) Yaşlılar 'A Kampı' olarak adlandırılan başka bir kampta kalıyorlar, bizimkine 50 dakika mesafede. Biz B Kampı'nda kalıyoruz. Bir de C Kampı var. Üç kampta toplam bin 200 mükellef kalıyor... (...) Hepimiz çadır altında yaşıyoruz. Havalar soğumaya başladı. Sivrihisar'ın soğuğuna da alışacağız bu gidişle..." (2. 11. 1943)

AŞKALE'DEN SONRA SİVRİHİSAR YOLLARI

Bugün yarın gelecek bir 'salıverilme' umudu içinde günlerini geçiren mükellefler, bekledikleri mutlu haber yerine, yeni bir sevk kararıyla karşı karşıya kalırlar. Ancak artık acı da, umutsuzluk da kemikleşmiştir. Ortalıkta dolaşan söylentiler can sıkıcı bir hal almıştır. Bir an önce ailelere kavuşma isteği, özlem önüne geçilmez bir hal almıştır yine de:

"(...) Üç gün önce resmi bir emir geldi. Bütün mükelleflerin konvoy halinde Eskişehir-Sivrihisar istikametine doğru yer değiştirmesi emrediliyor... İstanbul'dan Eskişehir'e 10 saatlik demiryolu mesafesi var. Eskişehir'den Sivrihisar'a ise otobüsle üç saatlik yol var. Demek ki sevgililerimize bir hayli yaklaşacağız böylece. (...) Yol yaptık, Kop Dağı'nın karlarını süpürdük. Haydut, mahkum muamelesi gördük. Eğer şimdi bizi yeniden bir yerlere sürmek, işkenceyi yeni bir yerde sürdürmek istiyorsa, onu da yapsın... Kanayan gönüllerimize bütün bu haksızlıkları kazıyaca-

ğız. Liberal ve cumhuriyetçi bir ülkede yaşamak istiyoruz, buna karşın ırkçı ve Nazi yönetimlerinin en acı uygulamalarına maruz kaldık. Ben şahsen bu haberle ilgili bir öngörüde bulunmaktan kaçınıyorum. Bizi ayıran mesafenin bin 500 kilometre azalmış olmasına seviniyorum yalnızca. İstanbul'la burası bin 900 kilometre. Oysa Sivrihisar'la İstanbul arasındaki mesafe sadece 400 kilometre. Nihai buluşma için önemli bir mesafe kat edeceğiz yani..." (8. 2. 1943)

BİR GÜN MUTLAKA...

Sürgündeki mükelleflerin ruh halinin oldukça değişken bir yapı sergilediğini söylemek mümkün. Kulakları İstanbul'dan gelecek bir haberde, gözleri ise günlük gazetelerde. Kesin olarak söylenebilecek bir şey varsa, o da devletin adaletine duydukları güvenin yerini, son günlere doğru, büyük bir hayal kırıklığı, kırgınlık ve hiddete bırakmış olması.

Değişik tarihlerde yazılan mektuplardan alıntılar, Leon Bahar'ın kişiliğinde, bütün mükelleflerin ruh ve düşünce dünyalarındaki hareketliliğin de bir kanıtı aslında:

"İçinde benim de bulunacağımı umduğum 150 mükellef için soruşturma yapıldığı söylentisi dolaşıyor buralarda. Güya ilk salınan kafilede bu 150 kişi bulunacakmış. Yüce ve parlak gelecekli hükümetimiz güçlü yüzünü göstermeye başladığına göre, iyi günlerin hayalini kurabiliriz." (13. 6. 1943)

"(...) Bekleyiş sürerken ben her şeye iyi tarafından bakmaya çalışıyor, ve bana işkence gibi gelen bu ayrılığa dayanmak için bütün gücümle direniyorum. Yine de Tanrı'ya bir teşekkür borcumuz var. Hayatta ve sağlıklıyız. Tek acımız başkaları tarafından dayatılan bu ayrılık. Avrupa'da yaşanan acıları, trajedileri düşünsene. Kendi durumumuza şükretmek ve teselli bulmamız için bu örnekleri gözümüzün önüne getirmemiz lazım. Yeter ki sağlıklı olalım. Bu zor günler geçecek ve biz yine her zamanki gibi birbirimizi çok seveceğiz. Bir iki ay daha sabır..." (24. 6. 1943)

"(...) Hümanist dünya görüşünün hangi prensip ve inançlar üzerine kurulduğunu ibretle görüyoruz. Güçlünün güçsüzü yeneceği zaten bilinen bir gerçek. Masum olup olmamak hiç önemli değil... Tek dertleri milletin önünde güç gösterisi yapmak, zayıflardan başlayarak önlerine kim gelirse gelsin ezebileceklerini ispatlamak. İnsani bir zayıflıktan, alçaklıktan başka bir şey değil bu. Ama zavallı bizler ne yapabiliriz ki? Sivil bir devlette ve sivil bir hayatta bu kadar trajik, bu kadar kötü bir şeyin olabileceğini rüyamda görsem inanmazdım. Ama oldu işte. Demek ki medeniyetin temel prensipleri ve bunları yazan filozoflar dünyayı kandırıp duruyor, sessiz sedasız yeni kurbanlar için hazırlık yapıyorlar. Bu seferki fırtına bizi vurdu. Eğer güçlü ve sabırlı olmayı başarırsak, bir gün mutlaka hukuk galip gelecektir." (7. 11. 1943) ■

Henüz evliliklerinin ilk yıllarında Bahar ailesi: Kucaktaki çocuk, bugün Aşkale mektuplarının günışığına çıkmasını sağlayan, mektupları saklayarak bugüne ulaştıran Tamar Bahar (solda). Leon Bahar Aşkale'ye gittiğinde, büyük kızı Tamar 11 yaşında, Suzan ise sadece 4 yaşındaydı. Onların en büyük şansı ise babalarının sürgünde olduğu günlerde Erzurum'da askerlik yapan ve Leon'dan sağlık haberleri getiren dayıları Isac'tı. Tamar ve Suzan, Bebek'teki evlerinin sokağında, dayılarıyla birlikte (altta).

merakediyorum@googlegroups.com

Midesine düşkün yazarların peşinde

'Gourmet' yazarlığı ciddi bir meslek haline gelmeden önce de kimi edebiyatçılarımız, yemek ve lokanta yazılarına özel bir önem verirlerdi. Refik Halid, yemek yapmanın bir 'sanat' olduğunu anlatır; Fikret Adil uluslararası 'gourmet'lerden söz eder; Ahmet Rasim, ilginç tarifler verirdi.

GÖKHAN AKÇURA

Fikret Adil, 'Yemek Edebiyatı' başlıklı bir dizi gazete yazısında, 'gastronome' karşılığı olarak 'şikemperver' sözcüğünü kullanır:

"Şikem, karın manasına gelir, karnını besleyen, seven demektir. Bir de Fransızca 'gourmet' kelimesi vardır. Türkçemizde karşılığı pek yoktur, onu ekseriya 'gourmand' ile karıştırırlar, kısaca 'obur' derler. Yanlıştır, az yiyen, yediğini seçen, ağzının tadını bilen demektir. Eskiden ona da 'şikemperver' derlerdi."

Fikret Adil, uluslararası gourmetlerden, özellikle de o günlerde ölen ünlü yazar Curnonsky'den (1872-1956) söz et-

tikten sonra, bizde bu tür yazarlara rastlanmadığını belirtir: "Yemek mevzuu bizde 'şifahi' kalmıştır. Muharrirlerimizle, sanatkârlarımız sofrayı severler, çoğu da bu hususta üstattır, kendilerine mahsus yemekleri de vardır. Fakat nedense bunu yazılarında pek belirtmezler. Yemek sanatını aşçılıkla karıştırdıkları için mi dersiniz? Zannetmiyorum. Belki de akıllarına gelmediğindendir." Adil, Ekrem Yeğen'in yemek yazılarını, "yemek bahsinin, edebiyatından ziyade tekniğini" ele aldığından konu dışında tutar ve bizdeki 'şikemperver yazarlar'ı sıralamaya başlar:

"Ahmet Mithat Efendi, Ahmet Rasim ve Refik Halid Karay, bazı eserlerinde sofralardan ve yemeklerden bahsederler. F. Celâlettin ve Bekir Sıtkı'nın yemekle alâkalı birer hikayesini hatırlıyorum: 'Kına Gecesi' ile 'Dayağa Benzeyen İkram'. Fakat bunlarda, sofra ile yemek birer 'vesile'dir, 'mevzu' değil."

GECE YARISI OMLETİ

Fikret Adil sözü, 'şair, ressam ve şikemperver' olarak tanımladığı Arif Dino'ya (1893-1957) getirir. Dino kendisi için, ünlü gourmet yazar Georges-Auguste Escoffier'nin (1846-1935) kendi kendini yetiştirmiş öğrencisi deyimini kullanmakta ve bununla böbürlenmektedir. "Bir gece geç vakit Arif Dino'yla beraber olduğumuz bir arkadaş, o zamanlar Kız Sanat mekteplerinde hoca olan Sarandi'nin çok güzel 'bavense' omlet yaptığını anlatmıştı. Saat on ikiyi geçmişti. Arif Dino kalktı, hiç tanımadığı Sarandi'nin Şişli'de –halen yıkılmakta olan- evine gitti, onu uykudan uyandırıp kendini tanıttı ve omlet için geldiğini anlattı. Biz Sarandi'yi kapıyı yüzüne kapatacak zannederken onu içeri dâvet etti. Ertesi gün öğrendiğimize göre her ikisi sabah saat dörde kadar mutfakta yemek bahsi üzerine konuşmuşlar, tatbikat yapmışlar."

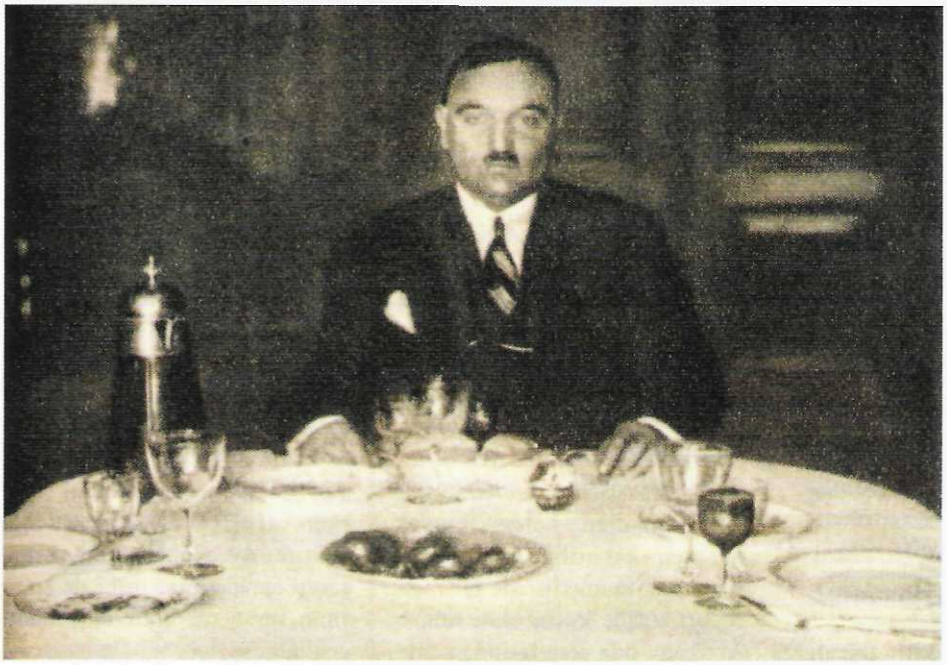
Fikret Adil, bu konudaki bilgilerin sınırlı olduğunu söyledikten sonra yazıyı şöyle bitirir: "Yemekle yakından alakalı olup, bu satırları okuyanlardan, hususi bilgileri olanlar varsa bizi aydınlatmaları ricasiyle bu bahse son veriyoruz."

SOFRANIN ALATURKASI, ALAFRANGASI...

Edebiyatımıza yemek içmek konusu, yazarlarımızın büyükbabası Ahmet Mithat Efendi ile girmiştir. Üstad alaturka sofra düzenine pek yüz vermez. Sadece 'Yeryüzünde Bir Melek' (1875) romanında bir düğün vesilesiyle kurulur alaturka sofra, hem de alafrangasıyla yan yana... Bu roman dışında Ahmed Mithat hep alafranga sofraları anlatmış ve üstünlüklerini savunmuştur. 'Taaffüf'de (1895) alafranga bir sofranın tanzimini uzun uzun aktardıktan sonra, "Avrupa'dan ahzettiğimiz şeylerin en müstahseni hakikaten bu sofralardır. Hem de bunlar ne kadar kalabalık olursa o nisbette eğlenceli olur, süsü, ziyneti o kadar artar" der. Ardından alaturka sofraları niçin beğenmediği konusuna girer:

"Bizde minel kadim sofralar, salon ittihaz edilip oturulan odalara kurulurdu. Bu odalar üç yan kerevetli değil mi ya? İki kerevetin telâki eyledikleri zâviyeye minderin irtifâına mütenasip yükseklikte bir iskemle getirilip konularak onun üzerine sini ve onun da üzerine kaşıklar, ekmekler, nihâleler tertip olunurlardı. Bu hâlde minder üzerinde oturan efendiler biraz eğilerek az çok rahatça taam edebilirlerse de karşılarında bulunacak ikinci, üçüncü derecedeki âkiller için yere erkân minderi konulmuş bulunduğundan bunlar üzerine oturanların hemen

Ressam Münif Fehim'e göre İstanbul akşamcıları. Akşamcılık üzerine yazılar yazan Ahmet Rasim de bu resimde canlandırılmış (soldan ikinci, Resimli Tarih Mecmuası, 1950, 6. sayı, sol sayfada). Ahmet Rasim ve akşamcılık üzerine bir karikatür (solda). Yahya Kemal Beyatlı da yemek kültürüne büyük önem verirdi (altta).

merakediyorum@googlegroups.com

Ziyafetin, bir görgüsü vardır

Kabusname'nin esas olarak bir çeviri metin olduğunu düşünürsek, yeme içme konusuna, özellikle adab ve erkan açısından ilk değinen Gelibolulu Mustafa Ali olmuştur. XVI. yüzyıl sonunda yaşamış olan yazarın Mevâidü'n-nefais fî kavâidi'l mecâlis (Görgü ve toplum kuralları üzerine ziyafet sofraları) adlı eserinde ilgi çekici bilgiler bulunur. 'Bade meclisi'ni anlatan bölümde şu tavsiyeler yer alır: "İçki sohbetlerinde börekler ve ağır yağlı yemekler doğru değildir. Pilav kısmından başka yağlı yemeklerin de değmede doğru görüldüğü yoktur. Çünkü hükema katında zariflerin kanununa va akıllı kimselerin düşüncelerine göre, içki meclisinin ayrılmaz yiyeceği, yarı pişmiş kebap ile ekşili çorba, kavurmalar ve köfteler gibi hazır yemekler, hele denizden çıkan balık türünün çeşitleri ile pavurya, istiridye, istakoz, teke ve midye makulesi sonsuz mezelerdir."

Seyahatname'sinde aranılan her konuda mutlaka önemli bazı bilgiler bulabileceğimiz Evliya Çelebi de (resimde), döneminin vezirlerinden Defterzade Mehmet Paşa'nın mutfağını ayrıntılı olarak anlatır: "Vezir mutfağında kırk adet aşçı çalışmaktadır. Bu mutfağa bal ve adi şeker giremez. Şam'dan özel olarak getirilmiş kutu şekeri kullanılır. Hamur tatlıları, helvalar, baklavalar, muhallebiler ve yaz kış günde mutlaka üç çeşit sofraya çıkarılan hoşaflar hep bu şekerden yapılır."

Evliya Çelebi eserinin değişik bölümlerinde, özellikle esnaf teşkilatlarını aktarırken de konumuz açısından önemli bilgiler verir.

On dokuzuncu yüzyılın başında ise, bir eğitim risalesi olarak basılan Ethem İbrahim Paşa'nın Çocuklara Öğütler adlı eserinde ise şu ilginç satırlara rastlıyoruz: "Sıcak ülkelerde pek çok baharatlı et yeme. Olmamış ham meyve yemekten çok sakın. O katı katı acur ve salatalıkları yiyip de mideyi incitme. Zerdali, incir, üzüm, erik insana yumuşaklık verdiğinden onlardan çok yeme. Salatalık, kavun ve karpuz da midede bütünüyle erimez. Onları da az ye. Armut ve elmayı soymadan; kiraz, vişne ve üzümün çekirdeklerini çıkarmadan yeme. Taze yemişleri yemekten sonra ve sıcakta yemek iyidir."

hemen çene hizalarına gelen sofradan tenavül edebilmeleri epeyce müşkilâtı mucip olurdu. Ya sonra sofrayı kaldırmak!. Sofraya hücum edenlerin dest-i tahripleriyle birbirine karışmış olan ekmek kırıntıları, et kemikleri, kirli kaşıklar, filânlar tok karnına hiç bakılacak görülecek şeyler olmadığı halde bunlar def'aten kaldırılıp götürülecek olsa cana minnet ise de bir metrodan ziyâde kutru olan sini, o zamanın oda kapılarından sığmaz ki, sofra takımıyla kaldırılıp götürülebilsin."

Yanlış anlaşılmasın, Ahmed Mithat'ın muhalefet ettiği alaturka sofra adabıdır, yemekler değil. Hatta Avrupa'ya gittiği zaman, Fransız yemeklerinin bile bizim yemekleri tutmadığından yakınır. Hele İstanbul sularının karşılaştırılacak emsali bile yoktur. Avrupalıların su yerine şarap içmelerinin, belki de sularının bu denli kötü oluşundan geldiğini söyler.

Ahmet Mithat hikayelerinde, sofra adabından ve obur tiplerden bahseder (üstte sağda).

AHMET MİTHAT'TAN TARİFLER

Ahmet Mithat'ın 1886 yılında yayımlanan 'Obur' adlı hikâyesinde ise 'Fil Tahsin' adlı, oburdan öte pisboğaz bir tipi anlatır. Bu iki kavram arasındaki farkı üstad şöyle tanımlar: "Obur, bol yiyendir. Fakat her obur aç gözlü, pisboğaz olmaz. Yemek seçer. Ancak sevdiği yemekler olursa ondan bolca yer ve yerken de etrafını iğrendirmez. Halbuki pisboğaz böyle değildir. Ne bulursa yer. Karnı tok olsa da yer. Sokak ortasında olsa da yer. Hem de çok iğrenç yer. Görenleri tiksindirir." Hikâye zengin sofralarında karnını doyuran bir pisboğaz dalkavuğun, yemek için çağrıldığı evde, anlatılan tariflerle ağzı iyice sulandırıldıktan sonra, bir oyunla aç bırakılarak ardından eğlenilmesini anlatır. Bu arada (ister ciddiye alın, ister almayın) birçok yemek tarifi de verilir. Bunlardan birini aktaralım: "Gerçi eski ahçı da işkembe çorbasını semiz hindilerin derilerinden yapıyordu, ama ne de olsa deriler kaynaya kaynaya eriyordu. İşte yeni ahçı bu erimeye mani olmak için hindi derilerini iki gün ayazda bekletiyor. Böylece sertlik peyda ediyorlar ve kaynayınca da eriyip gitmiyorlar."

Ahmet Mithat'tan bir öncü

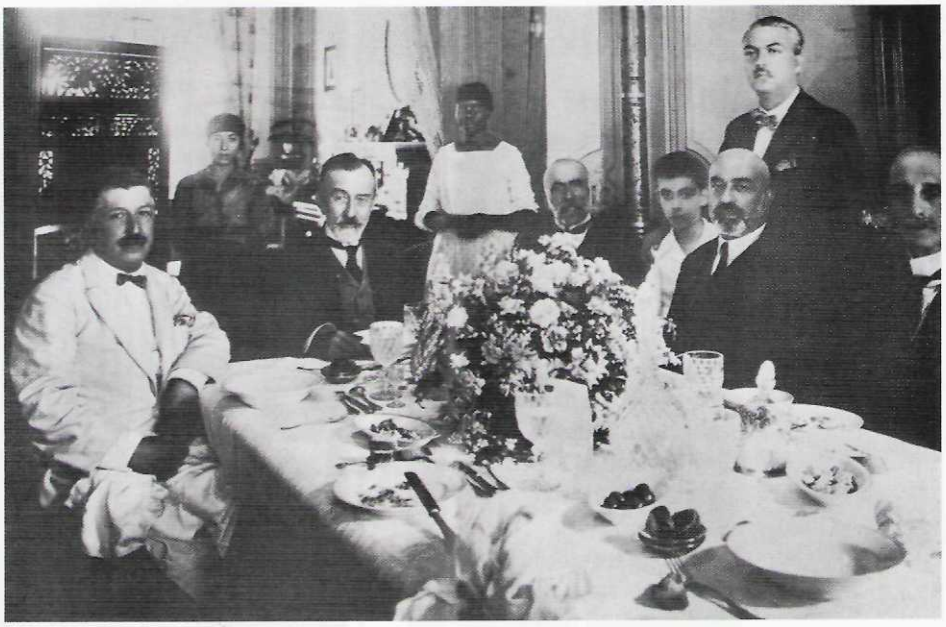
olduğu için söz etmeden geçemedik. Ama biz bu yazımızda, edebi ürünleri konu dışı tutacağız. Selim İleri'nin de bu konuda bir makale yazdığını ve yanılmıyorsam araştırmalarının da sürdüğünü belirtelim.

AHMET RASİM'İN LİSTELERİ

Ahmed Mithat'ın hemen ardından gelen Ahmet Rasim ise, yemek konusundaki sayısı pek bol yazılarıyla dikkati çeker. Bugün çorbacılara girdiğimizde gözümüze ilişen, "Kana kuvvet, göze fer, batna cilâdır çorba" diye başlayan ünlü manzume onundur. Öte yandan pek bilinmeyen "Yemekler Divanı" ise bir methiyedir. Bu manzume şu beyitle noktalanır:

"Na'mezâ dolma-i yaprağa halef olsa sezâ / O tavukgöğsü gibi dilber-i helvâ-yı şikem." [Hele yaprak dolmasından sonra, midesini sevenlerin sevgilisi olan o tavuk göğsü gibi helva güzeli gelirse ne âlâ olur!]"

Ahmet Rasim bu tür manzumeleri 'Baba Yâver' diye imzalardı. Zaman zaman da, dolaştığı lokantaların yemek listelerini makale niyetine sütunlarına aktarırdı. Galata lokantalarının yemekleri 11. Şehir Mektubu'nun konusu olurken, 15. mektupta Büyükdere'ye uzanırız. Üstad sıcaklardan kurtulmak için kendini denize nazır bahçesine attığı Pamuk Yani Lokantası'ndaki yemek listesini aktarıyor: "Piliç suyuna çorba, piliçli pilav, pirzola, tas kebabı, orman kebabı, şiş kebabı, dağ kebabı, Büyükdere kebabı, patlıcan kebabı, kuzu ciğeri, kuzu başı, kuzu fırında, İzmir köftesi... Bunlar et nev'inden. Gelelim sebzevata; patlıcan beğendi, patlıcan musakka, patlıcan oturtması, patlıcan silkmesi, patlıcan imambayıldı, patlıcan dolması, ayşekadın. Barbunya, çalı fasulyeleri, bamya (etli), domates dolması, türlü (güveç ile). Balıklar: Barbunya (tavası), kefal (pilakisi). Yemişler: Kavun, şeftali, armud (akça). Şarap ve envâ-i penâyir [peynirler]."

Bir devrin ünlü edebiyatçıları toplu halde yemek masasında: Soldan sağa, Şair Cenab Şahabettin, Abdülhak Hamit, Süleyman Nazif, Mithat Cemal Kuntay, Mehmet Akif Ersoy ve Samipaşazade Süleyman Bey (üstte). Ünlü karikatürist Cem'in çizgileriyle, yazar Ahmet Rasim, sofra başında (solda).

İFTAR SOFRALARI

Dediğimiz gibi, Ahmet Rasim'in yazılarında bu tür listelemeler, sıralamalar sıkça karşımıza çıkar. Örneğin bir ramazan sohbeti yazısında, çocukluk yıllarında gittiği bir iftar yemeğini şöyle anlatıyor:

"Bir çorba. Bir pastırmalı, sucuklu yumurta. Bunları müteakip hindi veya tavuk, zamana göre bir sebzi. Bir pilâv. Bir börek. Bir tatlı.

Artık siz çorbanın, yumurtanın, hindi veya tavuğun, böreğin, tatlının nefasetini, envaını, sebzenin çeşidini, istediğiniz kadar tahmin edin! Dört türlü çorba, iki, üç türlü börek, sütlü, hamurlu tatlılarla kebaplar, emir dolmalar vs. de ilave edebilirsiniz. Fakat bu sadelikteki letafeti bulamazsınız... Bir de iftariye tepsisinde en nefis turşularla çorbaya vesaireye ekmek için sergi baharatı kapları vardı. Billûr veya Saksonya kaselerde bulunan turşuları, hizmetkârlar tepsiyi kaldırırlarken sofranın münasip yerine koymayı unutmazlardı. Yemekten kalkılınca âlâ Yemen kahveleri, çubuklar verilirdi. Hatta kahve, su, şerbet vermek de gayet nâzik servislerden sayılırdı."

LÜFERİN ÖZEL YERİ

İstanbul'da yaşayıp da balıklardan söz etmemek mümkün mü? Üstadımız elbette her türlü balık hakkında laf canbazlığı yapar yapmasına da, lüferin yeri hepsinden özeldir. Ahmet Rasim'in Şehir Mektupları'nın kırk dördüncüsü, 'Vay, lüfer, vay!' nidasıyla başlar. 'Vay'ın nedeni şimdi olduğu gibi yine fiyatlardır. Ahmet Rasim, önce lüferin el yakan etiketinden söz eder, sonra konuyu asaletine getirir:

merakediyorum@googlegroups.com

Kitaplarında eski İstanbul hayatını sıkça işleyen, Türkiye'nin en önemli popüler tarih yazarlarından Ahmet Refik'in, İbrahim Çallı tarafından 1931'de yapılmış bir tablosu (sağda).

Sarıyer böreğinin inanılmaz sırrı

Refi' Cevad Ulunay, "Biz şarklılar boğazına düşkün adamlarızdır. O kadar ki bizim için yemek âdeta 'güzel sanatlar'dan bir şubedir," sözleriyle başladığı bir yazısında, bize eski yemek meraklılarını anlatır: "İstanbul'da en kuvvetli yemek meraklılarından bir Hakkı Beyi tanıdım. Bu adam yanına duvarcı ustasını alır, Balıkpazarı'ndaki *közlemecilere gider, onların* fırınlarını ölçtürür, evinde eşini yaptırırdı. İşin tuhafı: 'Ne yapsam, közlemecide yediğim gibi olmuyor!' diye hayıflanması idi. (...) Sarıyer'de teşrifatçı Hasan Bey vardı. Bu zat Sarıyer böreğinin mucididir. İstanbul'un zevk erbabı Sarıyer böreği yemeğe Hasan Bey'e giderlerdi. Hasan Bey'in yaptığı börekte lezzetten gayri ne hususiyet vardı? Bunu kendisine sordum. Kesesinden *o zamanın meteliklerinden* ince bir sikke çıkardı; böreğin üstüne bıraktı. Metelik bütün yufka tabakalarını deldi, tepsiye kadar indi."
('Türk Yemeği', Salon dergisi, 15 Aralık 1948)

"Anam lüfer: Izgarada cayır cayır nâr gibi kızarır mı! Kızarır kızarmaz, zeytinyağ, limon, hardallı salça içine atılıp da dinlenmesi için bir müddet bırakıldıktan sonra salata yaprakları arasına gömülüp bu yeşil elbiseye pek çok yakışan maydanozla da üzeri örtülür mü? Hem efendim: Koca kayık tabağın içine yatırılan *o iştihâ verici deniz mahlukundan* çıkan lâtif rayihaya hiçbir yemeğin kokusu rekabet edemez. Bilhassa on kişinin, lezzetine çeşni kattığı o beyaz etin lezzeti hiçbir balığın lezzetine uymaz. O kurnaz lüfer, etinin ne kadar tatlı olduğunu bildiği için tutulurken ettiği naz, sonra yaptığı kurnazlık avcısını fevkâlade coşturduğundan, insanın çiğ çiğ yiyeceği gelir."

ŞEHVETLE YAZILANLAR

Ahmet Rasim'in hemen ardından gelen 'şikemperver yazarlar'ımız arasında Refi' Cevad Ulunay, Ercüment Ekrem Talu, Mahmut Yesari, Sermet Muhtar Alus, Semih Mümtaz S. ve bugün pek hatırlanmayan Münir Süleyman Çapanoğlu'yu anmak gerekir. Çoğu dergi ve gazete sayfalarında kalmış olan bu yazıları bir araya getirmek için bir çalışma yaptığımızı da burada belirtelim.

Bu isimler arasında, özel bir bölümü Refik Halid Karay'a ayırmak gerekir. Hayata bir keyif alma sanatı olarak bakan Karay, hemen her kitabında birkaç makalesini yeme-içme konularına ayırmıştır. Bu yazılar bozadan çaya, *meyvelerden balıklara* kadar hemen her konuya uzanır.

Refik Halid Karay'ın konumuz açısından özel bir yer taşıyışı, sadece yazılarının sayısal fazlalığı ile açıklanamaz. Karay, yemek yazılarına bir edebiyatçı edası ile yaklaşır, onlara ayrı bir yoğunluk verir, yemekleri adeta canlandırıp önümüze koyar. Eh, bir yemek yazısından da daha fazla ne beklenebilir ki?

BİR 'GÜZEL SANATLAR' KONUSU

Refik Halid yemek hazırlamanın bir 'güzel sanatlar' konusu olduğunu düşünmektedir: "Usta bir ahçının meselâ bir sigaraböreği için hamur açışını en ince teferruatıyla gözden geçiren bir adam himmetin, nezaket ve rikkatin bu derecesine nasıl hayran olmaz? Oklavada sanki bir

sır, bir tılsım vardır, hamuru nasıl inceltir, nasıl şeffaf bir hale sokar ve sonra çarpar, silker, hırpalar da, nasıl olur da yırtmaz, parçalamaz ve gittikçe, büyültür, açar..."

Karay, bir heykeltraş, bir ressam, bir mucit zekası ve yeteneğiyle çalışan bu aşçının, eserinin ne yazık ki hemen kaybolmaya mahkum olmasının merhametsizliğine dikkatimizi çeker. Yemek kültürünün bir uygarlık ölçütü olduğuna da işaret eder:

"Kenarına bak bezini al, anasına bak kızını al dedikleri gibi, 'yemeğine bak, adamını al' demek de kabildir ve böyle demekle çok doğru ve çok irfanlı bir söz de söylenmiş olur. Vahşiler medeniyetin kapısına, gıdalarını pişirmeğe başladıkları gün yanaşmışlar ve haşlamasını icat ettikleri gün de içeriye ilk adımlarını atmışlardır."

'TABLO GİBİ' BALKABAĞI YAZISI

Refik Halid'in yemekleri anlatışında da aynı heyecanı bulabiliriz. Bakın balkabağı tatlısı, onun kalemi sayesinde, nasıl bir tablo haline dönüşüveriyor:

"Göz ısıtan sıcak rengi, ağdalanmış koyu şekeri ve bol cevizi ile balkabağı bir kış tatlısıdır. Eskiden bu mevsimde her ev sofrasında birkaç kere yer alırdı. Kabak tatlısını yerken insan kor parçaları yutan bir hokkabaza, bir sihirbaza, bir Rüfaî dervişine benzer. Dudağa dokunuşu soğuktur amma boğazdan geçti mi mideye bir ateştir yayar, hattâ fazla yenirse sıcaklığı damarları kaplar. Karnınıza, tutuşmasından çekineceğiniz bir ecza, alkol ve benzin gibi bir şey karıştığı kuşkusuna düşersiniz."

Üstadımızın yemekleri yalnız yazarken değil, yerken de aynı şehveti duyduğu yine kendi satırlarında gizli: "Külde pişmiş patlıcanı şu tarzda yerim: Ateşten, olduğu gibi kabuğiyle önüme getirirler; bıçakla ortasından boylu boyuna yarar, sırtı altına gelmek şartiyle tabağa bütün heybetiyle sererim; üzerine tuz, karabiber ve zeytinyağı... -Biber, küçük sofra değirmeniyle taze taze, iri kıyım öğütülmüş olmalıdır. Durmuş toz biber, lezzetinden ve rayihasından yüzde doksan kaybeder- İşte güzel, ılık, çeşnili, iştah verici dumanı, buğuyu o zaman görünüz! Evvelâ onu iyice koklarım; sonra çatalı yan tutarak başlarım sıyırmaya... İç, kabuktan kolayca ayrılır ve geriye yalnız bir zar kalır."

GOURMET YAZARLIĞI

Fikret Adil'in 'yemek edebiyatı' yazısından hızla bugüne doğru ilerlediğimizde, gourmet yazarlığının artık ciddi bir meslek haline geldiğini söyleyebiliriz.Yemek ve lokanta konulu yazılar basında vazgeçilmez yerlerini kazanmışlardır. Sayısı oldukça fazla olan gourmet yazarlarımız arasında özellikle Atilla Dorsay, Tuğrul Şavkay ve Artun Ünsal'ın yazılarının deneme tadına sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Ayrıca esas olarak bir gourmet yazarı olmayan, ama çeşitli yazı ve kitaplarında yeme-içme konularına değinen çağdaş yazarlar arasında İlhan Berk, Ali Neyzi, Taha Toros, İlber Ortaylı, Selçuk Erez ve Selim İleri'nin adları sayılabilir. Öte yandan, Selim İleri'nin yemek-anı yazıları, 'Evimizin Tek İstakozu' adı altında, Ferda Erdinç'in editörlüğüne yaptığı Oğlak Yayınları'nın Yemek Dizisi'nin ilk kitabı olarak yayımlandı. Bu dizinin devam ederek 'şikemperver yazarlar'ımızın sayısını artırmasını diliyoruz. ■

1

2

3

4

İstanbul'un bir dönem çok ünlü olan Tokatlı Lokantası, Ahmet Rasim[1], Refi Cevat[2], Refik Halid Karay[3] ve Fikret Adil[4] gibi ünlü yazarları konuk ediyordu.

merakediyorum@googlegroups.com

İstimlak yıllarının öyküsü

Buradan bir fil mi geçti?

Ellili yıllarda İstanbul, gerçekten imara muhtaçtı. Başbakan Menderes de farklı nedenlerle, bunu yapmak istiyordu. Ama her şeyi ulaşıma endeksleyen bir politikasızlık ve devasa bir nüfus artışı, 60'larda bile, Menderes'in 'istimlak yılları'nda yapılanları anlamsız hale getirmişti.

M. Tanju Akad

İstanbul'un 1950'li yıllarını hatırlayanlar giderek azalıyor. Hatırlananlar ise, kişisel deneylere bağlı olarak, giderek farklılaşıyor. Boğaz'ın köylerinde oturup ara sıra 'İstanbul'a inme' gereğini duyanlar için bu hatıraların merkezinde, vapurla yapılan hoş bir yolculuk yer alırken, Altunizade veya Bağlarbaşı'nda yaşayanların anılarında, bakımsızlıktan kararmış ahşap evler arasından geçip dar yokuşları tırmanmak veya tek tramvayın beklenmesi, daha bir ağırlık taşıyor.

Araba vapurundan inince Kabataş'ta adım atılan farklı dünyanın trafik sıkışıklıkları, çoktan başlamış. Fakat Sirkeci'nin karmaşasının ve Haliç'te çürüyen sayısız ahşap tekne enkazının nasıl kaldırılacağını bilen yok. Yine de yeşillik ve sükunet ağır basıyor. Her yerden denize girilebiliyor ama dikkat! Bazı yerlerde kanalizasyonların kahverengisi, denizin, günümüzde artık var olmayan maviliğinde, ağır basmaya başlamış bile. İlk koli basili raporları, birkaç yıl sonra yayımlanmaya başlanacak.

İstanbul neredeyse 30 yıldır payitaht değildir; politik olarak gözden düşmüştür. Ama yine de Türkiye'nin gözbebeğidir. Mütareke ve işgal dahil, on bir yıllık aralıksız savaşların yoksulluğundan, ara yılların kapalı ekonomisinden ve İkinci Dünya Savaşı'ndan çıkmıştır; daha bir bakımsızdır. Eski ahşap evler hızla çürümekte ve sık sık yanmakta, daracık sokaklar ve düzensiz yerleşimler, modernizm tutkusuyla yanan gözlere giderek daha sevimsiz gelmektedir.

Eminönü-Unkapanı yolu için yapılan istimlak çalışmasının Balıkpazarı kesimi (altta).

O GÜNLERİN HAVASI...

Ankara'da artık yeni bir başbakan var. 'Tek parti' devini yere sermiş, Amerika'yı arkasına almış, şimdi de sabık şehr-i payitahtı kurtarmaya geliyor. Toplantılar, planlar, yine toplantılar: Beklemeye gerek yok, derhal faaliyete geçilsin. Buldozerler, grayderler, vinçler!.. İlk hedefiniz köhnemiş binalar, geçit vermeyen eski püskü dökümtüler, viranelikler. Bütün pislikler çö-

pe. İşte para. İşte istediğiniz kadar 'istimlak bedeli'. Yeter ki ruhumuz kasvetten kurtulsun. Gözümüz gönlümüz açılsın. Bu, 'yıkarak yapma' modelinin mükemmel bir örneğidir. Yurdumuz insanının kafasına uygundur. Kim uğraşır koruma kurullarıyla.

Ne var ki işin diğer yanına da bakmak zorundayız. İstanbul gerçekten imara muhtaçtı. Yaklaşmakta olan otomobil çağına ise hiç hazır değildi. 1950'lerin sonlarında, kentteki otomobil sayısı, elli binlerdeyken bile, uzun feribot kuyrukları ve trafiğin tıkandığı bölgeler vardı. Fatih Sultan Mehmet, Anadolu ve Rumeli'den İstanbul'a nüfus getirdiği zaman, bunlar 'tarihi yarımada'da, boş buldukları birçok yere konut yapmışlar, zaten dar olan cadde ve sokakları içinden çıkılmaz hale getirmişlerdi. Fetihten sonraki 4 asır içerisinde en büyükleri 1660 ve 1782 tarihlerinde meydana gelen 100 önemli yangın, geniş viranelikler yaratmış, sonra bunların bir kısmı yine rastgele doldurulmuştu. Bu hesapla, 1850'ye kadar sur içerisindeki eski İstanbul'da, her 4 yılda bir, dev yangınlar olmuş, fakat deprem korkusu nedeniyle taş binaya geçilmemişti. Evet, burası tüm güzelliklerine rağmen düzgün bir kent değildi:

"Biliyorsunuz; başıboş şehirlerde her caminin yanına dükkanlar sokulur, çünkü cami cemaatin toplandığı yerdir, kalabalıktır. Kâr arıyanlar buralara yaklaşırlar. Bir gün bakarsınız derme çatma binalar yükselir, onu görenler başka salaşlar yaparlar..."

Gerçekten de, AP yönetiminin 1958 tarihinde yayımladığı 'İstanbul Kitabı'nda yer alan bu satırlar doğruydu.

FAKİRLİĞİN SALAŞLIĞI

İstanbul'da imar yüzyıllar boyunca başıboş kalmış, fakirliğin salaşlığına, yolların yetersizliği eklenmişti. Ama planlı yerle-

Beyazıt'tan Aksaray'a inen 30 metre genişliğindeki Ordu Caddesi'nin açılması sırasında çıkan tümsekler düzlenerek, cadde, Aksaray Meydanı'nın yüksekliğine getirildi (üstte).

merakediyorum@googlegroups.com

Edirnekapı ve çevresi: Fotoğrafta, restore edilen sur kapısı içeriden görülüyor (sağda).

şime geçilince de sorun çözülmeyecekti, çünkü planlar daha mürekkepleri kurumadan 'geçersiz' hale gelmekteydi. Yine İstanbul Kitabı'na dönelim:

"İstanbul dünkü İstanbul değildir. Yarın daha kalabalıklaşacaktır. Yakın bir istikbalde birkaç milyonu aşacaktır. Bırakın Amerika'yı, fakat şimdi medeni Avrupa şehirlerinde her on kişiye bir vasıta isabet ediyor. (İstanbul hiç değilse bu kıstasa göre, 1990'ların başında 'medeni' vasfını kazandı!) İstanbul iki milyonluk bir şehir olsa ve her yirmi kişiye bir vasıta isabet etse, işte yüz bin vasıta... Bu tempo ile çalışmak bizi bu neticelere götürüyor."

ON YIL BİLE DAYANMAYAN 'VİZYON'

Menderes'in adamları, 1958 yılında İstanbul'un imarıyla ilgili uzak görüşlülüklerini işte bu satırlarla ifade etmekte ve muhtemelen toplumun ne kadar önünde olduklarını düşünmekteydiler. Ancak İstanbul'da yüz bin araç sınırı, 10 yıl geçmeden aşılacak, günümüzde ise 1,3 milyona yaklaşacaktı.

1960'larda Menderes'in yollarına dua edenler, kısa süre sonra onun her şeyi ulaşıma feda eden vizyonsuzluğunun altında ezildiler. Ama işin diğer yanıyla, tüm ülkeyi ezen şey, yalnız vizyonsuzluk değil aynı zamanda devasa nüfus artışıydı ki, işte bunun çaresi yoktu. Sadece geleceği düşünen politikacılar bunun etkilerini sınırlayabilirlerdi. Ama Türkiye'nin böyle bir fırsatı olmadı, daha doğrusu bu tür politikacılara yer açılmadı. Biz İstanbul'a dönelim.

İLK İMAR PLANI

Henry Proust 1937 yılında onaylanan ilk İstanbul planını yaptığı zaman, nüfus 1 milyonun altındaydı. 2 milyonu geçeceği ise hiç düşünülmemişti. Böylece Proust planı, iyi-kötü bir koru-

Dünden bugüne Taksim Meydanı

I. Mahmud'un 1732-1733'de kuzeydeki ormanlardan kente ilk kez su getiren künkler, teraziler ve kemerler sistemi Taksim'de sona eriyor ve depolanan su, köşe başındaki taş bir maksemden çeşitli yönlere dağıtılıyor, yani 'taksim' ediliyordu. Taksim Meydanı da (fotoğrafta) adını bu taksimat işleminden aldı. Buraya özel önem atfeden ikinci yapı ise, Harbiye yolu başındaki Topçu Kışlası idi. Kışlanın karşısındaki büyük boşluk ise talim yeri olarak kullanıldı. 1920'li yılların sonunda bu bölge, bugünkü apartmanlarla dolarak 'Talimhane' adını aldı. Aynı yıllarda binaları boşalan kışlanın avlusu, futbol sahası olarak kullanıldı.

1950'lerde Menderes'in imar operasyonunda Taksim (Cumhuriyet) Meydanı'nda da ciddi değişiklikler yapıldı. Meydanın ortasındaki Cumhuriyet Abidesi, yeni şekille gezi yerinin ortasına alındı. Beyoğlu Halkevi yıkılarak yerine bugünkü Dilson Oteli yapıldı. Talimhane apartmanlarının önüne inşa edilen bir dönemin ünlü Kristal Gazinosu yıktırıldı. Elektrik idaresinin yabancı müdürü için yaptırılan lojman yıktırıldı. Daha sonraları aynı yere Atatürk Kültür Merkezi (AKM) binası inşa edildi. Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde yeni devletin simgelerinden biri olarak görülen Taksim Meydanı, Çelik Gülersoy'un sözleriyle "25-30 yıl boyunca şehir halkının görmeye akın ettiği güzellikler ve övünç tablolarının" ev sahipliğini yaptı. Ancak kentin çok kalabalıklaştığı son dönemde, eski temiz ve seçkin görünümünden büyük kayıplar verdi.

ma kaygısı taşımasına rağmen, o devirde uzak yerler olarak görülen Zeytinburnu ve Haliç içlerini sanayi bölgesi olarak ayırmakta sakınca görmemişti. Bunun ne kadar sakıncalı olduğu, kısa sürede ortaya çıktı.

Adnan Menderes başbakan olduktan sonra, ilk çok partili iktidarın sorunlarıyla boğuştuğu ve Kore, NATO, tarım politikaları vs. gibi konuların öne çıktığı ilk dört yıllık döneminde, İstanbul ile uğraşmadı. Bu kentin imarına büyük bir tutkuyla yaklaşması 1955 yılında başlamış ve en yoğun haliyle 1958 krizine kadar sürmüştür.

LİDERLERİN İMAR MERAKI

Belki de, CHP'nin yarattığı Ankara'ya karşı, 'İstanbul'u yeniden imar eden adam' olarak tarihe geçmek istiyor, buna simgesel olarak çok fazla önem veriyordu. Kafasından geçenleri tam olarak bilmek mümkün değil; ama biz yaptıklarını değerlendirebiliriz.

Ülkesinin kaderini değiştirdiğine inanan başka liderler arasında da, büyük bir kentin yaratılmasına tutkuyla bağlananlar olmuştur. George Washington'un ve Çar Petro'nun kendi adlarıyla anılan kentlerin kurulmasında nasıl geceli gündüzlü çalıştıkları bilinir. Mukayese, liderler arasında olduğuna göre, Napolyon ve Hitler'in de büyük birer imar meraklısı olduğunu kaydetmeden geçmeyelim. Her neyse, Menderes de şu veya bu nedenle, İstanbul'un imarıyla uğraşmaya başladı...

Menderes başbakan olduğu yıl, İstanbul'un nüfusu bir milyon yüz altmış altı binden ibaretti. Kolları sıvayıp imara giriştiği 1955 yılında ise nüfus, bir buçuk milyona çıkmıştı. Yani yoğun nüfus akımı ve gecekondulaşmanın başladığı yıllar. Ama o sırada varoşlar henüz yeni oluşmaktaydı ve Menderes'in kafasında önemli bir yer işgal etmiyordu. Veya en azından bunların kısa süre sonra nelere mal olacağını hesaplayamıyordu. Onun tutkusunun özü yollar, meydanlar ve Türkiye'yi Batı ülkelerine, özellikle Amerika'ya benzetecek olan otomobillerdi.

Menderes'i salt bu nedenle eleştirmek kolay değil. O gün için devasa ve fuzuli görünen

Sirkeci-Florya sahil yolu

Sirkeci'den Yeşilyurt'a kadar denize paralel giden bu yol, Menderes'in imar hareketinden önce sadece bir sahildi. 1957-1959'da açılmaya başlandı ve Kazlıçeşme'ye kadar geldi. Daha sonra Ataköy önlerine, Yeşilköy ve Florya'ya uzanan yol, Londra Asfaltı'nın trafik yükünü azaltmayı da amaçlıyordu. 1960 başlarında yola 'Kennedy Caddesi' adı verildi. Yolun imar çalışması sırasında, özellikle Eminönü-Cankurtaran güzergahında pek çok tarihi eser yok oldu. İstimlak bedelinden kaçmak için birçok yerde dolgu üzerinden yürütülen yol için, örneğin Bakırköy'de sahildeki yalıların bir bölümü yıkıldı, bir bölümü de içeride kalarak yalı özelliğini kaybetti. 1980'lerin sonunda deniz tarafı yeniden deniz doldurularak parklarla çevrilen Florya-Sirkeci sahil yolunda son olarak, çevreyi yıllardır kirleten Kazlıçeşme tabakhaneleri (deri atölyeleri) kaldırıldı.

Sirkeci-Florya sahil yolunun Ahırkapı Feneri ve çevresi, yapım çalışmaları sırasında (altta).

merakediyorum@googlegroups.com

Millet Caddesi'nin, Aksaray'dan Taşkasap ve Çapa yönünde Topkapı'ya doğru uzanan inşaatı (üstte). Bayrampaşa vadisinden başlayarak Muratpaşa Camii ve Valide Camii arasından Aksaray'a inen Vatan Caddesi'nin inşaatı (altta).

Vatan, Millet ve Ordu caddeleri

'Buralara uçak mı inecek?..'

Vatan Caddesi olarak bilinen yolun bugünkü adı, Adnan Menderes Bulvarı. Yaklaşık 3 km. uzunluğundaki bulvar, 1956-57'de Başbakan Adnan Menderes'in imar operasyonu sonucunda açıldı. Vatan Caddesi açıldığı sıralarda, Topkapı surlarının bir kilometre kadar dışında, Bayrampaşa mevkiinde yapılması düşünülen 100 bin kişilik stada ulaşımın kolaylaştırılması planlanıyordu. Stad projesi gerçekleşmese de, 1955 sanayi bölgeleri nazım planı ile, Bayrampaşa çevresi 'sanayi bölgesi' olarak belirlendi ve Vatan Caddesi de bu kapsamda önemini giderek artırdı. İlk yapıldığı dönemde Adnan Menderes'e "Bu kadar geniş yola ne gerek var, uçak mı indireceğiz" eleştirilerini getiren Vatan Caddesi, İstanbul trafiğinin gün geçtikçe artmasıyla yetersiz kalmaya başladı. Eleştirilerin haklı tarafı ise İstanbul'un trafik sorununun yerüstü yolların çoğaltılmasıyla sağlanamayacağı idi. Millet Caddesi de, 1956-57 imar operasyonunda oluşturuldu. Topkapı surlarının iki burcu arasından geçen 14'er metrelik geliş-gidiş yollarında 4'er şerit vardı. Vatan ve Millet caddelerinin yapımı sırasında, bölge tarım arazisi olduğu için, yıkılan bina sayısı çok azdı. Ancak imar operasyonu bu caddelerdeki yıkım eksiğini Ordu Caddesi'nden tamamladı! Ordu Caddesi, Aksaray meydanından çıkarak Laleli'den geçip Beyazıt meydanına varan ana yol. Caddenin Menderes operasyonu çerçevesindeki inşaatı sırasında, onlarca tarihi yapı yok oldu. Özellikle 'Koska bölgesi' adı verilen kısımda yapılan hafriyat çalışmalarında, toprak altından çok sayıda arkeolojik eser çıktı. Bunların zarar görmemiş bir bölümü, Arkeoloji Müzesi'ne gönderildi.

yollar bile, birkaç yıl sonra tıkanacak, çoğu İstanbullular, "Ya rahmetli bunları yapmasaydı, o zaman halimiz ne olurdu?" diyeceklerdi. Ancak kamu ulaşımını ihmal ettiği, metronun maketlerini yaptırmakla birlikte yollara verdiği önceliği bundan esirgediği ve bu nedenle kenti, içinden çıkılmaz bir hale getirdiği için yapılan eleştiriler haklıdır. Kaldı ki bunu yaparken ulaşım sorununu da çözememiş, otomobiller şehri teslim almıştır.

TARİHİ DOKU

Her şeyi ulaşıma feda eden anlayış, en büyük kötülüğü kentin tarihi dokusunu bozarak yapmış, İstanbullunun hayat kalitesi ebediyen düşük kalmaya mahkum edilmiştir. Taklit ettiği Batı kentlerinde meydanlar ve yollar yapılırken tarihi dokunun nasıl hassasiyetle korunduğunu görmezlikten gelmiş, kısacası hep kestirmeden iş halletmeye gitmiştir ki, bu plansız ve aceleci tutum, Menderes ile aynı gelenekten olan Enver Paşa'nın üslubuna ne kadar benzemektedir: 'Yok kanun, yap kanun, işte sana kanun.' Yine aynı geleneği paylaşan Cumhurbaşkanı Bayar ve arkadaşlarının yönetimindeki

Meclis Grubu, emrinize amadedir. Bu arada 6-7 Eylül hadiseleri de, İstanbul'un değişen fiziki dokusunun adeta sosyal alanda bir yansıması olarak kentin üzerinden kara bir bulut gibi geçip gidivermiş, konuyla ilgili Meclis'teki tüm soruşturma önergeleri reddedilmiştir. Belki de, hepsi eski komitacılardan oluşan DP'nin lider kadrosu, o gün zaten tam mevcutla İstanbul'da olduğu için başka tahkikata gerek duymamışlardır!.. Bu olayın Menderes'in İstanbul'a yaklaşımını ne kadar etkilemiş olabileceğini ancak tahmin edebiliriz. Ancak o İstanbul'un, kentin kendisi kadar eski azınlıklarına ve onlarla ilgili tarihine ne kadar hoyrat davrandıysa, Müslüman ve Türk tarihine karşı da buna yakın bir duyarsızlık göstermiştir.

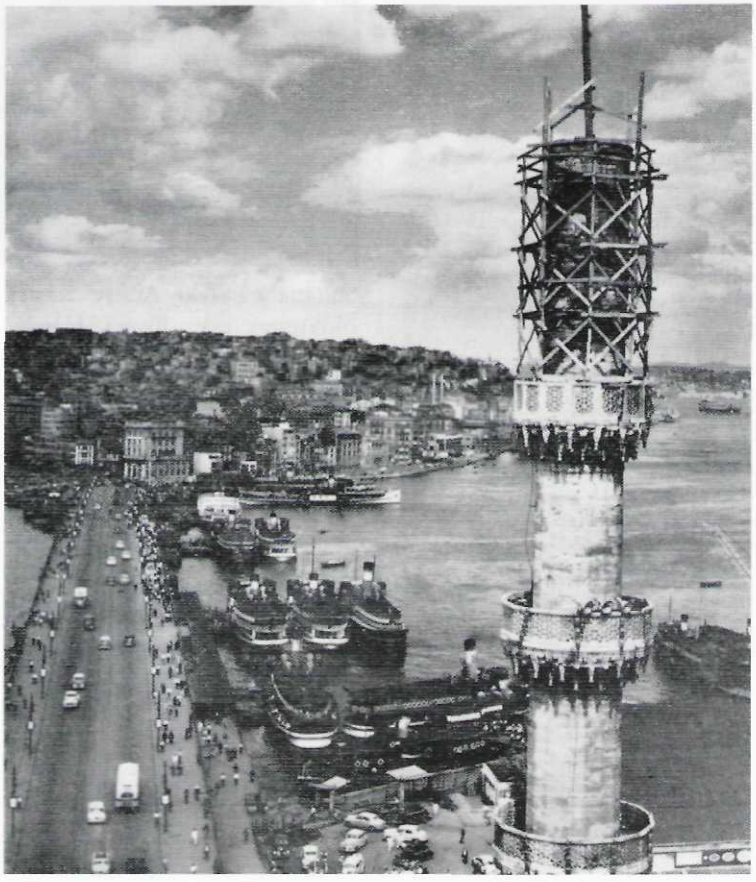
YEDİ BİNDEN FAZLA YAPI...

Buldozerler ve grayderler, istimlak edilen 7.289 yapının yanı sıra, örneğin Murat Paşa Hamamı gibi tarihi yapıları tümüyle ortadan kaldırırken, Simkeşhane ve Hasan Paşa Hanı gibi binaları da tıraşlayıp geçiyordu. Kadıköy'de bir cami başka yere monte edilmek üzere sökülmüş, sonra unutulmuş ve kaybolmuştu. Beyazıt Hamamı ve Fatih Külliyesi'nin temelleri havada kalmış, Koca Ragıp Paşa Kütüphanesi ve Sıbyan Mektebi ise toprağa gömülmüştü. Yöneticiler her işte pek göstermedikleri bir acelecilik içerisindeydiler. Demek yürekten istenirse nelere kâdirdi bu devlet.

Tahribatın bu kadar büyük olmasında bir başka neden de, söz konusu yıllarda tarih ve çevre duyarlılığının bugünkünden bile az olmasıdır. Kaldı ki o yıllarda belediyeler şimdikinden çok daha büyük bir maddi, özellikle de idari ve manevi vesayet altındaydılar. Muhalefet de halkın çoğunlukla onayladığı bu yıkıma karşı çıkmıyor ve esasen kendisi de pek farklı düşünmüyordu. O dönemin muhalefet anlayışında, 'lider kavgaları' merkezi bir yer tutuyor, 'taban muhalefeti' kavram olarak, sadece bir avuç insanın arasında konuşuluyordu. Kaldı ki zaten insanların çoğu durumun pek farkında olmadığı gibi; siyasi partiler o zaman da, tabanın eğilimlerini dikkate alarak veya almayarak, Türkiye'nin geleceği için herhangi bir plan geliştirmiyorlardı.

Kısacası, kadim İstanbul, hoyrat insanların elinde sahipsiz ve çaresizdi.

Başbakan Adnan Menderes, İstanbul'un imar operasyonunu, hazırlanan maket üzerinde tartışıyor. Makette, Haliç'e kurulacak üçüncü köprü görülüyor (solda). Tamir edilen Yeni Camii minarelerinden biri (solda altta).

İşin bilançosuna geçelim.

DENİZE DOLGU

Birinci olarak, Florya'dan Sirkeci'ye, oradan da Sarıyer'e; diğer yakada Beykoz'dan Kartal'a kadar, İstanbul'un bütün orijinal sahilleri, çoğu yerde denize dolgu yapılmak suretiyle açılan yollar nedeniyle yok olmuştur. Arada kalan Florya plajları da, kirlilik nedeniyle kısa süre sonra kapatılacaktır.

İkinci olarak, Suriçi'ndeki ta-

merakediyorum@googlegroups.com

Beyazıt Meydanı'nın inşaatı sonrasında, Ordu Caddesi üzerindeki Marmara Sineması önünde, yolun seviyesi, üç buçuk metre kadar indirilmişti (sağda).

Aksaray ve Karaköy
İstimlak kurbanı meydanlar

Aksaray, Cumhuriyet'ten II. Dünya Savaşı sonuna kadar belli başlı anıtsal yapılarını, kent dokusunu, konaklarını ve mütevazı evlerini koruyan, Laleli, Cerrahpaşa ve Haseki gibi semtleri kucaklayan canlı bir kent ortamıydı. Bu bölgede Menderes'in imar hareketinden sonra eski kent dokusu bozuldu ve halkın büyük bölümü dağıldı. Tarihi dokuyu ilk değiştiren, Unkapanı-Yenikapı arasına yapılan Atatürk Bulvarı oldu. Ordu Caddesi'nin yapımı sırasında Aksaray Meydanı ortadan kaldırıldı ve ulaşım düzeninin karayolu mühendislerine çözdürülmesi üzerine Aksaray'ın tarihi çekirdeği korunamadı. Karaköy Meydanı ise eski Cenyo'nun, Tokatlı'nın, Mehmet Ali Paşa Hanı'nın ve köşede Yataklı Vagonlar Şirketi'nin bulunduğu tarihi bir bölgeydi. Meydanın açılması için Domuz Sokağı ile Karaköy Palas'ın arasındaki ada istimlak edildi ve meydana eklendi. Tophane'de de Müşirlik binası yıkıldı. Galata'daki Ceneviz surlarının son parçaları da yıkılarak tarih kitaplarının sayfalarına terkedildi.

rihi doku, Vatan ve Millet caddelerinin açılması ve Ordu Caddesi'nin genişletilmesiyle birlikte, geri dönülmeyecek şekilde yok olmuş; eski yarımada, betonlaşmaya ve irili ufaklı on binlerce imalat atölyesinin kirliliğine terkedilmiştir. Bina modeli olarak öne çıkan Hilton Oteli, Belediye Sarayı ve Divan Oteli gibi bloklar, hem kendi kitleleri hem de örnek oldukları yüz binlerce bina ile kenti kişiliksizleştirmişlerdir. Yine bu dönemde yapılan Sultanahmet'teki Adliye Sarayı blokunun eski Roma Hamamı'nın kalıntılarının üzerine yapılması pek az kişiyi üzmüştür. Üçüncü olarak, kentin dengesi bozularak ve yeni alanlar açılarak aşırı hızla büyümesinin, yani aşırı göç almasının yolu açıldı. Haliç çevresinde, Zeytinburnu havalisinde ve genişletilen Maslak yolunun alt kısımlarında başlayan gecekondulaşma, 1955 ile 1965 arasındaki on yılda kent nüfusunun yarısına yakın bir bölümünü iskan eder hale geldi.

VERGİLENDİRİLMEYEN RANTLAR

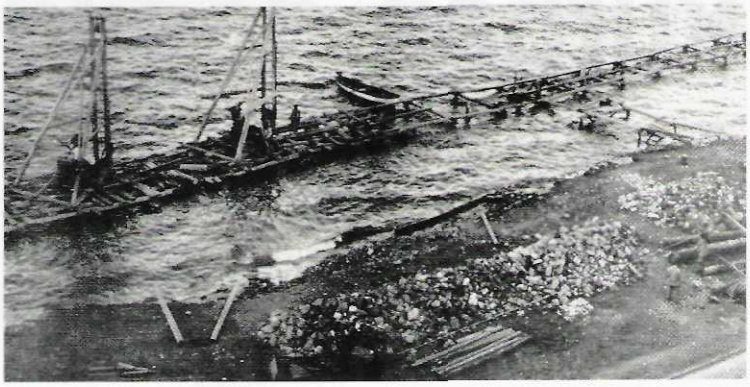
Pahalı üretim, pahalı yaşam, tahrip olan doğa ve mutsuz insanlar kentinin yolu açıldı. Arsalarının ve ormanlarının çoğu yağmalanmış ve binaların üçte ikisi ruhsatsız olan bir kentte, hukuk düzeninin savunulması olanaksız hale geldi. Ard arda gelen yönetimler pes ederek koşullara teslim oldular. Yerel yönetimler ve partiler hemşehri mafyalarının eline geçti. Bunu diğer kamu hizmetleri izledi.

Dördüncü olarak, kentin tarihi dokusunun yanı sıra doğal dokusu da bozulmuş, su toplama havzalarına kadar yayılan kaçak yapılaşma nedeniyle musluk suları içilemez hale gelmiştir. Kentin dört bir yanından geçen yollar ve otoyollar ise altından kalkılamayacak bir ses, görüntü ve hidrokarbon atığı kirliliği yaratmıştır. Kentin ısısı artmış, geceleri de ışık kirliliğine teslim olunmuştur. Kara ve deniz canlılarının çoğu ölmüş, denize girmek unutulmuştur.

Beşinci olarak, İstanbul büyük rantlar üreten ve bunu vergilendiremeyen, dolayısıyla örgütlü suçların giderek arttığı bir kent haline gelmiştir. Belli bölgelerde, hazine arazileri ve hatta birçok özel arsa, mafya grupları tarafından parsellenerek satılmış, bunların yerel yönetimlerdeki ve genel yönetim içerisindeki siyasi bağlantıları, söz konusu hukuksuzluğu meşrulaştıracak tasarruflarda bulunmuş veya bazen de işleri sürüncemede bırakarak aynı sonuç elde edilmiştir. İstanbul'daki yapıların yarısından fazlası ruhsatsızdır ve bunun sonuçlarının neler olabileceği, 17 Ağustos depreminde görülmüştür.

Eminönü Meydanı'nın Haliç kıyısı ve Balıkpazarı sokaklarının yıkımdan sonraki hali (solda üstte). Boğaziçi sahil yolu, Tarabya'dan itibaren, 15-20 metrelik bir doldurmayla şerit açılarak yapıldı (solda ortada). Karaköy Meydanı'nda yapılan genişletme çalışması sırasında, eski Şehir Hatları binasının yıkımı (solda altta).

Bugün gelinen karmaşada, kentteki bina sayısı ve nüfus hakkında net bilgiler bulunmamakta, kayıtsız ekonomi hakkında ise ancak tahminlerde bulunulabilmektedir. Kısacası, kent ve imar sorunları kontrolden çıkmıştır. Kontrolsüzlük bir yağma yöntemi olarak kullanılmaktadır.

BÜYÜK GÖÇ DALGASI

Sonuç olarak, Menderes'in İstanbul'da yaptığı imarın tümüyle 'kötü niyetli' olduğu, her şeyi tek başına onun başlattığı şeklinde bir yorum, eksik ve yanlış olur. Ne var ki onun sorumluluğu herkesten biraz daha fazladır, çünkü yetkileri kullanan bir numaralı yönetici odur. Mutlaka daha iyi bir kent istiyordu. Bir talihsizliği de büyük göç dalgasının onun döneminde hızlanmasıdır. Fakat öyle anlaşılıyor ki, yurttaşlarımızın birçoğu gibi o da, yaşam kalitesinin unsurlarını ölçebilecek, yaptıklarının sonuçlarını değerlendirebilecek bir olgunluğa sahip değildi. Her şeyi motorlu araçlara feda etmenin kötülüğünü anlayamamış olabilir. Ayrıca, nakit açısından çok zengin olmayan bir devletin halkına, ülkeyi yağma ettirmesi geleneğini de, artırarak devam ettirmiştir. Oy veren köylülere önce ormanlar, meralar ve kurutulan sulak alanlar yağma ettirilmiş, sonra bunlara kıyılar ve kent toprakları eklenmiştir. Bunun yanı sıra kamu öncülüğünde sayısız yeni yağma olanakları yaratılmıştır. İstanbul'un imarındaki büyük hatalar esas olarak öngörüsüzlük ve yağmalattırma anlayışlarının sonucunda meydana gelmiştir. Daha o dönemde her şey yollara feda edilmeseydi, kent başka türlü korunabilir, doğal ve tarihi dokusu daha az bozularak daha sağlıklı gelişebilirdi.

Menderes başbakan olduğu zaman Türkiye'nin yüzde 5,57'si İstanbul'da yaşıyordu. Bugün bu oran yüzde 15'lerdedir ve giderek artmaktadır. İstanbul, tüm zenginliğine rağmen bu nüfüsu gerekli kılacak bir isdihdam potansiyeline sahip değildir; ama bu kentteki arsa ve binalardaki yıllık değer artışının devlet bütçesine yakın miktarlara ulaştığı meraklıları tarafından hesaplanabilir. Birçok katrilyonluk değer artışı ve yağmanın vergisiz bir ranta dönüşmesi, nüfus göçünün ekonomik nedenleri arasında önemli bir yer tutmaktadır. Bu modelde, kamu idaresi rant yaratan ve bunu yağmalattıran bir amildir.

Menderes'in kötü niyetli olup olmadığından çok, geleceği görememesi -ki, bu bir suç değil basiretsizliktir- ve rant-yağma modelinin gelişmesindeki rolü tartışılmalıdır. ■

merakediyorum@googlegroups.com

Gazeteci Alaattin Berk'in gözüyle Kore Savaşı

'Kunuri'de kurban değildik'

1950'nin 1 Aralık günü, 'Kunuri Muharebesi'nin 50. yıldönümü... Tam üç yıl süren Kore Savaşı'nın önemli aşamalarından biri Kunuri Muharebesi. Türkiye'den bu muharebeye katılan tek gazeteci ise, o günlerin Yeni Sabah gazetesinden Alaattin Berk. İşte Berk'in tanıklıkları...

İSKENDER ÖZSOY

Türkiye'nin siyasal ortamının değiştiği yıllardı. 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan seçimde DP, iktidarı CHP'den devralmış, Celâl Bayar Cumhurbaşkanı, Adnan Menderes de Başbakan olmuştu.

Türkiye yeni yönetime alışmaya, dünya da İkinci Dünya Savaşı'nın yaralarını sarmaya çalışırken, 25 Haziran'da dünyanın gündemine Kore Savaşı bomba gibi düşüverdi. Kuzey Kore, Güney Kore'ye saldırmıştı.

MANŞETLER: 'UZAKDOĞU'DA HARP'

26 Haziran tarihini taşıyan gazeteler savaşı okuyucularına şöyle duyurdu: "Uzakdoğu'da harp çıktı. Kore'de dün çarpışmalar başladı. Güney Kore, Amerika'dan yardım istedi."

Ertesi gün: "Kore Harbi her tarafta endişe ve heyecan yarattı. Truman, komünist tecavüzünü dünya barışı için tehlikeli görüyor. Amerika, Güvenlik Konseyi'nin ateş kes emri yerine getirilmezse harbe fiilen müdahale edecek."

28 Haziran: "Başkan Truman Amerikan Silahlı Kuvvetleri'ne, Cenup Kore'ye yardım edilmesi emrini verdi."

ABD İLE BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ORTAKLIĞI

Kore Savaşı, Uzakdoğu'da güçlenmeye başlayan soğuk savaş tehlikesini ortadan kaldırmak için, ABD'yle Birleşmiş Milletler'in birlikte düzenledikleri ilk harekâttı. Harekâtın amacı Güney Kore'nin, 'Komünist' Kuzey Kore ve 'Komünist' Çin tarafından işgaline son vermekti.

Ve 26 Temmuz: "Kore'ye 4 bin 500 kişilik bir askeri kıta göndermeye dün karar verdik. Dün geceki kabine toplantısında varılan bu karar, telgrafla BM Genel Sekreterliği'ne bildirildi.

Tuğgeneral Yazıcı, bir dinleme anında Yeni Sabah Gazetesi okuyor. (Fotoğraf: Burhan Tan)

Karar, BM'ye karşı yapılan taahhüdün tabii bir neticesi"...

Böylece Türkiye, Kore Savaşı'na katıldı.

Bu yazıda, kararın siyasi yönüne girmeden, üç yıl süren Kore Savaşı'nın önemli aşamalarından Kunuri Muharebesi'ne Türkiye'den katılan tek gazeteci Alaattin Berk'in tanıklığını aktaracağız.

YENİ SABAH'IN ÖNCÜLÜĞÜ

Türkiye'den Kore'ye ilk gazeteciyi Yeni Sabah gazetesi gönderdi. Gazetenin muhabiri Alaattin Berk, 24 Eylül 1950 tarihinde İstanbul'dan uçakla Kore'ye gitti. Önce Filipinler yoluyla Japonya'ya geçen Berk, orada Birleşmiş Milletler Ordusu Başkomutanı General McArthur'un karargahına ulaştı. Berk, Japonya'da işlemleri tamamladıktan sonra Kore'ye geçti. Tuğgeneral Tahsin Yazıcı komutasındaki askeri birlikten önce Kore'ye varan Berk, birliğimizin gelmesini bekledi...

17-20 Ekim'de Pusan limanına ulaşan gemileri karşılayan Alaattin Berk, Kunuri tanıklığı-

Alaattin Berk, Yeni Sabah'taki Kore haberlerini gösteriyor. Sol alttaki fotoğraf ise, 50 yıl öncenin bir anısı: Kum Yang Jangni muharebesinin ilk günlerinde, Alaattin Berk *(sağda)* cephenin ön hatlarında.

FOTOĞRAF: VURAL YAZICIOĞLU

Alaattin Berk kimdir?

Gazeteci Alaattin Berk, 1916 yılında Uşak'ta doğdu. 1927 yılında Halıcıoğlu Askeri Lisesi'ne girdi. Dokuzuncu sınıftayken, Halıcıoğlu dağılınca Bursa'daki Işıklar Lisesi'ne gönderildi. 10 ve 11. sınıfları orada okudu. Harbiye'de topçu sınıfına ayrıldı.1935 yılında subay oldu. İki yıl topçu okulunda okuduktan sonra,1937'de teğmen rütbesiyle kıtaya çıktı. 1942 yılında üsteğmenken ordudan ayrıldı, İstanbul'a geldi. Bir süre Hukuk Fakültesi'ne devam etti. 1943 yılında, Etem İzzet Benice'nin çıkardığı Son Telgraf ve Gece Postası gazetelerinde mesleğe başladı. 1949 yılında Yeni Sabah'a geçti. Kore Savaşı başlayınca asker kökenli olduğu için Kore'ye gönderildi. Oradaki görevini 1951 yılının haziran ayına kadar sürdürdü. Kore dönüşü bazı küçük gazetelerde ve sonra, kuruluşundan itibaren 8 yıl Günaydın Gazetesi'nde çalıştı. 1976 yılında emekli oldu. Burhan Felek Basın Hizmet Ödülü sahibi olan Berk, halen Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin günlük gazetesi Bizim Gazete'de yazıyor.

merakediyorum@googlegroups.com

Tuğgeneral Tahsin Yazıcı, sağında Hava Yüzbaşı Remzi Yelman ile, Kore'de, ABD'li gemi komutanıyla görüşüyor. Ortalarında Alaattin Berk (üstte). Alaattin Berk, Tuğgeneral Tahsin Yazıcı ile Pusan'dan Taegu'ye trenle gidilirken, ilk röportajını yapıyor (altta).

nı şöyle anlattı:

"Ben gittiğim zaman savaşın ikinci aşaması başlamıştı. Savaşın askeri ve sivil yanını telgrafla gazeteye iletiyordum. Tuğgeneral Tahsin Yazıcı komutasındaki birliğimiz, yaklaşık beş bin askerden oluşan bir takviyeli tugaydı. Önce Güney Kore talimgahına gidildi. Orada atış talimleri yapıldı. O günlerde Çin, Kuzey Kore'ye yardım edince, savaşta yeni bir safha başladı. Bu yeni gelişme 28 Kasım 1950 tarihinde Kunuri Muharebesi'ne yol açtı..."

Cepheden çekilen telgraf

Yeni Sabah'ın muhabiri Alaattin Berk, gazetesine Kore'den haberleri telgrafla yolluyordu. Gazete Berk'in bir telgrafını şöyle haberleştirmiş: "Okuyucularımıza memnuniyetle haber verelim ki, Yeni Sabah harp muhabiri arkadaşımız Alaattin Berk'ten aldığımız en son bir telgrafa göre arkadaşımız General McArthur'un hususi müsaadesiyle Japonya'dan Kore'ye geçmiş ve bütün harp cephesini dolaşarak son günlerde zaferler kazanmakta olan Birleşmiş Milletler ordusu ile beraber Cenup Kore'nin merkezi olan Seul şehrine girmiştir. *Arkadaşımızdan son aldığımız telgrafta Kore harp muhabirimiz* Alaattin Berk diyor ki: 'İki gündür Seul şehrindeyim. Herkes bana Türk Savaş Birliği'nin ne zaman geleceğini soruyor.' Arkadaşımızın gönderdiği bu telgrafın İstanbul Merkez Postanesi tarafından verilmiş numarası 2267'dir. Yeni Sabah harp muhabirinin Japonya'dan Kore'ye geçmesi ve cepheye kadar giderek Seul şehrine girmesi büyük ve ehemmiyetli bir hadisedir." *(7 Ekim 1950, Yeni Sabah)*

SÜNGÜ SAVAŞI YAPILDI

Kunuri'de çok şiddetli çatışmalar olduğunu vurgulayan Alaattin Berk, sözlerini şöyle sürdürdü:

"BM Ordusu geri çekilmişti. Artçı bir birlik olan tugayımızın görevi, karşı tarafın askerlerini durdurmak, hiç değilse yavaşlatmaktı. Tugayımız bunu başardı. Kunuri çok engebeli bir araziydi. Göğüs göğüse savaş oldu, süngü savaşı oldu. Buna rağmen başarılı olduk. Ama çok şehit verdik. BM Ordusu geri çekilmeyi sürdürüyordu. Bu arada Kunuri'nin ardından gelen Kum Yang Jangni Muharebesi'nde tugayımızın büyük başarısı oldu. Bu muharebe birliğimize, 'Mümtaz Birlik' payesini kazandırdı. Bu muharebeden sonra 241. Piyade Alay Komutanı Albay Celâl Dora, "Bizi kahpece bastırmak isteyenlere erkekçe ders verdik" dedi. ABD Başkanı Truman da tugayımıza taktirlerini iletti.

Kunuri, gerçek bir muharebeydi. Biz Kunuri'de kurban değil, kahramandık. 241. Piyade Alay Komutanı Albay Celâl Dora iyi bir askerdi. Hakkında 'cepheden kaçtı' dedikoduları çıkarılmıştı. *Hayır, o cepheden* kaçmadı. Albay Dora, ne yaptıysa düşmana esir olmamak için yaptı. Tugay komutanı Tuğgeneral Tahsin Yazıcı da cesur bir komutan, iyi bir askerdi. Kunuri'de onların sayesinde kahramanlığımız ortaya çıktı."

50 YIL SONRAKİ DAVET

Alaattin Berk, savaşın 50. yılı dolayısıyla bu yılın Haziran ayında Kore'ye davet edildi. Kore'ye kızıyla giden Berk, ziyaret hakkında bize şunları aktardı:

"Ülkeyi çok değişmiş gördüm. Güney Koreliler artık yarınlarına güveniyor. Bizi yedi gün çok güzel ağırladılar. Yabancı gazetecilerden bazıları beni tanıdı. 50 yıl sonra asker gözüyle Kore'ye baktığımda, disiplini fark ettim." ■

Alaattin Berk, savaşın 50. yılında davet edildiği Kore'de, Kore Savunma Bakanı tarafından karşılandı (solda). Aşağıdaki fotoğrafta ise, Tuğgeneral Tahsin Yazıcı (ortada), 241. Piyade Alay Komutanı Albay Celal Dora ile (sağda) cephede...

İskenderun'dan Kunuri'ye

Kore'ye gidecek tugayın nakli için ABD deniz nakliyatından beş gemi tahsis edilmişti. Bunlardan üçü zati eşyalarla beraber insanları götürecekti. 24 Eylül 1950 sabahı, insanları nakledecek iki geminin İskenderun limanına girdikleri haberi verildi. Plana göre insan nakledecek ilk gemi, 25 Eylül akşamı harekete geçecek, diğer gemiler birer gün fasılayla birbirlerini takip edeceklerdi. Hareket günü geldi. Kolbaşı gemisi olan General Mac Ree, alay kumandan muavini Yarbay Natık Poyrazoğlu kumandasında üçüncü piyade taburu, talimgâh grubu ve birkaç bağlı birliği alarak 25 Eylül akşamı denize açıldı. İkinci olarak General Haan gemisi tugay, alay karargahlarıyla birinci ve ikinci taburları ve birkaç bağlı birliği alarak 26 Eylül akşamı rıhtımdan ayrıldı. Topçu taburu kumandanı Yarbay Tahsin Kartay kumandasındaki topçu taburu ve uçaksavar bataryasından ibaret olan üçüncü grubumuz, 29 Eylül akşamı Private Johnson gemisiyle yola koyuldu. Her gemiye Mısır karasularına kadar birer torpidomuz refakat etti. Gemilerin indirme yeri Kore'nin Pusan limanı olacaktı. İskenderun-Pusan arası 15 bin kilometreydi. Geminin seyir cetveline göre 20 küsur günlük deniz yolculuğunda uğranılacak ve birkaç saat kalınacak tek liman, Seylan Adası'nın Colombo limanıydı. 7 Ekim'de limana vardık. 241. Piyade Alay Kumandan Muavini Yarbay Natık Poyrazoğlu kumandasındaki birinci grubu nakleden Mac Ree adlı gemi, 17 Ekim'de Pusan limanına girdi. İkinci gemi aynı akşam limana girerek açıkta demir attı, 19 Ekim günü öğleye doğru rıhtıma yanaşarak indirmeye başladı. Üçüncü gemi Private Johnson da 20 Ekim'de indirmesini yapınca, tugayın tümü Kore topraklarına ayak bastı. Pusan'dan yeni gelen birliklerin hazırlanma merkezi olan Taegu'ya gittik. Taegu'da 25 gün kaldık. 10-18 Kasım tarihlerinde Taegu'dan Kaesong bölgesine intikal ettik. 18 Kasım akşamı, tümenden alınan bir emirle kuzeyde muharebe cephesine girmiş olan dokuzuncu ABD kolordusunun ihtiyatı olmak üzere, tugayın Kunuri bölgesine intikale hazırlanması bildirildi. *(Tahsin Yazıcı'nın 'Kore Hatıralarım' adlı kitabından derlenmiştir.)*

Kore Birliği ve şehitler

Birleşmiş Milletler'in çağrısına uyularak Güney Kore'ye yardım için gönderilen takviyeli tugay, 25 Temmuz 1950'de kurulmaya başlandı. Birlik, Tuğgeneral Tahsin Yazıcı komutasında İskenderun'a nakledildi. Yolluk ve aylıkları Türkiye tarafından karşılanan, ABD araç ve silahlarıyla donatılmış birlik, Dokuzuncu ABD Kolordusu'nun emrine verildi. Kore Savaşı'na her yıl değiştirilerek ve tam mevcutla katılan birlik, ateş hattındaki tüm çarpışmalarda yer aldı. Savaşın sona erdiği 1953'ten sonra birliğin mevcudu 1960'ta, 200 kişilik bölük düzeyine indirildi. 1965'te Kore'de sembolik düzeyde bir manga asker bırakıldı. 27 Haziran 1971'de bu manga da geri çekildi. Kore Birliği üç yıl süren savaşta 721 şehit verdi, 2 bin 147 subay, astsubay, er ve erbaş yaralandı, 234 asker tutsak düştü, 175 kişi de kayboldu.

merakediyorum@googlegroups.com

Viyana'daki OPEC baskınından 25 yıl sonra

Soğuk Savaş'ın son tetikçisi: Carlos

Bugün Fransa'da, '872686/x' nolu mahkum olarak ömür boyu hapis cezasını çeken Illich Ramirez Sanchez ya da kod adıyla Carlos veya uluslararası basında tanındığı gibi, 'Çakal Carlos' bundan 25 yıl önce, ilk büyük eylemini gerçekleştirmişti.

SONER KIZILKAYA

21 Aralık 1975 Pazar sabahı, Viyana'nın Karl Lueger Ring semtindeki binaya girerken, OPEC (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü) üyesi ülkelerin petrol bakanları, kendilerinden emin tavırlarıyla dikkat çekiyorlardı. Oysa çok değil, birkaç yıl öncesine kadar, OPEC kimsenin önemsemediği sayısız örgütten biriydi.

Öyle ki, kuruluşunun ilk yıllarında merkezi Cenevre'de olan OPEC, İsviçre'nin uluslararası bir örgüt için gerekli diplomatik statüyü vermemesi nedeniyle, Viyana'ya taşınmak zorunda kalmıştı. Ancak 1973 sonbaharında Suriye ve Mısır'ın İsrail'e karşı ortak ve sürpriz bir saldırı başlatması ve sonrasındaki ambargo, petrolün de en az tanklar, uçaklar ve bombalar kadar etkili bir silah olduğunu, bütün dünyaya öğretmişti.

Petrol ambargosunun Batı'ya bedeli, çok ağır olmuştu. OPEC ise ilk kez rüştünü ispatlamıştı. Bunun belki de en önemli göstergesi, örgütün merkez olarak seçtiği binanın adındaki değişiklikti. Geleneklere uygun olarak apartmanların, içindeki en önemli kiracıyla anıldığı Viyana'da, yedi katlı bina, 'Texaco Building' adını taşıyordu. OPEC, 1965 yılında taşındığı binaya, ancak 1970'li yıllarda kendi adını verebildi.

CARLOS'UN EKİBİ

Bakanların ve beraberlerindeki heyetlerin gelişinden kısa bir süre sonra, saat 11.30'da aynı binaya ellerinde spor çantalar bulunan altı kişi daha girdi.

Bu altı kişiden binaya ilk giren, daha o zamanlar bile dünyadaki polislerin yarısını peşinden koşturan Illich Ramirez Sanchez'di. Fakat, kısa bir süre sonra onu bütün dünya, Çakal Carlos olarak tanıyacaktı. Ekibin diğer üyeleri iki Filistinli ve bir Lübnanlı ile biri kadın iki Batı Alman vatandaşından oluşuyordu.

Bina girişindeki iki polis memurunu selamlayan Carlos, lobideki gazetecilerden, toplantının birinci katta sürdüğünü öğrenince, altı kişilik ekip merdivenleri tırmanmaya başladı.

Son basamağa gelindiğinde, spor çantalarındaki silahlar çoktan çıkarılmıştı. Ateş ederek toplantı odasına doğru koşan altı kişinin önündeki tek en-

gel, iki Avusturyalı polisti. Polislerden biri, Carlos'un elindeki silahı almaya kalkışınca, ekibin kadın üyesi Gabtielle Krocher-Tiedemann tarafından açılan ateşle ağır yaralandı. Yaralıyı asansöre yerleştirerek zemin kata gönderen Krocher-Tiedemann, dönüşte karşısına çıkan Iraklı bir güvenlik görevlisine de acımadı. Carlos da, bu sırada ikinci polisi etkisizleştirmiş ve kendisini engellemeye kalkan Libyalı bir ekonomisti öldürmüştü.

SİLAHLAR PATLIYOR

Carlos ve arkadaşları, havaya ateş açarak toplantı salonuna girerken, Viyana polisi de, binanın çevresini kuşatmaya başlamıştı. Asansör kapısında, artık nefes almayan meslektaşlarının cesetlerini bulan polisler, koşar adım çıktıkları merdivenin başında, yaylım ateşle karşılaştı. Açtıkları karşı ateşle, Carlos'un ekibinden Joachim Klein karnından yaralandı. Ancak patlamayan bir el bombası ve rehinelerin öldürüleceği tehdidi, polisin geri çekilmesini sağladı.

Bu sırada toplantı salonunun dört bir yanına patlayıcılar yerleştiren Carlos ve arkadaşları, rehineleri de üç gruba ayırmıştı: Liberaller, suçlular ve tarafsızlar. Suudi Arabistan, İran, Birleşik Arap Emirlikleri ve Katar heyetleri 'suçlular' grubunda yer alıyordu. Carlos, bu gruba yaklaştı ve doğruca Suudi Arabistan Petrol Bakanı Şeyh Yamani'nin yanına giderek sordu: "Beni tanıyor musun?"

Suudi Bakan, daha önce de, kendisini öldürme planları yapan Carlos'a, "Hem de çok iyi tanıyorum" cevabını verdi.

'SÖYLE ONLARA KİM OLDUĞUMU'

Daha sonra diğer rehinelere dönen Carlos, Arapça yaptığı konuşmada, Filistin davası için bu eylemi gerçekleştirdiklerini, asıl hedeflerinin Suudi Arabistan ve İran Petrol Bakanları olduğunu açıkladı. Ardından, Avusturyalı yetkililere hitaben, isteklerini belirten bir mektup yazdırdı.

İki isteği vardı; bir DC-9 uçağının, ertesi gün saat 07.00'de havalanmaya hazır halde beklemesi ve Filistin davasını anlatan bir bildirinin iki saatte bir, Avusturya radyo ve televizyonunda yayımlanması.

Carlos, mektubu ve yaralı bir polis memurunu rehineler arasındaki bir sekreterle dışarı

Carlos, salondaki rehineleri üç gruba ayırmıştı: Liberaller, suçlular ve tarafsızlar...

Carlos'un 'Çakal' lakabının dışında, diğer adı da 'binbirsurat' idi. Üstteki fotoğraflarda, Carlos'un değişik yıllarda, sahte kimlikler için çekilmiş fotoğrafları görülüyor. Sol sayfada ise, Carlos'un savcılık kaydı yer alıyor.

merakediyorum@googlegroups.com

Çakal Carlos ikinci karısı ve çocuğuyla birlikte (sağda).

Lumumba Üniversitesi'nden OPEC baskınına

Venezuelalı zengin bir Marksist avukat olan Jose Altagrasia, 1949 yılında doğan oğluna, Bolşevik devriminin lideri Vladimir Illich Lenin'den esinlenerek 'Illich Ramirez Sanchez' adını vermişti. Illich'in çocukluğu sorunlu geçti. Babasının teşvikiyle 1964 yılında Venezuela Komünist Gençlik örgütüne giren Illich, eğitimine annesinin yerleştiği Londra'da devam etti. Illich'i bu yıllardan tanıyanlar, onu pahalı elbiseler giyen ve derslerden çok kızlarla ilgilenen biri olarak hatırlıyor. Ancak 1968 yılında, yine babasının isteğiyle Moskova'daki Patrice Lumumba Üniversitesi'ne başlaması, Illich'le birlikte birçok kişinin daha kaderini değiştirdi. Playboy yaşantısına Moskova'da da devam eden Carlos, muhalif bir grubu destekleyince Venezuela Komünist Partisi ile arası bozuldu. 1970 yılında Arap öğrencilerin düzenlediği bir gösteriye katılması, Latin Amerikalı Illich'in Ortadoğu macerasının başlangıcı oldu. Aynı dönemde, Sovyet karşıtı provokasyonlara katıldığı gerekçesiyle okuldan atılması, daha sonraları komplo teorisyenleri tarafından, KGB'nin bir tezgahı olarak nitelendirildi.

Filistinli çeşitli örgütlerin suikastler, sabotajlar, baskınlar ve uçak kaçırma eylemleriyle bütün dünyayı sarstığı o yıllarda, Che Guevara hayranı Illich, Filistin Halk Kurtuluş Cephesi (FHKC) ile ilişkiye geçerek Beyrut'a gitti. Ortadoğu'daki ilk dönemini eğitim kamplarında geçiren Illich, artık 'Carlos' kod adıyla tanınıyordu.

Carlos, tarihe 'Kara Eylül' olarak geçen ve Ürdün ordusunun ülkedeki Filistinli gruplarını etkisizleştirmeyi amaçladığı çatışmalar sırasında kendini ilk kez ispatladı. FHKC'nin lideri George Habbaş, Carlos'u daha sonra Londra'ya gönderdi. Görevi, İngiliz yüksek sosyetesine sızarak, kaçırılacak veya öldürülecek kurbanlar hakkında istihbarat çalışması yapmaktı. Carlos'un ilk eylemi, Siyonist düşünceleriyle tanınan ve 'Marks and Spencer' şirketinin başkanlığını yapan Joseph Sieff'e yönelik silahlı saldırı oldu. Sieff, bu saldırıdan ağır yaralı olarak kurtuldu. Ancak Carlos'un hayatında yeni bir dönem başladı.

Bir İsrail bankasının Londra'daki şubesi ve iki Fransız gazetesinin büroları, Carlos'un sonraki hedefleri oldu. Paris'te İsrail uçaklarına yönelik iki ayrı bazukalı saldırı girişimi ise başarısızlıkla sonuçlandı. 1975 yılında, daha sonra Mossad ajanı olduğu ortaya çıkan bir arkadaşı, Fransız polisi tarafından yakalanıp polisleri Carlos'un bulunduğu eve getirince, elindeki makineli tüfeği önce arkadaşına sonra da yanındaki iki polise çevirdi. Üç kurbanını da öldüren Carlos, Beyrut'a dönüşünde bir 'kahraman' gibi karşılandı. Artık kendi ekibini kuracak noktaya gelen Carlos aynı yıl, hayatının en büyük eylemini, OPEC baskınını gerçekleştirdi.

Çakal Carlos sayesinde, Viyana'daki OPEC toplantısı ilginç bir sonla noktalandı (üstte).

yolladı. Hemen ardından, durumu ağırlaşan Klein da, rehineler arasındaki bir doktorla birlikte binadan dışarı çıkıyordu. Kısa bir süre sonra, Irak Dışişleri Bakanı Riyab El-Azavi'nin arabuluculuğuyla, pazarlık başladı. Carlos'un Iraklı bakana söylediği ilk sözler, kişiliği hakkında da ipuçları veriyordu: "Onlara Venezuelalı olduğumu ve ismimin Carlos olduğunu söyle. Ünlü Carlos olduğumu söyle onlara. Beni tanırlar."

Carlos'un talepleri arasına bir yenisi daha eklenmişti: Klein'ın da sabah havaalanında olmasını istiyordu. Carlos, arkadaşının yaşam destek ünitesine bağlandığı ve en az bir ay yerinden kıpırdamaması gerektiğini ileten arabulucuya, "Uçakta ölmesi umurumda bile değil; beraber geldik, beraber gideceğiz" cevabını verdi.

VİYANA'DAN AYRILIŞ

Akşam saat 18.22'de hazırlanan bildirinin radyo ve televizyondan yayımlanması, Avusturya hükümetinin ilk tavizi oldu. Ve yayınlar, Carlos'un istediği gibi iki saatte bir devam etti. Ertesi sabah 06.40'da, rehineler binaya yanaşan sarı renkli bir otobüse biniyordu. Pazarlığın bir parçası olarak OPEC çalışanlarını serbest bırakan Carlos, televizyon kameraları önünde özgürlüğüne kavuşan bütün rehinelerle tek tek el sıkışmayı da ihmal etmedi. Şoförün yanına oturan Carlos, havaalanına giden yol boyunca da yoldan geçenlere el sallayarak şovunu sürdürdü.

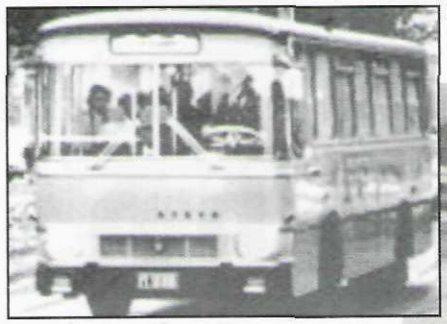
Sayıları 42'ye düşen rehineler uçağa biner binmez, Suudi Arabistan ve İran Petrol Bakan-

ları'nın oturduğu koltukların altlarına patlayıcılar yerleştirildi. Viyana havaalanından kalkan uçak, rotasını Cezayir'e çevirdi. Plana göre, daha sonra Libya'ya ve son olarak Irak'a gidilecekti.

UÇAK CEZAYİR'DE

Cezayir Dışişleri Bakanı Abdülaziz Buteflika, Carlos'u çok sıcak bir şekilde karşıladı. Buteflika ve Carlos VIP salonunda konuşurken, bir ambülans da, Klein'ı hastaneye götürüyordu. Buteflika, Carlos'u Arap olmayan 30 rehineyi serbest bırakmaya ikna etti, ancak yeni bir uçak talebini geri çevirdi. DC-9, yakıt ikmali yaptıktan sonra, Trablusgarp'a doğru yeniden havalandı. Ancak Carlos, Libya'da beklediği yakınlığı bulamadı. Gergin geçen dakikalardan sonra, Libyalı rehinelerle birlikte beş kişi daha serbest bırakıldı.

Uçak yeniden Cezayir'e gitmek üzere havalandı. Tunus hava sahası üzerinde, böyle bir talep gelmediği halde, uçağın pilotuna Tunus topraklarına inemeyeceği mesajı verildi. Yorgun ve kızgın Carlos, pilota Tunus'a inmesini emretti. Ancak pistin ışıkları söndürülünce, pilot bu emri yerine getiremedi.

Carlos, OPEC baskınında aldığı rehineleri sarı bir otobüsle (en üstte) havaalanına götürerek uçağa bindiriyor (ortada ve altta).

PARALAR NEREYE GİTTİ?

Cezayir'de yeniden Buteflika ile görüşen Carlos, ölümü bekleyen rehinelere, umulmadık bir haberle döndü; hepsi serbest bırakılacaktı. Bir süre sonra, gazeteciler havaalanından peşpeşe ayrılan siyah resmi arabaları görüntülüyordu. Konvoy basın mensuplarına yaklaşınca, araçlardan biri durdu, açılan pencereden Carlos'un yüzü gözüküyordu. Dakikalarca basın mensuplarıyla bakışan Carlos, daha sonra bilinmeyen bir yöne doğru ilerledi. Belki eylem istediği amaçlara ulaşmamıştı, ama 'Çakal Carlos' bir kez daha kurtulmayı başarmıştı.

Daha sonra iki eylem arkadaşı, Carlos'un rehineleri serbest bırakmak için yüklüce bir miktar fidye aldığını ve bu parayı kendi kişisel amaçları için kullandığını öne sürecekti. Kesin olarak bilinmemekle birlikte, söz konusu miktarın 20 ila 50 milyon dolar arasında olduğu söyleniyordu. Carlos ise yıllar sonra, İran adına Suudi Arabistan'ın fidye ödediğini söyleyecek, ancak bu paranın devrimci amaçlar için kullanıldığını savunacaktı. ■

'Çakal' Carlos'un sonu

Dünyanın birçok gizli servisi Carlos'un peşine düşmüşken, Carlos, FHKC'den kovuldu. Gerekçe, OPEC baskınında emirlere rağmen, Suudi ve İranlı petrol bakanlarını öldürmemiş olması ve kendini ön plana çıkartan tavırlarıydı.

Carlos sonraki aylarını, kendi örgütünü kurmakla geçirdi. Farklı ülkelerden gelen militanlarla 'Arap Silahlı Mücadele Örgütü'nü oluşturdu. Doğu Avrupa ülkeleriyle de ilişkilerini geliştirmeye çalıştı. Ancak 70'li yıllar sona eriyordu ve Moskova ile Washington arasındaki detant politikası, Doğu Bloku ülkelerini, Carlos gibi insanlarla ilişkilerde ihtiyatlı olmaya zorluyordu.

Seksenlerde, Carlos'un etrafındaki çember giderek daraldı. ABD, Doğu Bloku ülkeleriyle yeniden başlattığı ticaret görüşmelerinde, 'teröre destek' konusunu gündeme getiriyordu. Doğu Almanya, Romanya ve Çekoslovakya peşpeşe Carlos'un kendi topraklarında barınmasını yasakladı. Carlos'a tek kucak açan, Suriye devlet başkanı Hafız Esad oldu.

Şam yönetiminin koruma karşılındaki isteği, Carlos'un uslu durmasıydı. Şam'da bir çeşit erken emeklilik hayatına başlayan Carlos'un kaderi, Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgaliyle değişti.

Saddam'ın Carlos'u eski kariyerine döndüreceği yönünde bilgiler alan Batılı istihbarat örgütleri, Şam yönetimi üzerindeki baskıları artırdı. Suriye, çareyi Carlos'u sınırdışı etmekte buldu. İki yıl boyunca sığınacak bir ülke arayan Carlos, yalnızca şeriatçı Sudan yönetiminden olumlu cevap aldı. Fakat, Fransa Sudanlı yetkililerle temasa geçti. Sudan, gizli pazarlıklardan sonra, Carlos'u Fransa'ya teslim etmeye razı oldu. Yargılanması 1997'de başlayan Carlos, ömür boyu hapse mahkum edildi.

merakediyorum@googlegroups.com

I. Uluslararası İznik Sempozyumu yapıldı

'Kırmızı'nın dört asırlık sırrı

Bundan dört asır önce ortadan kaybolan 'İznik kırmızısı'nın sırrı, hâlâ çözülebilmiş değil. Ama bilim adamları ümitsizliğe kapılmıyorlar... 20 üniversiteden 40 kadar yerli ve yabancı uzman, İznik çinilerini yeniden gündeme getirdi.

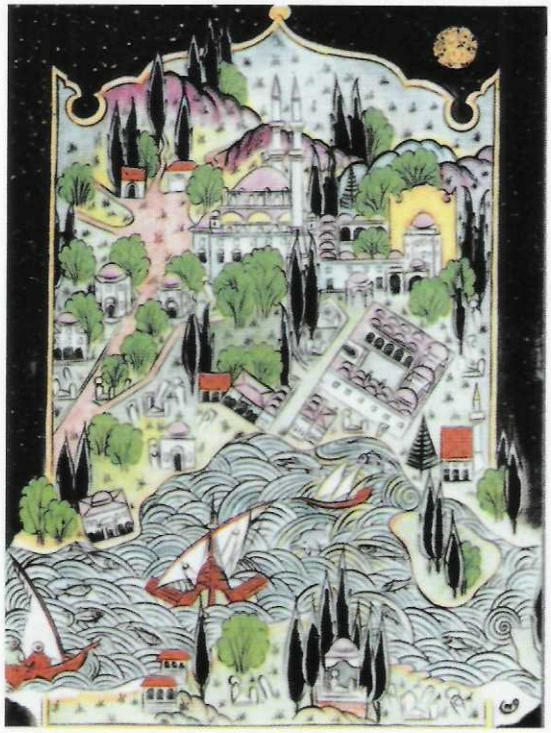
SEZA SİNANLAR

İznik, dönem dönem Bitinya Krallığı'nın, Anadolu Selçuklu Devleti'nin ve Osmanlı Devleti'nin başkenti. Bizans İmparatorluğu'nun önemli ruhani merkezlerinden biri. Tarihte çeşitli nedenlerle birçok kez öne çıkmış bir kavşak kent, bir buluşma noktası.

Yıllar sonra bu kez İznik, bilimsel bir toplantıya ev sahipliği yaptı. Hem de, kentin yukarıda tarif etmeye çalıştığımız kimliğinin pek sıklıkla hatırlanmadığı bir dönemde, tüm örgün tarihini ve barındırdığı heybetli kültürel mirası da yeniden gündeme taşıyarak.

Sözünü ettiğimiz buluşma, 'I. Uluslararası İznik-Nicea Sempozyumu' adıyla 1-4 Kasım tarihlerinde, İznik Eğitim ve Öğretim Vakfı tarafından, Halil İnalcık, Oktay Aslanapa gibi tarih ve sanat tarihi konusunda dünya çapında tanınan değerli akademisyenlerimizin kişisel çabaları ve İş Bankası'nın maddi desteğiyle düzenlendi.

Vakfın bahçesinde kurulan dev çadırda gerçekleştirilen sempozyuma, 20 üniversiteden 40 kadar yerli ve yabancı bilim adamı katıldı. İznik tarihinden, bölgenin botanik özelliklerine, kent surlarından mezarlara kadar geniş bir yelpazede geçen sempozyumda, hiç şüphe yok ki en ilgi çekici nokta, İznik çinilerinin yeniden canlandırılması konusun-

Yetmiş günlük serüven

Yüzde 80'i kuartzdan oluşan çini hamuru, kalıba alınır, zımpara, rötuş ve astarlama gibi aşamalardan sonra, 3-4 gün süreyle 930 derecede, fırında pişirilir. Soğuduktan sonra dekorlama evresinde, sırayla desen belirleme, eskizlerin oluşturulması, çıkarılan kompozisyonun iğneleme ile plaka üzerine aktarılması, kömür tozu katkılı boya ile kontur geçilmesi ve renklendirme işlemleri yapılır. Kurumaya alınan plakalar daha sonra kuartz ile sırlanır ve 2-3 gün süreyle bu kez 830 derecelik fırında pişirilir. Başından sonuna kadar her aşamada farklı bir ustanın çalıştığı bu serüven, plakalar ne büyüklükte olursa olsun, tam 70 gün sürer ve çini oluşumunu tamamlar.

da vakfın yürüttüğü çalışmaların tanıtımı oldu.

Zeytinlik içinde kurulu İznik Eğitim ve Öğretim Vakfı, 1993 yılından bu yana çalışmalarını Işıl Akbaygil'in öncülüğünde sürdürmekte. Vakıf, 1995 yılında oluşturduğu Çini Araştırma Merkezi ile geleneksel yöntemlerle üretilen XVI. yüzyıl İznik çinilerinin bu kez daha modern tekniklerle ancak aynı kalitede yeniden üretimi konusunda, önemli bir adım atmış. 1997 yılından itibaren de, kurulan çini atölyelerinde fırınlar yanmaya ve bir döneme damgasını vuran renk ve motifler yeniden üretilmeye başlanmış.

Alınan olumlu sonuçlar, vakfın ürettiği çinileri piyasaya sürerek, Aşkabat Camii, Adana Sabancı Camii ve son olarak da, İstanbul Metrosu gibi yapılarda mimari süsleme elemanı olarak kullanılmasına olanak sağlarken, Montreal ve Paris'te düzenlenen sergilerle de bu üretim yurtdışına tanıtılmış.

Halen TÜBİTAK'la işbirliği içinde yürütülen araştırmalar ve çini üretimi, farklı fakültelerde eğitim görmüş uzmanlar tarafından yürütülüyor...

İznik çinilerini bu denli eşsiz kılan nedir?.. İki açıdan ele alırsak, 1500'lerde, aşağı yukarı 80 yıllık bir süreçte üretilen çiniler, öncelikle renk özellikleriyle ve ikincil olarak da binin üzerinde bir çeşitle karşımıza çıkan kompozisyon zenginliğiyle dikkati çekmektedir. Daha da özele inersek, bu çinileri kıymetli kılan aslında, o dönem kullanılan renklerin topraktan nasıl, hangi yöntemlerle elde edildiğidir. Bu bilgilerin, ustalarıyla birlikte toprağa karışmış olması ve bu nedenle, örneğin XVI. yüzyılda yakalanan kırmızı rengin, ton olarak bir daha hiçbir zaman tutturulamamış oluşudur.

Sonraki dönemlerde Kütahya ve Çanakkale'de çini üretimi yüzyıllar boyunca devam etmiş olsa da, sözünü ettiğimiz sırların çözülememiş oluşu, İznik çinilerini sadece Anadolu'da değil, tüm dünyada çok kıymetli kılmaktadır.

Ancak ne yazık ki, bir dönem çok ucuza satılan çiniler, Avrupa müzelerinde toplanarak zengin koleksiyonlar oluşturulmuş ve bu sayede İznik çinileri dünya eski eser piyasasında prim yapan 'nadide parçalar' sınıfına girmiştir.

İşin daha da hayıflanılacak yanı, bugün, bir koleksiyon oluşturamayacak kadar az sayıda İznik çinisine sahip oluşumuz ve mevcut yapılardaki çinilerimizin güvenliğini sağlamakta yaşadığımız sorunlardır.

Bu duruma rağmen, iki yılda bir tekrarlanması planlanan bu sempozyumdan hareketle, bölge üniversitelerinden birine bağlı ya da bağımsız bir enstitü, bir fakülte, bir bölüm açarak çini araştırmalarında ve eğitiminde, İznik'i bir okul haline getirmek, üzerinde düşünülmesi gereken bir öneri... ■

Orijinal İznik çinisi örnekleri (üstte). İznik Eğitim ve Öğretim Vakfı'nın ana binası (altta). İstanbul Metrosu için İznik'te hazırlanan stilize panolardan biri (sol sayfada).

merakediyorum@googlegroups.com

◆ HAZIRLAYAN: NAZLI IRMAK
e-mail: peanaz@hotmail.com

Pembe Köşk'e rekor ziyaretçi

Türkiye'nin 2. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün evi Pembe Köşk, 29 Ekim'den bu yana, 16 bin kişi tarafından ziyaret edildi. İnönü Vakfı'nın organizasyonuyla kapılarını açan Pembe Köşk'ü, 12 Kasım'a kadar Ankara'dan ve diğer illerden, 117 okulun 14 bin öğrencisi gezdi. Eski bayramlara ait kutlama törenlerinin fotoğraflarıyla İsmet İnönü ve ailesine ait eşya, silah, nişan, belge, üniforma ve giysilerin sergilendiği 'Geçmişteki Cumhuriyet Bayramları' konulu serginin de açıldığı Pembe Köşk, bu süre içinde de 2 bin 500 ziyaretçiyi ağırladı.

Hamamdaki Afrodit taşındı

Yortanlı Baraj gölü suları altında kalacak olan Bergama'daki Allianoi Antik Kenti'nde bulunan paha biçilmez Afrodit heykeli, bu ilginç Roma ılıcasındaki 1800 yıllık yerini, zorunlu olarak terk etti. Kucağında bir istiridye kabuğu taşıyan ve tümüyle ayakta olan 1 metre 60 santim boyundaki mermer Afrodit heykeli, daha iyi korunabilmesi için, Bergama Müzesi'ne taşındı.

Antik kentin zengin bir yerleşim bölgesi olduğunu ortaya koyan kazılarda, çok sayıda bronz tıp aleti, cam ve keramik eserler bulundu.

Bu yıl Phillip Morris Sabancı Pazarlama ve Satış A.Ş.'nin de sponsor olarak desteklediği kurtarma kazılarına, 15 Mayıs'ta başlandı. Bergama Müze Müdürü Ahmet Yaraş, Afrodit heykelinin bir hamamda bulunmasının, az rastlanır bir gelişme olduğunu belirterek, "Efes'te ve Perge'de örnekleri var, ancak onların uzuvları kırık. Bergama'da bulunan heykelin en küçük kırığı dahi yok. Değeri ölçülemeyecek kadar fazla" dedi. Afrodit heykeli, bundan sonra yeni evi Bergama Müzesi'nde görülebilecek.

Körfezbank Sanatevi

Körfezbank'ın Genel Müdürlük binası olarak kullanılan Maçka Palas'ta, geçmişte şair Abdülhak Hamit Tarhan'ın ikamet ettiği daire, 'Körfezbank Sanatevi' olarak düzenlendi. Körfezbank Genel Müdürü Hüsnü Akhan, bu girişimlerinin, Maçka Palas gibi önemli bir binanın geçmişine saygının ve toplumsal sorumluluğun bir ifadesi olduğunu söyledi. Sanatevinde ilk olarak, Abdülhak Hamit Tarhan'ın ailesinden, dönemin yaşayan tanıklarından ve şairin Maçka Palas'taki edebi sohbetlerine katılan Taha Toros'un arşivinden elde edilen resim ve bilgilerin bulunduğu bir sergi açıldı. Sergi, 16 Aralık tarihine kadar gezilebilecek.

Selimoviç'in romanından 'Derviş' filmi

19. yüzyılın sonlarında, küçük bir Anadolu kasabasındaki tekkede yaşayan Mevlevi şeyhi 'Ahmet Nurettin'in yaşamından bir kesiti anlatan 'Derviş' filminin çekimleri sürüyor. 'Harem Suare' filmi yapımcılarının, İtalyan yapımcılarla ortaklaşa gerçekleştirdikleri filmi, İtalyan yönetmen Alberto Rondalli yönetiyor. Derviş filminin senar-

yosu, Yugoslav yazar Mehmet Selimoviç'in 'Derviş ve Ölüm' adlı romanından yola çıkıyor. Senaryo, insanın varoluşuna dair soruları, filmin baş kahramanı Nurettin'in deneyimleri aracılığıyla tartışıyor. Ahmet Nurettin'i canlandıran İspanyol oyuncu Antonio Buil Pueyo dışındaki bütün oyuncuların Türk olduğu Derviş filminin tamamı, tarihi ve gerçek mekanlarda yapılan çekimlerle gerçekleştiriliyor.

Al Capone Müzesi

ABD'de 20'li yılların ünlü gangsteri Al Capone'un Wisconsin eyaletinin kuzeyindeki bir çam ormanı içinde bulunan sığınağı, 4.25 milyon dolara satılıyor.

Chicago müzayede evi Sheldon Good & Co. tarafından yapılan açıklamada, en düşük fiyattan açık artırmaya sunulacak evin, 163 hektar alanı ve küçük bir gölü bulunuyor. Evin, daha sonradan yemek ve kokteyl salonuna dönüştürülen 'Al Capone'un İnziva Köşesi ve Müzesi' adlı bir diğer bölümü de açık artırmaya sunulacak. Al Capone, içki ve kadın satışından yılda 50 milyon dolar kazanıyordu. Hükümet, Chicagolu gangsteri vergi kaçırmak suçundan 1938'de Alcatraz'a göndermişti. Capone, frengi hastalığından 1948'de Florida'da öldü.

Borusan'ın müzik kütüphanesi

Tünel'deki Borusan Kültür ve Sanat Merkezi bünyesinde bulunan Müzik Kütüphanesi, müzikle ilgili kitapların yanı sıra, binlerce CD ve geniş nota arşiviyle 3 yıldan bu yana hizmet veriyor. Borusan Kültür ve Sanat Merkezi Genel Müdürü Sami Caner, kütüphanelerinde, klasik müzik, caz, blues, dünya müzikleri, Türk Sanat Müziği ve Türk Halk Müziği alanlarına ilişkin toplam 4.000 kitap, 2.500 nota, 6.000 civarında CD ve 2.500 LP ile ziyaretçilerine hizmet verdiklerini vurguluyor.

Ramazan nostaljisi

Ramazanlar eskisi gibi geçmiyor artık. Ne evlerde açılan börekler ne de büyük tepsilerde baklavalar var! Ama son yıllarda çeşitli restoran ve oteller, Eski İstanbul'un efsanevi 'Ramazan sofraları' geleneğini yaşatmak için çeşitli çabalar gösteriyorlar. Bunlardan biri de, ramazan boyunca Osmanlı mutfağının geleneksel tadlarını sunmaya hazırlanan Hyatt Regency... Bu arada, Armada Hotel, İstanbul iftarları için, 'sağlıklı' ve hafifletilmiş tadlarla hazırlanırken, The Marmara 'nostaljik' tadları canlı fasıl eşliğinde sunmayı hedefliyor. Ahırkapı'daki Alafranga Lokanta'da ise her gün yeni bir iftar menüsü sunulacak. Eski Ramazan sofralarını özleyenler ve hiç tanımayanlar için iyi fırsatlar...

Kataloglar gözaltında

Kültür Bakanlığı, yurtdışına kaçırılan tarihi eserlerin iadesi için, çalışmalarını titizlikle sürdürüyor. Bakanlığın girişimleri, açılan davalar ve İnterpol kanalıyla, pek çok ünlü tarihi eserin Türkiye'ye iadesi sağlandı. Afrodisias heykelleri, Boğazköy tabletleri, Karun hazinesi, Elmalı sikkeleri, Lidya eserleri, Atatürk'ün gümüş sigara tabakası, Manş Denizi batığındaki eserler, Zeugma ören yerinden çalınan iki parça mozaik, Nuruosmaniye Kütüphanesi'nden çalınan Kuran'ı Kerim, İzmir Müze Müdürlüğü bahçesinden çalınan kadın heykeli, iadesi sağlanan yapıtlar arasında.

Kültür Bakanlığı'nın halen Berlin'de bulunan 'Boğazköy Sfenksi'nin ülkemize iadesi için yürüttüğü yoğun girişimler sürüyor. Bergama-Zeus Sunağı'nın iadesi için ise, 1991 yılından bu yana yürütülen çalışmalar yoğunlaştırıldı.

Kültür Bakanı İstemihan Talay, yasadışı yollarla yurtdışına çıkarılmış tarihi eserleri ülkeye kazandırma çalışmaları çerçevesinde, yurtiçi ve yurtdışı müzayede kataloglarının da dikkatle incelendiğini vurguluyor.

merakediyorum@googlegroups.com

Ata'nın sevdikleri

Armağan Elçi'nin seslendirdiği Atatürk'ün sevdiği türküler, sanat yoluyla Atatürk'ü ve Atatürkçülüğü tanıtmak amacıyla albüm oluyor. Kültür Bakanlığı'nın desteğiyle Ode Prodüksiyon tarafından hazırlanan albüm, "Atatürk'ün Sevdiği Türküler, Şarkılar, Kahramanlık ve Asker Türküleri 1" adı altında piyasaya sürülüyor. Aralarında, 'Ata Barı', 'Çökertme', 'Sarı Zeybek', 'Hoş Gelişler Ola Mustafa Kemal Paşa' ve 'Yanık Ömer'in de bulunduğu 12 eserin yer aldığı albümün serisi hazırlanacak.

Osmanlı Yahudileri nasıl giyinirdi?

Gözlem Sanat Galerisi, 14 Aralık 2000 Perşembe günü, farklı bir sergi sunmak üzere hazırlanıyor: "Osmanlı'da Yahudi Kıyafetleri Sergisi". Şalom Gazetesi eski Yayın Koordinatörü Silvyo Ovadya'nın küratörlüğünü yaptığı sergide, Osmanlı dönemi ve coğrafyasında çizilmiş gravürlerden, hazırlanmış kartpostallardan ya da çekilmiş fotoğraflardan, Yahudilerin kıyafetleri geniş bir zaman dilimi içinde sunulucak. Eski bir sinagog olan Schneidertempel Sanat Merkezi'nde sergilenecek illüstrasyonlar, tezhip ve minyatür sanatçıları Olcay Çetinok, Ruhiefza Verdön ve Harika Yazıcı tarafından, bir yıldan fazla süren çalışmalar sonucu hazırlanmış... Sergide yer alan 63 illüstrasyon için, Türkçe-İngilizce açıklamalı bir albüm de basılmış bulunuyor. Sergi 11 Ocak 2001'e kadar, Pazartesi hariç, her gün gezilebilecek.

Bilgi için: 0 (212) 240 41 44

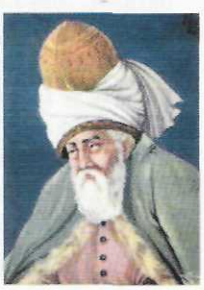
Ödüllü Troçki filmi

Bolşevik devriminin liderlerinden Leon Troçki'nin İstanbul'daki sürgün yıllarını anlatan 'Exile in Büyükada' (Büyükada'da Sürgün) belgeseli, uluslararası alanda büyük başarı kazandı. Film, 27 Ekim-2 Kasım arasında düzenlenen Milano Uluslararası Film Festivali'nde, belgesel dalında Türkiye'ye 'Birincilik' getirdi. Yapımcılığını Ayda Yavuz'un, yönetmenliğini Turan Yavuz'un üstlendiği dramatik-belgesel, Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü ile İMKB'nin sponsorluğunda çekildi. Rus aktör Viktor Sergachev'in Troçki'yi canlandırdığı belgeselde, ünlü oyuncuya Işık Yenersu, Tan Sağtürk ve Şahnaz Çakıralp eşlik etti.

Görüntü yönetmenliğini Colin Mounier'in üstlendiği filmin müziklerini de Fahir Atakoğlu hazırladı. Film, Aralık ve Ocak aylarında çeşitli festivallerde gösterime girecek.

Mevlana'nın 727. yıldönümü

Büyük Türk-İslam düşünürü Mevlana, '727. Vuslat Yıldönümü'nde, geçmiş yıllara göre daha geniş kapsamlı etkinliklerle anılacak. Konya İl Kültür Müdürü Osman Siviloğlu, 9-17 Aralık 2000 tarihleri arasında yapılacak anma törenlerinin Valilik, Büyükşehir Belediyesi ve Selçuk Üniversitesi işbirliğiyle gerçekleştirildiğini belirterek, bu yıl ilk kez sema törenlerinden önce Mevlevilerin alışveriş ve mutfak kültürleriyle sıkke giyme geleneği dramatize edilerek, izleyicilerin bilgilendirileceğini belirtti.

Ayasofyalı şarabın macerası

Nevşehir'de, 1977'de üretilen ve şişesindeki etikette Ayasofya Camii'nin fotoğrafı yer aldığı için ihraç edilmesine izin verilmeyen şarap, 23 yıl sonra sandıktan çıkarılarak satışa sunuldu. Şarabı 23 yıldan beri koruyan gazeteci ve fotoğraf sanatçısı Şahin Kaya, şarabın ihracının, dönemin Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan tarafından engellendiğini belirterek, "İhraç edilmek için, şişelenen şaraplar tek tek şişelerinden boşaltıldı. Elimdeki şarabın bir benzeri kimsede yok" dedi.

Kalehöyük'e dev çatı

Kırşehir'in Kaman ilçesine bağlı Çağırkan beldesi yakınındaki Kalehöyük kazı alanı, çalışmaların sona ermesi nedeniyle dev bir çatıyla kapatıldı. Japonya Ortadoğu Kültür Merkezi tarafından Kalehöyük'te yaklaşık 15 yıl önce başlatılan kazı çalışmaları, 15 yıl boyunca sürdürülecek. Kazı Başkanı Sachihiro Omura, bugüne kadar yaptıkları kazı çalışmalarında, çeşitli dönemlere ait yaklaşık 20 bin tarihi eseri günışığına çıkardıklarını dile getiriyor.

merakediyorum@googlegroups.com

Buçalışma;
merakediyorum@googlegroups.com

üyeleriiçinhazırlanmıştır.
Benzerçalışmalardanhaberdarolmak,
öneri, istek ve karşılaştığınız sorunlan bize bildirin.

Çalışmalarımızı takip etmek için
merakediyorum@googlegroups.com
e-postaadresine
"Üyelik" başlıklı veya boş bir mesaj gönderin.

Grupsayfasını
http://groups.google.com/group/merakediyorum
inceleyerek daha önce üyelerimizle paylaştığımız
çalışmavemesajlaninceleyebilir,
üyeliğinizidüzenleyebilirsiniz.

BİLGİLENME K HERKESİN HAKKIDIR
merakediyorum@
googlegroups.com
http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

Nurhan Atasoy'un hazırladığı sergide...

Osmanlı çadırı, 'gezer saray'

Topkapı Sarayı'nın Has Ahırlar Bölümü'nde açılan 'Otağ-ı Hümayun - Osmanlı Çadırları' sergisi, altı ay sürecek. Prof. Dr. Nurhan Atasoy'un 1976 yılından beri yürüttüğü araştırmaların ürünü olan bu sergiyi, aynı adı taşıyan bir kitap taçlandırıyor.

DEVRİM ÇAKIR

Prof. Dr. Nurhan Atasoy, yaklaşık 20 yıldır Osmanlı çadırlarıyla ilgili araştırmalar yapıyor.

Topkapı Sarayı Çadır Koleksiyonu, 23 Kasım tarihinden itibaren Topkapı Sarayı'nın Has Ahırlar Bölümü'nde sergilenmeye başlandı. Prof. Dr. Nurhan Atasoy'un, 1976 yılından beri sürdürdüğü geniş kapsamlı araştırmaların ürünü olan 'Otağ-ı Hümayun - Osmanlı Çadırları' sergisi, altı ay boyunca kapılarını ziyaretçilerine açık tutacak.

Yaklaşık 20 yıldır Osmanlı çadırlarıyla ilgili araştırmalar yapan ve bu araştırmaların sonucunda, sergiyle aynı ismi taşıyan bir kitap da hazırlayan Prof. Dr. Nurhan Atasoy ile; Aygaz'ın katkılarıyla hayat bulan 'Otağ-ı Hümayun - Osmanlı Çadırları' sergisi ve kitabı üzerine konuştuk.

FOTOĞRAF: VURAL YAZICIOĞLU

Osmanlı çadırları ile ilgili bir araştırma yapma fikri nereden doğdu? Bu konuda, sergiyle paralel olan bir kitap da hazırladınız. Araştırmalarınızdan söz eder misiniz?

Yıllardan beri Osmanlı çadırlarıyla ilgili bir kitap hazırlamak istiyordum. Bunun için, bir takım araştırmalar yapmış, konuyla ilgili notlarımı geliştirmeye çalışmıştım. Aygaz şirketi, bu projeye destek verebileceğini bildirince, yaptığım araştırmaları daha da genişletmeye karar verdim.

Çünkü, Türkiye'deki çadır koleksiyonunun bir eşi daha yok dünyada. Bu, ikiye bölünmüş bir

koleksiyon aslında. Bir kısmı Topkapı Sarayı'na bırakılmış, bir kısmı da Askeri Müze'ye devredilmiş. Bir de, Avrupa'nın çeşitli ülkelerindeki müzelere dağılmış parçalar var. Çalışmamın belli bir bütünsellik içinde ilerlemesi açısından, Avrupa'daki çadırları da görmem gerekiyordu. Bu konuda da bana imkan sağlandı. Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde, 22 müzede çalışma yaptım.

Araştırmanın bilimselliği açısından, yalnızca bu malzemeyi görüp, tiplerini 'bir mimari gibi' düşünüp bunların nasıl bir bütünsellik taşıdığını da anlamamız gerekiyordu. Çünkü, çadırlar bir araya gelip ayağa kalktıkları zaman bir mimari oluşturuyorlardı. Bu yarattıkları mimari tiplerin neler olduğu üzerinde de çalıştık.

Yurtdışındaki çadırları da, oraya nasıl geldiklerini anlatan 'öyküleriyle birlikte' tanımaya çalıştım.

'Otağ-ı Hümayun - Osmanlı Çadırları' sergisinde, izleyiciye sunduğunuz çalışmanın özü nedir? Bu anlamda, sergiden beklentileriniz nelerdir?

Bu çalışmadaki amacım, ana görsel materyaller olan çadırları, minyatürler ve yazılı bilgilerle bir araya getirip anlamlı ve anlaşılır bir bütün oluşturmaktı.

Insanlar, bir sergide her şeyden önce 'görmek' istiyorlar. Biz de daha çok buna önem verdik. Çadırlardan söz ederken, kısa ama önemli detayları içeren bilgileri sunduk. Yorucu bir çalışmanın ürünü olan bu sergiyle, saray çadırlarının köklerinin göçebe kültüre dayandığını, ama Osmanlılar'ın, bu kültürü nasıl bir imparatorluk seviyesine getirdiklerini göstermek istiyorum öncelikle.

Osmanlılar, çadır kültürünü öylesine geliştirmişler ve öylesine organize hale getirmişlerdir ki; seferler sırasında onları gören düşman askerleri, karşılarındaki şaşa ve ihtişamdan etkilenmeden edememişlerdir.

II. Selim, babası Kanuni Sultan Süleyman'ın Sigetvar'da ölümü üzerine, İstanbul'dan Belgrad'a gelmiş ve çadırda yapılan cülus töreniyle tahta çıkmıştı (Topkapı Sarayı Müzesi, solda). Tek direkli çadır, XIX. yüzyıl, (Askeri Müze, sol sayfada).

Çadırlar askeri alanlarda, düğün-sünnet törenlerinde, çeşitli eğlencelerde, askeri seferlerde nasıl kullanılmış? Bu sergi, bütün bu soruları yanıtlıyor. Çadırın Osmanlı devletinin toplumsal yaşamında nasıl, ne şekilde yer aldığını, minyatürlerle, tarihi belgelere dayanan açıklamalarla ve çadır örneklerinden büyük bir demetle anlatmaya çalıştık.

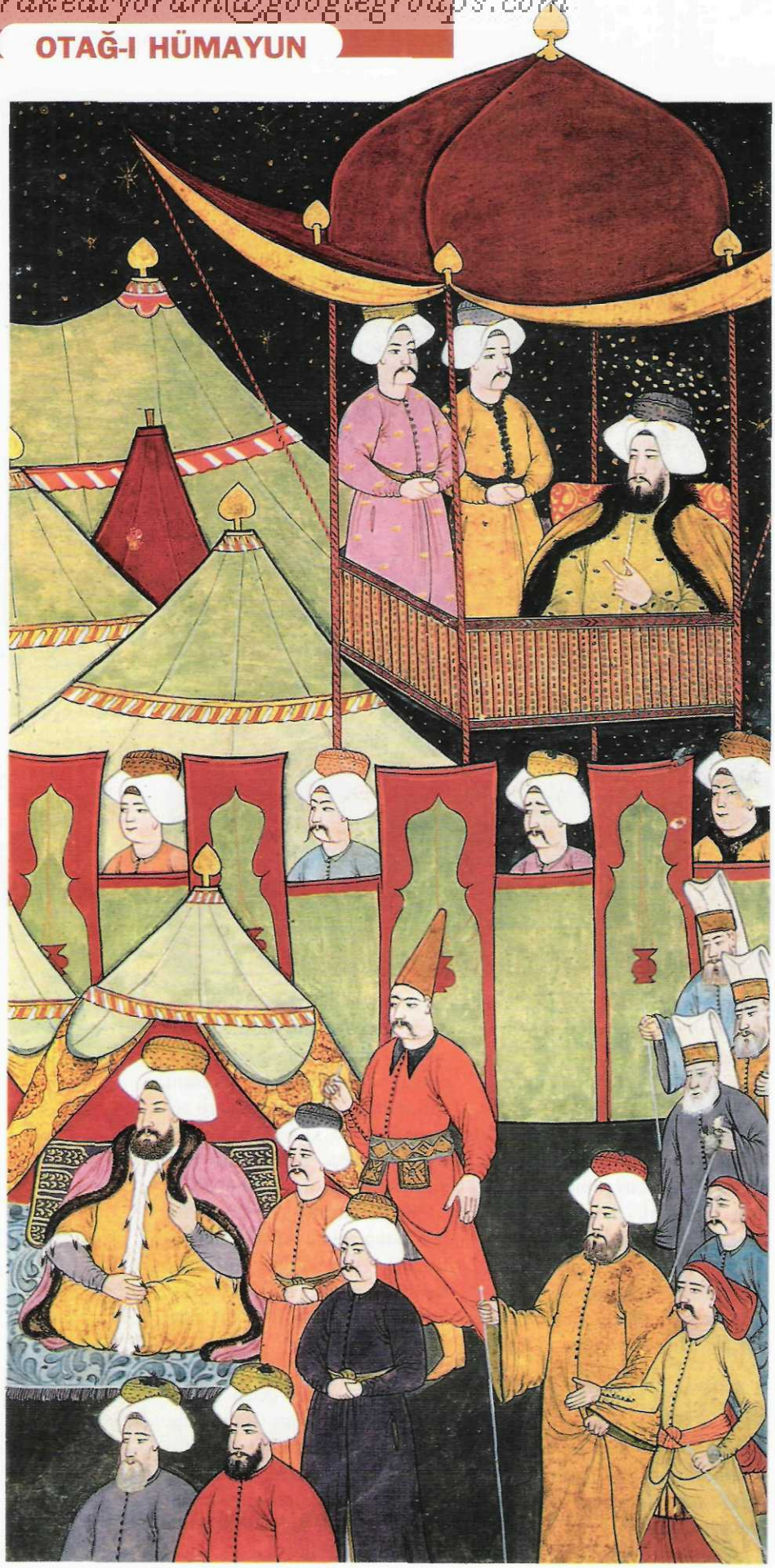
Türk ve Osmanlı çadırları üzerine yapılmış tarihsel araştırmalar yeterli düzey de mi sizce? Bu anlamda sizin de ilginizi çeken yayınlar var mı?

Çadır kültürü, ülkemizde olduğu kadar dünyada da üzerinde çok az çalışılmış bir konu. Yine de, çadırlarla ilgili bazı araştırma yayınları var. Bunların içinde en çok ilgimi çeken ve beni sevindireni, Orta Asya kökenli göçebe-keçe çadırları üzerine yazılmış güzel bir çalışmaydı.

Bu araştırmayı yapan, mimarlıktan gelme bir İngiliz araştırmacı, Peter Alford Andrews. Kendisinin, Orta Asya keçe çadırları üzerine iki ciltlik bir kitabı var.

Peter Andrews, çadırların Osmanlı'ya kadar gelen bir tarihçesini açıklamış kitabında. Keçe çadırları konulu bu araştırma, benim hazırladığım Otağ-ı Hümayun ile bir araya geldiğinde, adeta Türk çadır tarihini tamamlıyor.

merakediyorum@googlegroups.com

Çadırlarla ilgili olarak yürüttüğünüz bu araştırmada, en çok neler üzerinde durdunuz? Özellikle nelere dikkat ettiniz?

Bu araştırmada, yalnızca elimizdeki malzemeleri çalışma konusunda değil, o malzemeleri bir tarihi çerçeve içine oturtma noktasında da özenli davrandık.

Çadırların terminolojisini çıkarmaya çalıştık.Yani, neresine ne dendiğini, kimler tarafından ve nasıl üretildiğini anlamaya çalıştık.

Bundan sonra belgeler topladım. Bunlar daha çok mehterhane kayıtlarını içeren belgelerdi. Mehterhane, Osmanlı teşkilatı içinde yer alan ve 'Mızıkacılar' ile 'Çadırcılar' dan oluşan bir organizasyon. Mehterhane-i Hayme, yani çadır mehterleri , saray ve saray çevresindeki elçiler, paşalar için çadır üretiyorlar, onlara çadır sağlıyorlar. Mehterhane'nin senelik mal sayımlarına dair çok sayıda belgeye ulaştık.

Bu belgeleri okuyarak, 'şemseli çadır, kandilli çadır' gibi bir takım tabirleri anlamaya çalıştık. Bu konuda, mevcut sözlükler bile bazen yetersiz kaldı. Bilimsel çalışmada her şeyin yanıtını verebilmek mümkün değil, ama yine de birçok kavramın açığa çıktığını ve birçok sorunun yanıt bulduğunu görmek sevindirici.

Sizce, Osmanlı Otağ-ı Hümayun'ları, Orta Asya göçebe kültürünün bir uzantısını mı oluşturuyor?

Bu çadırlar, bana göre göçebe geleneğinin bir uzantısıydı. Bu gelenek olmasaydı, Osmanlılar, bana göre, bu kadar başarılı seferler gerçekleştiremezlerdi.

Tarihi şöyle bir gözlerimizin önünden geçirirsek, çok büyük askeri seferlerin düzenlendiğini görürüz. Örneğin , -hangi şartlar altında gerçekleştirildiğini tam olarak bilemesek de- Büyük İskender'in, uzun yıllar süren ve

dura dura ilerlediği çok büyük seferleri var. Haçlı seferlerini düşünün; bu seferlerde Haçlı orduları, zamanla sefil olmuşlar ve gittikleri gibi dönememişlerdir. Osmanlılar'a baktığımızda, seferlerin her zaman bir 'mevsim' içinde yapıldığını ve bu seferlerde, belli bir tarihe kadar, büyük başarılar elde edildiğini görüyoruz.

Çünkü Osmanlı devleti, göçebe kültürün kalıntılarını korumuş ve bir ölçüde devam ettirmiştir. Bu onlara büyük bir organizasyon yeteneği vermiş, askeri seferler bunun üzerine kurulmuştur. Ama bu, basit bir göçebe kültüründeki organizasyonun çok ötesine geçmiştir Osmanlıda.

Göçebe geleneği, Osmanlı'da iyi bir organizasyonla çok büyük boyutlara getirilmiş. Küçük boyuttaki çadırlar büyümüş, kullanım alanları genişlemiş, süslemeleri geliştirilmiş ve çadırlar bir imparatorluk seviyesine ulaştırılmış. Göçebe kültüründe aynı çadırın içinde yatılır, yemek yenir, konuk ağırlanırdı. Ama bir Osmanlı çadırında, özellikle de Otağ-ı Hümayun'da, padişahın vezirlerle toplanacağı bir divanı var. Sefer sırasında kutsal emanet götürülüyorsa, onun bir çadırı var. Topkapı Sarayı'nı gözlerinizin önüne getirin; aklınıza gelecek tüm binaların benzerleri olan çadırlar, onların fonksiyonlarını yerine getirecek şekilde, Otağ-ı Hümayun'da yerini almıştır. Yani, bir 'gezer saray'dır Osmanlı'da çadırlar.

Osmanlı çadırlarıyla dönemin mimari özellikleri arasında ne gibi paralellikler var?

Aslında burada, 'Tavuk mu yumurtadan, yumurta mı tavuktan çıkar?' durumuyla karşılaşıyoruz. Topkapı Sarayı'nı ele alalım: Saray'ın mimari düzenlemesi, bir Otağ-ı Hümayun fikrinden mi doğmuş? Yoksa Otağ-ı Hümayun, Topkapı Sarayı'nı mı minyatür şeklinde kopya etmiş?

Peter Andrews'ın kitabı, beni bu anlamda da çok heyecanlandırıyor. Çünkü bu kitap hazırlanırken, Çin kaynaklarından bile yararlanılmış. Kitapta, Orta Asya eski Türk saray çadırları gösteriliyor. Onlarda görülüyor ki, çadırlar, aynı Otağ-ı Hümayun'daki gibi -Osmanlı'ların 'zokak' (sokak) dediği- bir seraperde duvarla çevrili. Bununla, bir alana kadar birçok insanın girebildiği bir avlu oluşturuluyor. Bir yerden sonra o seraperde çekilmiş, onun arkasındaki bölüm ise, sanki Topkapı Sarayı'ndaki Enderun'u (İç Saray) hatırlatıyor. Bu durum, benim asıl anlatmak istediğimi doğruluyor. Çünkü orada çadırlarla kurulan, saray planında kompleksler mevcut.Yani, mimariyle çadırın bu noktada çok yakın bir ilişkisi var. ■

III. Ahmet, 1720 düğününde: Padişah hem Adalet Kulesi'nde, hem de değerli kumaşlarla örtülü 'maka' adlı küçük çadırında eğlenceleri izlerken görüntülenmiş (Topkapı Sarayı Müzesi, sol sayfada). İki direkli germe çadır XVII. yüzyıl (Macar Milli Müzesi, Budapeşte; solda).

Çadırlar nasıl korunuyor?

Türkiye'deki çadır koleksiyonunun çok zengin olduğunu belirten Prof. Dr. Nurhan Atasoy, bu durumun, çadırların gerektiği gibi korunmasını zorlaştırdığına dikkat çekiyor: "Topkapı Sarayı'nda 53 parça, küçüklü büyüklü çadır var ve bunların en büyükleri 130 kilo ağırlığında. Yani bu eserleri gerektiği gibi korumak için neredeyse ayrı bir binaya ihtiyaç var. Askeri Müze, çadırların korunması konusunda oldukça iyi şartlar sağlamış. Ama yine de, 'iyinin iyisi var' sözünü unutmamak gerekir. Özel girişimlerin katkısıyla da olsa, bu gibi tarihsel eserlerin gerektiği gibi korunması noktasında girişimler oldu. Osmanlı çadırları konusundaki araştırmamıza destek olan Aygaz şirketi; çadırların temizlenmesi konusunda da bize yardımcı oldu. Çadırların üzerinde yılların tozu vardı. Bunların ancak bir uzman tarafından temizlenmesi gerekiyordu. Çünkü gereken temizleme şeklini bilmeyen biri, herhengi bir şekilde esere zarar verebilirdi. Çadırların bilimsel yöntemlerle ve konservasyon usulüyle temizlenmesi için Berlin Müzesi'nden gelen bir tekstil uzmanı, bütün bir yaz boyunca Has Ahırlar'da çalıştı. Çadırlar, yerlere serilen bezler üzerine açıldı ve tek iplikleri bile kıpırdatılmadan, üzerlerine örtülen süngerler üzerinden özel makinalarla temizlendi. Bu tür projeleri devlet de üstlenebilir. Ama, sonuçta proje ihaleye çıkarılacağından ve 'en iyi' yapana değil de 'en ucuz' yapana verileceğinden, sağlıklı bir sonuç elde etmek pek mümkün olmaz."

merakediyorum@googlegroups.com

Tanzimat döneminden...

Acı bir aşk hikayesi

Ünlü dil bilgini Şemsettin Sami'nin tiyatro sanatçısı Mari Nıvart ile yaşadığı aşk 1880'lerde sanat dünyasında, dillere destan olmuştu. 1884'ün Temmuz ayında, kimilerine göre, çocuğunu düşürmek için aldığı ilaçtan, kimilerine göre de üzüntü, bitkinlik ya da veremden ölmüştü Mari Nıvart...

METİN AND

Tanzimat tiyatrosunun iki güçlü kişisi, tiyatro sanatçısı Mari Nıvart ile oyun yazarı Şemseddin Sami arasındaki büyük aşk, çağında önemli yankılar yaratmıştı.

Mari Nıvart çok önemli, doğal bir dram sanatçısıydı. Mutsuz anneleri, kocasının gözü yaşlı arkada bırakıp gittiği kadınları, hayatın sillesini yemiş kızları içten duyarak sahnede yaşatıyordu. 1853'te İstanbul'da doğmuştu, asıl adı Mari Karayan'dı. Alçak gönüllü, içine kapanık, gösterişi sevmeyen bir kişiliği vardı. Beyoğlu'ndaki Soeur'ler okulunda okumuş, 1869-70'te 16 yaşında, Tomas Fasulyeciyan topluluğu ile Nahçıvan'daki gösterimlere çıkmıştı. İstanbul'a dönüşünde 5 yıl Güllü Agop yönetiminde Osmanlı Tiyatrosu'nda çalıştı, topluluğun yönetimi Mınakyan'a geçince onunla da çalıştı. Sahnede ağlarken gerçekten ağlar, bayılınca gerçekten bayılırdı.

Mari Nıvart sahnede.

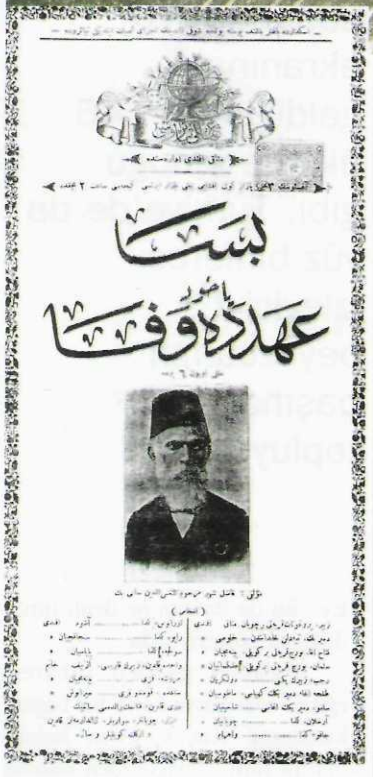
Şemseddin Sami'ye gelince, o her şeyden önce dil bilginiydi. Türkçe ve Fransızca sözlükler hazırladı. Bugün de bu sözlükler değerlerini korumuşlardır. Şemseddin Sami, gazetecilik de yapmıştır. Sefiller'i, Robinson Crusoe'yi Türkçeye çevirmiş, ilk roman sayılan 'Taaşşuk-ı Tal'at ve Fıtnat'ı yazmış, Orhun Yazıtları'nı, Kutadgu Bilig'i günümüz Türkçesine çevirmiştir.

Şemseddin Sami, Tanzimat tiyatrosunun üç önemli oyununun da yazarıdır. Bunlar, Endülüs'te Emevi döneminde geçen romantik dramı 'Seydi Yahya', Şehname'den demirci Gave öyküsü üzerine 'Gave' ve Arnavutlar arasında geçen 'Besa yahut Ahde Vefa'. Ayrıca Dumanoir ve Dennery'nin 'Le Vieux Caporal' adlı oyununu 'İhtiyar Onbaşı' yahut 'Müsin Onbaşı' adıyla Türkçeye çevirmiştir. Dört oyun da Osmanlı Tiyatrosu'nda oynamıştır.

Mari Nıvart, Şemseddin Sami'nin üç oyununda baş kadın rolü oynamıştı. Şemseddin Sami, kızı seviyor, onunla bir aşk bağı kurmak istiyordu. Mari Nıvart önce duraksadı, ama o da Şemseddin Sami'ye gizli bir aşk besliyordu.

Belki de Şemseddin Sami oyunlarını yazarken Mari Nıvart'ı düşünüyordu. Genç kadın önceleri aşkını açıklamaktan korkuyordu. Istanbul'dan uzaklaşmak istedi, Tiflis'e gitti, ora-

بسا عهد وفا

daki tiyatroda Gogol, Griboyedov gibi Rus klasikleriyle, en başarılı olduğu 'Kamelyalı Kadın'ı oynadı. Ancak Şemseddin Sami'yi unutamıyordu. 1882 yılında İstanbul'a döndü ve yalnız Türkçe gösterimler verdi.

Kendini Şemseddin Sami'ye bıraktı, bunun sonucu Şemseddin Sami'den çocuk bekliyordu. Ancak aralarında din engeli vardı, ayrıca Şemseddin Sami evliydi. Bu engeller yüzünden evlenemezlerdi. Ailesi de Mari Nıvart'a bu yasak aşk yüzünden cephe almıştı. Canına kıymak da istedi.

Tiyatro sanatçısı Mari Nıvart ile oyun yazarı Şemseddin Sami'nin aşkı, büyük yankılar yaratmıştı.

Son kez 'Kamelyalı Kadın'ı oynadı. Çok dokunaklı, herkesi ağlatan bu son gösterimden sonra, 8 Temmuz 1884'te öldü. Kimine göre çocuğunu düşürmek için aldığı ilaçlardan ölmüştü, kimine göre ise üzüntü, bitkinlik ve veremden.

Mari Nıvart'ın ölümü büyük yankılar yaptı. Ermeni, Fransız, Rum ve Türk aydınlarını, yazarları büyük yasa boğdu. Onun için yazdıkları yazılarda, şiirlerde kültür dünyasının bir çiçeğini yitirdiğini, arkasında onu sevenlerin gözyaşlarının gözlerinde kaldığını yazdılar. Cenaze törenine 6 bin kişi katıldı. Dini tören Beyoğlu'nda Santa Maria Kilisesi'nde düzenlendi. Törene, 'Kamelyalı Kadın'dan sonra 'La Traviata' operasının hüzünlü müziği eşlik etti. Feriköy Mezarlığı'nda toprağa verildi. O gün bütün tiyatrolar kapandı. Onun için mermerden bir anıt yapıldı. A. Arpiaryan adındaki Ermeni yazar, 1887'de yayımlanan 'Ağlayan Kadın' başlıklı yazısında, Mari Nıvart'ın hüzünlü aşk hikayesini yazdı. ■

'Besa yahut Ahde Vefa' oyununun Osmanlı Tiyatrosu'ndaki bir temsilinde oyuncular bir arada (üstte). Şemsettin Sami'nin fotoğrafını taşıyan piyes afişi (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Laura Ingalls'ın 'Küçük Ev'i...

Mutlu aile maceraları

Ingalls Ailesi'yle birlikte, unutulmaz küçük Laura'nın yani gerçek adıyla romancı Laura Ingalls Wilder'ın hikayesi... Efsane aktör Michael Landon'ın hem oynadığı hem yönettiği 'Küçük Ev', 1970'lerin sonunda TRT ekranına geldiğinde, 146 ülkede olduğu gibi, Türkiye'de de yüz binlerce izleyiciyi beyazcamın başına topluyordu.

AYDIN EROL

TRT, 146 ülkede gösterilen 'Küçük Ev'i Türk televizyonseverlerine sunmaya başladığında, ne kadar tutacak bir dizi satın aldığı ortaya çıkmıştı. Gerek yapım düzeyi, gerekse ayrıntılara inen estetik ve incelik, dramatik yoğunluğu ve temposuyla TV izleyicisini bir anda içine çeken 'Küçük Ev', izleyiciyi Ingalls Ailesi'nin parçası yapıverdi.

'Küçük Ev', televizyon tarihinin gerçekten en önemli dizilerinden biriydi... Yıllar boyunca, milyonlarca televizyonsever, onların maceralarını izledi. Dizinin çekimleri ve yayını sırasında, küçük yıldızları büyüdü; genç kız oldu. Hatta evliliğin eşiğine bile geldiler; ama dizi bitirilmedi. Çünkü her yıl yapılan halk anketlerinde, sevilen diziler arasında mutlaka ilk beş arasına giriyordu 'Küçük Ev'. Bu da dizinin ne denli tutulduğunu gösteriyordu...

Başladığı günden itibaren, eğitici özelliğiyle haklı bir beğeni kazanan, 'Küçük Ev'in babası olarak tüm izleyicilerden olumlu not alan Charles Ingalls ya da gerçek adıyla Michael London, dizinin 'babası' olarak kabul ediliyordu... Neden mi?.. Çünkü ünlü aktör, bu sevilen dizinin hem oyuncusu, hem yapımcısı,

Küçük Ev dizinin Ingalls ailesi bir arada: Charles, Caroline, Mary, Laura ve Carrie Ingalls.

hem yönetmeni, hem de senaryo yazarıydı... Ve 'Küçük Ev'in sevilmesinde en büyük pay da onundu. Kasabanın alışveriş mağazasını işleten ve sonradan görme aile yapısına sahip 'Oleson'lar ile 'Ingalls' ailesi arasındaki anlaşmazlıklar sürekli Charles Ingalls'ın soğukkanlı tavrıyla yumuşuyordu.

Ancak tüm dünyada dizi çok fazla sevilince, baba Charles yani Michael London, astronomik bir ücreti kendisine layık görünce, bir anda kendisinin ve eşi Caroline Ingalls rolünü oynayan Karen Grassle'ın sonunu da hazırladı. Daha sonra birçok önemli yapımda televizyon ve sinema izleyicilerinin karşısına çıkacak olan London ve Grassle'ın rolleri azaltıldı ve dizinin konusu Laura Ingalls'ın üzerinde yoğunlaşmaya başladı. İki ünlü oyuncunun dizideki rollerinin azalması, Laura yani Melissa Gilbert için, şöhret kapılarını ardına kadar açmıştı.

Baba Charles, anne Caroline, küçük Carrie ve Laura'nın sevgi kasabası 'Walnut Grove'daki 'Küçük Ev'leri, TRT ekranlarına geldiğinde herkes bu ailedeki sevecenliği, yardımlaşmayı, anlayışı, özetle mutluluğu yüreklerinin taa içinde hissediyordu. Zaten dizideki tılsım da buydu: Mutluluk yuvası... İzleyenlerin büyük bir bölümüne de örnek olmaya başlamıştı Küçük Ev. Hatta çocukların Ingalss ailesinin tüm bireylerinin isimlerini andıkları tekerlemeleri bile vardı. Bu tekerlemeyi kız çocukları ip atlarken ritm tutmak için kullanırlardı.

Ingalls ailesinin ortanca kızı Laura dizinin en sevilen karakteriydi (solda). Charles Ingalls'ı canlandıran Michael Landon, Amerikan sinema ve TV dünyasında uzun süre yer aldı. Landon, 1991'de öldü (altta).

Türkiye'de Küçük Ev'in yarattığı ünlüler de vardı. TRTnin kurulduğundan bu yana tartışmasız en üstün olduğu yön olan seslendirme sanatçıları, bu dizide de kendi yıldızlarını ortaya çıkardılar: Laura Ingalls karakterini seslendiren Cansu Akbel. Gece haberleri kuşağında çok tutulan 'Güne Bakış' bültenini hazırlayan Can Akbel'in kızı olan Cansu Akbel, o güne kadar birkaç çizgi film karakteri seslendirmiş ama Laura'nın sesi olarak, bir anda tanınmıştı. Doğrusu Türk izleyicisi Laura'yı izlerken, Cansu Akbel'in sesi en az Melissa Gilbert'ın oyunculuğu kadar önemliydi.

Ancak bir dizinin tutulmasındaki en önemli etken olan, dizinin ve kahramanlarının normal yaşantımızda yaşayabilecek olmasıdır. 'Küçük Ev' ve çevresinde yaşananlar da, gerçeğe yakınlığı ve insanlara yol göstericiliğiyle, televizyon tarihinin unutulmazları arasında girmişti. ■

Küçük Ev'de kim kimdir?

1983 yılında Türkiye'de renkli olarak yeniden gösterilmeye başlanan Küçük Ev dizisinde rol dağılımı da şöyleydi:

Michael Landon ..... **Charles Ingalls**
Karen Grassle ..... **Caroline Ingalls**
Melissa Sue Anderson ..... **Mary Ingalls**
Melissa Gilbert ..... **Laura Ingalls**
Lindsay Grenbush ..... **Carrie Ingalls**
Jonathan Gilbert ..... **Willie Oleson**
Katherine Mc Gregor ..... **Harriet Oleson**
Alison Arngrim ..... **Nellie Oleson**
Richard Bull ..... **Nels Oleson**
Kevin Hagen ..... **Dr.Hiram Baker**
Ketty Lester ..... **Hester Sue Terhune**

merakediyorum@googlegroups.com

İpekçi'nin açık oturumları

Altmışların ikinci yarısında, İstanbul Radyosu'nda en çok dinlenen programların başında, saygıyla andığım, sevgili arkadaşım Abdi İpekçi'nin 'Açık Oturum'ları gelirdi. Sevgili Abdi, o inandırıcı, saygı veren sesiyle gündemdeki konuları mikrofona getirir, ciddi ama tatlı bir tartışma ile konuyu açar, aydınlatırdı. Program dinleyiciden büyük ilgi gördü. Ancak bir süre sonra Abdi İpekçi'nin zamanı programı sürdürmek için yetersiz kaldı. Bunun üzerine dönemin bir başka ünlü gazetecisi, Cumhuriyet'in Genel Yayın Yönetmeni Ecvet Güresin'e öneri götürüldü. 'Yuvarlak Masa' adını alan programı Ecvet Güresin ve yardımcısı Adnan Dinç hazırlamaya başladı. İşte rahmetli Abdi İpekçi'nin hazırladığı, benim de katıldığım ve konusu 'spor' olan bir 'Açık Oturum' anısı... (Fotoğrafta, soldan itibaren, gazeteci Sahir Özbek, Abdi İpekçi, Gençlik ve Spor Bakanı Malik Yolaç ve Halit Kıvanç görülüyor.)

AYRINTI

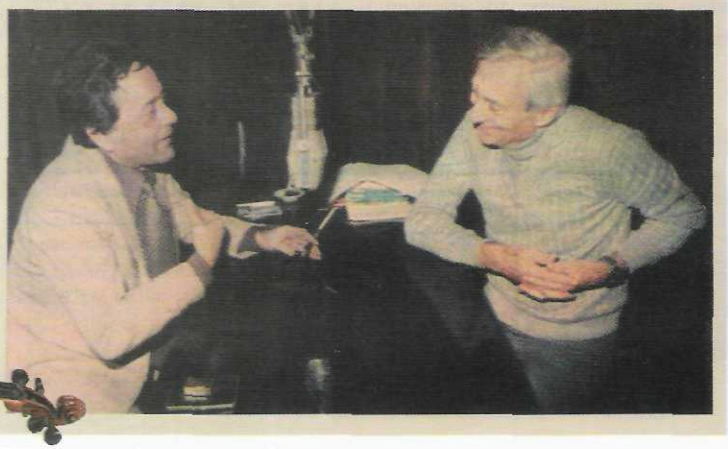
1955-1965 arasında radyo da kullanılan kurgulu ve taşınabilir 'amplicorp' ses kaydedici-okuyucu.

Radyoda 1950 öncesinde kullanılan borulu bir keman.

Kahkahacılara nazar değmişti

Hiç unutmam; Türk Tiyatrosu'nun büyük yıldızı, milyonları güldüren, 'Kahkaha Kralı' diyebileceğim sevgili Gazanfer Özcan'la bir radyo programında buluşmuştuk. İstanbul Radyosu stüdyolarından birinde, mikrofonun iki yanına geçmiştik. Program başlarken teknik sorumlu arkadaş, "Program finali için birer fıkra hazırlayın, kolaylık olur" demişti. Ama biz Gazanfer'le kendimize aşırı güven içinde, "Düşündüğün şeye bak; denizde kum, bizde fıkra!" dedik. Nasılsa onca fıkradan ikisi değil, on ikisi, otuz ikisi hatırımıza gelirdi. Ve programın sonu geldi. İkimiz de durduk. Aklımıza tek fıkra gelmiyordu. Teknik sorumlu arkadaş stüdyo kapısını açıp seslendi: "Bende iki fıkra var. Söyleyeyim de anlatın, bitirelim programı..." İşte o günün canlı belgesi olan fotoğraf karşınızda...

Otuz saatlik yayın

1973 Seçimleri'nin yayını öylesine uzun sürmüştü ki... 'Günlerce' dersem, inanın! Birçok program önceden hazırlanmış, kimi de canlı olarak dinleyenlere ulaştırılmıştı. Otuz küsur saat süren yayın nedeniyle iki geceyi uykusuz geçiren, radyo yayıncıları ve spikerleri olmuştu. Bugünün teknik kolaylıkları olmadığı için, *önceden hazırladığımız bazı programları da canlı* izlenimi verecek şekilde banda almıştık. Bu arada bir programda Orhan Boran (sağda) arkadaşımla ikimiz karşılıklı paslaşıyorduk. Daha doğrusu öyle olması gerekiyordu. Ne var ki, ben o sırada İstanbul'da gazetede çalışıyorum. Orhan Boran da Ankara'da gazinoda çalışıyor, showmenlik yapıyor.

Çare? Çare basitti: İkimiz de programın kendimize ait bölümlerini banda aldık. Sonra onları birleştirip yayınladılar. Harika bir montaj yapmıştı teknik görevli arkadaşlarımız... Biz de sanki birbirimizle konuşuyormuşuz gibi, sanki karşı karşıya imişiz gibi programı götürdük. Örneğin, "Orhancığım, haklısın ama.. Bak dinle.." diyor ve onun dediği konudan başka birşey anlatıyordum. O da, "Halitçiğim, sen şimdi onu bırak da, bak başımdan geçenleri dinle" diyordu. Seçim ertesinde inanılmaz sayıda kişi yolumuzu çevirmiş, birlikte yaptığımız programı kutlamıştı. Çoğu da, "Eee siz karşı karşıya olunca espriler kendiliğinden çıktı *tabii*" demişti. *Aynı programda, İstanbul'da Şerif-Şenay Yüzbaşıoğlu'nun evinde Nesrin Sipahi,* Üç Hürel'ler, Gökben, Selçuk Başar; Füsun Önal'ın evinde ise, Esin Engin, Altan Karışdaş, Suna Keskin, Günfer Feray, Güzin Özipek toplanmış, tatlı tatlı konuşmuş, araları da, müzikle, şarkıyla süslemiştik. Aynı programda sevgili Erkan Yolaç, Ankara'dan; Devekuşu Kabare'ciler (Zeki Alasya-Metin Akpınar) Erzurum'dan; Ali Özoğuz da Hakkari'den yayına katılmışlardı. Kısacası, unutulmaz bir yayın maratonu yaşamıştık.

RADYO HAFTASI DERGİSİNDEN

1952 yılının Ekim sayısında Faruk Akel orkestrası ile ilgili bir haber. 'Orkestranın şantörü Bill Moor Türkiye'den ayrılıyor.'

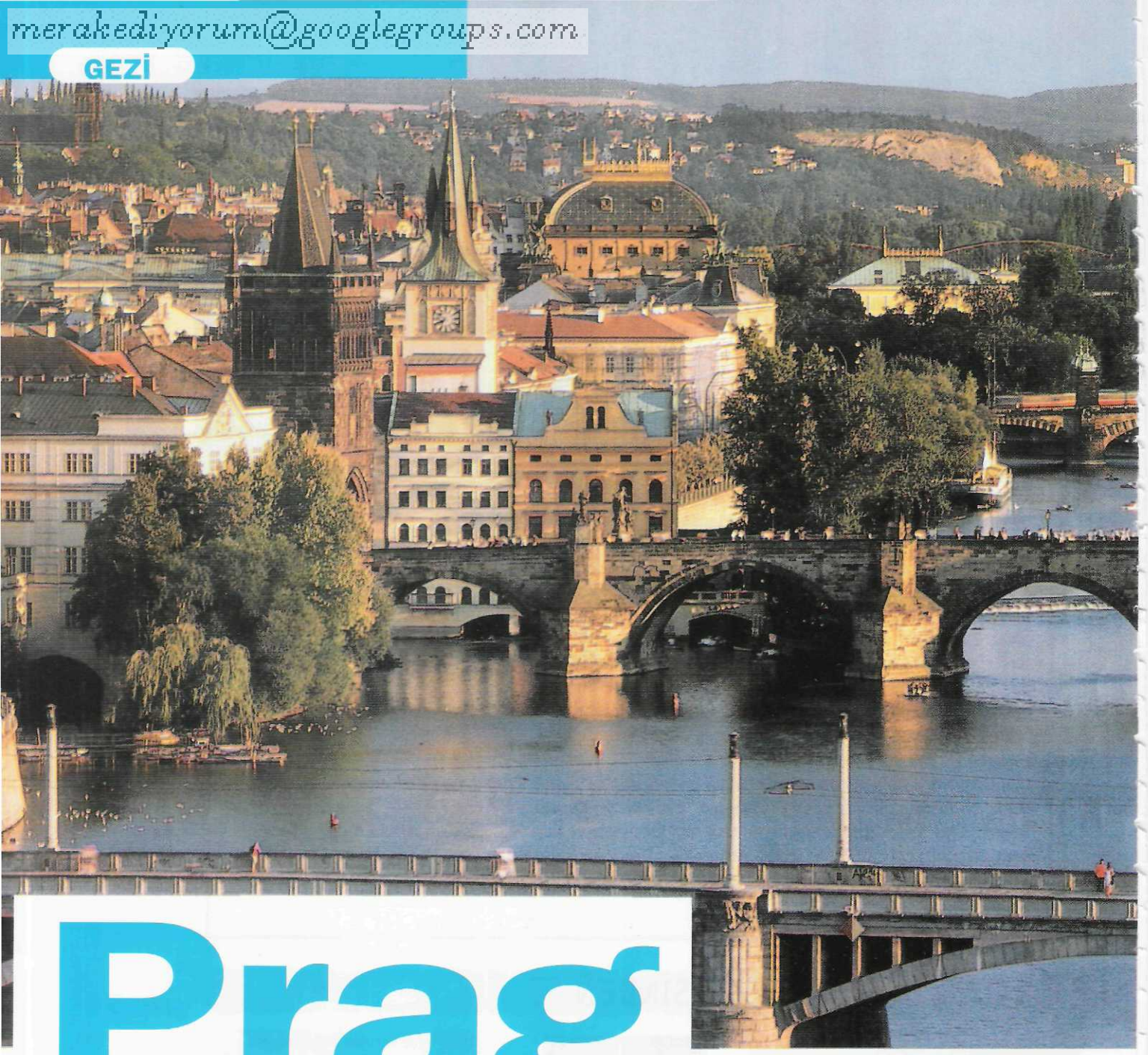
'Gençliğin Sevgilisi Alpman' Türk pop müziğinin öncü isimlerinden Ayten Alpman 1950'li yıllarda.

1950'lerde kurulan Doğu radyosu için o dönemde pek çok aday çıktı. Doğu illerindeki vatandaşlar, bunun için Radyo dergilerini mektup yağmuruna tuttular.

Erzurumlular "DOĞU RADYOSU„nun, şehirlerinde kurulmasını istiyorlar

merakediyorum@googlegroups.com

Prag

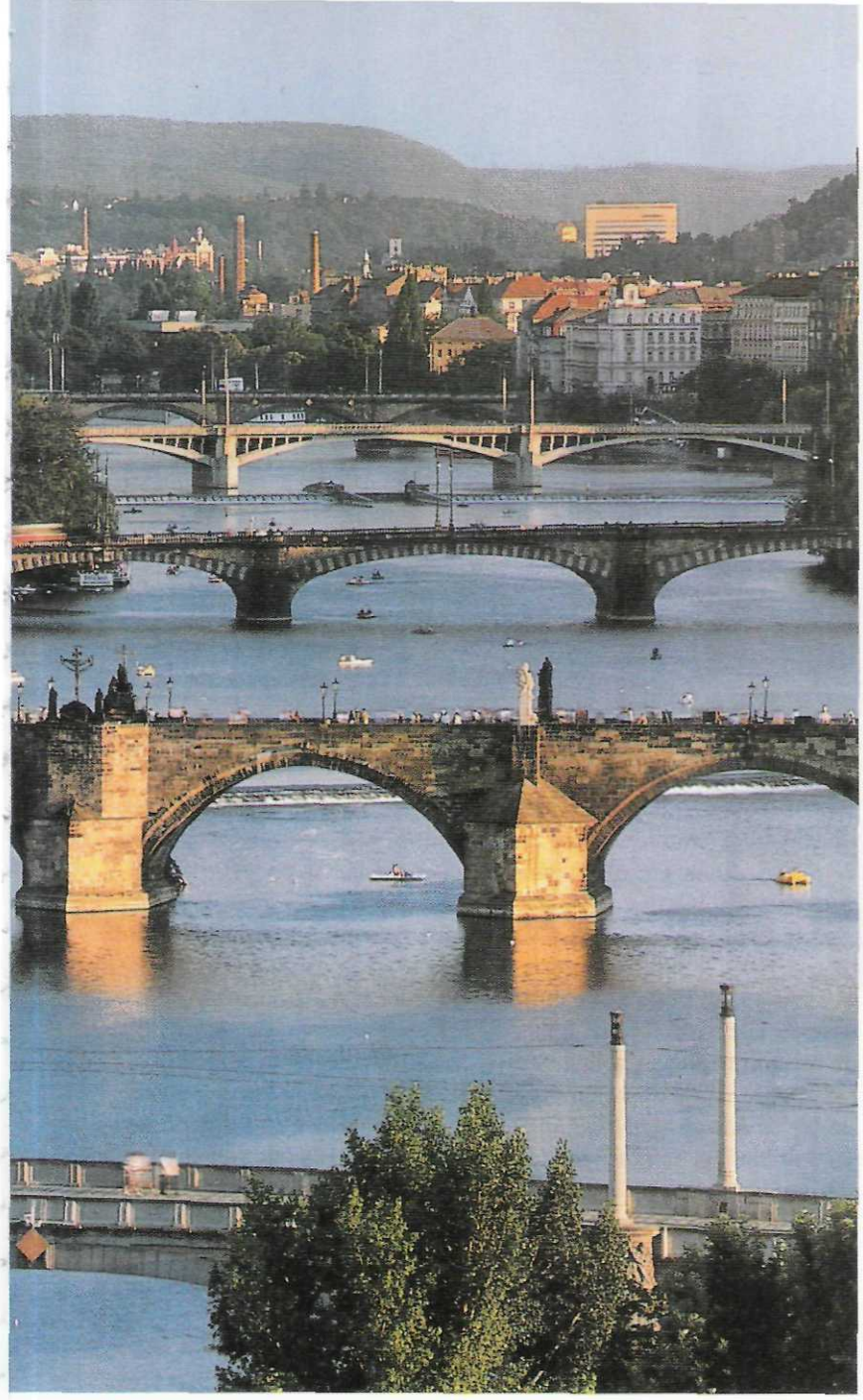
Kafka'nın 'küçük annesi'

Bu zengin ve gizemli kent, büyülü mimarisiyle, yüzyıllara meydan okumaktadır. Prag, ölene kadar kendisine sadık kalan Kafka'nın doğuşuna da tanıklık etmiştir.

DERLEYEN: İSMET AKÇA

Şair haklı. 'Kaprisli Tarih', sonunda Prag'a 'Avrupa'nın büyülü başkenti' payesini teslim etti. Kız kardeşi Roma gibi yedi tepe arasına kurulu Prag, bir hanımefendinin korse giydirilmiş edebiyle bir liselinin özenti küstahlığını bünyesinde birleştirir.

Kentin büyülediği gezgin edebiyatçıların (Chateaubriand, Kokoschka, Apollinaire, Perutz) ve doğumlarına şahit olduğu ço-

cukların (Rilke, Holan, Kafka) gölgeleri, hâlâ Vltava üzerindeki köprülerde gezinmektedir.

Johannes Urzdil, "Kafka Prag'tı, Prag da Kafka" diye yazmaktaydı. Gerçekten de kentin hafızası ve yazarın adımları, tek bir kaderde birleşir. Zaten Prag'ın Kafka'nın eserlerindeki büyülü yeri, ortadadır.

Franz Kafka 3 Temmuz 1883'te, Bohemya'nın tam göbeğinde, "donuk, zehirli, yıpratıcı" bir aile ortamında hayata gözlerini açar. Aslen Elbe kıyısındaki Podebrady'li annesi Julie (Löwy) Kafka (1856-1934), kültürlü bir Alman Yahudisidir. Daha basit bir aileden gelen babası Hermann (1852-1931), 'Eski Kent'in içinde, Hermann Kafka Tekstilleri adıyla bir ticarethane kurar ve fakir ortamlardan gelen birçokları gibi, şiddetli bir başarı isteğiyle yanıp kavrulur. Bu başarı takıntısı, Franz üzerinde ezici bir unsur olur. Daha sonraları, "Bazen dünya haritasını gözümün önüne getirir ve seni tüm dünyayı tam bir ciddiyetle yönetirken hayal ederdim" diyecektir Kafka. Kuzgun (Çek dilinde kavka) amblemini kullanan bu dükkân, genç çifte her türlü gösterişten uzak bir refah sağlar. Franz çoğu kez bu bolluğun ıstırap verici yönünü de yaşar: Sert ve hırçın bir dadının elinde sarsılan Kafka, annesini çok az görebilmekte ve korkunç daralma nöbetleri geçirmektedir. Bu sıkıntıları, ileride eserlerinin başlıca temalarından birini oluşturacak kadar ağırdır.

Tekrar doğumuna dönecek olursak, Kafka hayata gözlerini 'Eski Kent' meydanında açar. Doğduğu ev, XIII. yüzyıldan itibaren Alman tacirlerin Yahudileri tıktıkları Prag'daki gettonun hemen yanındadır. Daha sonraları Josefov olarak adlandırılan Yahudi gettosunun duvarı, ancak 1896'da yıkılır. Bu duvarın ardındaki insanlar altı yüzyıldan daha uzun bir süre, aşağılanmanın ne olduğunu öğrenmişlerdir. Taşınma düşkünlüğüne kapılan Kafka ailesi, bu evi terk ederek önce Saint-Wenceslas meydanına, sonra Dusni sokağına, ardından da Celetna sokağına taşınırlar! Daha iyi bir ev kaygısıyla hareket eden Kafkalar, böylece, asil bir aile olan Sixt von Ottersdorfların onlardan evvel Petrark (1304-1374) ve Johannes Faust'u da ağırlamış olan eve yerleşirler. En son olarak da 'Eski Kent' meydanına geri dönüp, Kafka'nın daha sonra Nazi toplama kamplarında öldürülen kız kardeşleri Elli, Valli ve Ottla'nın doğdukları eve taşınırlar.

Franz Kafka ilk defa burada okul yollarına düşer. Okul, yakındaki et pazarının bulunduğu meydandadır. "Karşımızda bizim Alman okulunun rakibi Çek okulu vardı... Rakip okulun girişinde çek dilinde şöyle yazılıydı: 'Bir Çek çocuğu Çek okuluna gitmelidir!' Fakat bizler Çek çocukları mıydık? Biz başka halklarla yaşama alışkanlığına sahip bir halkın mirasını ve kaderini taşıyorduk" diye hatırlar çocukluk arkadaşı Hugo Bergmann.

merakediyorum@googlegroups.com

Prag'ın 'Eski Kent'indeki ilginç boyalı küçük evler benzeri (sağda) birçok değişik mekanda, kendine 'sığınak' bulmuştu Kafka...

Aslına bakarsanız Franz Kafka Vltava'nın sağ yakasını asla terk etmez. Hayatı esas olarak Eski Kent'te (Stare Mesto), ana meydan ve civarında sürüp gider. Kafka, zaten oldukça uzun bir zamandır istisnai bir mimariye sahip bu tarihi mekânda üzüntülü bir duyarlılığı dolaştırır...

Ailesi Franz'ın derslerine duyduğu sevgiye çok da anlam veremez ve oğullarının her halükârda kendisine kalacak olan aile şirketiyle daha fazla ilgilenmesini tercih ederlerdi. Fakat boşunaydı. Franz Kafka, XVIII. yüzyılda Anselmo Lugaro tarafından, daha çok Rokoko tarzında tasarlanmış Goltz-Kinsky sarayının arka salonlarına kurulmuş olan klasik Alman lisesine devam eder.

Daha lisedeyken edebi metinler yazmaya başlar. Gençlik dönemindeki eserlerinden hiçbiri günümüze ulaşmaz; çünkü Kafka bunların cafcaflı, uçarı ve önemsiz olduklarını düşünerek hepsini yok eder.

Bu düzenli liseli genç 1901'de bakalorya sınavını geçer. Kafasındaki gizli hedefi, Yahudi olması itibariyle baştan imkansız olan imparatorluk ve kraliyet idaresinde kariyer yapmaktır. Hugo Bergmann, "O dönemde, yüksek eğitim almış bir Yahudinin din değiştirmedikçe devlet kurumlarında bir mevki alabilmesi imkânsız olduğundan, geriye sadece serbest meslek alternatifi kalır: Doktor veya avukat olmak" diye hatırlatmaktadır.

Bundan ötürü Kafka, Orta Avrupa'nın ilk üniversitesi olarak 7 Nisan 1348'de, Sorbonne örnek alınarak kurulan Carolinum Üniversitesi'nin Hukuk Fakültesi'ne kayıt olur. Aynı anda eskiden bir Cizvit koleji olup sonradan Ulusal Kütüphane'ye dönüştürülen Klementinum'da Alman edebiyatı, sanat tarihi ve felsefe derslerini de takip eder.

Kafka, döneminin Prag'ını sarsan olaylardan bihaber yaşamamakta, siyasal ve toplumsal meseleleri de tutkulu bir biçimde takip etmektedir. İşçilerin yaşam koşullarıyla ilgilenir, kamusal toplantılara ve Emekçiler Birliği'nin gösterilerine katılır. Temkinliliği ve gözü pekliği, ağırbaşlılığı ve mizahı aynı anda taşır. Bu süreçte Kafka, Viyana veya Berlin'de olduğu gibi Prag'da da 'entelektüel çevrelerin' toplanma mekânları olan meyhaneleri, genelevleri ve kafeleri arşınlamaya başlar. Altenberg'e göre şairlere takılmak, iktidarı eleştirmek veya bir tek atmak üzere kafede olmak, "evin dışında kendini evde hissetmek" anlamına gelmektedir. Kafka da 'takılacağı' yerler seçer. Wenceslas meydanına iki adım uzaklıktaki Cafe Arco, ana dili Almanca olup da pan-cermanizme karşı olan Çek yazarların genel toplanma mekânıdır. Yakın arkadaşları Bergmann ve Pollak'ın da takıldığı kafe, Louvre. Pollak'ın Dönüşüm'ün ilk versiyonunu takdim ettiği Cafe Stefan. Çek kültürüne ve sosyalizme gönül veren gençlerin takıldığı U Brejsku. Cafe Savoy ve hatta Kontinental... "Davet gerekmeksizin bir araya gelen insanlarla bir bayram havası yaratmak ister insan. Birbirini tanımayan insanlar görüşürler, sohbet ederler ve gözlemlerler. Bu herkesin damak tadına göre faydalanabileceği bir açık büfedir ... İnsan bu yerlerde kendini gösterir, sonra birden ev sahibine bir şey söyleme gereği duymadan keyfince çekip gidebilir; ve ... siz bu şekilde ağırlanırken hiçbir ikiyüzlülük söz konusu değildir". (Oskar Baum'a Mektup, 1918)

Yaz döneminde, Kafka Maka Strana semtindeki havuza gitmek üzere Vltava nehrinden geçer ve sandalının üzerinde kaygısız saatler geçirirdi. "Franz'ın yüzmeyi ve kürek çekmeyi bir sanat olarak icra etmesine bayılırdım. Yeni spor biçimleri geliştirme yeteneği sanki bitmez tükenmez gibi gelirdi. Bu noktada da kişiliğini bütünüyle ortaya koyardı" diye yazıyordu Max Brod.

Akşam olduğunda, Kafka kenti arşınlamaya, "ellerinde eski fenerlerle / azizlerin önünden geçip / karanlık köprüleri dolduran kalabalıklara" karışmaya bayılırdı.

Notre-Dame-du-Tyn Katedrali ve 1410'dan bu yana, zamanı gösteren büyük saat kulesi (solda).

28 Haziran 1906'da doktorasını alan Franz Kafka, bir süre sonra Assicurazioni Generali isimli sigorta şirketinde çalışmaya başlar. Cephesi Neo-Barok biçiminde olan şirket binası Saint-Wenceslas meydanı üzerindedir.

Hyperion'un sütunlarında Kafka'nın hikâyelerinin ilk defa yayımlandığı yıl olan 1908'de, Habsburg İmparatorluğu'nun en önemli yarı-kamu kuruluşlarından biri olan Kaza Sigortaları İşçi Sandığı'nda çalışmaya başlar. Erken emekliliğine karar verilen 1920 yılına kadar burada kalır. Yazma arzusu ve yaşamını idame ettirme gerekliliği, yalnızlığın imkânsızlığı ve âşık olma korkusu, dünyaya açılma ve şehrine duyduğu bağlılık arasında sıkışıp kalan Kafka, hava değişikliği için sanatoryuma gider. "Bazen beynim ile ciğerlerimin benden habersiz bir anlaşma yaptıklarını düşünüyorum. Beynim, bu böyle devam edemez, dedikten beş yıl sonra ciğerlerim onun imdadına yetişti" diye itirafta bulunuyordu en yakın dostu ve akıl hocası Max Brod'a.

Tüberkülozun yiyip bitirdiği Franz Kafka, 3 Haziran 1924'te Viyana yakınlarındaki Kierling sanatoryumunda hayata gözlerini kapar. Son aylaklığı ve kaçamağı, pençelerinden 'kaçışın olmadığı' Şato tepesine, Petrin dağının yapraklarına veya 'küçük annesi' Prag'ın labirentlerine doğru olur.

Yeni Yahudi mezarlığında, Praglı mimar Leopold Ehrmann'ın çizdiği granit bir mezar taşı, Kafka'nın kentteki hatırasını canlı tutuyor. ■

Prag sokaklarında gezmek için...

Saint-Guy Katedrali: Prag'ın Başpiskoposluk kenti konumuna yükselmesiyle IV. Şarl yeni bir katedral inşasına girişir. Fransız mimar Mathieu d'Arras'ın kontrolündeki çalışmalar, 1344'te başlar. 1352-1399 yılları arasında Orta Avrupa'nın en büyük Gotik mimarı Petr Perler'in denetiminde devam eder ve ancak 1929 yılında sona erer!

Sternberk Sarayı: 1720'de mimar Giovanni Battista Alliprandi tarafından inşa edilen yapı, bahçeye açılan elips biçiminde bir köşktür. Ulusal Galeri'ye ait, eski Avrupa sanatı eserlerini içeren zengin bir koleksiyonu barındırır.

Yahudi Mezarlığı: Taşların inanılmaz bir biçimde karmaşık olduğu bu mezarlığın kökeni, XV. yüzyıla dayanmaktadır. Duvarlar arasında sıkışmış olan gettoda boş alan yoktur ve bir tarihten sonra, yeni mezarların açılması imkânsız hale gelmiştir. Burası, Yahudilerin hafızasını canlı tutan bir mekândır.

Pariz Oteli: Art Nouveau (Yeni Sanat) akımının temsilcileri, Bohumil Hrabal'ın 'İngiltere Kralı'na hizmet etmiş olan ben' isimli romanında ölümsüzleşen Pariz'e inmekten geri kalmazlardı. Yüzyıl başında çok rağbet edilen otel, restorasyonunu üstlenen Brandejs ailesine verilmiştir.
(00 42) 24 22 21 51

U Prince: Stare Mesto semtinde, Eski Kent'teki saatin karşısındadır. Restoranın tonozlu salonlarında yabanturplu Prag jambonu veya zeytinli geyik salatası gibi tipik yemekler sunulmaktadır. (00 42) 24 21 34 04

Şarl Köprüsü: 1357 yılında Petr Parler tarafından inşa edilen Şarl Köprüsü, XIX. yüzyıla kadar Vltava üzerindeki tek taş köprü olup Prag'ın başlıca sembollerinden biridir.

Pratik bilgiler:
İstanbul-Prag uçak seferleri: Pazartesi 14:00, Salı 14:25, Çarşamba 14:25, Perşembe 14:10, Cuma 14:25, Pazar 14:00. THY *Tel:* 0 212 663 63 63.
Çek Cumhuriyeti İstanbul Konolosluğu Abdi İpekçi Caddesi No: 71, Maçka / İstanbul. *Tel:* 0 212 230 95 97

merakediyorum@googlegroups.com

◆ Hazırlayan: Serhat Ayan
serhat@ayan.org

Lockerbie faciası: Kod adı Pan-Am 103

Bir uçak faciasına tanık olmak... 21 Aralık 1988 günü İskoçya'da düşen Pan-Am uçağı ve sonrasında ortaya çıkan terörizm gerçeği ve siyasal gelişmeler...
Bu faciadan gereken dersleri çıkarmak ve kaybedilenleri hep hatırlamak için, en önemli araçlardan biri de internet. 103 numaralı uçuşta ölenler için arka arkaya sıralanan bilgiler, insanların bu konuda daha duyarlı olmasını sağlıyor.
İşte sizler için bir facianın tüm adresleri:
www.open.gov.uk/aaib/n739pa.htm
www.law.gla.ac.uk/lockerbiehjem.get2net.dk/safsaf
www.thelockerbietrial.com
www.geocities.com/CapitolHill/5260

Ne şirin animatördün sen Walt Amca...

Henüz Voltranlar, Pikaçular yokken, dedelerimizden itibaren herkesin sevgilisiymiş Disney. Siyah beyaz filmlerinden bilgisayar desteğiyle hayata geçirilen eserlerinden birçok film, birçok kuşağın sevgilisi olmuş. Ama her nedense bu kurumun internete pek ısınamadığı göze çarpıyor.
Sık sık telif hakları ihlalleri için açtığı davalarla gündeme gelen Disney, internette, şöyle çocuklar için, hem eğiten hem eğlendiren bir site açamamanın sıkıntısını yaşıyor olmalı: www.disney.com adresine baktığınızda, karşınıza o çizgi dizilerin sıcaklığından uzak, ucuz cd-romların ara yüzü gibi hazırlanmış bir site çıkıyor. Metalik sesler, flash animasyonlar...
Sık sık rastladığımız haberler var ya, çocuklar internette çok para harcıyor diye. İşte bu siteyi onlar rahat para harcasın, oyuncak alsın, filmleri evine getirtsin diye yapmışlar. Eh, miki-farenin de gözünü para bürümüşse, söyleyecek bir şey yok!
Siz yine de 1901-1966 yılları arasında yaşamış ve muhtemelen böyle şeyleri pek düşünmemiş Walt Disney'in hayatını öğrenmek için, www.intergraffix.com/walt sitesini ziyaret edin.
Tabii bir de Disney'in zamanında yaptığı iddia edilen ABD karşıtı eylemleriyle ilgili geniş bir içeriği, *eserver.org/filmtv/disney-huac-testimony.txt* sitesinden bulabilirsiniz.

Edison'un binlerce buluşu

Herkesin ampulün icadıyla tanıdığı Thomas Alva Edison, aslında ampul dışında, tam 1.093 ürünün daha mucidi... ABD patent dairesine kayıtlı ilk icadını 21 yaşında yapmış. *edison.rutgers.edu/taep.htm* adresine giderseniz, bu dahinin hayatı boyunca yaptığı buluşlar, evlilikleri, çocukları ve kurduğu şirketlerle ilgili detaylı bilgilerin tamamına *ulaşabilirsiniz.*
Bu adresin bir diğer ilginç yönü de patentler. Edison'un hayatı patent haklarıyla uğraşarak geçmiş. Bir noktadan sonra, her icadı için, birisi ortaya atılıp, 'Onu aslında ben buldum' demiş. Hâlâ tartışılan birkaç ürünü var. Bu yüzden verdiğimiz adresteki icatlar ve patentler bölümüne daha dikkatli bakın!

merakediyorum@googlegroups.com

Buçalışma;
merakediyorum@googlegroups.com

üyeleriiçinhazırlanmıştır.
Benzerçalışmalardanhaberdarolmak,
öneri, istek ve karşılaştığınız sorunlan bize bildirin.

Çalışmalarımızı takip etmek için
merakediyorum@googlegroups.com
e-postaadresine
"Üyelik" başlıklı veya boş bir mesaj gönderin.

Grupsayfasını
http://groups.google.com/group/merakediyorum
inceleyerek daha önce üyelerimizle paylaştığımız
çalışmavemesajlaninceleyebilir,
üyeliğinizidüzenleyebilirsiniz.

BİLGİLENME K HERKESİN HAKKIDIR
merakediyorum@
googlegroups.com
http://groups.google.com/group/merakediyorum

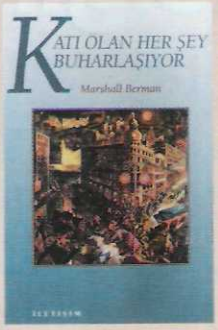
merakediyorum@googlegroups.com

Nazım Hikmet
(Yaşamı, Ruhsal Yapısı, Davaları...)
Memet Fuat
Adam Yayınları

Narnia Günlükleri - I
(Büyücünün Yeğeni)
C.S.Lewis
Çeviren: Müfit Balabanlılar
Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

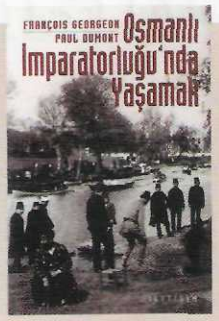

Katı Olan Her Şey *Buharlaşıyor*
Marshall Berman
Çeviren: Ümit Altuğ-Bülent Peker
İletişim Yayınları

Beyaz Kale
Orhan Pamuk
(24. baskı)
İletişim Yayınları

Osmanlı İmparatorluğu'nda Yaşamak
François Georgeon-Paul Dumont
Çeviren: Maide Selen
İletişim Yayınları

Sen Türkiye'nin En Güzel Kazasısın

Bizde örneği pek görülmeyen bir çalışma bu. Kitap 200 sayfa boyunca süren tek bir söyleşiden oluşuyor. Soru-cevaplarla, ünlü edebiyatçımız Adalet Ağaoğlu'nun çocukluğunu, ailesini, yakın çevresini, edebiyatçılığını, oyunlarını, romanlarını nasıl yazdığını ve dünyaya bakışını öğreniyoruz. Yazar Feridun Andaç'ın 4.5 ay süreyle Adalet Ağaoğlu'yla konuşarak hazırladığı kitap için, "Bir sözlü tarih" yapıtı da denebilir, "Bir Armağan kitap" da...

Adalet Ağaoğlu yazarlığına yapılan saldırılar için neler söyledi? Edebiyat ortamı nasıl bir manzara sergiliyor? Yazar örgütlerini neden eleştiriyor? Roman öldü, diyenlere cevabı ne?.. Bu ve benzeri yüzlerce soruya cevap veriyor Ağaoğlu. 32 sayfalık albümle bütünlenen yapıtta belgeler, notlar ve bir de indeks yer alıyor.

Adalet Ağaoğlu Kitabı
(Sen Türkiye'nin En Güzel Kazasısın)
Söyleşi: Feridun Andaç
Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Öksüz bir Rumeli kızının hayatı

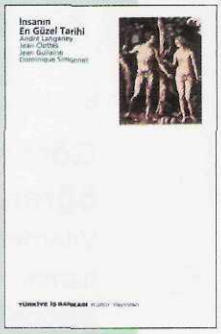
Basında sözü edildi, ama ola ki gözünüzden kaçmıştır. 'Annem Belkıs', Gündüz Vassaf'ın kalemiyle annesinin hikayesi...Ömrü boyunca boş durmamayı, okumayı ve çalışmayı şiar edinmiş, hep kendi kendine yeterli olmuş bir kadının hikayesi bu. Genç Cumhuriyet'e alışmanın acı-tatlı anıları; Çamlıca Kız Mektebi'nde jambon devrimi; İstanbul semalarında atılan kızlı erkekli uçak turları ve her yerde hazır ve nazır gizli polisimiz... II. Dünya Savaşı yıllarında Harvard'da erkekler arasında okuyan Belkıs Hanım, yarım yüzyıl süreyle psikolog olarak çalışmış. Fotoğraflarla süslenmiş bu kitabı okumak, bir kadının toplumdaki yerini kavramak açısından da ilginç olabilir. 'Cehenneme Övgü' ve 'Cennetin Dibi' kitaplarını keyifle okuduğumuz Gündüz Vassaf'ın kaleminden...

Annem Belkıs
Gündüz Vassaf
İletişim Yayınları

Bu tarih en güzel tarih

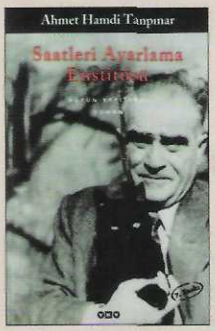
Fransız L'Express dergisinin Yazı İşleri Müdürü Dominique Simonnet, genetik, prehistorya ve tarih konusunda uzman üç yazar-öğretim üyesini almış karşısına ve birine 'Yeryüzünün Keşfi'ni, ikincisine 'Hayalgücünün Keşfi'ni, diğerine de 'İktidarın Keşfi'ni anlattırmış. Sonuçta 150 sayfalık bir söyleşiyle basit, açık ama o denli yetkin bir tarih yapıtı çıkmış ortaya. İki saatte okuyabileceğiniz bu kitaptan neler mi öğreneceksiniz? İşte birkaç konu başlığı:

- Dünyayı bir uçtan bir uca ne zaman dolaşmaya başladık?
- Din kavramına ilk ne zaman sahip olduk?
- Eş, aile, toplum nasıl doğdu?..

Sonuçta yazarlar şu ilginç soruyu soruyorlar okura: Evcilleştiğimizi söylüyoruz ama sakın hâlâ tarih öncesi dönemde yaşıyor olmayalım?

İnsanın En Güzel Tarihi
Andre Langaney- Jean Clottes- Jean Guilaine-Dominique Simonnet
Çeviren: Emine Çaykara
Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Saatleri Ayarlama Enstitüsü
Ahmet Hamdi Tanpınar
Yapı Kredi Yayınları

Çatal Dil
William Golding
Çeviren: E. Efe Çakmak
Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

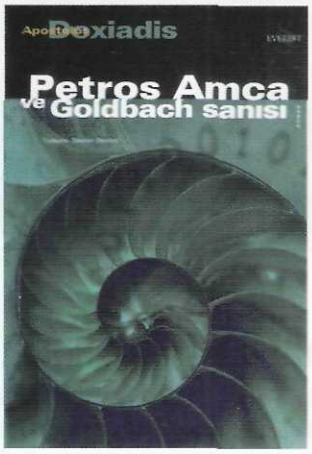

Bir Acıya Kiracı
(Bütün Şiirleri)
Metin Altıok
Yapı Kredi Yayınları

En kazık soru!

Goldbach, 1742 yılında Euler'e yazdığı mektupta, "2'den büyük her çift sayı, iki asal sayının toplamına eşittir" demişti. O günden bu yana bu 'teorem', matematikte çözümü bulunamamış en 'kazık' soru olarak kabul ediliyor. Avusturalya doğumlu yazar Apostolos Doxiadis, işte bu soru üstüne bir roman kurmuş. Romanın kahramanı Petros Amca, bütün hayatını bu problemi çözmeye adıyor. Yıllar geçtikçe, hem ailesinden hem de çevresinden kopuyor ve bir köyde münzevi bir hayat sürmeye başlıyor.
Matematikçi olunur mu, doğulur mu? Dahi olmayan matematikçi unutulmaya mahkum mudur? Matematikte neden gümüş madalya yoktur?! Matematikle uğraşmak hayatı tutkulu biçimde yaşamaya engel midir? Romanda Petros Amca'nın serüvenini izlerken bu soruların da peşine düşüyor; sayılarla, formüllerle uğraşan insanlar olarak tanıdığımız matematikçiler hakkında fena halde yanıldığınızı anlıyorsunuz.

Petros Amca ve Goldbach Sanısı
Apostolos Doxiadis
Çeviren: Devrim Denizci
Everest Yayınları

Galileo'nun Kızı

Bilim adamları uzayın sırlarını giderek artan bir hızla keşfediyor. Son derece iyi eğitilmiş astronotlar, son teknolojinin ürünü harika 'uzay gemileriyle' dünyamızın dışında yolculuğa çıkıyor, bize yeni yeni bilgiler taşıyorlar. Artık, 'Mars'ta su var mı?', 'Merih'e gidebilir miyiz?', 'Güneş sisteminin dışında başka bir gezegen ya da gezegenler var mı?' sorularını tartışıyoruz. ABD, Almanya, İngiltere gibi ülkelerde televizyoncular, programlarına konuk ettikleri teknoloji gurularına, "Uzaya turistik seyahatler ne zaman başlayacak?" diye soruyorlar.
Bütün bunlara bakıp, insanoğlunun, dünyanın nasıl hareket ettiğini merak ettiği zamanları gözardı etmek, hatta unutmak çok kolay. Oysa "Nereye doğru gidiyoruz?" sorusu kadar önemli bir soru daha var: "Nereden geliyoruz?"
Evet, bugün biz insanlar Mars'a doğru gidiyoruz, ama bu noktaya Galileo'nun teleskopuyla gökyüzünde yaptığı keşifler sayesinde geldik. Çok değil, daha XVI. yüzyılda Galileo (1564-1642), "Dünya evrenin merkezi değildir" diyen ilk insandı. Dindar bir aile reisi olmasına karşın, salt bu sözlerinden dolayı dinsizlikle suçlanmış; dünyanın güneşin etrafında döndüğünü söylediğinde, engizisyonu boylamıştı.
İngilizcede evvelki yıl yayımlanan, Türkçesi bugünlerde piyasaya verilecek olan 'Galileo'nun Kızı' adlı kitabında Dava Sobel, Galileo'nun işte bu mücadelesini anlatıyor bizlere.
Dava Sobel'in kitabında, Galileo'nun evlilik dışı ilişkisinden doğmuş Maria Celeste'nin 124 mektubu yer alıyor. O dönemlerde evlilik dışı doğan kızların evlenmesi yasaktı, bu nedenle Maria Celeste manastıra sığınmış, ancak babasıyla ilişkisini hiç yitirmemiş. Bir rahibe olmasına karşın, dinsizlikle suçlanan babasını hep savunmuş. "Sör" diye hitabettiği babasına yazdığı mektuplarda bütün bunlar açıkça ortaya çıkıyor. Gerek mektuplarda, gerekse Dava Sobel'in araya girdiği bölümlerde, Galileo'nun kendisiyle ve başkalarıyla mücadelesi, XVI. yüzyıl Avrupası, Galileo'nun koruyucusu olan Medici ailesinin önemi, Otuz Yıl Savaşları, o dönem tüm İtalya'yı saran veba salgını, Galileo'nun mahkemesindeki sosyal ve psikolojik etkenler gibi pek çok tarihi bilgi yer alıyor.

Bütün bunlara bakarak Sobel'in yapıtı için, 'Bir Galileo biyografisi' diyebiliriz, ancak diğer biyografilerle pek akrabalığı olmadığını da vurgulamak gerekir.
Başa dönersek; unutmak kolaydır. Ama unutmayalım: Galileo'nun tarihi, bizim de tarihimiz.

Galileo'nun Kızı
Dava Sobel
Çeviren: Bahadır Sina Şener
Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

merakediyorum@googlegroups.com

◆ Hazırlayan: Okşan Özferendeci

Tutuklama yerine koruma!

Fotoğraf, 23 Nisan 1960'ta Edirne'de çekilmiş. Çocuklar valiyi makamında ziyaret ediyorlar. Soldan ikinci, Kurmay Albay Orhan Ergüder, bir ay sonra yapılacak 27 Mayıs ihtilalinin ardından kente 'Askeri Vali' olarak atanacak. Ve bu fotoğrafta da bulunan Vali'yi tutuklama emri alacak. Koyu bir Atatürkçü ve İnönü hayranı olan, ama DP'li valiyle de iyi ilişkiler yürüten, protokol gereği pek çok kez aynı sofrayı paylaşan Orhan Ergüder, bu emri yerine getirmeyi kendine yediremeyince çareyi valiye telefon edip, "Sizi korumak üzere iki asker yolluyorum" demekte bulmuş.

YILDIZ ERGÜDER ARŞİVİ

Galatasaray'ın cazcıları...

Galatasaray Lisesi öğrencileri, 1927-1928 öğrenim yılında bir orkestra kuruyorlar. Aynı zamanda izci de oldukları için adını 'İzcaz' koydukları topluluğun üyeleri: Feridun Baysan, Müfit Hasan, Vedat Üngör, Sadık Hitay, Semih Argeşo, Velit Pepemehmetoğlu, Mehmet Abut, Yekta Teksel, Mukadder Çizel, Mehmet Ali Kahyagil ve Ferecullah Kent. Ankara'da konser veren, radyoda konser programına katılan ve Columbia Plak Şirketi'ne bir tango plağı da dolduran grup üyeleri bu pozu Sebah&Joaillier Stüdyosu fotoğrafçısına vermişler.

MEHMET ABUT ARŞİVİNDEN

Balıklı şenlik günü...

Solda, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Seramik Bölümü öğrencisi Esin Candan (Delmoral), sağda Grafik Bölümü öğrencisi Yıldız Ergüder... Geleneksel 3 Mart Akademi Şenliği'nde (o sıralar geleneksel balo, şenliğe dönüştürülmüş) balık ekmekle karınlarını doyuruyorlar. "Yıl sanırım, 1963 ya da 64'tü" diyor Yıldız Ergüder...

YILDIZ ERGÜDER ARŞİVİ

Yalıda bir parti anısı

Yer, Kandilli'de Abud Efendi Yalısı... Mimar Garabed Balyan tarafından 1800'lü yılların ortasında yapılmış. Mehmet Abud Efendi'nin ilk hanımından olan oğlu Tevfik'in dördüncü hanımının kızı Enise Abut, yalıda verilen partilerden birinde kuzeni Mehmet Abut'a böyle poz vermiş. Büyük salondaki muhteşem avizenin altında, kucağında gitarıyla... Gitar aksesuar zannedilmemeli. Enise Hanım, Macar müzisyen Karl Berger'den (Aliye Berger'in eşi) keman dersleri alıyor. Mehmet Abut, fotoğrafı yalıdaki karanlık odada kendisi tab etmiş. Yıl: 1935 ya da 36...

MEHMET ABUT ARŞİVİNDEN

Sağırlar diyaloğu

1979 yılı, Humeyni'nin iktidara geldiği ilk günler... Orhan Duru, Dışişleri Bakanı Gündüz Ökçün'le Tahran'a giden uçakta... Yolun sonunda Kum kenti var. Sonra helikopterle Humeyni'nin bulunduğu yere gidilmiş. Görüşme Humeyni'nin dizi dibinde yapılmış; yere oturulmuş. "Sağırlar diyaloğu gibiydi" diyor Orhan Duru; "Biri durmadan 'Allah, Muhammed' diyor, diğeri 'Atatürk, laiklik' diyordu."

ORHAN DURU ARŞİVİNDEN

Çıplak direnişçiler

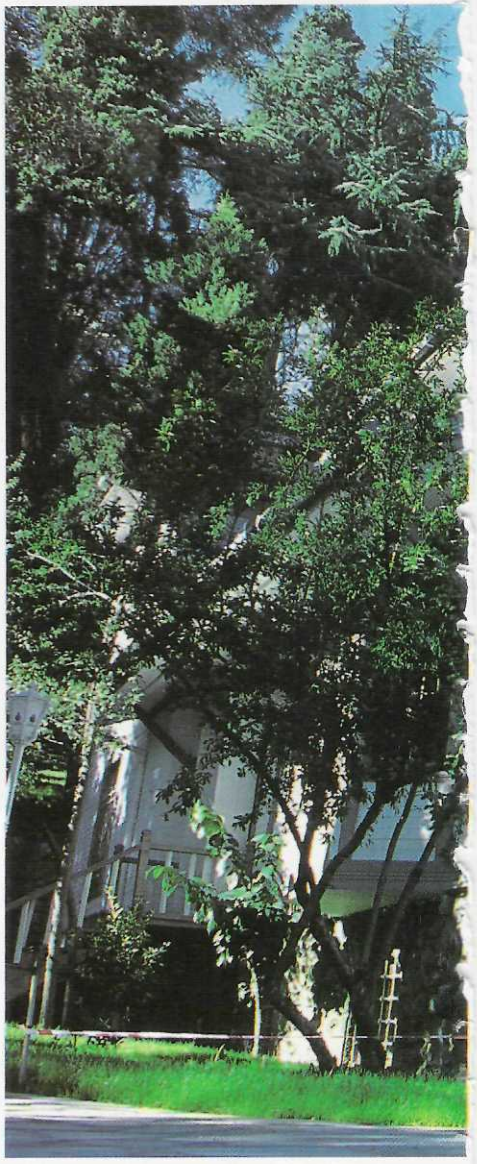
Devlet Güzel Sanatlar Akademisi (şimdi MSÜ Güzel Sanatlar Fakültesi) salonunda bir grup model... 'Tahsisat yokluğundan' işsiz kalan modeller yeniden işe alınmak için yaptıkları girişimlerden sonuç alamayınca, "Sosyal güvenlik istiyoruz", "İşçiyiz haklıyız, işçiyiz, güçlüyüz", "20 yıl çalıştık kovuluyoruz, kahrolsun halk düşmanları", "Çalıştık paramızı vermiyorlar" pankartlarıyla haklarını çıplak olarak aramaya karar vermişler. Arkalarındaki panoda "demokratik hakları için ölen yiğit işçi kardeşlerimiz..." diye başlayan bir döviz daha var. Haber, Hayat dergisinin 14 Ocak 1971 tarihli nüshasında basılmış. Yazı, "Yukarıdaki resim, bir çıplaklar adasında veya bir seks gösterisi sırasında değil, (...) yüzlerce insanın gözleri önünde çekilmiştir" diye başlıyor ve "son günlerin modası 'direniş' hareketine ayak uydurdular" diye devam ediyor. Son söz olarak da "haklarını alıncaya kadar direneceklerine, hatta İstanbul sokaklarında çırılçıplak dolaşacaklarına ant içtiler. Bunlar çıplaklığa alışık insanlar. Yapar mı, yaparlar..." deniyor!

HAYAT DERGİSİ ARŞİVİ

merakediyorum@googlegroups.com

Aşiyan yollarında...

Fikret'in muhteşem sığınağı

Edebiyat-ı Cedide akımı içinde ünlenen, sonraları bu gruptan uzaklaşarak insanı ve aklı ön plana çıkaran eserler veren şair Tevfik Fikret'in Aşiyan'ını ziyaret ettiğinizde, muhteşem bir Boğaz manzarasının yanı sıra XIX. yüzyıla ait çok nadir bir mimariyle de karşılaşacaksınız.

... İşte en güzel müjde,
düşlerdeki gelecek çağlara,
İşte gerçek özgürlük insanlara:
Ne savaşçı, ne savaş, ne istila,
ne saldırı, ne saltanat, ne eşkıya,
ne ezen, ne ezilen, ne de yakınan,
ben benim sen de sen; ne tapan ne tapılan!

Tevfik Fikret

Tarih-i Kadim (Eski Çağlar Tarihi, 1905)

NURAY MESTCİ

Bebek sırtlarından Boğaziçi Üniversitesi'nin bahçe duvarlarına doğru dik bir yokuş çıkar. Yeşillikli dar yokuş, geçmişte Tevfik Fikret'in yoldaşı olmuş, kimbilir kaç sevinçli, kaç hüzünlü anını bu yokuşla paylaşmıştır. Hayatının son on yılını geçirdiği ve de şairin çok sevdiği ev, işte bu yokuşun sonundadır.

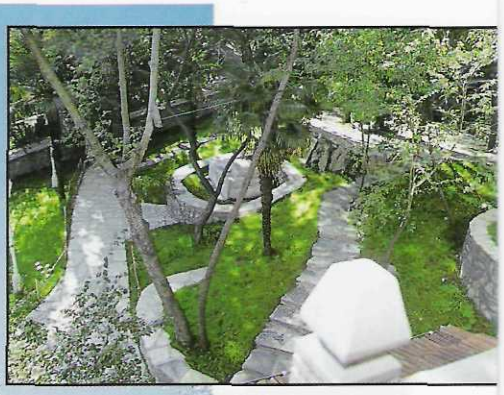
Şairlik kadar ressamlıkta da usta olan Fikret, bu evinin planlarını kendi elleriyle çizmiş ve yapım aşamalarında da katkıda bulunmuştur. Tevfik Fikret'in büyük özenle yaptırdığı ve 'Aşiyan' yani 'Yuva' adını verdiği evi, geçirdiği son restorasyonla birlikte, 'Aşiyan Müzesi' adıyla, tertemiz, pırıl pırıl haliyle ziyaretçilerini bekliyor.

Tevfik Fikret ve kimi başka edebiyatçılara ait çok özel eşyaların yer aldığı bu müzenin ayrıntılarına geçmeden önce, 'Usta Şair'in yaşantısına kısaca göz atalım: Büyük Usta Tevfik Fikret günümüzden 133 yıl önce, 24 Aralık 1867 tarihinde İstanbul'da, Aksaray'ın Kadırga semtinde doğdu. 12 yaşındayken öksüz kaldı, 1888'de Galatasaray Lisesi'ni (Mekteb-i Sultaniye) birincilikle bitirdi. Öğretmenleri arasında Muallim Naci, Recaizade Ekrem gibi dönemin seçkin hocaları vardı. Şiire öğrencilik yıllarında başlamıştı, ilk şiirini 1883 yılında yayımlamıştı. Çok genç yaşta şiirlerini kaleme alan Fikret, bu dönemde tüm içtenliğiyle, sonradan karşı çıkacağı, padişaha ve dine inanmıştı.

1892 yılında, okuduğu Galatasaray Lisesi'nde öğretmen oldu. Dört yıl sonra ise Servet-i Fünun dergisini yönetmeye başladı. Bu dönemde genellikle sevgi ve doğa üzerine şiirler kaleme aldı. Bu eserlerinin arasında;

FOTOĞRAFLAR: VURAL YAZICIOĞLU

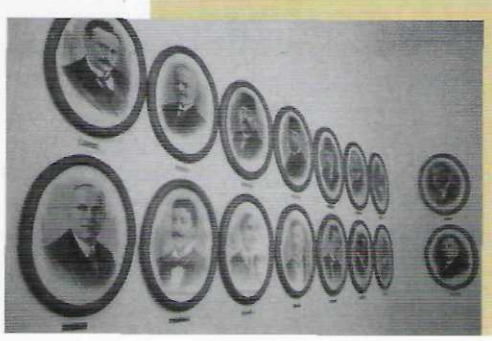

Planlarını kendisinin çizdiği Aşiyan'ı Tevfik Fikret, 1905 yılında yaptırtı. 19 Ağustos 1915'te vefat eden ünlü şair önce Eyüp'deki aile mezarlığına sonra da 1961'in Aralık ayında, Aşiyan'daki kabrine gömüldü (küçük fotoğraf).

Hasta Çocuk, Balıkçılar, Nesrin, Ramazan Sadakası ve Verin Zavallılara sayılabilir. Sonraları, çekilen acıların ardında toplumun acılarının bulunduğunu fark etti. Geçirdiği gelişmeler sonrasında, inançlarından uzaklaştı ve bir dönem boşlukta kaldı. 1900 tarihinde Servet-i Fünun'dan ayrıldı.

'Esas Tevfik Fikret' 1901 yılında kaleme aldığı Sis şiiriyle ortaya çıktı. Artık 'sızlanan' Fikret'in yerini, soran, cevaplar arayan Fikret almıştı. Sis'i Tarih-i Kadim takip etti. Bu çalışmasında açık bir biçimde

Edebiyat-ı Cedide (Yeni Edebiyat)

Türk Edebiyatı'nda, 1896-1901 tarihleri arasında gelişen yenilikçi bir akımdır. Temsilcileri Servet-i Fünun dergisinde bir araya geldikleri için, bu dönem Servet-i Fünun Edebiyatı adıyla da anılır. II. Abdülhamid döneminin ağır siyasal koşulları içinde ortaya çıkan Edebiyat-ı Cedide şairleri, toplum sorunlarıyla ilgilenmeyip, 'sanat sanat içindir' ilkesini benimsediler. Edebiyat-ı Cedide'nin şiir alanındaki başlıca temsilcileri: Tevfik Fikret, Cenab Şahabeddin, Hüseyin Siret, Hüseyin Suat, H. Nazım (Ahmet Reşit Rey), Ali Ekrem (Bolayır), Süleyman Nesip, Süleyman Nazif, Faik Ali (Ozansoy) ve Celal Sahir (Erozan)'dır; düz yazı alanındaki temsilcileri ise Halit Ziya Uşaklıgil, Mehmet Rauf, Hüseyin Cahit Yalçın, Ahmed Hikmet Müftüoğlu, Saffeti Ziya ve Ahmed Şuayb'dır.

merakediyorum@googlegroups.com

Aşiyan Müzesi'nin 'Edebiyat-ı Cedide' bölümü, yapının birinci katında yer alıyor (üstte). Yatak odası da dahil, müzenin Tevfik Fikret'e ait bölümleri, ikinci katta.

gelenekleri ve dinsel anlayışları tartışarak insanı ve aklı yüceltti.

Fikret, özgürlük rüzgarıyla gelen İkinci Meşrutiyet'i Millet Şarkısı ve Doğan Güneş ile selamladı. Hatta Rücu'yu yazarak, Sis şiirini yazdığına pişman olduğunu dahi belirtti. Ancak umutları çabuk kırıldı. Hüseyin Cahit ile Tanin gazetesini çıkardı. Fakat gazetenin, hak ve özgürlükleri kısmaya yönelen İttihat ve Terakki'ye yaklaşması üzerine, buradan ayrıldı. 1910 yılından itibaren de Robert Kolej'de öğretmenlik yapmaya başladı.

Robert Kolej'in bahçe duvarına yakın bir yerde, tasarımını Fikret'in kendisinin yaptığı ev, 1905 yılında inşa edildi. Buradan, Boğaz'ın mavi sularını, karşı yakanın doyulmaz güzelliklerini seyrederken Fikret, bambaşka bir ilham bulduğunu söylerdi.

Aşiyan, kagir bir zemin kat üzerinde iki ahşap katı olan, üç katlı küçük bir ev. XIX. yüzyılın sonuna doğru Avrupa'da görülen amatör ve kişisel tasarım ürünü, kırsal karakteri belirgin küçük konut yapımının Türkiye'de bilinen ender birkaç örneğinden biri. Aşiyan, 1940 yılında Fikret'in eşi Nazime Hanım'dan satın alınarak kamulaştırılmış. Dönemin Vali ve Belediye Başkanı Lütfi Kırdar burada bir 'Edebiyat-ı Cedide Müzesi' kurdurmuş. Edebiyat-ı Cedide yazarlarına ait eşyalar ve belgeler bu binada toplanmış.

Müzenin Edebiyat-ı Cedide bölümünü yapının birinci katı oluşturuyor. Bu bölümde Abdülhak Hamid'e ait 378, diğer Edebiyat-ı Cedidecilere ait 22 olmak üzere, toplam 400 parça eşya bulunuyor. 1959 tarihinde Şair Nigar Hanım'ın kitapları ve arşivi de müzeye eklenmiş, bu eserler yine birinci katta, ancak ayrı bir odada sergileniyor. Nigar Hanım'ın kütüphanesinin buraya taşınmasından sonra müze, 'Aşiyan' adını almış. Bu katta ayrıca Hamid'in kütüphanesine ait 120 eser de ciltlenmiş olarak yer alıyor. Üst kat tamamiyle Tevfik Fikret'e ait eşya ve eserlere ayrılmış. ■

Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı olan müzeyi pazartesi-perşembe günleri hariç, 09.00-17.00 saatleri arasında ziyaret edebilirsiniz.
Tel: 0 (212) 263 69 86

KISA... KISA...

Cenap Şahabeddin Müzesi

Yazarın Bakırköy Milliyetçi Sokak'taki evi, süre gelen dava nedeniyle harabeye dönmüş bulunuyor. Yasal sorunlar çözüldükten sonra Bakırköy Belediyesi, Cenap Şahabeddin'in evini müzeye dönüştürmeyi planlıyor.

Sanal müzeler açılıyor

New York Güzel Sanatlar Müzesi ve Londra'daki Tate Galeri, sanal ortamda ziyaretçileriyle buluşmaya hazırlanıyor. MOMA-Tate.com, 2000 yılının sonunda hayata geçiyor. Bu siteden müzelerin kataloglarına, konferanslara, baskılara, posterlere, fotoğraflara, orijinal tasarım eserlerine ulaşmak mümkün olabilecek. New York ve Londra'daki 'gerçek' müzeler ise elbette ki yerlerinde durmaya devam edecekler!

Kadınlar Müzesi

ABD'nin Teksas eyaleti Dallas kentinde geçtiğimiz günlerde, bir 'Kadınlar Müzesi' açıldı. Müzede, bugüne kadar kadınların spor, sanat, bilim, sağlık, din ve iş hayatı gibi konularda yaptıkları önemli çalışmalar ve verdikleri mücadeleler konu ediliyor. 30 milyon Amerikan dolarına mal olan müzenin kurucusu ise Cathy Bonner.

MAG

MAG
HELSİNKİ
BEKLENTİSİ

MAG
DÜNYAYI YÖNETENLER
İSTANBUL'DA BULUŞUYOR

MAG
2000'İN
PENCERESİNDEN
YENİ BİNYIL

MAG
AVRUPA
BİRLİĞİ
2004
TÜRKİYE'NİN
YENİ YOL
HARİTASI

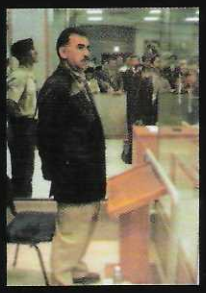

MAG
MERHABA UMUT !

MAG
"ÖLSEK DE ÖLDÜRSEK DE
CENNETTEYİZ"

MAG
ZENGİNLER KULÜBÜ
TÜSİAD
"BİZ DE
DEĞİŞTİK"

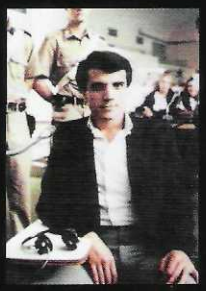

MAG
İMZA
PARA HOLDİNGLERDE
YA İMAN?

MAG
HEPSİ AYNI
ÖRGÜT

MAG
İSTANBUL
DEPREME HAZIR MI?

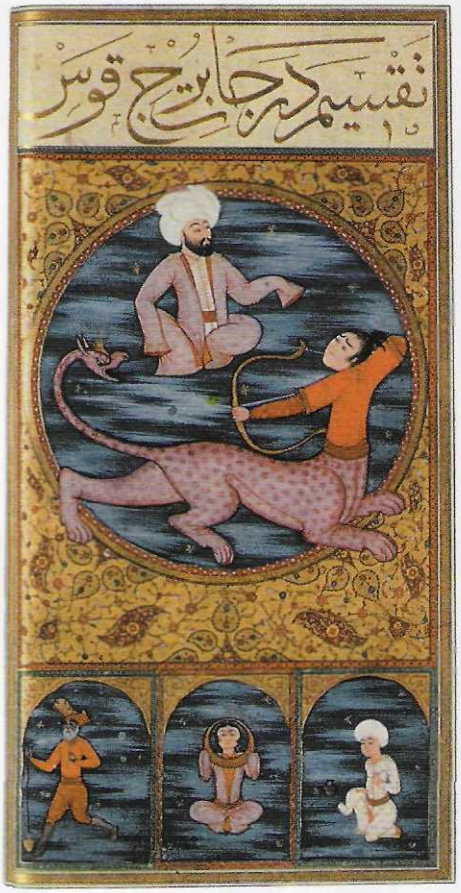

MAG
MEHMET EYMUR ANLATIYOR:
HER ŞEY BOŞ!

merakediyorum@googlegroups.com

Osmanlı'da yay: Kavs

Kavs burcu insanları, genel olarak hamel (koç) burcunda doğan insanlarla daha iyi anlaşır. Kavs insanı; öğretmen, vaiz, ressam olmaya yatkındır.

METİN AND

Buna 'Burc-u Keman, Han-ı Keman' da denilir. Edebiyatta çok geçer. Müşteri gezegeni ve ok ile ilişki kurulur. Otuz bir yıldızı vardır. Yıldızların iki kümesine 'Ne'ayim-i varide' ile 'Ne'ayim-i sadire' denir. Bir yıldızın adı da 'Mürvi'dir. Kamer bu burca gelince hamama gitmek, kimya ile ilgilenmek, doğan avlamak, cinsel ilişkide bulunmak, bina yapmak, ilaç içmek, düşmana mektup yazmak, düşmana saldırmak olumlu yorumlanmıştır. Minyatürlerde yarısı insan, yarısı at, elinde ok ve yay tutan bir canlı ile gösterilir.

Kavs burcunda doğanlar iri, bedeni uyumlu, kalçaları gelişkin, uzun ve beyaz yüzlü, açık mavi veya ela gözlü olurlar; vaktinden önce saçları tepeden dökülür, kumral saçlıdırlar.

Bu burcun insanları, genellikle sağlıklıdırlar. Ama göğüs hastalıklarına yatkındırlar, beden eğitimi, açıkta yürüme ile sağlıklarını korurlar; kritik yaşları 36 ve 40 yaştır.

Kavs burcunda kasımın son on gününde doğanlar baskıya, etkiye, zora başeğmezler, çok pot kırarlar, boşboğaz olurlar. Aralık ayının ilk on gününde doğanlar ise, felsefe, din tartışmalarından hoşlanırlar, şendirler. 10-20 Aralık günleri arasında doğanlar iradeyle hareket ederler, soğukkanlı ve zeki olurlar.

Bu burçla ilişkili olan 'Müşteri' gezegeni ise; barışı, dinginliği, ahlakı, sevgiyi, merhameti, hak ve adaleti simgelemektedir. Bu uğurlu gezegenin etkisi altında doğanlar umutla dolu, içten ve sadık, temiz kalpli, yüce gönüllü, hayır sahibi olurlar.

Osmanlı'da burç adları

Koç	Hamel
Boğa	Sevr
İkizler	Cevzâ
Yengeç	Seretân
Aslan	Esed
Başak	Sümbüle
Terazi	Mîzan
Akrep	Akreb
Yay	Kavs
Oğlak	Cedi
Kova	Devl
Balık	Hut

Bu sayfada kullanılan minyatürler, iki kaynaktan sağlanmıştır: Londra British Library ve Topkapı Sarayı Müzesi arşivleri. Üstteki minyatür Metaliül Saade, BN suppl. turc 242, soldaki minyatür ise İkd al-Cuman fi Tarih Ehl ez-Zaman, TSM B 274 dipnotuyla kayıtlıdır.

Popüler Tarih yok satıyor!

Bayiden bulamadım diye üzülmeyin,
abone olun, hem her sayısı evinize gelsin;

hem de %28 kazançlı çıkın...

Yıllık 12 sayı abonelik

~~18.000.000 TL~~

12.950.000 TL

Abone Hattı
0212 630 17 00

ABONE FORMU Popüler Tarih dergisi piyasa satış fiyatı 1.500.000 TL'dir. Lütfen bu formu büyük harflerle doldurup (0 212) 347 03 24 'e faksla yınız.

ADI ve SOYADI: .....

TELEFON: (0) ..... EV ❑ İŞ ❑ CEP TELEFONU: (0) ..... E-mail: ..... @ .....

Dergiyi Teslim Almak İstediğiniz Adres: .....

POSTA KODU: ..... İLÇE: ..... İL: .....

Lütfen kredi kartımdan seçtiğim abonelik tutarını tahsil ediniz.
Mastercard ❑ Visa ❑

NO: |_|_|_|_| |_|_|_|_| |_|_|_|_| |_|_|_|_| Son Kullanma Tarihi: .....

OTOMOBİLİNİZ VARSA; MARKASI: ..... MODELİ: ..... MODEL YILI: .....

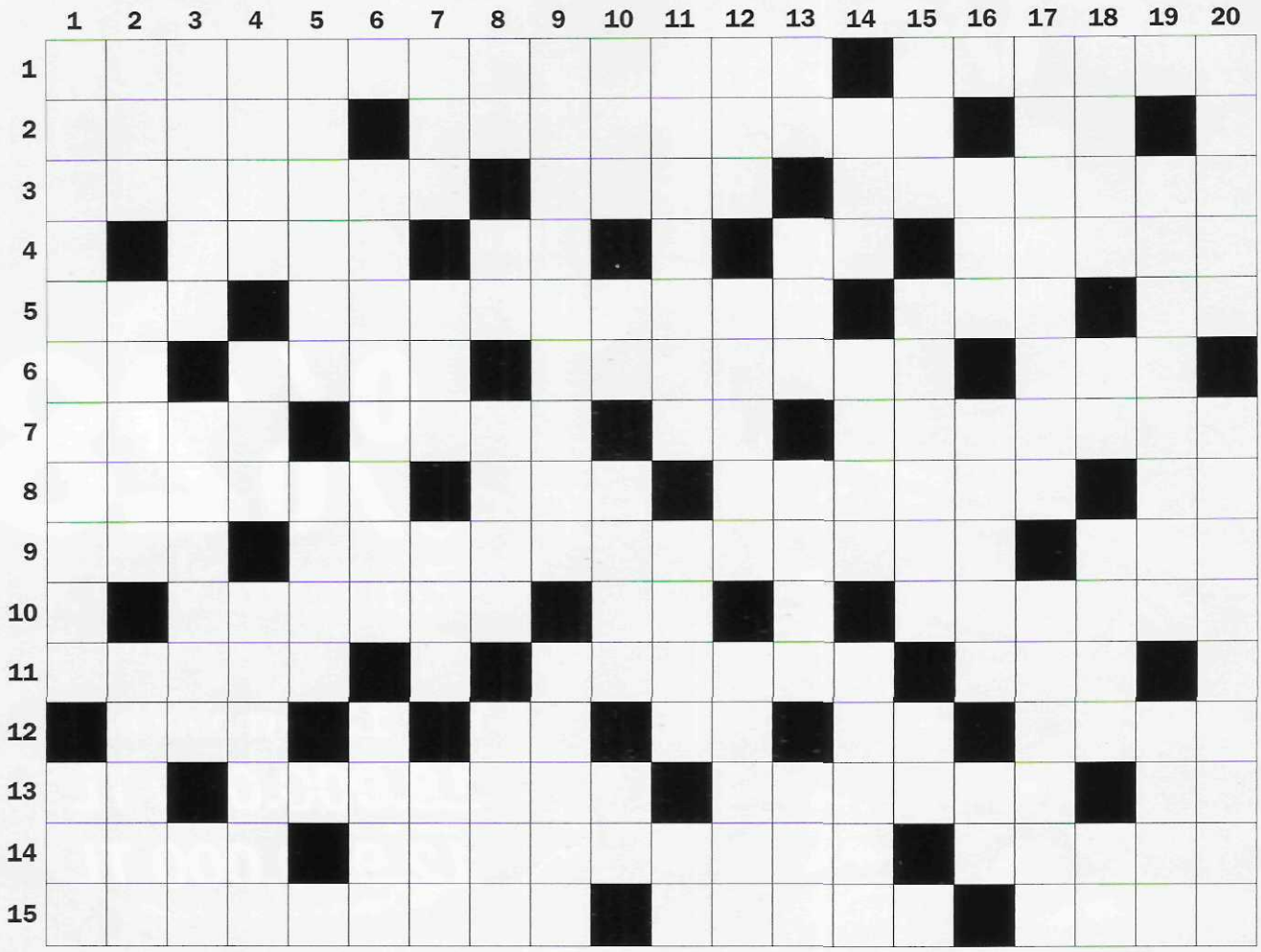
Yeni bir otomobil almayı düşünüyor musunuz? Evet ❑ Hayır ❑ Tarih: .....

Evet ise hangi zaman aralığında? 1 ay içinde ❑ 3-6 ay arası ❑ İmza
1-3 ay arası ❑ 6 aydan sonra ❑

- **Aboneliğinizin hemen başlayabilmesi ve çıkacak ilk sayıyı size gönderebilmemiz için belgelerinizin en geç her ayın 25'ine kadar elimize ulaşması gerekmektedir.**
- **Derginiz her ay yukarıda belirttiğiniz adreste şahsınıza teslim edilecektir.**

merakediyorum@googlegroups.com

SEDAT YAŞAYAN

SOLDAN SAĞA

1. Sadrazam Alemdar Mustafa Paşa ile Rumeli ve Anadolu ayanı arasında 1808'de imzalanan ve Osmanlı padişahlarının mutlak egemenliğini sınırlayan sözleşme – Bizans döneminde, İstanbul'da siyasal suçluların kapatıldığı ünlü zindan. 2. Osmanlılarda kapıkulu askerlerine ve kimi devlet görevlilerine üç ayda bir verilen ücret – 21 Ekim 1805'te yapılan, **Amiral Nelson** komutasındaki İngiliz donanmasının Fransız ve İspanyol donanmalarını yenilgiye uğrattığı deniz savaşı – Molibden elementinin simgesi. 3. Kolu çevrilerek çalınan, sandık biçiminde bir tür org – Osmanlılarda ilmiyenin giydiği bir tür üstlük – **Şeyh Bedrettin**'in Tanrı, evren ve insan hakkındaki görüşlerini içeren ünlü yapıtı. 4. "Bilinir ne ..... olduğum içlenmek zanaatında" (Cemal Süreya) – Eski dilde ayak – Bir nota – Fazla bön, avanak. 5. Kimi mantarlarda üreme organı – 7 Mayıs 1915'te bir Alman denizaltısı tarafından batırılan ve ABD'nin I. Dünya Savaşı'na girmesine neden olan İngiliz yolcu gemisi – Yapısına girdiği sözcüğe "kendi kendine" anlamını katan yabancı önek – Utanç duyma. 6. Briçte sanzatunun kısa yazılışı – İlkçağda kendi yasalarıyla yönetilen ya da birkaç kentten oluşan devlet – Eski Roma'da ayrıcalıklı patriciler dışında kalan yurttaşlara verilen ad – " ..... sesleri sönüyor perde perde / Atlılar kayboluyor güneşin battığı yerde" (Nâzım Hikmet). 7. Halk edebiyatı şiirinin ölçüsü – Metrenin kabul tarihi olan 1 Nisan 1931'e kadar yurdumuzda da kullanılmış, 283 cm tutarında uzunluk ölçüsü birimi – Boru sesi – 8 Temmuz 1937'de Türkiye, Irak ve Afganistan arasında imzalanan saldırmazlık paktı. 8. Bursa'nın bir ilçesi – Eski dilde gözyaşı – Osmanlı toprak düzeninde, yıllık geliri 20.000 ile 100.000 akçe arasında olan dirlik – Bir soru eki. 9. En arkada bulunan – Osmanlı toplumunun iktisadi ve toplumsal yapısına ilişkin araştırmalar yapan ilk tarihçilerden biri olup **"Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi"**, **"Türkiye Halkının Dirlik ve Düzen Kavgası"** gibi yapıtlarıyla tanınmış tarihçimiz – Güneydoğu Anadolu'da, daha çok kadınların çeşitli yerlerine yaptırdıkları bir tür dövme. 10. 1947'de SS üyelerini kaçırmak amacıyla Almanya'da kurulan gizli örgüt – Kalın bükülmüş sicim – Eski bir Türkistan sikkesi. 11. Okul, kışla gibi yerlerde hastalar için ayrılmış bölüm – Eleştiri – Havadaki bu

buharı. 12. "Kural dışı, uyumsuz" anlamındaki eski sözcük – Asker – "Ne zaman seni düşünsem / Bir ceylan ..... içmeye iner" (İlhan Berk) – Şarkı, türkü – Odun, kireç gibi kaba ve ağır şeyleri tartmakta kullanılan iki yüz elli kiloya eşit tartı birimi. 13. Bir nota – Hıristiyan ve Musevilerde gelinin güveye verdiği para ya da mal – Osmanlı donanmasında tümamiral karşılığı rütbe – Satrançta bir taş. 14. Bir devletin, hanedanın ya da kentin simgesi olarak kabul edilen resim, harf ya da şekil – Avrupa'da bir ülke – Bir geminin başka bir gemiden ya da kıyıdan açılması. 15. Eski Roma'ya karşı girişilen büyük bir ayaklanmanın önderi olan ünlü gladyatör – Kendi adını taşıyan tarihiyle ünlü XVII. yüzyıl osmanlı tarihçisi – Türk tuluat tiyatrosunda baş komik görevindeki uşak tiplemesi.

YUKARIDAN AŞAĞIYA

1. 1915'te Çanakkale Boğazı'ndaki mayınları aşarak Marmara Denizi'ne çıkmayı başaran dev bir İngiliz denizaltısını esir almayı başaran Türk hücumbotu – Afrika'da bir ülke. 2. Bir göz rengi – Çabuk yazmaya elverişli bir yazı sistemi – Başörtüsü. 3. Atatürk'ün 15-20 Ekim 1927'de Cumhuriyet Halk Fırkası'nın II. Kurultay'ında okuduğu uzun söylev – İtalya'da bir liman kenti – Eski dilde su. 4. İzmir'in Selçuk İlçesi'nde ünlü bir antik kent – Eski dilde köpek – Osmanlı devletinde kale komutanına verilen ad. 5. XIX. yüzyılda yaşayan ve özellikle taşlamalarıyla tanınan halk ozanımız – Dört Halife'nin ikincisi. 6. Dünyanın ilk nükleer denizaltısının adı – Tibetlilerde ve Moğollarda Buda rahibi. 7. Verme, ödeme – Sabahattin Ali'nin bir öykü kitabı – Sosyal Sigortalar Kurumu'nun simgesi – Dince kutsal sayılan bir yerin ziyareti. 8. Türkiye'nin plaka işareti – Çemberin çevresinin çapına oranını gösteren sayı – Yunan abecesinde bir harf – Taş dibek. 9. İttihat ve Terakki Partisi'nin en etkili yöneticilerinden biri olup 1917-1918 arasında sadrazamlık yapmış ve 1921'de Berlin'de bir Ermeni tarafından öldürülmüş Osmanlı siyaset adamı – Tavuk, hindi gibi hayvanların barınmasına yarayan kapalı yer. 10. Bir işi yerine getirme – Bir renk – İsrail yapımı bir savaş uçağı – Peygamberleri Hud'u dinlemedikleri için Tanrı tarafından yok edilen kavim. 11. Zihin açıklığı, anlayış, çabuk kavrama – Eski Mısır inanışında kutsal sayılan öküz – "Güzelliğin ..... par'etmez / Bu bendeki aşk olmasa" (Aşık Veysel). 12. Karışık renkli – Akdeniz'de İspanya'ya ait turistik bir ada – Göçebe kuş. 13. Bir ağırlık biriminin kısa yazılışı – Parlak kırmızı renkte bir süs taşı – Her yiyeceği canı çeken – İstenilen nitelikleri taşıyan. 14. "..... Gardner": Güzelliğiyle ünlü ABD'li aktris – "Hafız .....": Geçtiğimiz aylarda ölen Suriye devlet başkanı – Ayaklanma, başkaldırma. 15. Bir etkinliğin geçici olarak durdurulduğu süre – Toprağı kazıp siper yapmak – Eski Mısır'da güneş tanrısı. 16. Kabul etmeyerek geri çevirme – Sincap – Lantan elementinin simgesi. 17. Orhan Arda ile birlikte Anıtkabir'in tasarımını gerçekleştiren ünlü Türk mimarı – 1520-1640 yılları arasındaki dönemi anlattığı yapıtıyla ünlü Osmanlı tarihçisi. 18. Toplumun yaşamına giren geçici yenilik – Avrupa Birliği'nin kısa yazılışı – Alevi-Bektaşi ozanlarının tarikatlarıyla ilgili şiirlerine verilen ad – Evrensel alıcı olan kan grubu. 19. Avuç içiyle toplamak – Okur. 20. Yergi – Tek parça taştan, genellikle kare kesitli, yukarıya doğru yükseldikçe daralan ve tepesi piramit biçiminde sonuçlanan sütun.

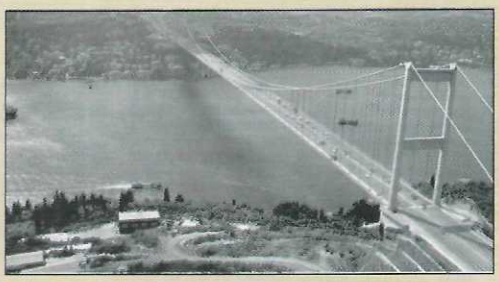
TEST: BİLGİNİZİ TAZELEYİN

1- Türkiye'nin ilk kadın milletvekili kimdir?
a) Halida Edip Adıvar
b) Nakiye Elgün
c) Esma Nayman

2- Eski Türkler'de yas ayinlerine ne ad verilirdi?
a) Yuğ
b) Potlaç
c) Merasim

3- Sultan Reşad'ın saltanatı hangi yıllar arasındadır?
a) 1908-1915
b) 1909-1917
c) 1909-1918

4- Trablusgarp Savaşı'nın ardından İtalyanlarla yapılan antlaşma hangisidir?
a) Brest Litovsk Antlaşması
b) Uşi Antlaşması
c) Ankara Antlaşması

5- Birinci Boğaziçi Köprüsü hangi yıl hizmete açıldı?
a) 1973
b) 1974
c) 1972

Yanıtlar

1-b 2-a 3-c 4-b 5-a

Geçen sayının çözümü

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
1	C	E	Z	A	Y	İ	R	L	İ	H	A	Ş	A	N	P	A	Ş	A		C
2	E	D	İ	N	İ	M		İ	M	A	R	E	T		A	R	A	S	T	A
3	Z	A	R		L	A	K		R	İ	K	K	A	T		A	R		A	L
4	Z		V	İ	B	R	A	F	O	N		İ	R	İ	S		K	O	L	İ
5	A	C	E	M	İ		M	U	Z		E	L		P	E	Y		T	İ	C
6	R	A		İ	K	B	A	L		K	R		K	İ	L		Ş	O	K	U
7	A	B	A	K		A	R	E	K	A		K	O		A	N	İ	B	A	L
8	H	İ	V		E	L	A		O	R	H	A	N	A	S	E	N	A		A
9	M		N	A	R	T		P	L	İ		R	U	L	E	T		N	İ	
10	E	M	İ	L	İ	A	N	O	Z	A	P	A	T	A		A	S		N	A
11	T	E		E	K		E	T	A		R	A		R	B		E	R	Ö	R
12	P	R	U	T		A	B	A		K	O	D	A	M	A	N		A	N	A
13	A	S	T		İ	S	A		S	A	T	A	K		T	E	A	M	Ü	L
14	Ş	İ	K	A	Y	E	T	N	A	M	E		V	A	İ	Ş	Y	A		İ
15	A	N	U	B	İ	S		O	Ğ	U	Z	L	A	R		A	A		O	K

merakediyorum@googlegroups.com

Kahramanmaraş olayları

FOTOĞRAF: HÜRRİYET ARŞİVİ

Kahramanmaraş olaylarında 105 kişi hayatını kaybetti. Dehşet dolu saatlerin ardından kent harabeye döndü.

1978 yılında Kahramanmaraş'ta, Alevi-Sünni ayrımının körüklenmesi sonucu başgösteren ve 5 gün süren olaylar, bir sinemanın bombalanmasıyla başlamıştı. Sinemada biri ağır 7 kişi yaralandı. "Alevi komünistler sinemaya bomba attı" söylentisinin yayılmasıyla toplanan kalabalık, CHP İl Merkezi'ni, TÖB-DER binasını ve PTT'yi taşlayarak camları kırdı. Oysa daha sonra yapılan soruşturmada sinemaya bomba atan kişinin, 'sağcı' olduğu ileri sürüldü. Kentteki sağcı grupların, bombalama olayından sorumlu tuttukları iki öğretmen, 21 Aralık gecesi evlerine giderken vuruldu; vurulan öğretmenlerden Hacı Çolak olay yerinde ölürken, Mustafa Yüzbaşıoğlu ağır yaralı olarak kaldırıldığı hastanede yaşamını yitirdi. Öğretmenlerin cenaze töreni sırasında da, 'Komünistlerin ve Alevilerin bu camide namazları kılınamaz' diyen kalabalık, taş ve sopalarla cenaze alayına saldırmıştı. Çıkan çatışmadan sonra bir açıklama yapan vali, olaylarda biri taşla, diğeri tabanca mermisiyle olmak üzere, iki kişinin öldüğünü, 39 kişinin yaralandığını ve çoğu solculara, Alevilere ait 300 işyerinin tahrip edildiğini bildirdi. Bu olayı izleyen 23 Aralık sabahı, 'Müslüman Türkiye', 'Ordu Millet Elele' diye bağırarak yürüyüşe geçen silahlarla donanmış sağcı gruplar; aralarında CHP, TİP, TSİP, TÖB-DER, POL-DER de olmak üzere, Alevilere ve solculara ait birçok binayla işyerini ateşe verdiler. Öğleden sonra, uzun menzilli silahlarla Alevi mahallelerine saldıran grup, zaman zaman askerlerle de çatıştı. Olaylar sonrasında ölü sayısının 105'e ulaştığı açıklandı. TBMM, hükümetin önerisi üzerine 13 ilde sıkıyönetim uygulamasını kabul etti. Kahramanmaraş katliamının sanıkları, uzun yıllar sıkıyönetim mahkemelerinde yargılandılar. 803 sanıktan 330'u için idam istendi, 13'ü idam hükmü giydi. Cezalar 1988'de kesinleşti.